

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОНОВАЛОВ РОМАН ІГОРОВИЧ

УДК 351.82:639.3(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ**

051 «Економіка»
05 «Соціальні та поведінкові науки»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело Р. І. Коновалов

Науковий керівник
ВДОВЕНКО Наталія Михайлівна,
доктор економічних наук,
професор

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Коновалов Р. І. Державне регулювання розвитку рибного господарства в Україні. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2023.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретичних засад та розробленню науково-практичних пропозицій, спрямованих на удосконалення інструментів, методів, заходів державного регулювання розвитку рибного господарства в Україні. Зазначено, що сучасний світовий та вітчизняний аграрний ринок надзвичайно динамічний й ставить перед національною економікою завдання розвитку перспективних галузей, що пов'язані з продовольством, зокрема й тваринництвом. Нині важливе місце у тваринництві відведено рибному господарству, яке є пріоритетним у задоволенні попиту населення на власно вирощену рибу. Тому важливості набуває розробка інструментів регулювання розвитку секторів як рибальства, так і аквакультури. Дослідження направлені на комплексний аналіз стану розвитку галузі, виявлення наслідків від введення воєнного стану при формуванні сировинних ресурсів у рибному господарстві та наданні прикладних рекомендацій, спрямованих на удосконалення механізмів регулювання в умовах подолання впливу надзвичайних викликів для України.

У дисертації досліджено та обґрунтовано, що проблема забезпечення населення планети та окремих країн достатньою кількістю безпечних харчових продуктів стає актуальним викликом сучасності. Вивчення підходів вітчизняної аграрної політики останніх років і Спільної рибної політики ЄС на 2014–2020 рр. та 2021–2027 рр. дало можливість не лише проаналізувати її напрямки, а й через призму аналізу еволюції теоретичної думки виявити першочергові завдання державного регулювання розвитку рибного господарства саме в Україні з урахуванням впливу економічних викликів на галузь. Доведено, що ключовою тенденцією еволюції теоретичної думки в аграрному секторі економіки є удосконалення інструментів державного регулювання рибного господарства з

оцінкою наслідків впровадження новітньої системи управління продовольчою безпекою на макро- та мікрорівнях в умовах динамічного бізнес-середовища. Цьому має сприяти запропонований у дисертації авторський підхід до трактування методичних засад регулювання та класифікації на основі групування: інструментів спрямованих на підтримання цін на рибну продукцію та інструментів направлених на зниження рівня витрат на виробництво риби. Реалізація таких заходів сприятиме узгодженню методичних пріоритетів при координації складових формування системи засобів, методів, механізмів регулювання розвитку рибного господарства, оцінених за категоріями: регулювання цін на рибу та рибну продукцію, стимулювання доходів населення, заходи щодо зниження витрат на виробництво риби, програмне управління, ліцензування в аквакультури, лізинг техніки, квоти, пільгове кредитування, контроль за якістю риби, субсидії на матеріально-виробничі ресурси, податкові пільги виробникам.

Розроблено методичні підходи щодо оцінки об'єктивності впливу заходів, інструментів прямого державного регулювання на розвиток економічної системи в рибальстві і аквакультури, оскільки державне регулювання дозволяє наблизити Україну до загальноприйнятих світових стандартів здійснення ліцензування рибогосподарської діяльності, забезпечити швидку адаптацію до вимог і положень Національної економічної стратегії на період до 2030 року для реалізації можливостей доступу до ринків Європейського Союзу.

Дослідженням встановлено, що світовий обсяг виробництва риби виріс з 110,7 млн тонн в 1990 р. до 177,8 млн тонн у 2020 р. і перевищив темпи росту світового виробництва м'яса за цей же період. Обсяг продукції промислового рибальства, за винятком водних рослин, склав 90,3 млн тонн, що становить близько 141,0 млрд дол. США, а обсяг продукції аквакультури склав 122,6 млн тонн на суму 281,5 млрд дол. США. Обґрунтовано зростання обсягів вилову риби та морепродуктів до 2032 р., що становитиме 202 млн тонн, у порівнянні з 181,0 млн тонн за період з 2020 р. до 2022 р. При цьому 96 % такого додаткового зростання стануть наслідком розвитку аквакультури. Пропозиція харчової рибної продукції у секторі аквакультури у 2032 р. прогнозується в обсягах на рівні 111,0 млн тонн.

З урахуванням динаміки вітчизняного виробництва риби встановлено, що загальний показник виробництва у всіх секторах рибного промислу скоротився від 86,2 тис. тонн у 2018 р. до 69,8 тис. тонн у 2021 р. або 19 відсотків. Вилов риби у внутрішніх водних об'єктах, який у 2022 р. склав 31,5 тис. тонн, а в 2021 р. становив 69,8 тис. тонн, де 11,1 тис. тонн за рахунок аквакультури, 7,1 тис. тонн СТРГ, 12,9 тис. тонн з водосховищ р. Дніпро й 4,8 тис. тонн з водних об'єктів. Зниження обсягів виробництва товарної риби у 2022 р. на 2 251,9 тонн свідчить про потребу в трансформації виробничої діяльності узгоджено до зміни кон'юнктури ринку риби й національними продовольчими та економічними інтересами. Шляхом здійснення системного аналізу стану галузі визначено, що вартість імпортованих товарів знизилась до 627 млн дол. США в 2022 р., що на 28 % нижче порівняно з 2021 р., коли цей показник становив 874 млн дол. США. Експорт риби та морепродуктів Україною поступово зростав із 10,5 тис. тонн у 2018 р. до 17,0 тис. тонн у 2021 році. У зв'язку із надзвичайними викликами у 2022 р. експорт знизився до 10,0 тис. тонн.

Проведені розрахунки підтверджують, що збитки сектору аквакультури внаслідок воєнних дій становлять близько 21,6 млн дол. США або 63 % річної валової вартості реалізації риби у цьому секторі. Збитки рибальства складають 28,9 млн дол. США або 96,7 % річної валової вартості реалізації у цьому секторі. Проведений аналіз дозволив зосередитись на глобальних тенденціях галузевого розвитку та шукати способи адаптуватися до них, щоб досягти показників, які дозволять вивести Україну на міжнародний ринок риби.

Вивчення та оцінка глобального ринку кормів для риб показує, що вітчизняний ринок лише формується і перебуває на початку свого розвитку, де переважно представлені імпортні продукти, але починають з'являтися і вітчизняні аналоги, які поки не можуть конкурувати з імпортом. З урахуванням внутрішніх і зовнішніх обставин обґрунтовано заходи регулювання розвитку вітчизняного виробництва кормів задля зменшення імпортозалежності. Сформована структура виробництва гідробіонтів у 2022 р., які відгодовують кормами для риб: 48,2 % – коропові; 25,3 % – осетрові; 9,4 % – сомові; 9,8 % – лососеві; 7,3 % – інші

корми. Встановлено тенденцію до зростання обсягу використання кормів для виробництва осетрових видів риби з 1,8 кг на 1 кг продукції у 2016 р. до 5,7 кг на 1 кг риби у 2022 р. включаючи коливання, зокрема у 2020 р. спостерігалось скорочення до 2,8 кг на 1 кг продукції, а в 2019 р. ріст до 4,2 кг на 1 кг риби, що пов'язано з попитом на чорну ікру. Надано пропозиції до Митного кодексу України, щоб корми для риби, звільнити від оподаткування ввізним митом на період дії воєнного стану. Подальше використання такого підходу може бути реалізовано ґрунтуючись на досвіді Туреччини та Польщі при будівництві власних заводів із виробництва кормів для риби. При цьому виявлено закономірності державного регулювання рибного господарства на основі індикаторів вітчизняного і світового ринку кормів для риби й запропоновано інструментарій регулювання узгоджено із положеннями Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України й інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» від 24.03.2022 № 2142-IX, де економічне зростання узгоджене з ощадливим використанням ресурсів.

У роботі проведено розрахунок індикаторів розвитку для реалізації базових засад розробленого проекту Комплексної програми розвитку сталої та конкурентоспроможної аквакультури в Україні до 2030 року, строком на 7 років, де загальні видатки становитимуть 3 млрд грн. Запропоновані заходи з формування пропозиції на рибу, які згідно з оптимістичним сценарієм, сприятимуть виробництву традиційних корошових видів риби в обсязі 60,0 тис. тонн, райдужної форелі – до 11,7 тис. тонн, кларієвого сома – 6,2 тис. тонн, судака – до 480,0 тонн, лина – до 1,3 тис. тонн, осетрових – до 1,26 тис. тонн, а рибопосадкового матеріалу цьоголітки та дволітки 520,0 млн шт., що призведе до вилову рослиноїдних риби на рівні 5,4 тис. тонн. Запропоновано ввести окрему статтю до Закону про аквакультуру «Базові засади ведення аквакультури», де зазначити, що ведення діяльності є можливим лише за наявності ліцензії. Удосконалений в роботі механізм ліцензування сприятиме нарощуванню потенціалу, який на відміну від діючих, враховує вибір індикаторів з подальшим їх практичним використанням для забезпечення чіткого зв'язку між виробниками риби та державою.

Запропоновано методичний інструментарій до визначення взаємодії складових комплексу показників, який формує механізм проведення аукціонів і визначення ціни лота водних біоресурсів з впровадженням у практику прозорих елементів розподілу всього загальнодержавного ресурсу шляхом модернізації методів регулювання у рибальстві. Розкрито базові складові здійснення електронних торгів задля укладення договорів на право спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водоймах, об'єктах, їх частинах, які включають показники: стартова ціна лоту за категоріями, розмір плати за спеціальне використання виду, кількість користувачів, обсяг виловлених водних біоресурсів користувачами, допустимий обсяг вилову, нелімітовані водні біоресурси, кількість знарядь лову. Розроблені заходи регулювання забезпечать умови дотримання економічної конкуренції для промислових рибалок на засадах ресурсозбереження.

Проведено попередню оцінку збитків в галузі через розроблений економічний механізм розподілу матеріальних компенсацій рибницьким господарствам і визначення їх розміру. На основі проведених розрахунків, встановлено, що загальна сума збитків в рибному господарстві для рибальства становить 25,4 млн дол. США, а для аквакультури 21,6 млн дол. США або 790,0 млн грн. Запропоновано розподілити кошти від загальної суми у розрізі регіонів: фронтові – ведуться бойові дії, підрахунок збитків наразі не можливий; прифронтові – 80 % або 632,0 млн грн; тиллові – 20 % або 158,0 млн грн. Надано пропозиції щодо удосконалення методичної складової, що призведуть до системних змін й сприятимуть встановленню розміру заподіяних збитків, визначенню за критеріями загальної потужності регіонів й розширенню базових категорій за якими буде розраховуватись розмір матеріальних компенсацій рибницьким господарствам, які б максимально задовольнили економічні інтереси виробників і стали основою для розроблення програм державної підтримки галузі рибного господарства в процесі подолання викликів для національної безпеки країни.

Ключові слова: державне регулювання, інструменти, ринок, механізм, метод регулювання, рибне господарство, риба, аквакультура, рибальство, галузь, засоби регулювання, національна економіка.

ABSTRACT

Konovalov R. I. State regulation of the fisheries development in Ukraine.

Qualification scientific work according as a manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy in specialty 051 – Economics, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2023.

The dissertation is devoted to substantiating theoretical foundations and developing scientific and practical proposals aimed at the improvement of the tools, methods and measures of state regulation of the fisheries development in Ukraine. It is noted that the modern world and domestic agricultural market is extremely dynamic and sets before the national economy the task of developing promising industries related to food, including animal husbandry. Now, an important place in animal husbandry is given to fisheries, which is a priority in meeting the population's demand for the own grown fish. Therefore, it is important to develop the tools for regulating development of both fisheries and agricultural sector. The research is aimed at a comprehensive analysis of the development state of the industry, identifying the consequences of the introduction of martial law in the formation of raw materials in the fisheries sector and providing the applied recommendations aimed at improving regulatory mechanisms in the context of overcoming the impact of emergency challenges in Ukraine.

In the dissertation it is examined and substantiated that the problem of providing the world's population and individual countries with a sufficient amount of safe food products is becoming an urgent challenge of our time. The study of the approaches of the domestic agricultural policy of recent years and the common fishing policy of the EU for 2014–2020 and 2021–2027 made it possible not only to analyze its directions, but also through the prism of the analysis of the theoretical thought evolution to identify the priority tasks of state regulation of the fisheries development in Ukraine, taking into account the impact of economic challenges on the industry. It is proved that the key trend in the evolution of the theoretical thought in the agricultural sector of economy is the improvement of tools for state regulation of fisheries with the assessment of consequences of introducing the latest food security management

system at macro- and microlevels in the dynamic business environment. This should be facilitated by the author's approach to the interpretation of methodological foundations of regulation and classification based on the grouping proposed in the dissertation, namely: tools aimed at maintaining prices for fish products and tools aimed at reducing the costs level for fish production. The implementation of these measures will contribute to agreeing methodological priorities in coordinating the components by forming the system of tools, methods, mechanisms for regulating the fisheries development evaluated by following categories: prices regulation for fish and fish products, income promotion of the population, measures to reduce the cost of the fish production, software management, licensing in agriculture, leasing of equipment, quotas, preferential lending, quality control of fish, subsidies for material and production resources, tax incentives for producers.

Methodological approaches have been developed to access the objectivity of the impact of measures, instruments of direct state regulation on the development of the economic system in fisheries and aquaculture, since state regulation allows Ukraine to approach generally accepted international standards for licensing fisheries activities, to ensure rapid adaptation to the requirements and provisions of the National economic strategy for the period up to 2030 to implement the opportunities for the access to the markets of the European Union.

In the study it was found that the global fish production increased from 110,7 million tons in 1990 up to 177,8 million tons in 2020 and exceeded the growth rate of the global meat production over the same period. The volume of industrial fishing products, excluding aquatic plants, amounted to 90,3 million tons, which is about USD 141,0 billion, and the aquaculture production totaled 122,6 million tons for the sum USD 281,5 billion. The increase in fish and seafood catches by 2032, which will amount to 202 million tons, is justified, compared to 181,0 million tons for the period 2020-2022. At the same time, 96 % of this additional growth will be result of the aquaculture development. The supply of food fish products in the aquaculture sector in 2032 is projected at 111,0 million tons.

Taking into account the dynamics of the domestic fish production, it was found that the total production rate in all fishing sectors decreased from 86,2 thousand tons in 2018 to 69,8 thousand tons in 2021, or 19 percent. Fishing in inland water bodies, which in 2022 amounted to 31,5 thousand tons, and in 2021 made 69,8 thousand tons, where 11,1 thousand tons on account of the aquaculture, 7,1 thousand tons STRG, 12,9 thousand tons from reservoirs of Dnipro, and 4,8 thousand tons from water bodies. The decrease in commercial fish production in 2022 for 2 251,9 tons indicates the need to transform production activities in accordance with changes in the conditions of the fish market and the national food and economic interests. By conducting a systematic analysis of the state in the industry, it was determined that the cost of imported goods decreased to USD 627 million in 2022, which is 28 % lower compared to 2021, when this indicator was USD 874 million. Export of fish and seafood by Ukraine gradually increased from 10,5 thousand tons in 2018 to 17,0 thousand tons in 2021. Due to emergency challenges, export decreased to 10,0 thousand tons in 2022.

The calculations confirm that the losses of the aquaculture sector as a result of military operations amounted to about USD 21,6 million, or 63 % of the annual gross value of fish sales in the sector. Losses of the fisheries make USD 28,9 million, or 96,7 % of the annual gross value of the implementation in this sector. The analysis allowed us to focus on the global trends in the industry development and look for ways to adapt to them to achieve the indicators that will allow Ukraine to enter the international fish market.

The study and evaluation of the global fish feed market shows that the domestic market is just being formed and is at the beginning of its development, where the imported products are mainly represented, but domestic analogues are also beginning to appear, which cannot yet compete with imports. Taking into account internal and external circumstances, the measures to regulate the development of the fish feed production to reduce import dependence are justified. The structure of the hydrobionts production in 2022, which are fattened with fish feed, has been formed: 48,2 % – carp; 25,3 % – sturgeon; 9,4 % – cat fish; 9,8 % – salmon; 7,3 % – others

feed. There is a tendency to increase the volume of the feed use for the production of sturgeon fish species from 1.8 kg per 1 kg of products in 2016 to 5,7 kg of fish in 2022, including fluctuations, in particular in 2020, there was a decrease to 2,8 kg per 1 kg of products, and in 2019, the increase to 4,2 kg per 1 kg of fish, which is due to the demand for black caviar. The proposals were submitted to the Customs Code of Ukraine to exempt fish feed from import duty for the martial law period. Further use of this approach can be implemented based on the experience of Turkey and Poland in the construction of their own fish feed products plants. At the same time, the regularities of state regulation of fisheries on the basis of indicators of the domestic and the global fish feed market are identified, and the regulatory tools are proposed in accordance with the provisions of the Law of Ukraine «On Amendments to the Tax Code of Ukraine and other Legislative Acts of Ukraine Concerning the Implementation of Legislation for the Martial Law Period» dated 24.03.2022 No. 2142-IX, where economic growth is coordinated with the economic use of resources.

In the paper, the development indicators for the implementation of the basic principles of the developed project of a comprehensive program for the development of the sustainable and competitive aquaculture in Ukraine until 2030, for the period of 7 years, where total costs will amount to UAH 3 billion. The proposed measures to form a supply for fish, which according to the optimistic scenario, will contribute to the production of traditional carp fish species in the amount of 60,0 thousand tons, rainbow trout – to 11,7 thousand tons, clary catfish – 6,2 thousand tons, walleye – to 480,0 tons, tench – up to 1,3 thousand tons, sturgeon – up to 1,26 thousand tons, and fish planting material of one-year and two-year-olds - 520,0 million pcs., which will lead to the catch of herbivorous fish at the level 5,4 thousand tons. It is to introduce a separate article in the Law on Aquaculture «Basic Principles of the Aquaculture», where it should be noted that conducting activities is possible only if you have a license. The improved licensing mechanism will contribute to the capacity-building, which, unlike existing ones, takes into account the choice of indicators and their subsequent practical use to ensure a clear link between fish producers and the state.

Methodological tools for determining the interaction of the components as a set of indicators are proposed, which forms the mechanism for conducting the auctions and determining the prices of a lot of the aquatic bioresources with the introduction into practice of the transparent elements of distribution of the entire national resource by modernizing the regulatory methods in fishing. The basic components of electronic bidding for concluding the contracts for the right of special use of the aquatic bioresources in fisheries reservoirs, objects, their parts are disclosed, which includes the following indicators: starting price of the lot by the category, payment amount for special use of the species, number of users, volume of the caught aquatic bioresources by users, permissible volume of catch, unlimited aquatic bioresources, number of fishing tools. The developed regulatory measures will ensure the conditions for compliance with economic competition for commercial fishermen based on the resource's conservation.

A preliminary assessment of losses in the industry was carried out through the developed economic mechanism for distributing material compensation to fish farms and determining their size. Based on the calculations made, it was established that the total amount of losses in the fisheries sector for fishing is USD 25,4 million, and for aquaculture - USD 21,6 million or UAH 790,0 million. It is proposed to distribute funds from the total amount by the regions as follows: front-line-fighting is underway, damage calculation is not yet possible; near-front zone – 80 % or UAH 632,0 million; rear – 20 % or UAH 158,0 million. The proposals for improving the methodological component are presented, which will lead to systematic changes and contribute to determining the amount of damage caused, determining the criteria for the total capacity of regions and expanding the basic categories for which the amount of material compensation to fish farms will be calculated, which would satisfy the economic interests of producers as much as possible and become the basis for developing the programs of state support for the fishing industry by overcoming the challenges of the national security of the country.

Keywords: state regulation, instruments, market, mechanism, regulation method, fisheries, fish, aquaculture, fishing, industry, regulation means, national economy.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Hnatenko I., Babiy L., Chorna O., **Koivalov R.** Food security management in a dynamic business environment. *Ukrainian Journal of Applied Economics*. 2020. Vol. 5. № 4. P. 395–402. *(Здобувачем розглянуто та оцінено наслідки впровадження новітньої системи управління продовольчою безпекою на макро, мікрорівнях й поліпшення заходів регулювання в умовах динамічного бізнес-середовища).*

2. Коновалов Р. І. Методи та важелі державного регулювання розвитку рибного господарства в умовах надзвичайних викликів. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2022. № 3 (31). С. 58–68.

3. Шарило Ю., Вдовенко Н., Боярчук С., Герасимчук В., **Коновалов Р.** Інструментарій регулювання ринку кормів у контексті забезпечення конкурентоспроможності та розвитку сільських територій. Економічний аналіз. 2022. Т. 32. № 2. С. 216–227. *(Здобувачем розроблено методичні підходи щодо удосконалення інструментів регулювання у галузі рибного господарства в умовах економічних викликів).*

4. Коновалов Р. І. Регулювання діяльності сектору аквакультури шляхом впровадження ліцензування у системі вибору напряму аграрної й економічної галузевої політики. Цифрова економіка та економічна безпека. 2022. Вип. 3 (03). С. 91–95.

5. Коновалов Р. І. Еволюція поглядів на державне регулювання розвитку галузей економіки пов'язаних з продовольством. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія: Економічна. Серія: Юридична. 2023. Вип. 37. С. 395–399.

6. Матіїв І. Л., **Коновалов Р. І.** Прикладні рішення регулювання розвитку рибного господарства на засадах ресурсозбереження в аспекті викликів для національної й економічної безпеки України. Економіка і управління бізнесом. 2023. Т. 14. № 1. С. 76–89. *(Здобувачем здійснено розрахунок впливу від зміни показників з метою вибору оптимального варіанту розв'язання галузевих*

проблем і визначено організаційно-економічні підходи для реалізації через запропоновані інструменти державного регулювання в рибному господарстві).

Методичні рекомендації

7. Герасимчук В. В., **Коновалов Р. І.**, Шарило Ю. Є., Вдовенко Н. М., Плічко В. Ф., Медведенко Л. К., Поплавська О. С. Науково-практичні рекомендації для регулювання розвитку аквакультури шляхом впровадження процедури ліцензування в умовах сучасних безпекових викликів. Київ, 2023. 26 с. *(Здобувачем запропоновано механізм ліцензування, який враховує вибір базових індикаторів і сприятиме автоматичному врахуванню дозволів на спеціальне водокористування, даних про оренду землі, обов'язковості професійної освіти у здобувача ліцензії узгоджено із Стратегічними настановами щодо Сталого розвитку аквакультури).*

8. Шарило Ю. Є., Матіїв І. Л., **Коновалов Р. І.**, Вдовенко Н. М., Плічко В. Ф., Дмитришин Р. А., Тишечко А. В. Комплексні рішення обґрунтування компенсації збитків галузі рибного господарства в умовах подолання впливу надзвичайних викликів: рибальство та аквакультура. Київ, 2023. 26 с. *(Здобувачем проведено практичні розрахунки для оцінки розміру збитків рибницьким господарствам і запропоновано категорії для обчислення розміру компенсацій у рибній галузі з урахуванням викликів для національної й економічної безпеки країни).*

Тези наукових доповідей

9. **Коновалов Р. І.**, Поплавська О. С. Пропозиції до удосконалення заходів державної підтримки виробників аквакультури. Механізми збалансованого розвитку рециркуляційних аквакультурних систем в Україні: сучасні технології, економіка та право: I Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 10 листопада 2020 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 26–29. *(Здобувачем обґрунтовано методичні засади функціонування рибного господарства внаслідок застосування удосконалених важелів і заходів регулювання).*

10. Федоренко М. О., Коробова Н. М., **Коновалов Р. І.** Позиціонування аквакультури як окремого економічного виду діяльності через механізм ліцензування. Новітні інструменти формування сукупної пропозиції на рибу та інші водні біоресурси в умовах глобальних продовольчих викликів:

II Міжнародний науково-практичний семінар, м. Київ, 18 березня 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 8–10. *(Здобувачем розкрито механізм здійснення аквакультури з рекомендацією надання ліцензії та запропоновано у Законі України «Про аквакультуру» передбачити, що до збуту дозволена лише риба та інші водні живі ресурси, які мають відповідний документ про походження).*

11. Вдовенко Н. М., **Коновалов Р. І.** Механізм регулювання та обліково-аналітичне забезпечення розвитку суб'єктів сільського та рибного господарства. Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів: III Міжнародна науково-практична конференція, м. Берегове, 15 червня 2022 року: тези доповіді. Берегове, 2022. С. 412–414. *(Здобувачем запропоновано рекомендації направлені на запровадження ліцензування для удосконалення механізму регулювання розвитку галузей національної економіки).*

12. **Коновалов Р. І.**, Махиборода К. В. Структура ланцюга постачання райдужної форелі на італійський ринок. Новітні інструменти формування сукупної пропозиції на рибу та інші водні біоресурси в умовах воєнного стану: III Міжнародний науково-практичний семінар, м. Київ, 21 квітня 2022 року: тези доповіді. Київ, 2022. С. 93–95. *(Здобувачем запропоновано інструментарій поліпшення цінового ланцюга у виробництві форелі для груп економічних інтересів в умовах надзвичайних викликів).*

13. Коновалов Р. І. Інструменти державного регулювання рибного господарства України з урахуванням економічного впливу на галузь. Сучасні проблеми раціонального використання водних біоресурсів: IV Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 26–28 грудня 2022 року: тези доповіді. Київ, 2022. С. 138–139.

14. Konovalov R. Basic measures to regulate the development of fisheries and aquaculture on the basis of resource conservation and impact on the fish market. Sustainable livestock production and animal welfare: International Scientific Conference, Swedish, January 17–18, 2023: abstracts. Swedish, 2023. P. 73.

15. Коновалов Р. І. Наукові підходи державного регулювання розвитку галузей при формуванні попиту на продовольство. Економічний і соціальний

розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації: XX Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених, м. Тернопіль, 19 травня 2023 року: тези доповіді. Тернопіль, 2023. С. 69–72.

16. Коновалов Р. І. Сучасні підходи до державного регулювання розвитку рибного господарства в Україні. Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 25 травня 2023 року: тези доповіді. Київ, 2023. С. 159–161.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ.....	28
1.1 Еволюція наукових підходів щодо державного регулювання розвитку галузей національної економіки пов'язаних з продовольством.....	28
1.2 Методичні засади функціонування рибного господарства відповідно до цілей збалансованого розвитку.....	38
1.3 Інструменти та заходи регулювання розвитку рибного господарства..	47
Висновки до розділу 1.....	61
Список використаних джерел до розділу 1.....	63
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	70
2.1 Комплексний аналіз світових і національних тенденцій розвитку рибного господарства з урахуванням економічного впливу на галузь...	70
2.2 Тенденції впливу воєнного стану на формування сировинних ресурсів у рибному господарстві.....	90
2.3 Досвід регулювання ринку кормів для риб в аспекті галузевого розвитку в Україні та світі на засадах ресурсозбереження.....	103
Висновки до розділу 2.....	131
Список використаних джерел до розділу 2.....	133
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ВИКЛИКІВ..	135
3.1 Трансформації концептуальних положень практичного впровадження інструментів і заходів регулювання для розвитку аквакультури.....	135
3.2 Напрямки удосконалення методів, важелів і механізмів державного регулювання рибальства.....	156
3.3 Прикладні рішення регулювання розвитку рибного господарства в умовах подолання впливу надзвичайних викликів для України.....	169
Висновки до розділу 3.....	192
Список використаних джерел до розділу 3.....	194
ВИСНОВКИ.....	202
ДОДАТКИ.....	207

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- СРП ЄС – Спільна рибна політика Європейського Союзу;
- ФАО ООН – Продовольча та сільськогосподарська організація ООН;
- ЄС – Європейський Союз;
- ЗУ – Закон України;
- РАС – рециркуляційні аквакультурні системи;
- СТРГ – спеціальні товарні рибні господарства;
- Strategic Guidelines for the sustainable development of European Union aquaculture – Стратегічні настанови щодо Сталого розвитку аквакультури Європейського Союзу
- ООН – Організація Об'єднаних Націй;
- Держрибагентство – Державне агентство меліорації та рибного господарства України (до 6 жовтня 2023 р.);
- Держстат – Державна служба статистики України;
- Держрибагентство – Державне агентство розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм (з 6 жовтня 2023 р.);
- Держмитслужба – Державна митна служба України
- The European Green Deal – Європейський зелений курс;
- European Commission – Єврокомісія;
- European Parliament – Європейський парламент;
- Directive – Директиви Європейського Союзу;
- ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку.

ВСТУП

Актуальність теми. Процеси глобалізації, технологічного прогресу, зростання чисельності населення світу, державне регулювання в секторах, пов'язаних із продовольством, виходить на порядок денний. Сучасний світовий та вітчизняний аграрний ринок надзвичайно динамічний й ставить перед національною економікою завдання розвитку перспективних галузей, що пов'язані з продовольством, зокрема й тваринництвом. Нині важливе місце у тваринництві відведено галузі рибного господарства, яка є пріоритетною в задоволенні споживчого попиту населення на власно вирощену рибу та продукти з водних біоресурсів. Тому особливої важливості набуває удосконалення заходів, методів, інструментів і механізмів для регулювання розвитку секторів рибальства та аквакультури в надзвичайних умовах функціонування галузей аграрного сектору економіки. Водночас дослідження вчених мають бути направлені на комплексний аналіз стану розвитку рибного господарства з урахуванням впливу економічних викликів на галузь, виявлення наслідків від введення воєнного стану на формування сировинних ресурсів у рибному господарстві, запровадження ліцензування, які нині залишаються недостатньо дослідженими й потребують поглиблення науково-теоретичних положень та розробки прикладних рекомендацій. Зазначені аспекти спрямовані на імплементацію положень Національної економічної стратегії на період до 2030 року в умовах подолання впливу надзвичайних викликів для України.

На еволюцію теоретичних засад у регулюванні економіки значний вплив завдали ідеї та наукові дослідження, насамперед Гелюх О. [12], Ерікштейн К. [70], Жолі А. [59], Коваля В. [60], Меклінга Дж. [61; 62], Наконечної К. [8; 74], Сухомлин Л. [9], Ткачука В. [43], Трофимчук О. [44], Фетисової С. [46].

Теоретичні підходи до визначення ролі держави, обґрунтування методів, інструментів й заходів її впливу на регулювання розвитку галузей економіки, обґрунтовували класики зарубіжної економічної науки, зокрема Гріффітс Р. [58], Клод Ле Руа [53], Серра А. [67], Такойкам П. [69] та вітчизняні вчені зокрема Адамовська В. [1], Башняк Г. [2], Біляк Ю. [39], Вдовенко Н. [5; 7; 10], Гнатенко І.

[40], Коробова [73], Котелевець Д. [33], Мельник Т. [36], Назаркевич І. [37], Олійник Л. [43], Хижняк Ю. [11], Шарило Ю. [47; 48]. Відзначимо внесок в ґрунтовне дослідження концептуальних підходів щодо регулювання галузей аграрного сектору економіки та розробку його понятійно-категоріального апарату який зробили Герасимчук В. [38; 48], Васільєва Л. [3], Діброва А. [15; 16; 17], Кваша С. [28; 29; 30], Коваленко О. [31], Лозиченко О. [35], Маргасова В. [6], Негода Ю. [39; 43], Самсонова В. [74], Шепелєв С. [49] та інші науковці, які вважаються відомими вченими, дослідниками саме з фундаментальних питань економічної аграрної та рибогосподарської економічної науки.

Визнаючи теоретичну і практичну цінність внеску названих вчених у формування базових заходів галузевого регулювання, враховуючи недопрацьовані механізми, методи та інструменти державного регулювання, важливо зусилля сконцентрувати в іншій площині та розробити як теоретичні, так і практичні підходи для ефективного регуляторного впливу на тваринництво в цілому та рибне господарство зокрема. Такі актуальні завдання ставлять перед наукою нові запити щодо вирішення проблеми запровадження новітніх механізмів і методів регулювання розвитку галузі в контексті адаптації положень Спільної рибної політики Європейського Союзу, обґрунтування взаємодії його інструментів.

Нині для реалізації потенціалу в аграрному секторі економіки існує потреба у додатковому осмисленні методичної складової, де основна ідея має бути вибудована навколо формування ефективного економічного механізму через удосконалення адміністративно-правового методу для регулювання галузей, які безпосередньо впливають на продовольчу безпеку та національну економіку.

Актуальність та практична значущість вирішення вказаних вище проблем зумовили вибір теми роботи, а також визначили мету, завдання, об'єкт і предмет даної дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за темами: «Прикладна розробка новітнього організаційно-економічного механізму регулювання сталого

рибальства і аквакультури через розвиток сільських територій» (номер державної реєстрації 0120U102110), де запропоновані концептуальний авторський підхід до трактування базових методичних підходів для формування інструментарію галузевого регулювання та класифікація на основі групування: інструментів спрямованих на підтримання цін на рибну продукцію та інструментів зниження рівня витрат на виробництво риби (довідка № 173 від 13.06.2021 р.), «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643), де з урахуванням внутрішніх і зовнішніх обставин обґрунтовано заходи регулювання розвитку вітчизняного виробництва кормів для риб для зменшення залежності від імпорту та «Прикладні рішення регулювання конкурентоспроможності сільського і рибного господарства в системі циркулярної біоекономіки та викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0123U101944), в межах якої дисертантом розроблено першочергові завдання для регулювання розвитку галузі рибного господарства саме в Україні шляхом аналізу підходів вітчизняної аграрної політики останніх років і Спільної рибної політики Європейського Союзу на 2014–2020 рр. та 2021–2027 рр. й запропоновано практичні рекомендації щодо збалансування інтересів виробників, споживачів і держави у процесі регулювання (довідка № 174 від 08.09.2023 р.).

Мета та завдання дослідження. Метою даної дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних підходів і розроблення науково-практичних пропозицій, спрямованих на удосконалення інструментів, методів та заходів державного регулювання розвитку рибного господарства в Україні.

Для досягнення визначеної мети в дисертаційній роботі поставлено наступні завдання:

– розвинути теоретичні підходи та узагальнити наукові надбання з питань державного регулювання розвитку галузей національної економіки пов'язаних з продовольством;

– розкрити сутнісно-функціональні характеристики інструментарію та заходів державного регулювання в аграрному секторі економіки;

- охарактеризувати стан та тенденції розвитку рибного господарства в Україні та світі задля забезпечення попиту на рибу на внутрішньому ринку;
- визначити особливості формування сировинних ресурсів у рибному господарстві й здійснити економічну оцінку виробничої діяльності для досягнення цілей збалансованого розвитку;
- систематизувати світовий досвід регулювання ринку кормів для риб в аспекті галузевого розвитку й визначити підходи щодо його адаптації в Україні;
- сформулювати сукупність науково-прикладних рекомендацій направлених на вдосконалення інструментів і засобів регулювання рибного господарства в контексті адаптації положень Директив і Регламентів Європейського Союзу;
- запропонувати методичний інструментарій з метою модернізації адміністративно-правового методу регулювання через економічний механізм розподілу доступу до водних біоресурсів на засадах ресурсозбереження;
- розробити прикладні рішення державного регулювання розвитку рибного господарства в умовах подолання впливу надзвичайних викликів.

Об'єкт дослідження – процес державного регулювання розвитку галузі рибного господарства в Україні.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методичних і практичних заходів державного регулювання розвитку рибного господарства України в умовах надзвичайних викликів.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою дисертаційного дослідження є положення економічної теорії, фундаментальні принципи регулювання галузей аграрного сектору економіки, а також науковий доробок видатних вітчизняних і зарубіжних вчених, які здійснили значний внесок у галузь рибного господарства як в Україні, так і за її межами. У процесі виконання роботи використано широкий спектр загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, який дозволив нам розкрити глибинні залежності й досягти концептуальної єдності дослідження, зокрема: системний, структурний та діалектичний – у процесі розуміння змістовного наповнення методичного інструментарію щодо державного регулювання розвитку галузей аграрного сектору; логічний,

економіко-математичний – при обґрунтуванні заходів для розрахунку розмірів збитків галузі; порівняльний, статистичний та факторний – у процесі систематизації підходів до використання на практиці модернізованого адміністративно-правового методу регулювання через механізм проведення аукціонів і визначення ціни лота водних біоресурсів; наукового абстрагування та синтезу – у процесі визначення стратегічних орієнтирів регулювання ринку кормів для риби на засадах ресурсозбереження; формалізації – для розроблення економічного механізму розподілу матеріальних компенсацій збитків рибницьким господарствам у процесі реалізації методичних засад розвитку рибного господарства внаслідок удосконалення важелів і заходів регулювання з оцінкою впливу наслідків від змін в умовах подолання впливу надзвичайних викликів.

Статистичне та фактологічне підґрунтя дисертаційного дослідження становлять нормативно-правові акти щодо регулювання рибного господарства, матеріали та звітні дані Державної служби статистики України, Міністерства економіки України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної митної служби України, Держрибагентства, ресурси мережі Інтернет, наукові досягнення вчених-економістів і практиків, обґрунтування власних спостережень та аналітичних розробок під час написання дисертаційної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів. Базові положення дисертаційного дослідження, які характеризують наукову новизну одержаних наукових результатів є особистим здобутком автора й виносяться на захист і полягають у наступному:

удосконалено:

– теоретико-методичні положення з визначення сучасних підходів до реалізації вітчизняної аграрної політики та Спільної рибної політики ЄС, які на противагу наявним розробкам і напрацюванням, містять оцінку впливу регулювання галузевого розвитку на засадах ресурсозбереження, що дозволяє забезпечити адаптацію методів, засобів й інструментів державного регулювання розвитку перспективних секторів економіки, зокрема рибальство та аквакультуру та сприятиме інклюзивному розвитку шляхом забезпечення доступності нових робочих місць й харчових продуктів для населення, включаючи вразливі групи, осіб, які

постраждали від воєнних дій, зменшенню імпортозалежності галузі, виявленню наслідків від введення воєнного стану на формування сировинних ресурсів у рибному господарстві для подолання впливу надзвичайних викликів в Україні;

– рекомендації, направлені на поліпшення вітчизняної рибної політики шляхом трансформації концептуальних положень практичного впровадження заходів державного регулювання для розвитку рибного господарства та оцінки запропонованого механізму ліцензування в галузі для захисту виробничих систем, який на відміну від діючих, враховує вибір базових індикаторів і сприятиме під час видачі ліцензії автоматичному врахуванню дозволів на спеціальне водокористування, даних про оренду землі, про рибницьке господарство, об'єкти аквакультури, норми годівлі, витрати води, наявності професійної освіти у здобувача ліцензії на виробництво риби;

– методичні засади щодо запровадження прозорих і конкурентних економічних механізмів розподілу доступу до водних біоресурсів між суб'єктами рибного господарства шляхом модернізації адміністративно-правового методу регулювання та проведення аукціонів й визначення ціни лота водних біологічних ресурсів із виокремленням імперативного та диспозитивного регулювання й змішаного імперативно-диспозитивного методу, що дозволить вибудувувати заходи регулювання прискореного розвитку рибальства, визначення вагових коефіцієнтів і подальше їх прикладне використання для уникнення процесів монополізації ринку риби;

набули подальшого розвитку:

– методичні підходи щодо оцінки об'єктивності впливу заходів, інструментів прямого державного регулювання на розвиток економічної системи в рибальстві та аквакультурі, оскільки державне регулювання, що запроваджується органами влади, має широкий спектр застосування й дозволить наблизити Україну до загальноприйнятих світових стандартів здійснення ліцензування рибогосподарської діяльності, забезпечити швидку адаптацію до вимог і положень Національної економічної стратегії на період до 2030 року з метою реалізації можливостей доступу до ринків Європейського Союзу;

– обґрунтування напрямів із забезпечення внутрішнього попиту на рибу вітчизняного виробництва на основі комплексної оцінки його розвитку з аналізом рівня формування пропозицію на рибу, імпорту, експорту різних видів риби, рибної продукції та інших водних біоресурсів з 2018 р. до 2022 р. за кодами товарних позицій 0301–0307, 1604–1605, згідно УКТ ЗЕД, що дозволило виявити потенціал галузі та позиціонувати Україну як ключового учасника серед гравців на ринку риби, довести важливість галузі рибного господарства та її провідну роль у формуванні продовольчої і національної безпеки;

– концептуальні підходи з метою визначення впливу надзвичайних викликів на рибне господарство й виокремлення заходів регулювання розвитку галузі, оскільки наслідки збройної агресії мали негативний вплив на сектор рибальства та аквакультури, що, на відміну від існуючих, обґрунтовує визначення потенційного впливу на рибні господарства, розташовані в районах близько до лінії фронту та в прилеглих районах, що потребують державної підтримки для відновлення та реконструкції зруйнованих об'єктів, включаючи сховища, складську інфраструктуру, рибні ставки, а також системи водозабору й випуску, які мають вирішальне значення для подальшого здійснення рибогосподарського виробництва в умовах трансформаційних процесів;

– виявлення закономірностей державного регулювання рибного господарства на основі індикаторів функціонування вітчизняного і світового ринку кормів для риб, що дозволило врахувати особливості галузі через вплив сировинних ресурсів на галузеву структуру виробництва, й надало підстави надати пропозиції звільнити від оподаткування ввізним митом корми для риб для удосконалення інструментів регулювання згідно із базовими засадами Закону України від 24.03.2022 № 2142-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України й інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану», де економічне зростання узгоджене з ощадливим використанням ресурсів;

– методичні підходи щодо економічної оцінки розміру компенсації збитків в рибному господарстві через розроблення механізму розподілу за категоріями: основні засоби виробництва для відновлення пошкодженої інфраструктури, понов-

лення водопостачання, розширення виробництва, реконструкція інфраструктури, технічне переоснащення; закупівля електрогенераторів; розвиток рибопереробки, закупівля живорибних машин, швидкозаморожуючих апаратів, пакувальних машин; виробництво рибопосадкового матеріалу із забезпеченням інкубаційними апаратами, інкубаційними цехами, лотковими лініями, витратами з планування, на логістику риби та рибної продукції, що дозволить вибудувати підходи до удосконалення економічного механізму регулювання й оцінки розміру збитків у фронтних регіонах після завершення бойових дій та відновлення мирного стану.

Практичне значення одержаних результатів. Представлені в дисертаційній роботі положення є основою для наступних економічних досліджень, висновків, розвитку теоретичних узагальнень та розроблення комплексу заходів, механізмів, інструментів, і методів державного регулювання рибного господарства України.

Основні положення, рекомендації та висновки дисертаційного дослідження були використані в роботі:

– Асоціації «Укррибспілка», де на практиці використовуються розроблені прикладні рішення регулювання розвитку рибного господарства на засадах ресурсозбереження через обґрунтування та проведення прикладних розрахунків задля оцінки розмірів матеріальної компенсації господарствам за регіонами, а надані пропозиції щодо удосконалення методичної складової дозволили встановити розмір заподіяних збитків, визначити за відповідними критеріями загальну потужність одного регіону відносно іншого, визначити категорії за якими буде розраховуватись розмір грошової компенсації (довідка № 31 від 02.05.2023 р.);

– Українським державним інститутом по проектуванню підприємств рибного господарства та промисловості «Укррибпроект» при розробленні пропозицій, які спрямовані на забезпечення створення нової моделі функціонування рибного господарства через методичні та практичні рекомендації із застосуванням важелів і заходів регулювання при здійсненні адаптації процедури проведення низки аукціонів для продажу права на заключення угод на спеціальне використання водних біологічних ресурсів у рибогосподарських водних об'єктах чи їх частинах, запровадження прозорих елементів економічного механізму розподілу наявного

загальнодержавного ресурсу (довідка № 01/18 від 16.01.2023 р.);

– Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури» Держрибагентства України при удосконаленні методичних засад діяльності в рибному господарстві з урахуванням цілей сталого розвитку й розробці комплексу заходів розвитку аквакультури як економічного виду діяльності через механізм ліцензування з метою подолання впливу надзвичайних викликів для України (акт № 92 від 04.09.2023 р.);

– Державної установи «Виробничо-експериментальний Дніпровський осетровий рибовідтворювальний завод ім. академіка С. Т. Артющика», де розкрито потенціал структурних змін у галузі рибного господарства в системі інтеграційних і трансформаційних процесів та глобалізації економіки (довідка № 95 від 28.06.2023).

Теоретичні положення, а також практичні результати дисертаційної роботи впроваджено до навчального процесу Національного університету біоресурсів і природокористування України, зокрема, у навчальні програми дисциплін «Міжнародна економічна діяльність України», «Міжнародний аграрний бізнес», «Європейські студії» для студентів ОС «Бакалавр», «Регіональні економічні програми та програми сприяння розвитку», «Прикладні програмні рішення в економіці «Агмемод», «Глобальна економіка», «Аграрна політика» для студентів ОС «Магістр», спеціальності 051 «Економіка» (акт від 14.08.2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Дана дисертаційна робота є самостійно виконаним дослідженням. Наукові результати, рекомендації та пропозиції, що містяться в дисертаційній роботі, одержані автором особисто й наведені в опублікованих дослідницьких працях. З наукових робіт, які опубліковано в співавторстві, в дисертаційному дослідженні використано ті базові ідеї та положення, які є особистим результатом власних наукових розвідок і досліджень.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дослідження доповідалися та обговорювалися на: I Міжнародній науково-практичній конференції «Механізми збалансованого розвитку рециркуляційних аквакультурних систем в Україні: сучасні технології, економіка та право» (м. Київ, 10 листопада 2020 р.); II Міжнародному науково-практичному семінарі «Новітні інструменти формування

сукупної пропозиції на рибу та інші водні біоресурси в умовах глобальних продовольчих викликів» (м. Київ, 18 березня 2021 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів» (м. Берегове, 15 червня 2022 р.); III Міжнародному науково-практичному семінарі «Новітні інструменти формування сукупної пропозиції на рибу та інші водні біоресурси в умовах воєнного стану» (м. Київ, 21 квітня 2022 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми раціонального використання водних біоресурсів» (м. Київ, 26–28 грудня 2022 р.); International Scientific Conference «Sustainable livestock production and animal welfare» (Swedish, January 17–18, 2023); XX Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації», (м. Тернопіль, 19 травня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу» (м. Київ, 25 травня 2023 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 16 наукових працях загальним обсягом 6,13 друк. арк., особисто автору належить 4,54 друк. арк., з яких: 6 статей у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних обсягом 3,08 друк. арк., 8 тез наукових доповідей обсягом 1,19 друк. арк. та 2 опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації обсягом 0,27 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох основних розділів, висновків, а також списку використаних джерел і додатків. Дисертація має обсяг 242 сторінки. Основний зміст дисертації викладено на 189 сторінках. Робота містить 20 таблиць та 26 рисунків, 10 додатків, розміщених на 34 сторінках. Список використаних джерел налічує 165 найменувань і розміщений на 17 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

1.1. Еволюція наукових підходів щодо державного регулювання розвитку галузей національної економіки пов'язаних з продовольством

Протягом останніх десятиліть світ переживає значні коливання у сфері продовольства та забезпечення якісними і безпечними харчовими продуктами населення. Зміна кліматичних умов, зростання населення планети, призводять до надзвичайних викликів у аграрному секторі економіки й спонукають вчених шукати новітні шляхи для ефективного розвитку та управління даним сектором економіки. В цьому контексті, державне регулювання в галузях національної економіки, пов'язаних з продовольством стає важливою і основоположною складовою системи державного управління. Історично, наукові підходи до державного галузевого регулювання еволюціонували залежно від соціально-економічних умов. Сьогодні ми спостерігаємо, як роль державного регулювання та наукових досліджень в цій сфері змінюється й надалі розвивається.

Саме з моменту виникнення ідей меркантилізму та розвитку промислової революції наукові підходи до державного регулювання розвитку галузей економіки продовжують еволюціонувати. Наукове співтовариство та економісти розробляють нові концепції та підходи, які стають основою для політики держави в галузях економіки, що становлять основу сучасного світу. Один із перших підходів щодо регулювання галузей, пов'язаних із продовольством полягав у забезпеченні достатнього рівня виробництва та розподілу харчових продуктів для задоволення потреб населення. Однак, з часом, наукові підходи до державного регулювання аграрного сектору економіки стали більш складними та враховують різноманітні аспекти, зокрема забезпечення якості та безпеки продуктів харчування, збереження довкілля, підтримка малих і середніх підприємств, розвиток інноваційних технологій, пошук шляхів до зростання конкурентоспроможності галузей

аграрного сектору в національній економіці. До інших аспектів державного регулювання розвитку аграрного сектору національної економіки можна віднести впровадження системи стандартів і сертифікації продуктів харчування, розвиток сільського господарства й розширення мережі дистрибуції продуктів харчування, забезпечення дієвої державної підтримки фермерів і розвиток альтернативних форм виробництва та розподілу продуктів харчування. В цілому, розвиток наукових підходів до державного регулювання розвитку галузей національної економіки, пов'язаних з продовольством, є важливим кроком у забезпеченні сталого та ефективного розвитку цієї галузі.

Дослідженнями встановлено, що дискусії, які виникли у ході боротьби національних держав, що прагнули до одержання самостійності, містили два базові моменти. Перш за все, потрібно було досягти внутрішньої єдності, а для цього подолати всі існуючі усередині країн перешкоди, зокрема внутрішні мита, феодалну роздрібненість. Також важливою стала ідея перебороти владу католицької Церкви, що охоплювала ще в роки Середньовіччя європейські країни.

Класики економічної науки іншими словами доводять, що держави прагнули до внутрішньої гармонії, одночасно намагаючись вийти за межі зовнішнього обмеження. Тому забезпечити виконання обох цих завдань з досягненням їх кінцевої мети, а саме, могутності національної держави, узялися меркантилісти.

Встановлено, що виклики цивілізації у задоволенні первісних людських потреб спонукали виникненню меркантилізму ще в останній третині XV століття з розпадом феодалного способу виробництва і зародженням капіталізму. У період до Великих географічних відкриттів та аж до завершення XVI століття відбувалась епоха раннього меркантилізму. Цей напрямок у сфері економічних поглядів зосереджував увагу на важливості зовнішньої торгівлі як основного джерела національного достатку, акцентуючи на необхідності підтримки позитивного торгового балансу через стимулювання експорту та обмеження імпорту. Основними представниками напрямку меркантилізму в середньовічній Європі були Вільям Стаффорд (1554–1612), Томас Ман (1571–1641), Антуан де Монкретьєн (1575–1621), Антоніо Серра (XVI–XVII ст.).

Досить розвинутим і очевидно, типовим був саме англійський меркантилізм. У період XV–XVI століть були прийняті «закони й нормативи про витрачання», які ставили завдання перед іноземними купцями використовувати кошти, отримані від продажу їх товарів, для придбання продукції англійського походження. Ми можемо пояснити цей факт тим, що безпосередньо Англія у XVI–XVII столітті була попереду в економічному розвитку майже два століття (1651–1849), а меркантилізм був офіційною політикою цієї держави, оскільки діяв «Навігаційний акт» Кромвеля. Тож меркантилісти узагальнили досвід первісного нагромадження капіталу, а меркантилізм став першою концепцією ринкової економічної теорії. Меркантилізм у Західній Європі зародився лише на початку XVII ст. Головною умовою його виникнення були також розпад феодалізму і зародження капіталізму.

Водночас за нашим переконанням, основою державотворення з давніх часів було забезпечення підтримки національної промисловості й торгівлі. Ще у 1615 році Антуан де Монкретьєн опублікував «Трактат політичної економії», в якому обстоював державне втручання в економічне життя, розвиток власної промисловості, виробництва, стимулювання вивезення товарів за кордон, торгівлі, а також утримання у доброму стані флоту [53; 58; 63; 66]. В основу його дослідження було покладено обґрунтування ключового етапу філософії економіки того періоду, ґрунтованого на принципах вигоди та практичної корисності в господарюванні. Як зазначав Жолі Арістід, Антуан де Монкретьєн акцентував увагу на ролі держави у розвитку міжнародної торгівлі та промисловості, зокрема через митно-тарифне регулювання, яке ставило за мету підтримувати стан позитивного торгівельного балансу на той час [59].

Серед видатних теоретиків розвиненого меркантилізму доцільно акцентувати увагу на ідеях Антоніо Серра (XVI–XVII ст.), відомого автора праці «Стислий трактат про фактори, які можуть забезпечити достаток золота і срібла у країнах, що не мають природних родовищ металів» [50; 67]. Серра відкидає концепцію монетаризму і сприймає теорію «торговельного балансу». Як зазначає Лука Адданте, Антоніо Серра виступає проти заборони експорту грошей та регулювання їхнього обігу, а також втручання держави в економічне життя,

наводячи приклад Венеції, яка має значний запас грошей завдяки розвитку своєї промисловості та активному зовнішньому торговельному обміну [50]. За А. Серра, наявність грошей у країні без природних родовищ металів залежить від розвитку ремесла, працьовитості та креативності населення, активного розвитку торгівлі та ефективної економічної політики уряду (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Теоретичні засади державного регулювання розвитку галузей національної економіки

Джерело: розроблено автором на основі матеріалів [50; 53; 58; 59; 63; 67].

Як видно із проведених узагальнень думок вчених, важливою складовою розвитку аграрного сектору є збільшення ефективності виробництва та покращення його організації. Це можна досягти за допомогою використання сучасних технологій у виробництві, таких як автоматизація процесів, використання робототехніки та інших інноваційних рішень. Також важливою складовою є розвиток міжнародного співробітництва у сфері аграрного сектору, що дозволить забезпечити стабільність та збалансованість ринків продуктів харчування, підвищити ефективність виробництва та зменшити ризики, пов'язані зі зміною курсів валют й інших факторів, що можуть вплинути на ринок продовольства.

Загалом, розвиток наукових підходів до державного регулювання галузей аграрного сектору національної економіки є важливим елементом забезпечення сталого та ефективного розвитку, що має велике значення для досягнення, з часом національної безпеки та здоров'я громадян в умовах сталого розвитку економіки в цілому. Водночас державне регулювання розвитку відповідних галузей є важливим інструментом гарантування надійного економічного розвитку та підвищення рівня життя громадян. Наукові підходи до державного регулювання розвитку охоплюють багато аспектів, таких як соціальна справедливість, економічна ефективність, екологічна стійкість і глобальна конкурентоспроможність.

Коли держави вперше стали активно втручатися в економіку з метою підтримки певних галузей, науковці займалися вивченням ефективності різних методів регулювання, зокрема податкові пільги, тарифи, кредитування, інвестиції в технології. Проте, з плином часу, зрозуміло, що деякі з цих підходів можуть бути неефективними для розвитку економіки в цілому. Тому, наукові дослідження почали зосереджуватися на розробці нових підходів до регулювання, які були більш гнучкими та адаптивними до змін у господарському середовищі.

Базовим напрямком розвитку наукових підходів до державного регулювання галузей аграрного сектору є розвиток «зеленої і блакитної економіки» з використанням екологічно чистих технологій та практик у виробництві, зменшення викидів шкідливих речовин і збереження ресурсів при виробництві харчових продуктів. Доктрина «держави, яка інвестує в економічний розвиток і може

стати джерелом глобального екологічного регулювання за допомогою промислової політики» економіста Дж. Меклінга пояснювала, що держава здатна сприяти структурним економічним змінам у аграрному секторі, що підтримує глобальну регуляторну політику двома способами: по-перше, надання державної підтримки зеленим галузям створює економічні інтереси на підтримку глобального регулювання; і, по-друге, зниження вартості технології через державні субсидії змінює результати глобальної співпраці для інших держав [62, С. 58–81].

На еволюцію теоретичних засад у регулюванні економіки значний вплив завдали ідеї, насамперед Гелюх О., яка у науковій праці «Методи та важелі державного регулювання соціально-економічних процесів в агропромисловій сфері» критично охарактеризувала процеси державного регулювання в галузі, які очевидно впливають на відтворення в цілому й припустила можливість зростання виробництва та підвищення продуктивності праці [12, С. 135–138].

За дослідженням Трофимчук О. в роботі «Державне регулювання економіки: теоретичне переосмислення в ХХІ столітті» було виділено потенційні напрями продовження домінуючих концепцій відносно участі держави в економічних процесах та її регулятивного впливу на економіку. Дана концепція запроваджує механізм трансформації державного регулювання галузей економіки в умовах неоліберального глобалізму для забезпечення інклюзивного розвитку [44, С. 206–212]. Трофимчук О. аргументує запропонований підхід і розглядає економічні інтереси суспільства не просто як суму індивідуальних уподобань, а позиціонує державу як носія загальних інтересів, розкриває сутність державного регулювання економіки в контексті економічних функцій держави як представника суспільства загалом. Тож держава функціонує не як регулюючий орган, а як важливий інструмент у задоволенні економічних потреб суспільства як цілого, представляючи при цьому інноваційний підхід до наукового дослідження даної проблематики. Аналіз факторів періодичних змін економічної активності, дає можливість сформулювати концепцію, згідно з якою економічні аспекти життя суспільства не зводяться до простого акумулювання індивідуальних потреб. У цьому контексті, держава виступає як головний носій і виконавець цих колективних

інтересів [44, С. 206–212]. Поруч із цим, Коваленко О. та інші теоретики підкреслюють важливість втілення концептуальних засад у формування системи державного регулювання аграрного виробництва. На їх погляд, успішна реалізація задуманого можлива лише за умови скоординованих дій держави та аграрних підприємств, спрямованих на досягнення спільної мети для підвищення конкурентоспроможності національної економіки [31]. У праці «Державне регулювання сільськогосподарського виробництва» ідеї автора підтверджують повне задоволення внутрішніх потреб населення у харчових продуктах із виходом вітчизняної аграрної продукції на світові ринки [31]. За дослідженнями вченого-економіста Кваші С. у науковій статті «Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці», державне регулювання економіки «визначається як системна структура, що представляє собою комплекс взаємодій між урядом та суб'єктами господарювання, спрямований на державний вплив на хід економічних процесів. Вона охоплює фінансово-економічні, організаційно-адміністративні, інституційно-правові, соціально-психологічні засоби та методики, які держава використовує для впливу на економічну активність на різних рівнях - макро, мезо та мікрорівні [30, С. 12–21]. При формуванні безпосередньо механізму державного регулювання економіки України доцільно й необхідно виходити з того факту, що він має відповідати чітким умовам зростання галузей національної економіки і на такому підґрунті гарантувати дійсно економічну безпеку держави [30, С. 12–21]. У даному аспекті погоджуємося з думкою Кваші С., Вдовенко Н., яка висловлена у науковій праці «Наукові засади державного регулювання розвитку аквакультури штучних водойм», що мета регулювання в галузі рибогосподарського виробництва полягає саме в забезпеченні доступу населення до продовольства, постачанні сировини для промисловості та розв'язанні складних економічних, соціальних й екологічних проблем, що виникають в ринкових умовах. Поставлені завдання спонукають до проведення комплексного наукового дослідження вітчизняними вченими зазначеної проблеми, визначення її економічної важливості, значимості, а також оцінки ефективності регулювання як на рівні середньої ланки, так і центрального державного органу [29, С. 12–16] (рис. 1.2).

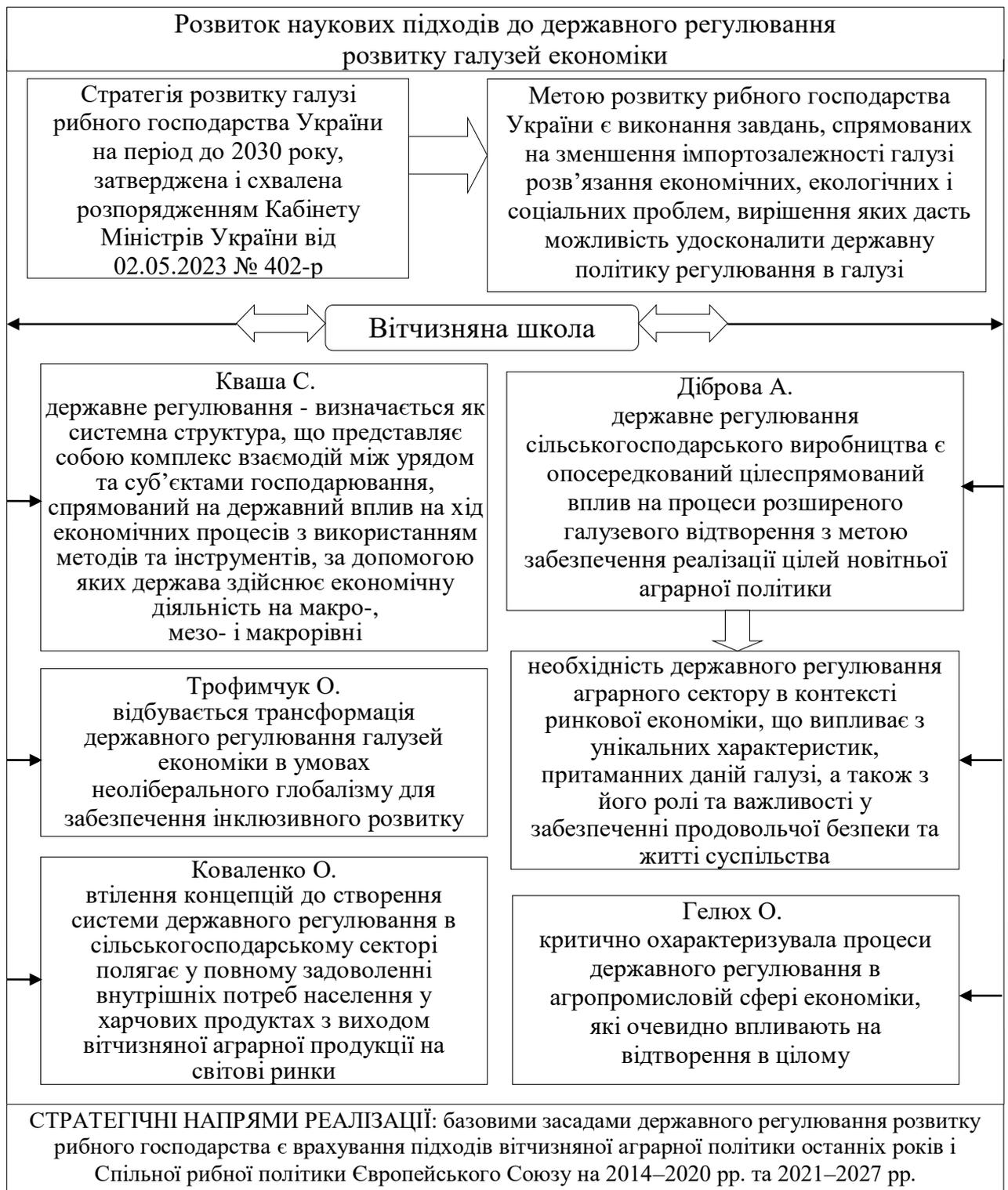

Рис. 1.2. Еволюція теоретичної думки у напрямку оптимального забезпечення державного регулювання розвитку галузей аграрного сектору економіки

Джерело: розроблено автором на основі матеріалів [12, С. 135–138; 16, С. 76–84; 17, С. 44–48; 30, С. 12–21; 31; 51; 52; 42; 44, С. 206–212; 54; 60; 62; 64].

Для подальшого розвитку теорії державного регулювання сільського господарства важливим є наукове уточнення понятійно-категоріального апарату в

контексті еволюції теоретичної думки у напрямку оптимального забезпечення державного регулювання розвитку галузей аграрного сектору економіки.

Під поняттям державне регулювання сільськогосподарського виробництва Діброва А. визначає авторське розуміння «державного регулювання» у сільському господарстві як опосередкований цілеспрямований вплив на процеси відновлення в секторі з метою реалізації піднятих питань, забезпечення реалізації цілей державної аграрної політики [16, С. 76–84; 17, С. 44–48]. Водночас за переконанням вченого, механізм регулювання – це комплексна діюча система взаємопов’язаних і взаємозалежних принципів, функцій, методів, форм та інструментів державного впливу на сільськогосподарське виробництво, спрямований на узгодження груп інтересів економічних суб’єктів в державі. Суттєвість державного регулювання аграрного сектору в ринкових умовах обумовлена, з точки зору економічної теорії, специфічними галузевими характеристиками, притаманними даній сфері. Такі характеристики визначають її ключову роль у гарантії продовольчої безпеки держави і благополуччя громади та суспільства [16, С. 76–84; 17, С. 44–48].

На нашу думку, важливо взяти до уваги та зосередитись на принципових положеннях схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України Стратегії розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року від 02.05.2023 № 402-р, де передбачено зміни моделі, а також механізмів державного регулювання у рибному господарстві, зокрема в результаті створення добре структурованої організаційної схеми для впровадження політики та управлінських процесів, державного регулювання, контролю, й безпосередньо моніторингу в секторі рибного господарства [42, С. 219].

Важливим, на наш погляд, є вирішення піднятого питання стосовно гармонізації нормативно-правового регулювання галузі з сучасними вимогами законодавства Європейського Союзу та цілями Спільної рибної політики з питань рибальства ЄС в рамках ініціативи «Європейський зелений курс» [34].

Процес еволюції наукових поглядів на концепції щодо державного втручання в розвиток окремих галузей національної економіки представляє собою досить складний та динамічний процес, який уособив значні перетворення за останні

десятиліття. Основоположним і визначальним напрямком тенденцій еволюції цієї трансформації є вдосконалення підходів саме до галузевого регулювання, починаючи від класичних інтервенцій до більш гнучких і закінчуючи сучасними адаптивними та інноваційними технологіями. Зазвичай, державне регулювання в галузі здійснювалось через впровадження державного цінового контролю, квот і різноманітних обмежень на виробництво та комерційну діяльність у сфері продовольства. Проте, дана тактика не завжди демонструвала свою ефективність та не відображала реальних потреб ринку продовольства й вимог споживачів.

Сучасні підходи та стратегії щодо державного регулювання в аграрному секторі економіки, орієнтуються на інвестиції, впровадження інновацій, підтримку діяльності. Пріоритет надано новітнім методикам і технологічним рішенням, що знаходяться в основі успішного розвитку галузі рибного господарства.

Державне регулювання сприяє формуванню умов, що підтримують наукові дослідження, інвестиційну активність, сприяння розвитку малого та середнього рибогосподарського бізнесу. Водночас, врахування впливу галузей аграрного сектору економіки на довкілля в процесах виробництва харчових продуктів набуває особливої важливості. У цьому контексті, держава підтримує впровадження «зелених і блакитних» технологій, органічне виробництво та реалізує заходи, спрямовані на мінімізацію використання небезпечних речовин у діяльності.

Таким чином, важливим аспектом розвитку є вивчення в еволюційному аспекті поглядів на державне регулювання галузей аграрного сектору економіки, що стосується і зменшення імпортозалежності галузі, забезпечення доступності харчових продуктів, включаючи вразливі групи населення й осіб, які постраждали від воєнних дій. Потрібні програми соціальної підтримки, включаючи субсидії на продовольство. Наслідком еволюції концепцій щодо державного впливу на розвиток секторів економіки, пов'язаних із створенням продуктів харчування, є перехід до більш новаторських підходів. Основні пріоритети у цьому контексті включають заохочення інноваційних рішень, підтримку збалансованого розвитку, скорочення обсягу імпортованих товарів, сприяння малому та середньому бізнесу, а також забезпечення інклюзивного економічного зростання в цих галузях.

1.2 Методичні засади функціонування рибного господарства відповідно до цілей збалансованого розвитку

Враховуючи світові тенденції в аграрному секторі економіки та зростання конкурентної боротьби за продукти харчування, в Україні необхідно не тільки зберегти поточний рівень виробництва риби в сфері рибного господарства та аквакультури, а й докласти зусиль для розширення й диверсифікації виробничих процесів, а також, за можливості, збільшити загальні обсяги вилову риби. Це сприятиме забезпеченню мінімально безпечного рівня споживання риби та морської продукції, які є джерелом необхідних речовин, рідкісних у достатній кількості в організмах наземних тварин. При адаптації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також імплементації Регламентів і Директив ЄС задля зменшення шкідливих впливів виробництва продукції аквакультури на навколишнє середовище та здоров'я людей, реалізація цих завдань вимагає не просто технічної підтримки з боку інших країн та самого Європейського Союзу, а й конструктивної консультації на експертному рівні.

Тому в дисертаційній роботі першочерговим є вивчення методичних засад функціонування рибного господарства згідно цілей збалансованого розвитку та виявлення стану розвитку рибного господарства в Україні, враховуючи вклад галузі у економічну, соціальну та екологічну сфери життя країни. Щоб розробити майбутні напрямки регулювання розвитку секторів рибного господарства, включаючи рибальство та аквакультуру, необхідно зрозуміти поточний стан цієї галузі. Також доцільним є вивчення та реалізація відповідних програм, закріплених в законодавстві України, проведення необхідних реформ у сфері державного управління, а також визначення основних принципів, методів, механізмів та інструментів регулювання у даному секторі національної економіки (табл. 1.1).

Дослідження висвітлюють, що у процесі реформування системи державного регулювання рибного господарства, доцільно проаналізувати попередню структуру, щоб зрозуміти необхідність для її змін. Безперечно, питання, що стосується реформування галузі, зокрема в частині форм власності діючих суб'єктів господарювання, то такі перетворення вже відбулися протягом минулих років.

Базові підходи до формування методичних засад регулювання галузі
рибного господарства відповідно до цілей збалансованого розвитку

№ з/п	Загальні аспекти	Регуляторна сфера
1.	Соціальні та економічні аспекти	врахування впливу рибальства на місцеву економіку, робочі місця, споживчий попит
2.	Збереження рибних ресурсів	визначення принципів і методів збереження рибних запасів, включаючи регулювання рибальства, встановлення квот та лімітів, визначення зон заборони рибальства та охоронних зон
3.	Моніторинг і дослідження	контроль за станом рибних ресурсів та їх динамікою, вивчення змін у водних екосистемах, аналіз стану водних параметрів, включаючи температуру, якість води
4.	Вивчення рибних ресурсів	передбачати проведення наукових досліджень щодо кількості та розподілу рибних видів у водоймах, а також оцінку їх стану і природної відтворюваності
5.	Аквакультура	розглядаються не тільки природні й рибні ресурси, а й розведення риби в штучних контрольованих людиною умовах, включаються вказівки щодо організаційно-економічних, технологічних аспектів розвитку аквакультури
6.	Співпраця та міжнародні зв'язки	співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями щодо управління рибними ресурсами, особливо якщо водойми перетинають кордони
7.	Екологічні аспекти	врахування впливу рибного господарства на екосистему водойм та реалізація стратегії для збереження біорізноманіття та екологічної рівноваги
8.	Розвиток інфраструктури	передбачити рекомендації з розвитку інфраструктури, яка підтримує рибне господарство, включаючи порти, пристані, рибопереробні підприємства
9.	Правові аспекти	удосконалення законодавства з регулювання, що стосується рибного господарства, включаючи ліцензування, сплату зборів, санкції за порушення

Джерело: узагальнення результатів праць авторів [1; 5; 12; 35; 39; 42; 46; 49].

Нещодавно виникли дискусії стосовно установи, яка має бути центральним органом виконавчої влади у секторі рибного господарства, а саме централізація управлінських функцій у руках одного органу. Нині, функціональні обов'язки в даній сфері в основному розподілені між численними установами. При цьому ефективна взаємодія діяльності органів виконавчої влади й консолідація правового поля в основному відсутні. Це частково впливає з намагань кожного відомства

домінувати, а також із ситуацій, коли окремі фрагменти і частини законодавства формувалися без необхідної координації із вже встановленими методичними рекомендаціями та ігноруванням позицій інших відомств і громадської думки. Також помітно, що зростає вплив інших центральних органів виконавчої влади на діяльність підприємств, а також установ у сфері рибного господарства.

На сьогоднішній день державних підприємств у сфері рибного господарства незначна кількість, а оперативне управління такими структурами знаходиться під контролем Державного агентства розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. Водночас, відомча юрисдикція цього агентства не охоплює заклади вищої освіти. Науково-дослідні інститути, що перебувають в управлінні центрального органу виконавчої влади в сфері рибного господарства, їх науковий арсенал не повною мірою відповідає актуальним потребам галузі.

У даному аспекті погоджуємося з думкою про те, що сектор переробки риби та інших водних біоресурсів вже довгий час функціонує як об'єкт управління Державного агентства розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. Однак, торгівля рибою та рибною продукцією також не повністю знаходиться під контролем даного центрального органу виконавчої влади. Зазначені питання торгівлі водними біологічними ресурсами і продукцією, що отримана з них, знаходяться поза сферою компетенції даного центрального органу виконавчої влади, за винятком інспекцій Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. У такій ситуації слід розглядати оптимізацію механізмів регулювання та удосконалення інструментів нормативного регулювання рибного господарства відповідно до актуальних потреб галузевого розвитку, узгодженість з новітніми світовими трендами в управлінні галуззю, необхідність наближення регуляторних заходів до принципів сталого та відповідального рибальства і аквакультури. Також важливо зміцнити нормативну базу, з огляду на важливість питань, пов'язаних як із водними ресурсами, так і з рибними запасами [1; 3; 4; 6; 9; 10; 13; 15; 19; 21; 22; 36; 41; 43].

Основним викликом для рибного господарства України є відсутність достовірних даних щодо ситуації в галузі, зокрема реального вилову водних

біологічних ресурсів, обсягів виробництва риби, чисельності зайнятих в галузі, кількості суб'єктів господарювання, обсягів вселення риби в водні об'єкти та економічні показники сектору аквакультури зокрема. Очевидно, що реальний економічний стан рибного господарства в цілому, а не лише окремих державних компаній, бюджетних установ, їх економічні індикатори та внесок у добробут споживачів і виробників, упродовж останніх років знаходиться поза увагою управлінських процесів галузі. Зв'язок із фактичними виробниками аквакультури в Україні має обмежений характер, зосереджуючись переважно на взаємодії із певними суб'єктами господарювання, які хоча й здатні вирощувати значні обсяги риби-сирця, але не забезпечують асортимент для задоволення потреби в продукції рибальства та аквакультури. Україна відзначається відсутністю представницьких асоціацій виробників, які є поширеними в Європейському Союзі та інших регіонах світу, що беруть на себе значну частину управлінських функцій в секторі рибного господарства. Унікальною особливістю України, на відміну від інших європейських держав, є майже повна відсутність взаємодії в даній сфері між рибоводами та відповідним центральним органом виконавчої влади.

Ліцензування діяльності у секторі аквакультури в Україні наразі відсутнє. Україна є однією з країн в Європі та в світовому масштабі, за винятком країн Африки, де нині інститут першого продажу та супровідні документи для риби та інших водних ресурсів, які можуть бути отримані як через рибальство, так і аквакультуру, ще не впроваджені на практиці. Для порівняння зауважимо, що у Норвегії подібний механізм регулювання ефективно функціонує з 1926 року. Доведено, що імовірно Україна може показати одні з найвищих показників незаконного, непідзвітнього, неконтрольованого рибальства в регіоні, коли порівняти її з сусідніми країнами. Активні зусилля боротьби з незаконним, непідзвітним, неконтрольованим рибальством в Україні тривають, але здійснюються в рамках застарілих норм із залученням рибоохоронного патруля. У світі вже давно було визнано, що доступним за вартістю й ефективним засобом протидії незаконному вилову риби є здійснення контролю над торгівельними потоками, який здійснюється як державою, так і громадськістю. Відсутність точних даних, а

також економічної науки не сприяє адаптації України до визнаних міжнародних стандартів ведення господарської діяльності в рибному господарстві.

Україна демонструє поступовий прогрес у напрямі мінімізації впливу промислового рибальства на запаси біоресурсів водних екосистем, при цьому відсутні наявні регуляторні обмеження щодо чисельності користувачів окремої водойми, кількості суден і знарядь лову. Такі аспекти недостатньо чітко виражені в існуючих нормативно-правових актах і не виступають як обмежуючий фактор.

Маємо відмітити, що водночас нині любительське рибальство в Україні, попри його суттєвий вклад у вилучення водних біоресурсів, наразі не підлягає належному обліку та контролю. Навпаки, у більшості європейських країн, процеси аматорського рибальства підлягають чіткій регламентації. Така необхідність посиленого його подальшого обліку та регулювання діяльності любительських рибалок акцентується у рамках діючої Спільної рибної політики Європейського Союзу, конкретизованої для періодів 2014–2020 та 2021–2027 рр. [5; 7; 49; 65; 73].

На території України любительське рибальство і донині безоплатне, що суперечить світовим практикам та обраному курсу, які спостерігаються у світі.

Таким чином, дійсно актуальною проблемою є обмежена інформація про реальні справи у рибній галузі. Система управління рибним господарством є недостатньо ефективною через обмеженість доступу до інформації про стан рибогосподарського комплексу та потреби користувачів водних біоресурсів, рибоводів, з одного боку, й суспільства – з іншого. При цьому, ми можемо перейти до поглибленого аналізу сучасного стану рибогосподарського сектору України, з'ясувати його значення у досягненні сталого розвитку, узгоджено із трьома складовими: соціальною, екологічною та економічною складовою.

Водночас розвиток аквакультури, якій притаманні конкурентні переваги в Україні, визначається як перспективний напрям діяльності в країні. Аналогічно до інших секторів національної економіки, сфера рибного господарства потребує комплексного вдосконалення, включаючи оптимізацію технологічних процесів й на рівні нормативно-правового методу регулювання, організації виробництва.

Дослідження підтверджують, що методичні підходи щодо регулювання тваринництва в цілому і рибного господарства зокрема, у сучасних умовах тісно узгоджені з базовими засадами Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [45] й Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року [27].

Для сприяння збалансованому розвитку галузей економіки слід відповідати принципам і цілям визначеним в резолюції, прийнятій Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 25.09.2015 № 70/1, де окреслено глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року. Дані цілі були адаптовані з урахуванням особливостей соціального і економічного розвитку України та детально висвітлені в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна». До того ж закладені ініціативи корелюють з положеннями Національної економічної стратегії України на період до 2030 року, сформульованими в постанові Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179 [27; 49] (рис. 1.3).

У дисертаційному дослідженні встановлено, що збалансований (сталий) розвиток репрезентує парадигму росту в країнах і регіонах, де економічне зростання, матеріальне виробництво, споживання, інші види діяльності суспільства оперують в межах, визначених спроможністю екосистем відновлюватися, здатністю до усунення забруднень та підтримання життя для сучасних і наступних поколінь.

Протягом 1950–1960-х років галузевий розвиток сприймався як феномен, що обмежувався лише прогресом в економіці. На початку 1970-х років, в контексті несправедливого розподілу доходів і зростання кількості малозабезпеченого населення у країнах, що розвиваються, проблеми соціальної справедливості стали рівнозначними питанням нарівні з економічною ефективністю. Тож наростаючий обсяг споживання природних ресурсів викликав деградацію довкілля та негативно вплинув на здоров'я людства. Небезпечною стала проблема «меж зростання», яка була вперше висвітлена Римським клубом у 1972 році. Сталий розвиток став концептуальною парадигмою, що утверджує необхідність установаження рівноваги між задоволенням поточних потреб людства та забезпеченням інтересів майбутніх поколінь, включаючи їхню потребу у здоровому та безпечному довкіллі. За формулюванням Комісії Брундтланд, нині сталий розвиток є тим

розвитком, що задовольняє потреби теперішнього покоління, не посягаючи на можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.

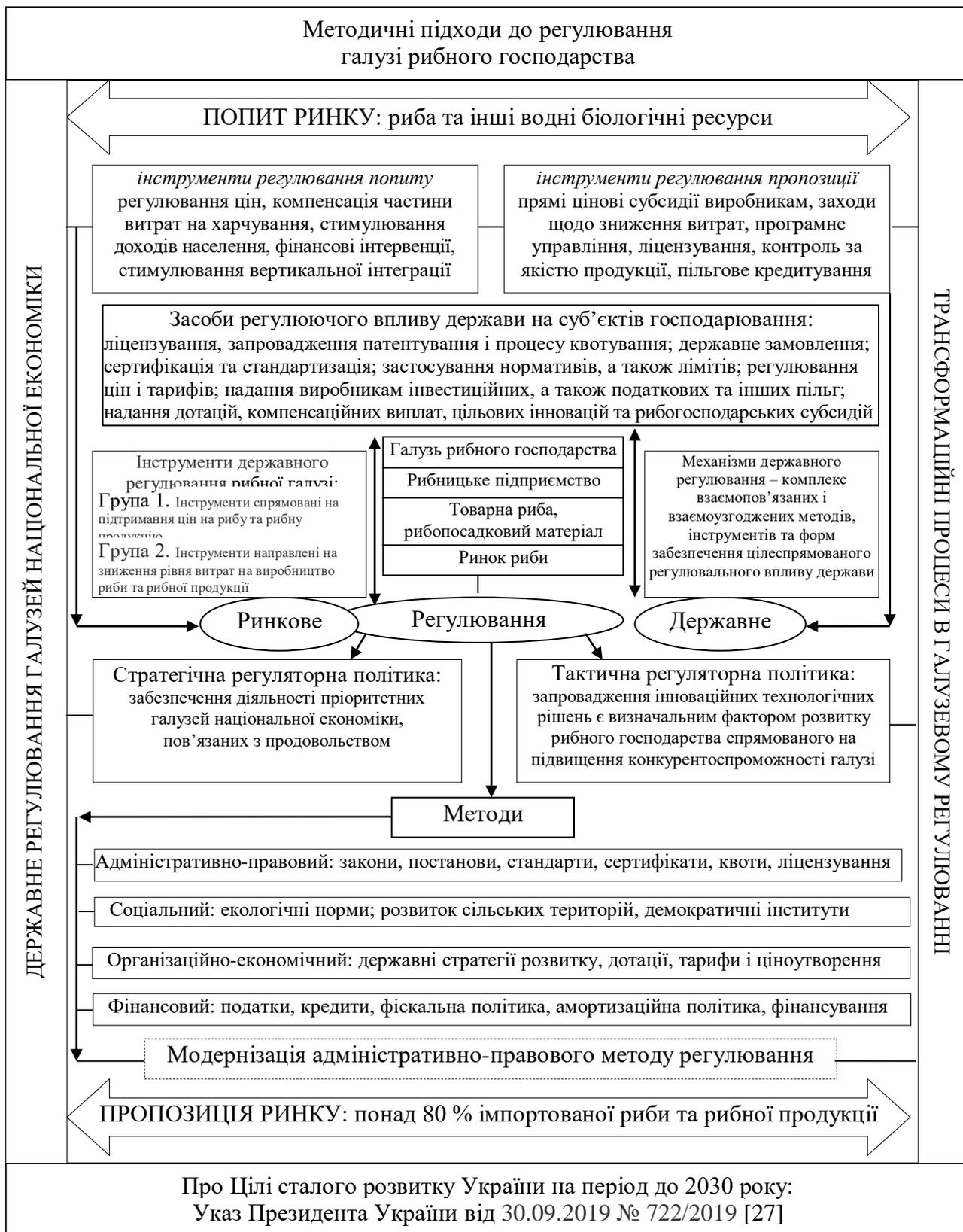

Рис. 1.3. Координація складових формування системи засобів, методів, механізмів державного регулювання розвитку рибного господарства

Джерело: систематизовано на основі власних наукових досліджень.

В Україні термін «сталий розвиток» отримав офіційне визнання. Водночас, значна частина вітчизняних учених, педагогічних працівників та експертів у своїй професійній діяльності активно застосовують поняття «збалансований розвиток». Даний термін, на їх переконання, відтворює суть феномена розвитку як складного процесу, що забезпечує збереження динамічної рівноваги між екологічними, економічними та соціальними аспектами.

Серед основних блоків, які потребують вирішення і безпосередньо потребують створення: системи пільгового кредитування за рахунок бюджету, сприятливого рівня оподаткування та відновлення фінансування у необхідних обсягах діяльності державних риборозплідників з урахуванням відновлення фінансування вітчизняних науково-дослідних установ, які спеціалізуються на виробництві аквакультури.

У процесі дослідження з'ясовано, що важливими засобами державного регулювання й впливу на виробників згідно ст. 12 Господарського Кодексу є [14]: ліцензування, патентування і квотування; державне замовлення, державне завдання; сертифікація, а також стандартизація; застосування нормативів і лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсаційних виплат, надання цільових інновацій і рибогосподарських субсидій. Водночас під механізмами державного регулювання економіки ми розуміємо комплекси взаємопов'язаних методів, інструментів й форм цілеспрямованого регулювального впливу держави. Вчені й фахівці, які присвятили наукову діяльність дослідженню виробничих проблем, які виникають в рибному господарстві, справедливо констатують, що в переважній більшості проблеми структурної кризи в галузі є наслідком дисфункцій у системі регулювання. Тому діяльність в рибному господарстві, яку ми розглядаємо як об'єкт регулювання, представляє ключову і надзвичайно складну сферу державної регуляторної діяльності. Ця сфера охоплює комплексну мережу процесів та явищ, що виникають у суб'єктів господарювання під час втілення проектів, що супроводжуються глибокою трансформацією традиційних галузевих парадигм. За доцільне вважаємо запропонувати концептуальний авторський підхід щодо трактування базових методичних підходів до формування інструментарію державного регулювання рибного господарства:

Група 1. Інструменти спрямовані на підтримання цін на рибу та рибну продукцію.

Група 2. Інструменти направлені на зниження рівня витрат на виробництво риби та рибної продукції.

До групи 1 «Інструменти спрямовані на підтримання цін на рибу та рибну продукцію», віднесемо:

інструменти регулювання попиту, зокрема регулювання цін на рибу та рибну продукцію, компенсація частини витрат на харчування, стимулювання доходів населення, стимулювання вертикальної інтеграції;

інструменти регулювання пропозиції, включаючи прямі цінові субсидії рибогосподарським виробникам, заходи щодо зниження витрат на виробництво риби, програмне управління, ліцензування в аквакультурі, лізинг техніки, виробничі квоти, контроль за якістю риби та рибної продукції.

До групи 2 «Інструменти направлені на зниження рівня витрат на виробництво риби та рибної продукції», віднесемо: субсидії на матеріально-виробничі ресурси, пільгове кредитування, податкові пільги рибогосподарським виробникам.

Таким чином, ми маємо відмітити, що основними складовими методичних засад функціонування рибного господарства згідно цілей збалансованого розвитку є імплементація перспективних інструментів, засобів і механізмів, заходів державного регулювання у майбутньому: впровадження процедури ліцензування, зокрема, аквакультури, яка використовує рециркуляційні аквакультурні системи; перегляд й оптимізація процесів подання даних, включаючи введення цифрових засобів та інструментів для підвищення точності й своєчасності їх надання; відновлення спеціалізованої іхтіопатологічної служби в структурі Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів, щоб забезпечити ефективні механізми моніторингу; внесення доповнень і змін в статuti бюджетних установ, зокрема риборозплідників, розробка та впровадження механізмів зменшення імпортих мит на спеціалізовані корми для риб, рибопосадковий матеріал, запліднену ікру, молодь, плідників, необхідні лікарські препарати, а також сучасне спеціалізоване обладнання для аквакультури та виробництва кормів.

1.3 Інструменти та заходи регулювання розвитку рибного господарства

Процес еволюції поглядів на застосування інструментарію державного регулювання в галузях аграрного сектору економіки є складним і досить динамічним, що зазнав істотних трансформацій протягом минулих десятиліть.

На сучасному етапі, у контексті глобалізації, технічного прогресу та зростання чисельності населення світу, регулювання на державному рівні в секторах, які забезпечують світ продовольством набуває особливого значення.

Пріоритетним напрямком в еволюції галузевого регулювання є перехід від класичних форм інтервенцій до більш адаптивних та інноваційних методів державного регулювання в умовах трансформаційних процесів. Традиційно у сфері державного галузевого регулювання домінували методики, засновані на державному ціновому регулюванні, встановленні квот та інших обмеженнях, пов'язаних із виробництвом та торгівлею харчовими продуктами. Проте, даний механізм не завжди відповідав потребам аграрного ринку та споживачів. Новітні підходи до державного регулювання в галузях аграрного сектору економіки зорієнтовані на стимулювання інвестицій, запровадження інновацій, заохочення підприємницьких ініціатив. Готовність до прийняття і втілення інноваційних методологій, новаторських підходів і технологічних рішень вирішила успіх у даних галузях національної економіки. На державному рівні активно формуються умови, сприятливі для активізації наукових досліджень, розвитку елементів інфраструктури, залучення інвестицій та підтримки суб'єктів господарювання, що належать до малого та середнього рибогосподарського бізнесу. Особливий акцент робиться на збалансованості та забезпеченні екологічної рівноваги в контексті здійснення виробничих процесів у сфері рибного господарства. Органи державного управління аналізують екологічний вплив різних секторів національної економіки, зокрема і рибного господарства, підтримуючи ініціативи щодо застосування зелених і блакитних технологій. При здійсненні регуляторної діяльності ними акцентована увага на розвиток органічного виробництва та мінімізацію використання шкідливих речовин в галузях аграрного сектору економіки.

Тому поглиблене й систематизоване наукове дослідження зосереджене на завданнях, пов'язаних із трансформацією підходів до державного регулювання в сфері економічного розвитку різних галузей економіки. Такі завдання привертають активну увагу наукової спільноти, як вітчизняних, так і світових вчених, що надає цьому напрямку досліджень особливу актуальність і оригінальність. Зокрема і Адамовська В. [1], Трофимчук О. [44, С. 206–212], Меклінг Дж. [61], Коробова Н. [73, С. 68–80], Лозиченко О. [35], Наконечна К. [8; 74] працюють над апробацією нових інноваційних концепцій, моделей, теоретичних підходів, які сприяють глибшому розумінню та висвітленню складних взаємозв'язків між державними структурами, економічними системами й галузями аграрного сектору.

Водночас, праці дослідників Вдовенко Н. [7; 28], Хижняк Ю. [11], спрямовані на впровадження прогресивних інструментів регулювання, їх вплив на економічне зростання та забезпечення сталості галузей. Наукові дослідження, які зосереджені на застосуванні унікальних методичних підходів щодо пошуку напрямків удосконалення інструментарію державного регулювання розвитку галузей економіки пов'язаних із харчовими продуктами є особливо цінними.

Науковці досліджують результативність стратегій державного регулювання та контролю, оцінюють їх вплив на виокремлення конкурентних переваг, інноваційну активність, включаючи рибне господарство. Ми можемо відмітити плеяду вчених, що акцентували свою увагу на розробці специфічних методів та інструментів галузевого регулювання, зокрема Гелюх О. [12], Котелевець Д. [33]. Безперечно, дослідницька робота науковців Такукам П. Талла, Ерікштайна К. [70], Назаркевича І. [37] орієнтована на вивчення прогресивного зарубіжного досвіду у сфері державного регулювання розвитку галузей національної економіки. Використання порівняльного аналізу та адаптація зазначених стратегій, підходів до умов вітчизняного контексту сприяють впровадженню прийнятих найбільш ефективних рішень та визначенню подальших перспектив розвитку цієї сфери національної економіки. Державне втручання в економічні процеси відіграє провідну роль у сучасній економічній політиці різних країн. Аналіз історії економічної думки доводить, що відсутність відповідного регулювання перешкоджає

оптимальному розвитку. Головна мета такого регулювання безперечно полягає в забезпеченні ресурсощадного використання запасів, підтримки стабільності у фінансовій сфері, підвищенні сталого використання природних ресурсів, вирішенні екологічних викликів, зниженні соціальної диспропорції між учасниками економічного процесу та боротьби із глобальною економічною поляризацією між країнами. Згідно з поглядами Трофимчук О., особливості державного регулювання нині обумовлюються такими аспектами: а) загострення проблеми дисбалансу в розподілі національного та світового доходу й капіталу, що ставить під питання стабільність і прогресивний розвиток соціуму. Державне регулювання може служити інструментом з метою вирівнювання цих диспропорцій та формування більш справедливих умов для всіх громадян; б) надмірне зростання фінансової сфери породжує ризики для соціально-економічного розвитку [44].

Стабільність та нагляд за фінансовою сферою може бути гарантованими через державне регулювання, метою якого є попередження економічних коливань й забезпечення економічної безпеки. Нераціональне використання природних ресурсів і загострення екологічних викликів потребують активного державного втручання. Це втручання може сприяти розробці та реалізації виважених політик, які сприяли б просуванню принципів сталого розвитку. Водночас, глобальні корпорації та індустріально розвинені держави продовжують отримувати переваги за рахунок інших економічних суб'єктів. Під впливом неоліберальної ідеології, деякі вчені намагаються виправдати цю диспропорцію. Вважаємо, що державне планування та регулювання можуть служити засобами для створення умов справедливої конкуренції, захисту інтересів різних категорій учасників ринку, включаючи малі та середні підприємства, а також вразливі соціальні групи, які особливо потребують підтримки в рамках національного економічного простору.

Економічна диспропорція між державами становить додатковий виклик, який очевидно потребує державного регулювання та втручання.

У такому контексті, державне регулювання може стати дієвим інструментом для зменшення розриву зв'язків між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються. Це може бути досягнуто за допомогою реалізації рівноправних

торговельних політик, фінансового сприяння та технологічної підтримки [1; 5; 57]. Аналіз сутності терміну «державне регулювання» та його роль у розвитку економіки акцентують увагу на характерних особливостях: а) об'єктивність впливу на еволюцію економічних систем є об'єктивно неупередженим. Інструментарій державного регулювання, що його застосовують органи виконавчої влади, має широкий спектр застосування, охоплюючи найрізноманітніші сектори та галузі національної економіки. Цей аспект надає органам влади можливість здійснювати ефективне регулювання; б) значущість вибору методів, інструментів і важелів впливу на економічні процеси. Ефективне регулювання економічними процесами зумовлені використанням різних методів та інструментів. Специфіка цих методів, їх внутрішня сутність та унікальні особливості реалізації на практиці, формують концептуальний зміст державної політики в окремих секторах економіки [10; 35]. Враховуючи вищезазначене, зауважимо, що вибір конкретних механізмів та інструментів регулювання здійснюється відповідно до національних особливостей, потреб соціально-економічного характеру. Синтез і комбінація цих інструментів, їх ефективне застосування сприятиме встановленню балансу між ринковими процесами та державним втручанням, а це, в свою чергу, буде покладено в основу сталого й ефективного розвитку галузей економіки, включаючи сектор рибного господарства, а також практичного застосування методів прямого регулювання.

Найбільш поширені методи, засоби й інструменти прямого державного регулювання в аграрному секторі та зокрема в рибній галузі узагальнено на рис. 1.4.

Методи прямого державного регулювання в даній галузі забезпечують втручання держави безпосередньо в економічні процеси та економічну діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання. Такий вплив передбачає реалізацію заходів із застосуванням інструментарію адміністративно-правового методу регулювання та використання бюджету в частині державних асигнувань. Серед таких інструментів виокремимо: нормативно-правові акти, макроекономічні плани та цільові комплексні програми, визначення стратегічних цілей розвитку економіки; встановлення та обмеження цін; державне цільове фінансування; надання цільових дотацій; встановлення квот на виробництво, ввезення і вивезення

продукції; державні замовлення, централізовано встановлені ціни, нормативи, ліцензії, квоти, державні бюджетні витрати, ліміти; встановлення державних стандартів, нормативних вимог до якості та сертифікації технологій і продукції.

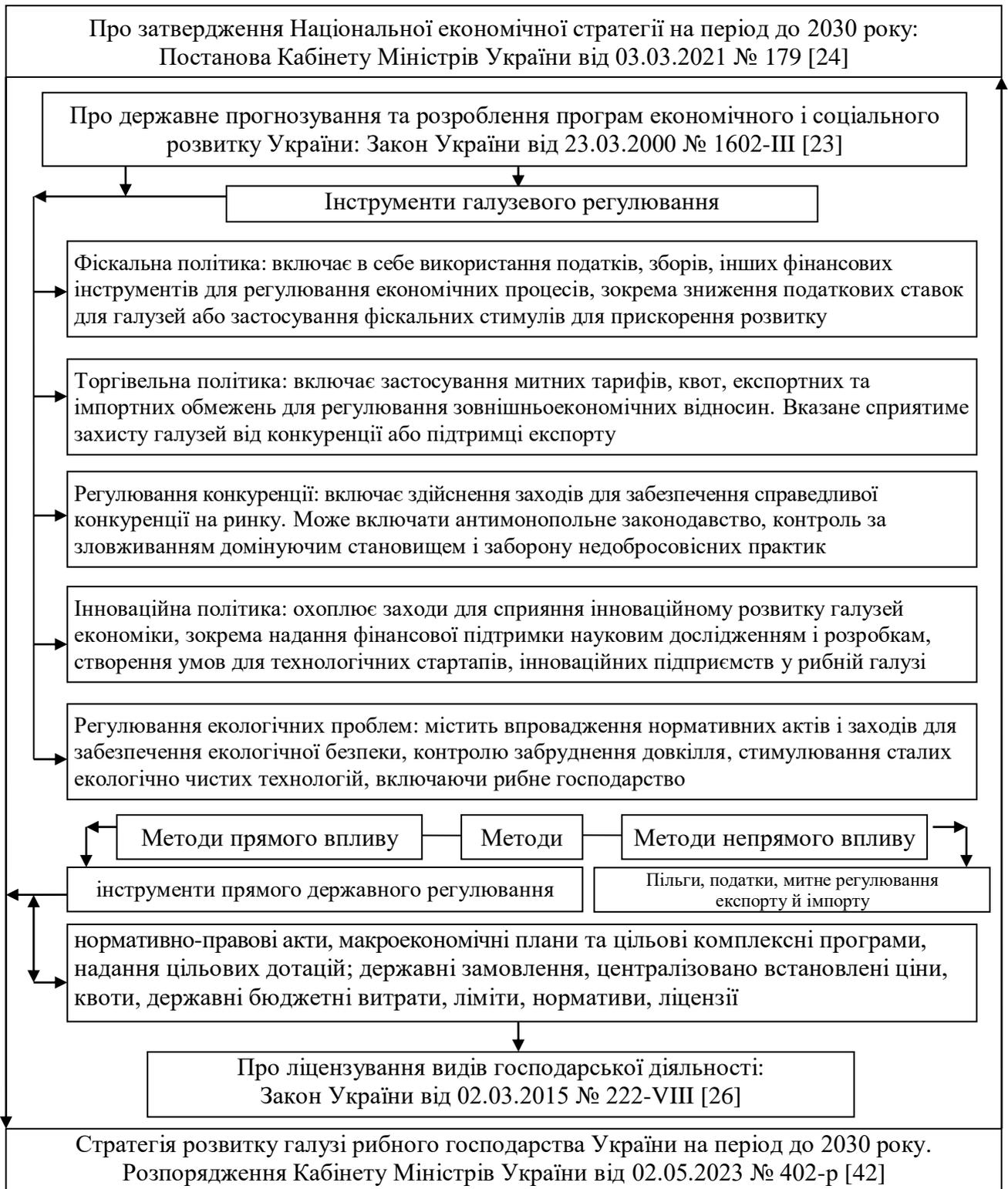

Рис. 1.4. Інструменти та методи галузевого регулювання внаслідок впливу еволюції наукових підходів за умов трансформаційних процесів

Джерело: складено на основі опрацювання матеріалів [7; 24; 26; 27; 32; 35; 37; 42]

У дослідженні встановлено, що безпосередньо прямі методи державного регулювання галузей економіки не передбачають формування і створення додаткових матеріальних мотивацій та заснуються на силі державної влади.

Методи непрямого регулювання в контексті наукового підходу слугують інструментом створення ефективного економічного середовища, яке має за мету впливати на суб'єктів ринкової економіки та направляти їх дії відповідно до стратегічних цілей держави. Опосередковане регулювання, в рамках наукового аналізу, представляє механізм впливу держави на економічні інтереси через використання різноманітних інструментів, включаючи фінансово-бюджетну, грошово-кредитну, цінову, інвестиційну політику, інші сегменти економічної системи. Серед засобів доцільно виокремити: надання пільг у кредитуванні; встановлення рівнів оподаткування, удосконалення системи податків, надання пільг в оподаткуванні, процес диференціювання податків; регулювання валютного курсу національної грошової одиниці; митне регулювання експорту й імпорту.

Розв'язання актуальних завдань розвитку рибного господарства і аквакультури підкреслює необхідність прийняття комплексного підходу у поєднанні методів прямого і непрямого впливу, інструментів прямого державного регулювання, засобів галузевого регулювання, організаційних та економічних заходів, а також актуалізації юридичної нормативної бази, спрямованої на регулювання рибного господарства, зокрема через систему ліцензування. Як і будь-який вид господарської діяльності людини, аквакультура так само потребує відповідного державного регулювання, оскільки наслідки її розвитку впливають на довкілля та взаємодіють з іншими видами господарської діяльності, використовують природні ресурси, зокрема воду, землю, генетичний матеріал риб.

У сучасних дослідженнях аквакультура позиціонується як динамічний та швидкозростаючий сектор глобальної продовольчої продукції. Протягом останніх десятиліть дійсно спостерігається позитивна тенденція у зростанні виробництва продукції аквакультури, що відображає підвищений інтерес як з боку країн, так і з боку міжнародних організацій до цього сектору [71; 72]. Аналізуючи історичні етапи розвитку аквакультури, ми встановили, що на початку становлення цієї

галузі, ще наприкінці 70-х років і початку 80-х років, протягом досить тривалого часу, аквакультура пройшла еволюцію в рамках загального рибогосподарського законодавства та механізмів, методів, інструментів і засобів регулювання [6; 22; 45]. Аквакультура, як одна з перспективних галузей світового виробництва харчової продукції, зазнала значного регуляторного впливу від початку 1990-х років, коли у багатьох країнах стали здійснюватись початкові кроки у формуванні спеціальних законів і регуляторних актів для нормативного регулювання її діяльності. Проте, хоча цей рух мав вагомні наслідки, його напрямок і характер виявилися досить специфічними та неоднорідними. Згадування про аквакультуру або об'єкти аквакультури довгий час залишилися в окремих актах законодавства Європейського Союзу позаду уваги європейських законодавців. Однак, 2013 рік став базовим для рибного господарства, оскільки з'явився перший акт законодавства Європейського Союзу, що цілеспрямовано позиціонував аквакультуру в політиці управління рибним господарством. Відкрилися нові горизонти для розвитку і оптимізації Спільної рибної політики ЄС. Законодавці взяли до уваги значення раціонального використання об'єктів аквакультури та створили єдині стандарти для галузі. Відтоді аквакультура стала важливим чинником сталого розвитку і європейського рибного господарства [65; 68].

Усе обмежувалось вимогами до постійного підвищення стандартів безпеки продукції та епідеміологічного благополуччя. Процес забезпечення санітарної та епідеміологічної надійності в аквакультурі відображає новітні наукові підходи й інноваційні розробки, що забезпечують високу якість продукції та довіру споживачів. У значній кількості країн світового співтовариства, законодавство з аквакультури виокремлено в упорядковану структуру, що найбільше показано на прикладі Китаю, провідної держави світу, лідера у сфері виробництва риби.

Достатньо детально опрацьовано законодавство з аквакультури Туреччини, яка є безперечно провідним виробником низки об'єктів аквакультури на Євразійському континенті. Динамічне реформування аквакультури в Україні відбулося, в той час коли Верховна Рада України прийняла та впровадила в практичну діяльність досить важливий Закон України «Про аквакультуру» від

18.09.2012 № 5293-VI [20, С. 2285; 56, С. 19–40; 57, С. 1–73]. Для проведення аналізу існуючих механізмів нагляду й контролю за діяльністю в аквакультури, їх відповідності, а також меті досягнення цілей сталого галузевого розвитку, використано наявні у вільному доступі матеріали окремих економістів й узагальнення найбільш провідних аналітичних центрів світу й чинного українського законодавства у сфері регулювання діяльності в галузі аквакультури та дозвільної системи. Щоб впровадити ефективні та перспективні зміни, необхідно зробити свідомий вибір і поставити перед собою високі цілі, що ґрунтуються на наукових дослідженнях й міжнародних стандартах. Метою досягнення стабільності та розвитку рибного господарства стає впровадження науково обґрунтованих і стратегічно збалансованих законодавчих рамок. Оснований на унікальних дослідженнях і світових кращих практиках, такий підхід дозволить гарантувати як права рибоводів, так і інтереси держави. Щоб забезпечити ефективність та гнучкість у функціонуванні рибного господарства, необхідно визначити найбільш оптимальні вимоги для процедур та інституцій у межах законодавчих рамок.

Сучасні тенденції у сфері охорони довкілля спонукають до розробки науково обґрунтованих методів регулювання діяльності. Прийняття оптимальних рішень забезпечується за допомогою різних стратегій управління, що включають заборонні заходи, класифікацію земель та зонування, економічну оцінку впливу на довкілля, прогнози з пом'якшення такого впливу, надання дозволів, плату за використання та моніторинг. Оригінальний підхід нашого дослідження полягає в аналізі специфічних регуляторних підходів до забезпечення сталого розвитку аквакультури та збереження довкілля.

Тож зосередимося на вивченні ефективних механізмів дії дозволів на скидання відпрацьованої води, які мінімізують негативний вплив на довкілля й забезпечують оптимальні умови для збереження рибних ресурсів. Базові наукові рекомендації передбачають використання передових технологій для очищення та використання відпрацьованої води з мінімальним впливом на екосистеми. Окрім цього, зосередимо увагу на важливості обмеження використання чужорідних видів у аквакультури для запобігання негативного впливу на

біорізноманіття водойм. Даний підхід передбачає вивчення впливу чужорідних видів на довкілля й розробку заходів для забезпечення збалансованого використання водних і рибних ресурсів. Важливим аспектом наукових досліджень є вивчення альтернативних методів застосування ліків і хімічних сполук у аквакультурі з мінімальним впливом на довкілля. Акцентуємо увагу на можливості використання природних антибіотиків і біологічних контролерів для збереження біорізноманіття та забезпечення екологічної безпеки. Актуальними нині є економічні методи управління обсягами використання кормів у різних водоймах для забезпечення балансу між виробництвом і збереженням ресурсів [69].

Для забезпечення збалансованого розвитку та збереження природних і рибних ресурсів, необхідно здійснювати регулювання, що базується на наукових принципах і передових підходах. Наші наукові дослідження передбачають врахування чисельності користувачів одними й тими ж ресурсами, а також виявлення потенційних конфліктів і розробку оптимальних способів їх вирішення зважаючи на обмеженість ресурсів. Детальний огляд Закону України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 № 5293-VI розкриває перспективи збалансованого розвитку даного сектору [20, С. 2285]. Виявлені аспекти висвітлюють не лише порушені питання, але й широкий спектр зобов'язань та прав суб'єктів аквакультури й органів управління на різних рівнях. У той же час в дослідженні встановлено, що на сьогодні регламентованими є тільки питання водо- та землекористування, які врегульовано у загальних кодексах, де визначено основні вимоги щодо оренди, використання земель та води. Інші аспекти, які повинні бути врегульованими нормативними актами, а також відповідальність за недотримання законодавства відсутні [40, С. 4–9]. Вказані питання, які мають відношення до сектору аквакультури у переважній більшості держав у світі вирішуються саме в рамках дозвільної системи. Ми повністю погоджуємося з авторами Такукам П. та Ерікштайн К, які зазначають, що не важливо, яку форму дозволу обирає держава чи то дозвільне рішення, ліцензія або іншими словами, дозвіл, все це визначається усталеною практикою у кожній окремо взятій державі [69]. Для прикладу вчені наводять Україну, там де «вітчизняний орган

законодавства, коли приймав у 2012 році Закон України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 № 5293-VI, не застосував термін «ліцензія», що потребує узгодження з існуючим Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03. 2015 № 222-VIII [20, С. 2285; 26, С. 1234; 38; 48, С. 89–104; 69].

Маємо всі підстави дійти висновку, що на території України наявність будь-яких специфічних дозвільних документів або спеціальних ліцензій для здійснення діяльності в сфері аквакультури не виявлено. Вказане засвідчує певну недоопрацьованість такого підходу в регулюванні галуззю рибного господарства. Фактично, в Україні відсутні спеціальні дозволи для діяльності в аквакультурі. Окрім «Порядку штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання» від 26.08.2022 № 622 [25], який має значення лише у випадку відтворення водних біологічних ресурсів у штучних умовах і подальшому випуску зарибку до рибогосподарських водойм.

Положення даного Порядку не поширюються на правові відносини, пов'язані з аквакультурою, що здійснюється у вітчизняних внутрішніх водоймах (чи їх частинах), рибогосподарських технологічних водоймах, внутрішніх морських водах, а також в виключній морській економічній зоні та на ділянках суші, що призначені для ведення діяльності в аквакультурі. Водночас, ігнорування правил, висвітлених у Законі про аквакультуру, які беззаперечно підлягають виконанню виробниками, не призводить до настання жодних наслідків для суб'єктів господарської діяльності [38]. Додатково, статті зазначеного документа, незважаючи на їх поточний статус, не впливають на тих виробників, що спеціалізуються на вирощуванні товарної риби не в рибогосподарських водоймах, зокрема в РАС. Таким чином, діяльність, пов'язана з вирощування риби, виходить за рамки навіть формального контролю та залишається поза межами декларативного регулювання у рециркуляційній аквакультурній системі та навіть у проточних басейнах чи лотоках, адже вони не є водними об'єктами [38].

Відповідно до положень статті 9 Закону України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 № 5293-VI, до повноважень «центрального органу виконавчої влади, який відповідає за реалізацію державної політики у сфері рибного господарства,

належить обов'язок здійснювати контроль за наданням звітної інформації від суб'єктів аквакультури стосовно обсягів виробленої продукції; контролювати процеси, що відбуваються при розведенні й культивуванні чужорідних і немісцевих видів гідробіонтів. У такій ситуації нам потрібно чітко визначитись і удосконалити механізми контролю, а також передбачити в нормативно-правових актах відповідальність за невиконання суб'єктом господарювання, зокрема, положень статті 5 пункт 2 Закону України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 № 5293-VI, де суб'єкти аквакультури мають зобов'язання надавати центральному органу виконавчої влади, відповідальному за реалізацію державної політики в сфері рибного господарства звітну інформацію щодо обсягів виробництва продукції аквакультури у визначені терміни і за зазначеними формами [20].

Отримання реальних обсягів виробництва, наявність об'єктів аквакультури, присутність чужорідних видів, здоров'я риб, а також вміст в рибі потенційно небезпечних сполук залишаються невідомими і донині. На сьогодні реальна кількість вітчизняних виробників продукції аквакультури не встановлена, оскільки звітність подають близько 50 % господарств з вирощування продукції аквакультури. Такі дані надано авторами Зеленої книги «Аналіз рибної галузі України» [2]. Ситуацію ускладнюють аспекти, коли не облічені господарства використовують воду, у тому числі підземну й геотермальну, землю під водою, культивують чужорідні види риб за відсутності професійних висновків про безпечність використання тих або інших видів в Україні. Тут маємо на увазі каліфорнійські раки, смугастий американський окунь, тиляпія, австралійський черворноклешневий рак [19, С. 1–26]. Повністю за межами регулювання опинилось виробництво риби у закритих системах водозабезпечення – рециркуляційних аквакультурних системах. В такому випадку нормативно-правові акти зорієнтовані на виробництво у рибогосподарських водних об'єктах. Дана ідея відображена в Законі України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 № 5293-VI [20].

З іншого боку, діяльність в аквакультурі, яка проходить поза сферою регулювання, призводить до негативних наслідків і для самих учасників рибогосподарського виробництва. Однак, незахищеність від незаконного

захоплення, майнових злочинів і неправомірним заволодінням або майном чи власно виробленою продукцією залишає виробників незахищеними.

Більше того, вони виключаються з потоку експорту своєї власної рибної продукції до країн Європи, оскільки їх діяльність не супроводжується легальними документами, що засвідчують виробництво та відсутні відомості про відповідність їх виробництва вимогам природоохоронного законодавства Європейського Союзу у сфері аквакультури згідно з положеннями Спільної рибної політики Європейського Союзу на 2014–2020 рр. та 2021–2027 рр.

Звернемо увагу на досвід впровадження ліцензування в Естонії. При цьому в країні вже імplementовано на національному рівні ліцензійні процедури та вимоги до діяльності у сфері аквакультури. Якщо це стосується наземної аквакультури з виробництвом понад одну тонну продукції на рік, то відповідно до Закону про воду потрібен дозвіл на воду (§ 187) [18]. Щоб отримати дозвіл на воду, необхідно провести оцінку того, чи має діяльність значний вплив на довкілля чи ні, відповідно до Закону про оцінку впливу на довкілля та систему управління ним (§ 6 (2)) [55]. Якщо це стосується морської аквакультури, то потрібна ліцензія на право на суперфіцій, яка видається Управлінням із захисту прав споживачів та технічного регулювання. Управління захисту прав споживачів та технічного регулювання подає заяву на отримання ліцензії на право на суперфіцій до відповідних органів для отримання висновків. Термін надання висновку – 30 днів. Конкурсні заяви про отримання ліцензії на право на суперфіцій можуть бути подані протягом 60 днів після того, як компетентний орган подав повідомлення в Офіційних повідомленнях про початок процедури ліцензії на право на суперфіцій. Уповноважений орган повинен прийняти рішення про відкриття чи не відкриття процедури видачі ліцензії на право на суперфіцій. Загальний строк прийняття рішення становить 90 днів з моменту вчинення конкретної дії або строку, визначеного законом. Протягом 90 днів Управлінням із захисту прав споживачів та технічного регулювання (Держспоживнагляд) повинен прийняти рішення про відкриття чи не відкриття процедури видачі ліцензії на право суперфіцію. В обґрунтованих випадках можливе продовження

строку. Встановлення терміну прийняття рішення до 90 днів ґрунтується на тому, що протягом цього часу компетентний орган зможе передати документи, пов'язані із заявою, до відповідних органів для отримання висновку. Термін надання висновку – 30 днів. Держава має можливість подавати документи на отримання дозволу на будівництво з метою обтяжити водойму загального користування. Ми встановили, що в цьому випадку держава сама зробить усі необхідні дії для отримання дозволу на право власності – від оцінки впливу на довкілля до необхідних досліджень. Якщо в результаті виявиться, що надання ліцензії на право власності на будівництво можливе, держава може виставити ліцензію на право на суперфіцій на аукціон.

Ліцензія на право на суперфіцій оформляється на підставі Будівельного кодексу (підрозділ 3), і можна подавати заявку на дозвіл на термін до 50 років. Крім дозволу на право на суперфіцій, для будівництва у громадському водному об'єкті необхідно отримати в Управлінні захисту прав споживачів та технічного регулювання як дозвіл на будівництво, так і дозвіл на використання. Для зведення будівлі, функціонально пов'язаної з берегом, дозвіл на будівництво та використання видає орган місцевого самоврядування. Стосовно звітності в аквакультурі, то не вимагається, щоб суб'єкти аквакультури звітували про свою продукцію до Міністерства, але вони повинні щорічно звітувати і надавати дані про виробництво риби за попередній рік до Статистичного управління. Зведену інформацію за видами Міністерство отримує від Статистичного управління. У разі ненадання необхідних даних Статистична рада може накладати санкції на рибницьке господарство. Так, варто вказати, що система державного регулювання представляє собою комплексну структуру, здатну об'єктивно впливати економічні процеси в галузі, застосовуючи методи та інструменти для ефективного реагування на непередбачувані економічні і продовольчі виклики.

При цьому можна зазначити, що навіть за наявності Закону України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 № 5293-VI, даний сектор в усьому його сучасному наповненні, залишається поза межами ефективного державного регулювання. Незважаючи на задекларовані державою підходи про досягнення цілей сталого

або збалансованого розвитку через взаємозв'язок трьох складових, зокрема екологічної, соціальної, економічної [27] й Принципам Зеленої угоди ЄС [34] виникає необхідність введення відповідного регулювання, аналогічного європейському, проте без характерної для нього бюрократичної складової [49].

Тому вирішенню піднятих проблемних питань сприятиме запровадження ліцензування в рибному господарстві саме для ведення аквакультури. Очевидно, що ліцензування і стане тим засобом державного регулювання діяльності в сфері аквакультури, спрямованим на забезпечення безпеки й захисту як соціальних, так і економічних інтересів виробників, держави, громадян, екологічної безпеки та охорони довкілля. Відповідно до наукового дослідження та контексту, інструменти та методи державного галузевого регулювання відкривають великі можливості для варіацій залежно від конкретних потреб і цілей, імплементуючи їх залежно від специфічних вимог і мети. Особливо це має суттєвий вплив на галузь рибного господарства, включаючи рибальство та аквакультуру, де удосконалення методичних підходів сприяє досягненню оптимального балансу між екологічною сталістю та економічним розвитком. Акцентуємо увагу на тому, що, певні дії у процесі державного регулювання галузей здійснюються згідно з цільовими завданнями й потребами галузей національної економіки. Водночас ми враховуємо всі вищевказані методи прямого впливу на практичну реалізацію інструментарію регулювання. Вивчення підходів вітчизняної аграрної політики останніх років та Спільної рибної політики Європейського Союзу на 2014–2020 рр. та 2021–2027 рр. дало можливість не лише проаналізувати її напрямки, а й через призму аналізу еволюції теоретичної думки виявити першочергові завдання для регулювання розвитку галузі рибного господарства саме в Україні.

Так, маємо підстави зробити висновки, щоб ефективно впроваджувати інструменти державного регулювання в галузях економіки, перспективним буде збалансоване об'єднання елементів системи державного регулювання і ринкових інструментів. Такий симбіоз сприятиме стабільному розвитку, включаючи сільське та рибне господарство у процесі формування ефективних і конкурентоспроможних галузей України в умовах глобальних перетворень.

Висновки до розділу 1

1. Еволюційно підтверджено актуальність дослідження теоретико-методичних положень задля осмислення сучасної моделі вітчизняної аграрної політики та Спільної рибної політики ЄС на 2014–2020 рр. й 2021–2027 рр., що на противагу наявним розробкам і напрацюванням, містять оцінку впливу регулювання галузевого розвитку на засадах ресурсозбереження, для адаптації методів, засобів, інструментів державного регулювання розвитку рибного господарства та сприятиме, зменшенню імпортозалежності галузі, виявленню наслідків від введення воєнного стану на формування сировинних ресурсів у рибному господарстві задля подолання впливу надзвичайних викликів для України.

2. Обґрунтовано пріоритетні методичні підходи до галузевого регулювання й запропоновано концептуальний авторський підхід щодо трактування базових методичних підходів до формування інструментарію державного регулювання рибного господарства з поділом на інструменти, які направлені на зниження рівня витрат на виробництво риби та рибної продукції, а також інструменти, що спрямовані на підтримання цін на рибу та рибну продукцію, зокрема інструменти регулювання попиту, стимулювання доходів населення, компенсація частини витрат на харчування, стимулювання вертикальної інтеграції; інструменти регулювання пропозиції, в тому числі прямі цінові субсидії рибогосподарським виробникам, заходи щодо зниження витрат на виробництво риби, програмне управління, ліцензування в аквакультури, лізинг техніки, виробничі квоти, товарні інтервенції, контроль за якістю риби та рибної продукції.

3. У ході дослідження встановлено, що відповідно до наукового дослідження та контексту, інструменти та методи державного галузевого регулювання відкривають можливості для варіацій залежно від конкретних потреб і цілей, імплементуючи їх залежно від специфічних вимог і мети. Особливо це має суттєвий вплив на галузь рибного господарства, включаючи рибальство та аквакультуру, де удосконалення методичних підходів сприяє досягненню оптимального балансу між екологічною сталістю та економічним розвитком. Акцентуємо увагу на тому, що, певні дії у процесі державного регулювання

здійснюються згідно з цільовими завданнями та потребами галузей національної економіки. Водночас в роботі враховано всі вищевказані методи прямого впливу на практичну реалізацію інструментарію регулювання в рибному господарстві.

4. Важливим аспектом розвитку рибного господарства є теоретичне та наукове осмислення вирішення піднятих проблемних питань, що сприятиме запровадженню ліцензування для здійснення діяльності в аквакультури. Доведено, що ліцензування і стане тим засобом державного регулювання діяльності в сфері аквакультури, який буде спрямований на забезпечення безпеки й захисту соціальних та економічних інтересів держави, громадян, екологічної безпеки й охорони довкілля. Запропоновано запровадити ліцензування діяльності в сфері аквакультури, у тому числі в рециркуляційних аквакультурних системах.

5. Теоретично доведено, що основними складовими методичних засад функціонування рибного господарства відповідно до цілей збалансованого розвитку є впровадження інструментів і заходів державного регулювання, з урахуванням зміни статутів риборозплідників, процесу відтворення видів риб, які перебувають під загрозою зникнення. Обґрунтовано, що також пріоритет слід надати встановленню процедур при подачі даних у статистичних звітах і відновлення спеціалізованої іхтіопатологічної служби під егідою Держслужби України з питань безпечності продуктів харчування та захисту прав споживачів. Цьому мають сприяти запропоновані у дисертації інструменти регулювання пропозиції через зменшення імпорتنих мит на комбікорми для риби, матеріалу для розведення риби, запліднену ікру, молодь, плідників, сучасне устаткування, призначене для аквакультури, а також медичні засоби, препарати та реагенти для наукових і дослідницьких установ галузі рибного господарства.

6. У процесі дослідження систематизовано економічні аспекти регуляторного впливу шляхом вивчення підходів вітчизняної аграрної політики останніх років та Спільної рибної політики ЄС, що дало можливість не лише проаналізувати її напрямки, а й через призму аналізу еволюції теоретичної думки сприяти інклюзивному розвитку рибальства й аквакультури, виявити першочергові завдання з метою державного регулювання галузі рибного господарства саме в Україні.

Список використаних джерел до розділу 1

1. Адамовська В. С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напряму економічної політики в сучасних умовах господарювання Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 4. URL: <http://surl.li/lejxw>
2. Башняк Г., Дуплій Н., Литвиненко Л., Присяжнюк І., Яремчук П. Зелена книга «Аналіз рибної галузі України». К.: BRDO. 2020. 228 с.
3. Васільєва Л. М. Інструменти державного регулювання аграрного сектора економіки. Державне управління: удосконалення та розвиток № 10. 2010. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=350>
4. Вдовенко Н. М. Глобальні пріоритети сталого виробництва сільськогосподарської продукції. Innovative solutions in modern science. 2016. № 4 (4). С. 3–17.
5. Вдовенко Н. М. Державне регулювання розвитку аквакультури в Україні: [монографія]. К.: Вітас ЛТД. 2013. 464 с.
6. Вдовенко Н. М., Маргасова В. Г., Шарило Ю. Є. Михальчишина Л. Г. Конкурентоспроможність рибного господарства та аквакультури як складова ефективності національної економіки. Біоекономіка і аграрний бізнес. 2019. Вип. 1. С. 204–211.
7. Вдовенко Н. М. Методологізація галузевого державного управління на шляху адаптації економіки до умов та вимог Європейського Союзу. ScienceRise. 2015. № 5/3 (10). С. 39–44.
8. Вдовенко Н. М., Наконечна К. В. Особливості структурних змін в економіці України. Економіка АПК. 2018. № 9. С. 56–61.
9. Вдовенко Н. М., Сухомлин Л. В., Бачкір І. Г., Гнатенко І. А. Управлінські засади моделювання державних пріоритетів в інноваційній економіці: диверсифікація підприємницької діяльності та адаптування ринку. Економіка та держава. 2021. № 9. С. 19–23.
10. Вдовенко Н. М. Теорія та практика державного регулювання розвитку аквакультури. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 7. С. 117–120.
11. Вдовенко Н., Хижняк Ю. Сучасна парадигма регулювання розвитку галузей аграрного сектору в умовах глобального дефіциту продовольства. Science Rise. 2015. № 2/3 (7). С. 20–26.

12. Гелюх О. В. Методи та важелі державного регулювання соціально-економічних процесів в агропромисловій сфері. Економіка: реалії часу. 2011. № 1 (1). С. 135–138.

13. Глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй від 25.09.2015 № 70/1. URL: <http://surl.li/jgzav>

14. Господарський кодекс України від 11.12.2019 № 346-IV. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 7. С. 43.

15. Долаючи обмеження: засади адаптивних рішень та систем: [колективна монографія]. За ред. А. Д. Діброви. НУБіП України. 2020. 896 с.

16. Діброва А. Д. Сучасне трактування сутності державного регулювання аграрного сектору економіки. Економічна теорія. 2007. № 1. С. 76–84.

17. Діброва А. Д. Удосконалення державного регулювання сільсько-господарського виробництва в Україні. Економіка АПК. 2009. № 7. С. 44–48.

18. Закон про воду. RT I. 22.02.2019. З 01.10.2019. URL: <http://surl.li/jxrtv>

19. Інструменти регулювання та механізми реалізації комбінованих технологічних рішень виробництва австралійського червоноклешневого рака в умовах зростання попиту на нішеву продукцію. Методичні рекомендації. Коваленко Б. Ю., Вдовенко Н. М., Шарило Ю. Є., Плічко В. Ф., Дмитришин Р. А. та ін. К.: НУБіП України. 2023. 26 с.

20. Про аквакультуру: Закон України від 18.09.2012 № 5293-VI (чинний з 01.07.2013 р.). Відомості Верховної Ради України. 2013. № 43. С. 2285.

21. Про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України»: № 985-IX від 05.11.2020, № 738-IX від 19.06.2020. Офіційний вісник України. 2020. № 98. С. 10.

22. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України № 1877-IV від 24.06.2004. Офіційний вісник України. 2004. № 30. Т. 1. С. 98.

23. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. Офіційний вісник України. 2000. № 16. С. 21.

24. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179. Офіційний вісник України. 2021. № 22. С. 45.

25. Про затвердження Порядку штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 26.08.2022 № 622. Офіційний вісник України. 2022. 08.11.2022. № 86. С. 852.

26. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03. 2015 № 222-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 23. С. 1234.

27. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. Офіційний вісник Президента України. 2019. № 21. С. 17.

28. Кваша С. М., Вдовенко Н. М. Аквакультурне виробництво: від наукових експериментів до промислових масштабів. Інвестиції практика та досвід. 2011. № 20. С. 7–11.

29. Кваша С. М., Вдовенко Н. М. Наукові засади державного регулювання розвитку аквакультури штучних водойм. Економіка та держава. 2011. № 11. С. 12–16.

30. Кваша С. М. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці. Економіка АПК. 2013. № 8. С. 12–21.

31. Коваленко О. Ю. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва. Ефективна економіка. 2013. № 2. URL: <http://surl.li/lejzb>

32. Коновалов Р. І. Регулювання діяльності сектору аквакультури шляхом впровадження ліцензування у системі вибору напряму аграрної й економічної галузевої політики. Цифрова економіка та економічна безпека. 2022. Вип. 3 (03). С. 91–95.

33. Котелевець Д. О. Механізм державного регулювання економіки: сутнісний вимір. Збірник наукових праць Одеського національного економічного університету. 2022. № 11–12. С. 41–49.

34. Кулеба Д. Участь у «Європейській зеленій угоді» синхронізує Україну та ЄС. Урядовий портал. 24.01.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

35. Лозиченко О. Державне регулювання національної економіки: сутність та особливості реалізації. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. № 4 (28). С. 43–51. DOI: 10.25140/2411-5215-2021-4(28)-43-51
36. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. Економіка, управління та адміністрування. 2022. № 2. 100. С. 3–11. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/jen-2022-2(100)-3-11)
37. Назаркевич І. Б. Державне регулювання структурних змін в економіці України: проблеми та перспективи: монографія. Львів. 2020. 356 с.
38. Науково-практичні рекомендації для регулювання розвитку аквакультури шляхом впровадження процедури ліцензування в умовах сучасних безпекових викликів. Герасимчук В. В., Коновалов Р. І., Шарило Ю. Є., Вдовенко Н. М., Плічко В. Ф., Медведенко Л. К., Поплавська О. С. К.: НУБіП України. 2023. 26 с.
39. Негода Ю. В., Ткачук В. А., Біляк Ю. В. Модернізація державного регулювання рибного господарства в контексті забезпечення конкурентоспроможності аквакультури України. Ефективна економіка. № 9. 2023. 20 с. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.7>
40. Охріменко І. В., Вдовенко Н. М., Овчаренко Є. І., Гнатенко І. А. Інновації в системі стратегічного управління безпекою національної економіки в умовах ризиків та невизначеності глобалізації. Економіка та держава. 2021. № 8. С. 4–9.
41. Снітко Є. О., Завгородня Є. Є., Вдовенко Н. М., Лопушинська О. В. Теоретичні засади менеджменту ресурсозбереження. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Економічні науки. 2021. Вип 2. С. 28–37.
42. Стратегія розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.05.2023 № 402-р. Офіційний вісник України. 2023. № 48. С. 219.
43. Ткачук В. А., Негода Ю. В., Олійник Л. А. Державне регулювання розвитку рибного господарства в умовах надзвичайних та продовольчих викликів: пріоритети та фінансово-економічні методи. Агросвіт. № 18. 2023. С. 19–26. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.18.19>

44. Трофимчук О. А. Державне регулювання економіки: теоретичне переосмислення в ХХІ столітті. Економіка та держава. 2020. № 6. С. 206–212.

45. Угода про асоціацію між Україною та ЄС і його державами-членами. Комітет з питань європейської інтеграції ВРУ. URL: <http://comeuroint.rada.gov.ua>

46. Фетисова С. В. Ліцензування як засіб державного регулювання господарської діяльності. Науковий вісник Національного університету ДПС України. 2009. № 4. С. 226–232.

47. Шарило Ю. Є., Герасимчук В. В., Деренько О. О. Сучасні тенденції розвитку коропівництва. Водні біоресурси та аквакультура. 2021. Вип. 2. С. 105–117. DOI <https://doi.org/10.32851/wba.2021.2.9>

48. Шарило Ю. Є., Поплавська О. С., Герасимчук В. В., Бабир А. М. Ліцензування як дієвий засіб моніторингу діяльності у сфері аквакультури. Водні біоресурси та аквакультура. 2021. Вип. 2. С. 89–104. DOI <https://doi.org/10.32851/wba.2021.2.8>

49. Шепелєв С. С. Стан, тенденції розвитку та структурні зрушення у рибному господарстві України. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2016. Вип. 244. С. 374–381.

50. Addante Luca (2018). Serra Antonio. Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 92. Semino–Sisto IV. Rome: Enciclopedia Italiana. ISBN 978-8-81200032-6.

51. Arsawan I. Wayan Edi, Koval V., Suhartanto Dwi and other. Circular economy practices in SMEs: aligning model of green economic incentives and environmental commitment. International Journal of Productivity and Performance Management. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJPPM-03-2022-0144>

52. Building Code. Passed 11.02.2015 RT I. 05.03.2015. Entry into force 01.07.2015. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/509092022003/consolide>

53. Claude Le Roy. Montchrestien, l'audacieux, biographie, premier d'une tétralogie «les poètes de rime et d'épée». Éd. H&D. 2009.

54. Dibrova A. The Influence of the Gross Regional Product on the Formation of the Financial Potential of the Region. International Conference on Sustainable

Innovation and Emerging trends in Business and Management (ICSIEM'20). Universal Society for Applied Research (USAR). Athens, Greece, September 14–17. 2020.

55. Environmental Impact Assessment and Environmental Management System Act. Passed 22.02.2005 RT I. 2005. 15. 87. URL: <http://surl.li/lekaf>

56. Establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive): Directive EC of the European Parliament and of the Council of 17.06.2008 № 2008/56/. Official Journal of the European Union. 2008 № L 164. P. 19–40. URL: <http://surl.li/jwofu>

57. Establishing a framework for the Community action in the field of water policy: Directive EC of the European Parliament and of the Council of 23.10.2000 № 2000/60/. Official Journal of the European Communities. 2000. № L 327. P. 1–73. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32000L0060>

58. Griffiths R. The Dramatic Technique of A. de Montchrestien. Oxford. 1970.

59. Joly Aristide Antoine de Montchrétien poète et économiste normand, Caen, E. Le Gost-Clérisse. 1865.

60. Koval V. V., Mikhno I. S., Deineha O. V., Bezuhlyi I. V., Deineha I. O., Udovychenko V. V. Regulatory mechanisms of responsible aquaculture and sustainable development of ecotourism in territorial communities. Journal of Geology, Geography and Geoecology. 2022. Vol. 31. Issue 2. № 3. P. 333–342. DOI: <https://doi.org/10.15421/112231>

61. Meckling J., Allan B. B. The evolution of ideas in global climate policy. Nature Publishing Group UK2020. Vol 10. Issue 5. P. 434–438.

62. Meckling J. The developmental state in global regulation: Economic change and climate policy. European Journal of International Relations. 2018. Vol. 24 (1). Issue 1. P. 58–81. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354066117700966>

63. Montchrestien A. Traité d'économie politique. Version complète en 1616.

64. Oliynyk-Dunn O., Wasilewski M., Kvasha S., Adamenko V. Financial system development and financing patterns of firms: Evidence from Ukraine. Journal of East-West Business. Vol. 26. Issue 1. 2020. P. 1–16. DOI: 10.1080/10669868.2019.1630045

65. On the Common Fisheries Policy, amending Council Regulations (EC) № 1954/2003, (EC) № 1224/2009 and repealing Council Regulations (EC) № 2371/2002, (EC) № 639/2004 and Council Decision 2004/585/EC: Regulation (EU) № 1380/2013 of the European Parliament and of the Council of 11.12.2013. Official Journal of the European Union. 2013. № L 354. P. 22-61. URL: <http://surl.li/jwoch>

66. Sakharoff M. Montchrestien. Le stoïcisme ou la liberté négative. Une demi-efficacité. *Revue des Sciences Humaines*, numéro 130, avril-juin 1968. P. 161–167.

67. Serra A. (1613). *A Short Treatise on the Wealth and Poverty of Nations*. Ed. by Sophus A. Reinert. Anthem Press. 2011. ISBN 978-0-85728-973-5

68. Strategic Guidelines for the sustainable development of EU aquaculture: Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European economic and social committee and the Committee of the regions of 29.04.2013. № 229. URL: <http://surl.li/jwock>

69. Takoukam P.T., Erikstein K. *Aquaculture regulatory frameworks. Trends and initiatives in national aquaculture legislation*. Rome: FAO. 2013. 30 p.

70. Takoukam P. Talla, Erikstein K. *Aquaculture regulatory frameworks. Trends and initiatives in national aquaculture legislation*. FAO Legal papers Online. № 91. July 2013. P. 1–30.

71. *The State of World Fisheries and Aquaculture. Sustainability in action*. Rome: FAO. 2018. 227 c. URL: <http://www.fao.org/3/i9540en/i9540en.pdf>

72. *The State of World Fisheries and Aquaculture 2020. Sustainability in action*. Rome: FAO. 2020. 244 p. URL: <http://www.fao.org/3/ca9229en/ca9229en>

73. Vdovenko N. M., Korobova N. M. *Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards*. *Wspolraca Europejska*. 2015. № 3 (3). Vol. 3. С. 68–80. DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea>

74. Vdovenko N. M., Nakonechna K. V., Samsonova V. V. *Mechanisms and tools of supply regulation in agricultural sector of economy*. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 3 (11). Ч. 1. С. 165–169. DOI: 10.25140/2410-9576-2017-1-3(11)-165-169

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1 Комплексний аналіз світових і національних тенденцій розвитку рибного господарства з урахуванням економічного впливу на галузь

Аналізуючи тенденції у світовому виробництві риби, можна вказати, що за останні роки спостерігається загальний ріст обсягів виробництва риби, що свідчить про певний прогрес у цій галузі. Зростання попиту на рибні продукти та підвищення свідомості споживачів про користь рибних продуктів впливають на збільшення обсягів виробництва та формування пропозиції на рибу. Також важливим елементом є зростання експорту рибної продукції. Завдяки високій якості та конкурентоспроможності галузі на світовому ринку, виробники риби знаходять нові можливості з метою розширення своєї діяльності та залучення інвестицій. Проте, необхідно враховувати ризики, пов'язані зі змінами клімату, екосистемами водних об'єктів та економічними труднощами. Кліматичні зміни нині впливають на умови виробництва риби та розподіл рибних ресурсів, що потребує адаптації до нових підходів у регулюванні галуззю рибного господарства.

Світовий обсяг виробництва риби виріс з 110,7 млн тонн в 1990 р. до 177,8 млн тонн в 2020 р. і перевищив темпи росту світового виробництва м'яса за цей же період. У 2020 р. загальний обсяг продукції рибного господарства досяг 213,8 млн тонн, зокрема 177,8 млн тонн риби і 36,0 млн тонн водних рослин, що значною мірою стало наслідком розвитку аквакультури, особливо в Азії. У 2020 р. в світі було вироблено 20,2 кг риби на одну особу (табл. 2.1).

Водночас у 2020 р. світовий обсяг продукції промислового рибальства, за винятком водних рослин, склав 90,3 млн тонн, що в ціновому вираженні становило близько 141,0 млрд дол. США, включаючи 78,8 млн тонн улову в морських водах та 11,5 млн тонн у внутрішніх водоймах. Це на 4,4 % нижче, ніж у середньому за попередні три роки внаслідок скорочення вилову

пелагічних видів, особливо анчоуса, зниження улову в Китаї та впливу пандемії COVID-19 у 2020 році. Близько 85 % загального обсягу вилову в морських водах склали кісткові риби, причому у найбільш значних обсягах, як і раніше, виловлювався анчоус. У 2020 р. вилов чотирьох найбільш цінних груп (тунці, головоногі молюски, креветки та омари) залишався досить високим, або трохи знизився в порівнянні з піковими обсягами, зафіксованими раніше.

Таблиця 2.1

Динаміка виробництва продукції рибного господарства в світі, млн тонн

Показники виробництва	Роки								Відхилення (+; -) 2010 р. до 2020 р.
	1990-1999	2000-2009	2008	2009	2010	2018	2019	2020	
	середньорічний обсяг								
Внутрішні водойми:	19,7	34,9	43,1	45,1	47,5	63,6	65,4	65,9	+ 18,4
– рибальство	7,1	9,3	10,2	10,1	10,1	12,0	12,1	11,5	+ 1,4
– аквакультура	12,6	25,6	32,9	35,0	37,4	51,6	53,3	54,4	+ 17,0
Морські води:	91,1	99,5	99,1	100,0	100,4	115,4	112,0	111,9	+ 11,5
– рибальство	81,9	81,6	79,4	79,9	79,5	84,5	80,1	78,8	- 0,7
– аквакультура	9,2	17,9	19,7	20,1	20,9	30,9	31,9	33,1	+ 12,2
Разом рибальство	89,0	90,9	89,6	90,0	89,6	96,5	92,2	90,3	+ 0,7
Разом аквакультура	21,8	43,5	52,6	55,1	58,3	82,5	85,2	87,5	+ 29,2
Всього світове рибне господарство	110,8	134,4	142,2	145,1	147,9	179,0	177,4	177,8	+ 29,9
Споживання риби:									
– на харчування людей	81,6	109,3	115,1	117,8	120,7	156,8	158,1	157,4	+ 36,7
– нехарчове споживання	29,1	25,0	27,1	27,3	27,2	22,2	19,3	20,4	- 6,8
Населення (млрд чол.)	5,7	6,5	6,8	6,8	6,9	7,6	7,7	7,8	+ 0,9
На одну особу (кг)	14,3	16,8	17,0	17,3	17,4	20,5	20,5	20,2	+ 2,8

Джерело: складено на основі опрацювання даних ФАО та [9; 17; 20].

Обсяги вилову у внутрішніх водоймах знизилися на 5,1 % порівняно з 2019 р., але залишалися досить високими, а саме 11,5 млн тонн. Такий високий показник, зокрема, було досягнуто завдяки підвищенню якості даних, наданих країнами-виробниками. Майже дві третини від загального обсягу вилову у внутрішніх водоймах припадає на Азію, далі Африка. Рибальство у внутрішніх водоймах відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки обох регіонів.

У 2020 р. у світі було вироблено значний обсяг продукції аквакультури, який становив 122,6 млн тонн на загальну суму 281,5 млрд дол. США. До цих

даних входить 87,5 млн тонн водних тварин та 35,1 млн тонн водних рослин. Завдяки зростанню виробництва в Чилі, Китаї та Норвегії, у 2020 р. у всіх регіонах, крім Африки, було вироблено більше продукції аквакультури, ніж у попередні періоди. Зниження обсягів рибної продукції, яку поставили на ринки Африки були викликані скороченням виробництва в Єгипті та Нігерії.

Вклад аквакультури у виробництво у світі у 2020 р. досяг позначки у 49,2 %. В аквакультурі із застосуванням кормів, як і раніше виробляється більше водних тварин, ніж без застосування кормів. Незважаючи на багато об'єктів, що штучно вирощуються, в аквакультурі переважно використовують лише кілька видів: так, у внутрішніх водоймах переважно вирощується амур білий, а морській аквакультурі – лосось атлантичний. Близько 54,4 млн тонн було вирощено у внутрішніх водоймах, а 68,1 млн тонн на об'єктах морської та прибережної аквакультури. За період із 1961 р. по 2019 р. загальносвітове споживання харчової продукції з водних біоресурсів, крім водних рослин, зростало в середньому на 3,0 % на рік. Вказане майже вдвічі перевищувало темпи річного приросту населення світу за той же період (1,6 %). У 2019 р. річне споживання на одну особу досягло позначки у 20,5 кг. За попередніми оцінками, у 2020 р. споживання знизилося, що було зумовлено скороченням попиту на фоні COVID-19, а 2021 р. дещо підвищилося. У 2019 р. населення планети отримувало із цих продуктів близько 17 % тваринних білків і 7 % усіх білків.

У 2016 р. ФАО почала розробку глобальної карти загроз для рибальства у внутрішніх водоймах, щоб сформувані базові показники для відстеження змін в основних басейнах і поліпшення стану рибних ресурсів, що видобуваються в цих водоймах. Попередні результати за всіма основними басейнами показують, що 55 % рибних ресурсів у внутрішніх водоймах експлуатуються з помірною інтенсивністю, а 17 % зазнають потужного тиску.

За останні десятиліття зросла частка продукції водного походження в міжнародній торгівлі. Обсяги її збуту збільшуються на різних континентах і в різних регіонах. У 2020 р. світовий обсяг експорту продуктів водного походження, крім водних рослин, склав 151,0 млрд дол. США, що на 7 % менше показника

2018 року, який становив 165,0 млрд дол. США. За період з 1976 р. до 2020 р. торговельний оборот продуктів водного походження зростав у номінальному вираженні на 6,9 %, а реальному – на 3,9 % за рік, з поправкою на інфляцію.

Очевидно, що ми маємо всі підстави констатувати зростання обсягів виробництва риби та морепродуктів до 2032 р. до 202,0 млн тонн, у порівнянні з 181,0 млн тонн за період з 2020 р. до 2022 р. При цьому 96,0 % такого додаткового зростання стануть наслідком розвитку аквакультури. Пропозиція харчової рибної продукції у секторі аквакультури у 2032 р. прогнозується в обсягах на рівні 111,0 млн тонн.

При проведенні аналізу прогнозів розвитку рибного господарства, ми встановили, що обсяги виробництва світової аквакультури за наступне десятиліття зростуть на 20,0 млн тонн. Водночас спостерігається загроза до сповільнення темпів обсягів виробництва на 40,0 % у порівнянні із зростанням на 33,0 млн тонн протягом останніх 10 років. Підтвердженням даних застережень є прогноз поданий Agricultural Outlook 2023-2032, який містить щорічну оцінку перспектив ринків сільськогосподарської продукції на наступне десятиліття Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD) і Продовольчою та сільськогосподарською організацією FAO ООН [17; 20].

Така ситуація в рибному господарстві стане наслідком того, що Китай, найбільший у світі виробник продукції аквакультури, як очікується, значно зменшить темпи зростання виробництва, що дійсно потребуватиме підсилення регуляторних дій, спрямованих на посилення сталості сектору. Що стосується об'єктів аквакультури, то в даному аспекті частка корокових – найбільшої за обсягами груп об'єктів аквакультури, що нині виробляються, за попередніми очікуваннями протягом періоду прогнозування зменшиться. Це репрезентує низхідний тренд, який почався наприкінці 1990–х років, та пов'язаний, зокрема у Китаї, з диверсифікацією виробництва, переважно як реакція на попит на місцевому ринку. У той же час, частка креветок прогнозується до зростання, тоді як частка тилапій та лососевих залишатиметься доволі стабільною [17; 20]. Ціни на рибу за дослідженими даними зазнають зменшення на 9,0 %, що помітно

контрастуватиме із зростанням в середньому на 13,0 % за реальними цінами у попереднє десятиліття. Ціни на рибну олію у реальних цінах, як очікується, зменшаться на 14,0 %, а ціни на рибне борошно можуть знизитися лише на 0,6 % в реальних цінах, через постійні обмежені пропозиції та високий попит [15].

Основну частку продукції морського промислового рибальства продовжує постачати на ринки невелика кількість виробників (рис. 2.1, табл. 2.2, додаток А).

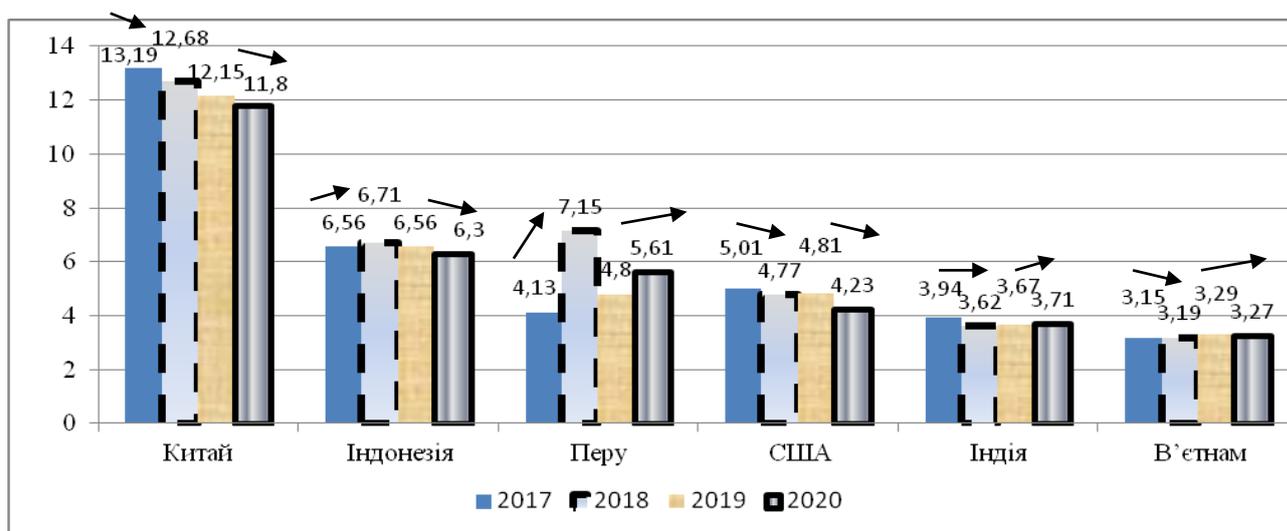

Рис. 2.1. Країни із найвищим виловом і найбільшим обсягом постачання продукції промислового рибальства на світовий ринок, 2017–2020 рр.

Джерело: складено на основі опрацювання даних ФАО та матеріалів [9].

Як і у попередні роки, у 2020 р. понад 50,0 % загальної кількості продукції поставили на світовий ринок країни із найвищим обсягом вилову: 14,9 % або 11,8 млн тонн світового обсягу припадало на Китай, за яким слідували Індонезія – 8,2 % або 6,3 млн тонн, Перу – 7,1 % або 5,61 млн тонн, Сполучені Штати Америки – 5,4 % або 4,23 млн тонн, Індія – 4,7 % або 3,71 млн тонн, В'єтнам – 4,2 % або 3,27 млн тонн. Китай залишається на першому місці у світі за обсягом продукції морського промислового рибальства, але його улови скоротилися з 14,4 млн тонн у 2015 р. до 11,8 млн тонн у 2020 р., що на 18,2 % нижче рівня 2015 р. та на 7,2 % нижче, ніж у 2018 р. У середньому обсяги знижувалися на 3,9 % на рік. Поки Китай продовжуватиме проводити регуляторну політику в аспекті обмеження вилову та після закінчення періодів, на які розраховані тринадцятий та чотирнадцятий п'ятирічні плани (2016–2020 рр. і 2021–2025 рр.), то в найближчі роки зниження обсягів продовжиться.

Країни із найвищим обсягом вилову продукції
промислового рибальства, за період з 2017 р. до 2020 р.

Країна	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+; -) 2017 р. до 2020 р.	Відхилення (+; -) 2018 р. до 2020 р.
Китай	13,19	12,68	12,15	11,8	- 1,39	- 0,88
Індонезія	6,56	6,71	6,56	6,3	- 0,26	- 0,41
Перу	4,13	7,15	4,8	5,61	+ 1,48	- 1,54
США	5,01	4,77	4,81	4,23	- 0,78	- 0,54
Індія	3,94	3,62	3,67	3,71	- 0,23	+ 0,09
В'єтнам	3,15	3,19	3,29	3,27	+ 0,12	+ 0,08

Джерело: складено на основі опрацювання матеріалів [9; 15; 17; 20].

Водночас згідно з прогнозами ФАО з рибальства та аквакультури до 2030 р., обсяги виробництва, споживання і збуту риби та рибної продукції зростатимуть, хоча й нижчими темпами, ніж сьогодні. Проведені розрахунки підтверджують, що загальний обсяг виробництва риби до 2030 р. збільшиться, причому цей приріст в основному забезпечуватиметься за рахунок подальшого розвитку аквакультури – згідно з прогнозами, обсяг її продукції в 2027 р. вперше досягне 100,0 млн тонн, а в 2030 р. становитиме 106,0 млн тонн. Прогнозується відновлення світового промислового рибальства, обсяг продукції якого у 2030 р. зросте на 6 % порівняно з 2020 р. і сягне 96,0 млн тонн. Звідси видно, що таке зростання є результатом підвищення ефективності експлуатації ресурсів, зростання вилову ресурсів і скорочення викидів, втрат і псування. Найбільші економічні виклики для рибного господарства будуть спричинені змінами клімату, коливаннями температурного режиму, ацидифікацією океанів, частотою й ступенем гіпоксії й підвищенням рівня моря, наявністю рибопосадкового матеріалу природного походження, а також зменшенням опадів, що призведе до посилення конкуренції за прісну воду [17]. Вплив зміни клімату не буде розподілятися рівномірно поверхнею планети, оскільки зміни очікуються в тропічних регіонах порівняно з помірними зонами.

В дослідженні підтверджено, що формування пропозиції на рибу та інші водні біоресурси в Україні доцільно формувати за декількома напрямками.

Використовуючи отриману інформацію, виокремимо наступні категорії: внутрішні водні об'єкти, аквакультура, інші регіони промислу.

У табл. 2.3 наведемо дані про динаміку господарської діяльності в галузі

рибного господарства України за період з 2018 р. до 2022 р. (табл. 2.3, додаток Б).

Таблиця 2.3

Виллов риби та інших водних біоресурсів Україною
за період з 2018 р. до 2022 р., тонн

Рік	Добування водних біоресурсів				У т.ч. риби
	усього	у т.ч. за рибальськими районами промислу			
		аквакультура	внутрішні водні об'єкти	інші регіони промислу	
2018	86 222,5	13 576,6	46 819,8	25 826,1	64 737,9
2019	92 682,0	12 675,4	22 928,7	57 077,9	58 095,8
2020	76 508,1	11 932,6	23 291,4	41 284,1	48 228,6
2021	69 872,9	11 100,7	22 663,0	36 109,2	41 816,1
2022	31 597,1	14 630,1	14 143,0	2 824,0	22 536,1
Відхилення (+; -) 2018 р. до 2021 р.	-16 349,6	- 2 475,9	-24 156,8	+ 10 283,1	-22 921,8
Відхилення (+; -) 2018 р. до 2022 р.	- 54 625,4	+ 1 053,5	- 32 676,8	- 23 002,1	- 42 201,8

Джерело: систематизовано за даними Державної служби статистики України та форми звітності 1 А-риба (річна)

Для порівняння в 2021 р. становив близько 69,8 тис. тонн. Рівень добування (вилову) водних біоресурсів з урахуванням внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), в 2022 р. склав 31,5 тис. тонн, при цьому 10,0 тис. тонн за рахунок аквакультури, 5,2 тис. тонн спеціальними товарними рибними господарствами, 11,9 тис. тонн з водосховищ р. Дніпро та 4,4 тис. тонн з інших внутрішніх рибогосподарських водних об'єктів (їх частин). Крім того, 8,3 тис. тонн водних біоресурсів виловлено в Чорному морі, 4,5 тис. тонн в Азовському морі та 23,2 тис. тонн за межами юрисдикції України (додаток В).

Загальний показник виробництва у всіх секторах рибного промислу в Україні скоротився від 86,2 тис. тонн у 2018 р. до 69,8 тис. тонн у 2021 р., що становить приблизно 19 % зниження. Показник аквакультури також зменшився протягом цього періоду, від 13,5 тис. тонн до 11,1 тис. тонн, що відповідає приблизно 18 % зниженню. Серед усіх категорій, найбільший спад виробництва відзначається у внутрішніх водних об'єктах, де показник зазнав зниження на понад 50 %, знижуючись з 46,8 тис. тонн до 22,6 тис. тонн (рис. 2.2, 2.3 та 2.4).

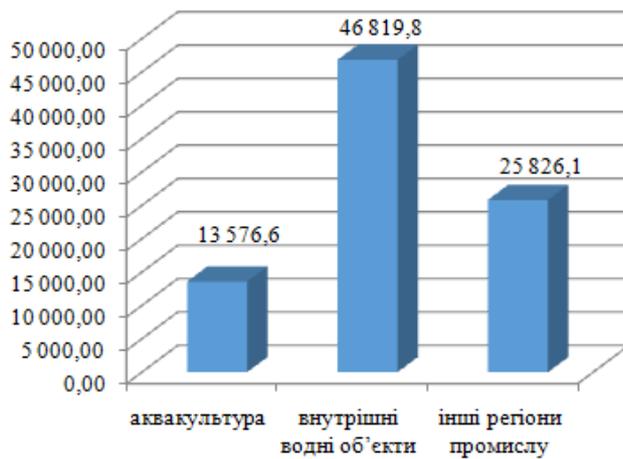

Рис. 2.2. Вилов водних біоресурсів у 2018 р.

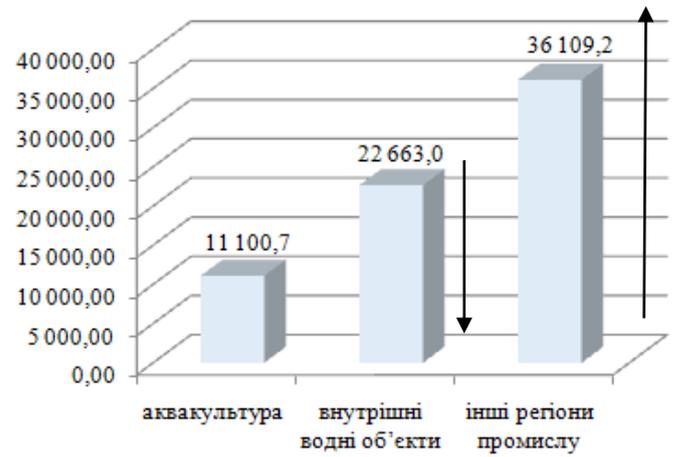

Рис. 2.3. Вилов водних біоресурсів у 2021 р.

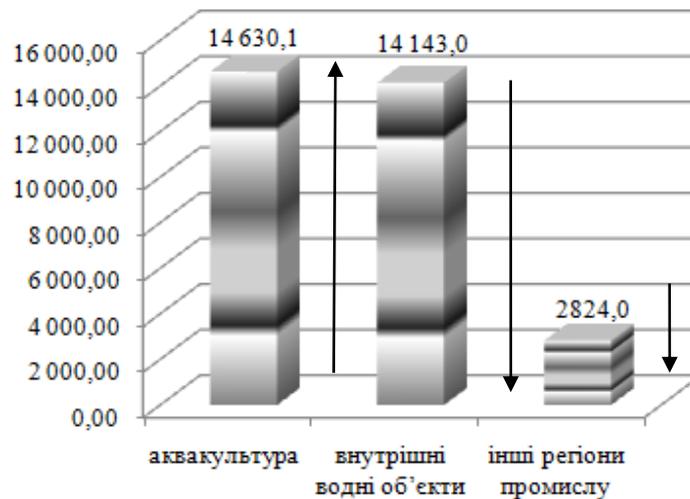

Рис. 2.4. Вилов водних біоресурсів у 2022 р.

Джерело: систематизовано за даними Держстату та звітності 1 А-риба (річна)

Водночас інші галузі рибного господарства показали зростання в цей період. Показник збільшився з 25,8 тис. тонн у 2018 р. до 36,1 тис. тонн у 2021 р., що представляє приблизно 40,0 % зростання. Незважаючи на позитивну динаміку в інших секторах рибного промислу, значні зниження у категоріях «внутрішні водні об'єкти» та «аквакультура» призвели до загального спаду показників рибного господарства в Україні протягом періоду з 2018 р. до 2022 року.

Вирощування товарної риби, призначеної для населення, нині має особливе значення як для виробників, так і для споживачів рибної продукції. Традиційними об'єктами української аквакультури незмінно залишаються коропові види риб: звичайний короп і далекосхідні коропові (рослиноїдні) – білий та строкатий товстолобики, їх гібриди, білий амур. Крім коропових, українські виробники

вирощують райдужну форель, європейського сома, щуку, судака, лина, кларієвого сома, стерлядь, сибірського осетра, бестера, веслоноса. У 2022 р. обсяги виробництва товарної риби згідно з даними, що наявні у формі звіту 1 А-риба (річна), підтверджує зменшення в обсязі 2 251,5 тонн (табл. 2.4, див. додаток Б).

Таблиця 2.4

Динаміка обсягів виробництва товарної риби в аквакультури за видами риб, тонн

Рік	Об'єкти аквакультури						
	сазан/короп	рослиноїдні	сомові	осетрові	лососеві	інші	разом
2016	9 865,0 46,05	9 154,4 42,73	107,5 0,50	116,4 0,54	330,3 1,54	1 851,0 8,64	21 424,6 100,0
2017	9 624,0 47,72	7 750,4 38,43	146,2 0,72	137,9 0,68	344,2 1,71	2 165,4 10,74	20 168,1 100,0
2018	9 584,8 47,47	7 990,4 39,57	133,7 0,66	111,5 0,55	261,4 1,29	2 111,2 10,46	20 193,0 100,0
2019	8 516,4 45,78	7 665,8 41,21	224,3 1,21	97,10 0,52	225,9 1,21	1 874,3 10,07	18 603,8 100,0
2020	8 014,2 43,16	7 704,2 41,48	274,8 1,47	79,1 0,43	230,9 1,26	2 264,4 12,20	18 567,6 100,0
2021	7 410,5 43,90	6 039,5 35,77	283,7 1,68	77,1 0,46	312,1 1,85	2 758,7 16,34	16 881,6 100,0
2022	7 438,8 50,85	4 495,7 30,73	171,8 1,17	46,9 0,32	391,1 2,67	2 085,8 14,26	14 630,1 100,0
Відхилення (+; -) 2018 р. до 2022 р.	-2 146,0	-3 494,7	+ 38,1	-64,6	+129,7	-25,4	-5 562,9

Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

Загалом у 2022 р. виловлено 14 630,1 тонн товарної продукції аквакультури у: ставках – 13 467,4 тонн; інших водних об'єктах – 651,2 тонн; садках – 226,7 тонн; басейнах – 231,4 тонн; акваріумах – 53,4 тонн. Маємо всі підстави зауважити, що асортимент продукції аквакультури залишається майже незмінним протягом багатьох років, але у 2022 р. обсяг вирощеної товарної риби у садках зріс у 9 разів, в той час коли в акваріумах знизився з 715,0 тонн до 53,4 тонн (92,3 %). При цьому короп і далекосхідні рослиноїдні риби склали понад 81,57 % від загального обсягу вирощеної риби (рис. 2.5). Виробництво інших видів риб, зокрема щуки, судака звичайного, форелі, інших лососєвих, осетрових, веслоноса, сомових видів риб, сумарно не перевищувало 14,2 %

відповідно до звітних даних. Під час аналізу обсягів виробництва коропових видів, у попередні роки, спостерігалася тенденція до зменшення обсягів виробництва, але не у 2022 році. Порівняно з 2021 р. у 2022 р. звичайного коропа виростили на 0,38 % більше.

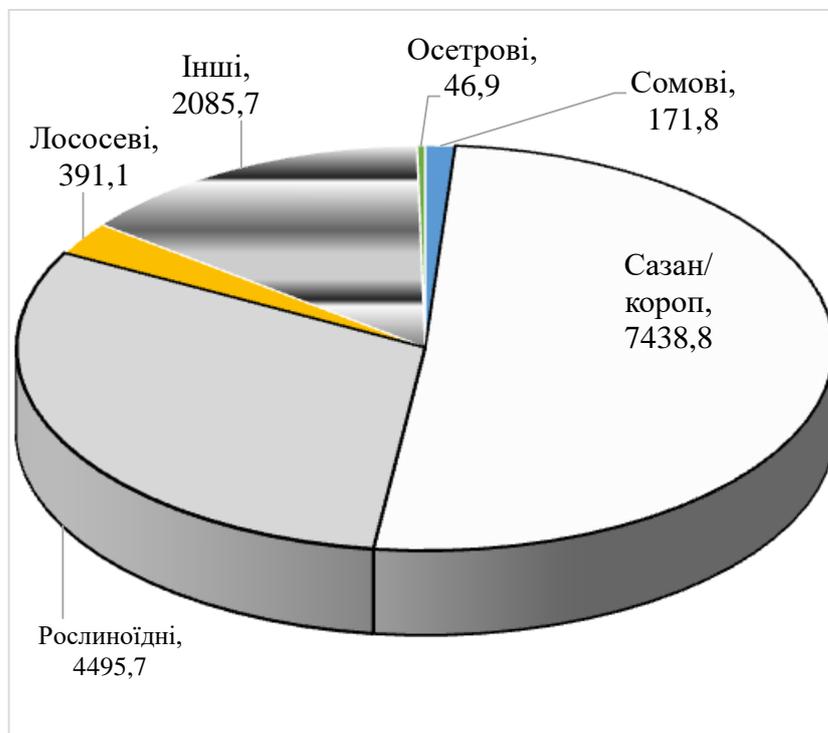

Рис. 2.5. Вирощування товарної риби у 2022 р. за видами, тонн

Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

Водночас обсяги виробництва рослиноїдних видів зменшилися на 25,6 % порівняно з 2021 роком (рис. 2.6). Виробництво сомових видів за період з 2020 р. до 2022 р. зменшилось на 39,4 %, осетрових зменшилось на 39,2 %, але в порівнянні з 2018 р. зросло на 38,1 тонн з 133,7 тонн до 171,8 тонн. При цьому виробництво лососевих видів за період з 2020 р. до 2022 р. зросло на 20,2 %. Також зріс показник виробництва інших видів риби на 34,4 %. Незважаючи на те, що останні роки наявна тенденція до незначного скорочення частки традиційних об'єктів аквакультури в загальному обсязі виробництва, коропові види зберігають свою стабільність. Втім, на ринку діють закономірності, згідно з якими пропозиція товару активно формує попит на дану продукцію. Відомості про реалізацію продукції аквакультури дають можливість встановити фактори, що вплинули на зниження обсягів виробництва продукції аквакультури в останні роки. Переважно

таке зменшення реалізації вітчизняної риби та рибної продукції залежить від застосування маркетингових заходів. Більшість українських виробників риби нехтують необхідністю опрацювання маркетингових стратегій, іншими словами, мало вивчають уподобання споживачів, інколи використовують рекламу на продаж рибопосадкового матеріалу, а реалізація готової товарної риби так і здійснюється у живому, непідготовленому, необробленому вигляді.

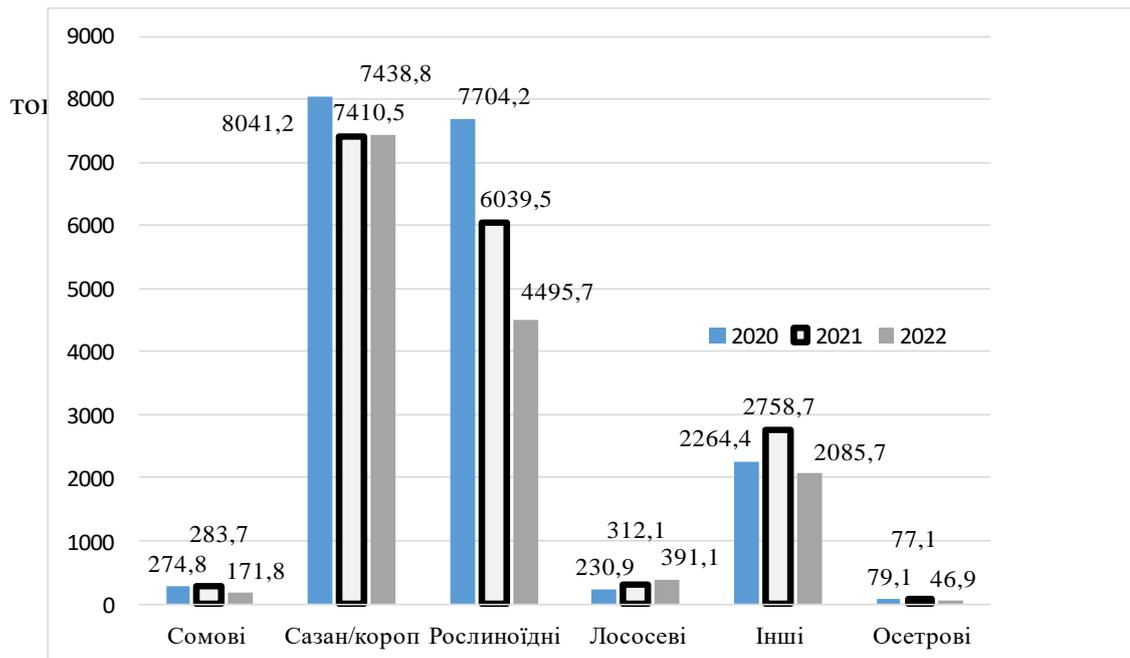

Рис. 2.6. Динаміка виробництва товарної риби за видами за період з 2020 р. до 2022 р., тонн

Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

Сомових видів риб вирощують у багатьох країнах Європи в ставках, садках, басейнах і в рециркуляційних аквакультурних системах (РАС). У ставкових господарствах європейського сома вирощують спільно з коропом як додатковий об'єкт полікультури. У зв'язку із поширенням виробництва кларієвого сома, у технологіях вирощування сомів спостерігається зростання виробництва саме цього виду з використанням РАС. В Україні не так давно стали створювати господарства, які застосовують сучасні рециркуляційні аквакультурні системи. Діяльність РАС направлена на оптимізацію процесів виробництва та переробки власної продукції, що сприяє формуванню ланцюгів доданої вартості. Тому

важливо зосередити увагу на удосконаленні інструментарію регулювання ринку кормів для риби із метою галузевого розвитку в Україні на засадах ресурсозбереження й зокрема при виробництві сомових видів риби в РАС. Ми зробили розрахунки і встановили, що стали більше вирощувати кларієвого сома у акваріумах і басейнах, в РАС. За основу взято індикатори функціонування вітчизняного і світового ринку кормів для риби, що дало змогу враховувати як специфічні особливості галузі, так і вплив сировинних ресурсів на галузеву структуру виробництва. Про це свідчать дотичні, непрямі, дані, за обсягами використання спеціалізованих кормів для відгодівлі сомових риби. При цьому традиційним видом у ставковій аквакультури є європейський сом, виробництво якого останніми роками відрізняється стабільністю. Водночас для розвитку даного напрямку слід впроваджувати дієві заходи регулювання вітчизняного виробництва кормів задля зменшення залежності від імпорту. Зазвичай суб'єкти господарювання оснащені необхідною інфраструктурою, що дозволяє ефективно переробляти та реалізовувати власну продукцію (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка виробництва сомових видів риби за період з 2016 р. до 2022 р., тонн

Назва водного об'єкта	Роки							Відхилення (+; -) 2016 р. до 2022 р.	Відхилення (+; -) 2018 р. до 2022 р.
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Ставки	71,7	68,2	58,4	34,8	66,3	58,1	31,3	-40,4	-27,1
Садки	30,2	37,5	20,2	1,0	5,4	0,2	29,6	-0,6	+9,4
Басейни	1,3	38,1	38,7	77,0	72,3	94,2	57,3	+56,0	+18,6
Акваріуми	0,1	1,4	14,8	111,0	130,7	131,0	53,4	+53,3	+38,6
Інші водні об'єкти	4,2	0,9	1,6	0,4	0,2	0,2	0,1	-4,1	-1,5
Всього	107,5	146,1	133,7	224,2	274,9	283,7	171,7	+64,2	+38,0

Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

За типами рибницьких потужностей у вирощуванні сомових видів риби переважають басейни – 32,1 % (кларієвий та каналний соми), у ставках – 17,9 %, у акваріумах, де й маються на увазі РАС, де переважно вирощують кларієвих сомів – 31,4 %, а в садках – понад 17,5 %. У роздрібній торгівлі переважають кларієвий сом та європейський сом. Канальний сом наявний доволі рідко у супермаркетах міста Києва.

Встановлено, що більшість заходів із популяризації рибопродуктів у цілому та місцевих видів, зокрема у ЄС, відбувається за суттєвої допомоги різних державних фондів, і у тому, що стосується регулювання розвитку коропівництва. Європейські дослідники прийшли до висновку, що без підтримки саме з боку держави, самостійно дрібні господарства не в змозі це робити ефективно за власні кошти. Можна констатувати, що підняте питання потребує досконалого вивчення, оскільки за напрямками й асортиментом споживання риби й рибної продукції Україна досить чітко, хоч і з певним запізненням, слідує за тенденціями ринку ЄС. Очевидним є той факт, що найбільшими споживачами риби й рибної продукції є населення великих міст і мегаполісів України. Спостерігається тенденція до небажання споживачів купувати необроблену рибу, яка вимагає чималих зусиль у доведенні її до рівня готової страви.

Наразі у 2022 р. констатуємо коливання обсягів реалізації товарної риби за даними рибогосподарських виробників, які звітували за звітною формою 1 А-риба (річна), в порівнянні з 2018 роком (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Обсяги реалізації товарної риби вирощеної в контрольованих умовах
аквакультури в Україні за період з 2016 р. до 2022 р., тонн

Рік	Об'єкти аквакультури						разом
	сазан/ короп	рослиноідні	сомові	осетрові	лососеві	інші	
2016	6 625,5	6 606,2	81,2	49,6	264,6	887,5	14 514,6
2017	7 016,3	5 264,3	72,7	76,1	317,0	1 695,4	14 441,8
2018	7 049,8	5 065,1	107,3	81,0	226,5	1 555,4	14 085,1
2019	5 305,0	4 211,0	184,4	50,5	199,0	1 055,0	11 004,9
2020	4 974,2	4 495,0	208,3	29,5	168,7	1 656,0	11 531,7
2021	4 531,2	3 660,0	222,7	28,7	253,4	1 972,0	10 668,0
2022	3 691,3	2 131,4	116,4	31,9	271,8	728,2	6 971,0
Відхилення (+; -) 2018 р. до 2022 р.	- 3 358,5	- 2 933,7	+ 9,1	- 49,1	+ 45,3	- 827,2	- 7 114,1

Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

У відсотковому значенні динаміка реалізації вітчизняної продукції аквакультури у 2022 р. в порівнянні з 2021 р. за звітними даними наступна: зростання: осетрові (11,1 %), лососеві (6,7 %), зменшення: звичайний короп (- 18,5 %), рослиноідні (- 41 %), сомові (- 47,7 %), інші види (-63 %).

Проведений аналіз дав підстави відобразити на рис. 2.7 показники експорту риби, рибної продукції та інших водних біоресурсів провідних держав світу в 2022 р., так і за період з 2018 р. до 2022 р. разом (рис. 2.8).

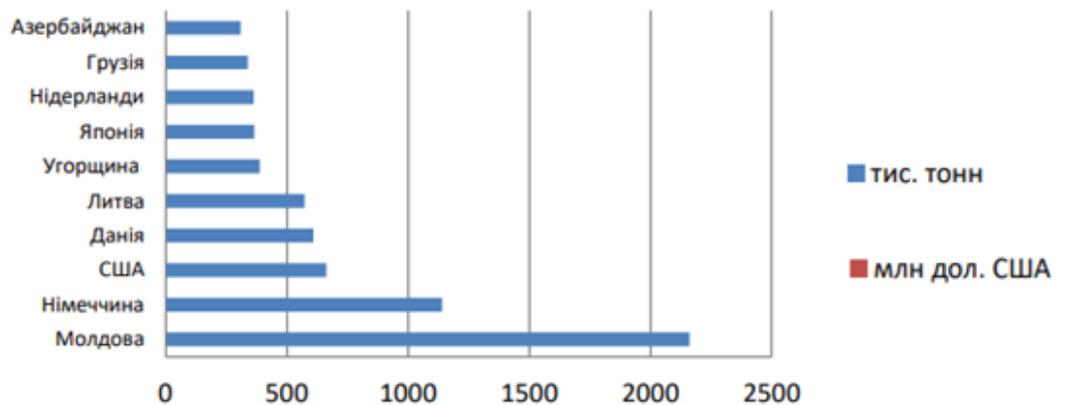

Рис. 2.7. Десять провідних держав за кількістю експорту риби, рибної продукції та інших водних біоресурсів у 2022 році, тис. тонн, млн дол. США

Джерело: систематизовано за даними

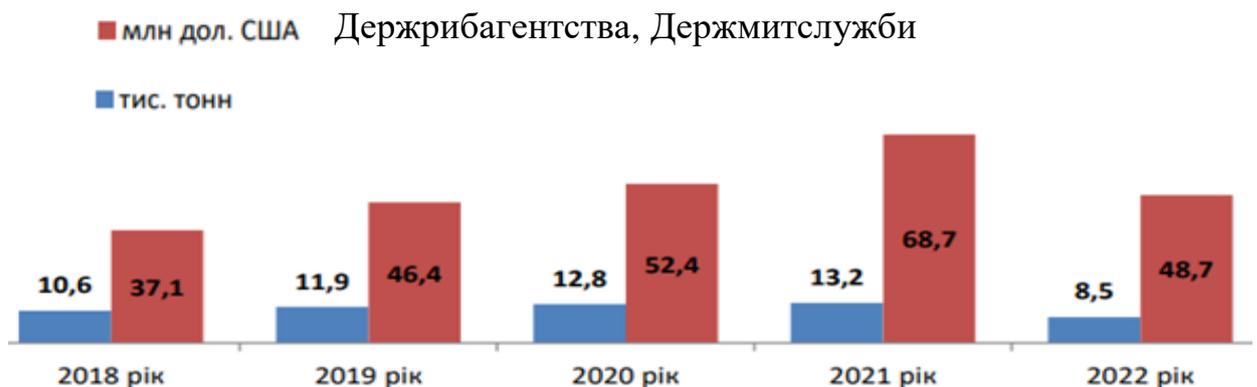

Рис. 2.8. Експорт риби, рибної продукції та інших водних біоресурсів з 2018 р. до 2022 р. (коди товарних позицій 0301–0307, 1604–1605, згідно УКТ ЗЕД)

Джерело: систематизовано за даними Держрибагентства, Держстату

Дослідження підтвердило, що експорт риби та морепродуктів Україною поступово зростав із 10,5 тис. тонн у 2018 р. до 17,0 тис. тонн у 2021 році. У зв'язку із надзвичайними викликами у 2022 р. експорт знизився до 10,0 тис. тонн.

Активізація інтересу споживачів риби продовжує бути ключовою сферою рибогосподарської діяльності. В той же час пріоритетом залишається доставка продукції до переробних підприємств України, роздрібних точок продажу, організацій-реалізаторів та безпосередньо до споживачів риби. Слід звернути увагу на збільшення конкуренції від імпортованих рибних продуктів,

які займають значну частку на ринку риби. Для забезпечення сталого розвитку внутрішнього виробництва риби доцільно запровадити ефективні заходи підтримки та заохочення виробників. Тож, рибогосподарське виробництво риби нині перебуває на етапі трансформацій, які потребують уваги та адаптації виробників до нових умов. Це може бути досягнуто за допомогою використання сучасних технологій, розвитку рибного господарства та підтримки від держави.

Лише за даних умов можна забезпечити розвиток галузі та збільшення виробництва якісної риби та рибної продукції.

Обсяг ринку продукції аквакультури не задовольняє внутрішній попит і становить близько 3,0 млн дол. США або 0,3 % від обсягу сільського господарства в цілому. Враховуючи також сектор внутрішнього вилову риби, більш ніж 80 % рибних і морських продуктів, що споживаються в Україні, імпортовані, а лише 20 % забезпечує власне виробництво (рис. 2.9).

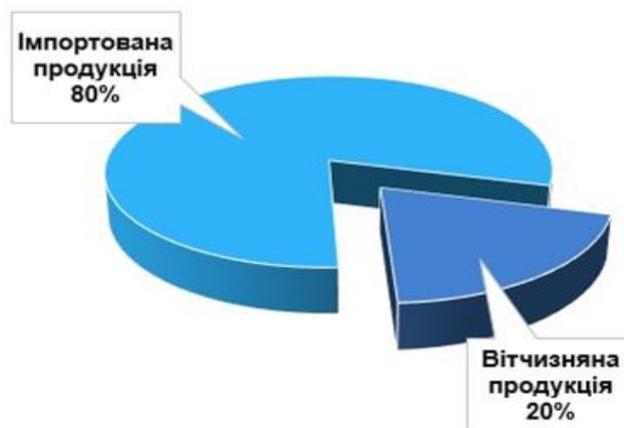

Рис. 2.9. Доля імпорту в загальному споживанні рибної продукції, %

Джерело: складено за даними Асоціації «Українських імпортерів риби та морепродуктів», Держстату України, Державної митної служби України

У 2022 р. частка продукції категорії «Риба та морепродукти» містить приблизно 9,9 % у загальному обсязі аграрних імпортних операцій в Україну. Згідно даних Державної митної служби України, вартість імпортованих товарів із зазначеної категорії знизилась до 731,1 млн дол. США в 2022 р., що на 28 % нижче порівняно з 2021 роком, коли цей показник становив 1014,5 млн дол. США. Український ринок переважно споживає заморожену, а також необроблену та представлену в охолоджену стані рибу, філе риби й широкий асортимент

ракоподібних. Імпорт риби та морських делікатесів в Україну здійснюється переважно з країн Європи та Північної Америки. Протягом понад п'ятнадцять років Норвегія займає провідну роль у формуванні вартості імпортованих морських продуктів в Україну. У 2022 р. частка Норвегії в ціннісному виразі продовжила домінувати на українському ринку морепродуктів, досягнувши 34,9 %. Значно менші частки у вартісних обсягах поставок риби та морепродуктів зайняли Ісландія (11,5 %), США (8,7 %), Канада (5,1 %), Фарерські острови, що входять до Королівства Данія (4,9 %), Іспанія (3,9 %), Велика Британія (3,8 %) та Естонія (3,1 %).

Вказане свідчить про те, що ринок риби є імпортозалежним. Якщо провести аналіз (рис. 2.10), то включно до 2022 р. річний обсяг імпорту риби і морепродуктів на ринок України демонстрував тенденцію до росту їх обсягів, зокрема, риби свіжої або охолодженої та замороженої, а також окремих її видів в переробленому виді – рибного філе і м'яса й рибних консервів та ікри.

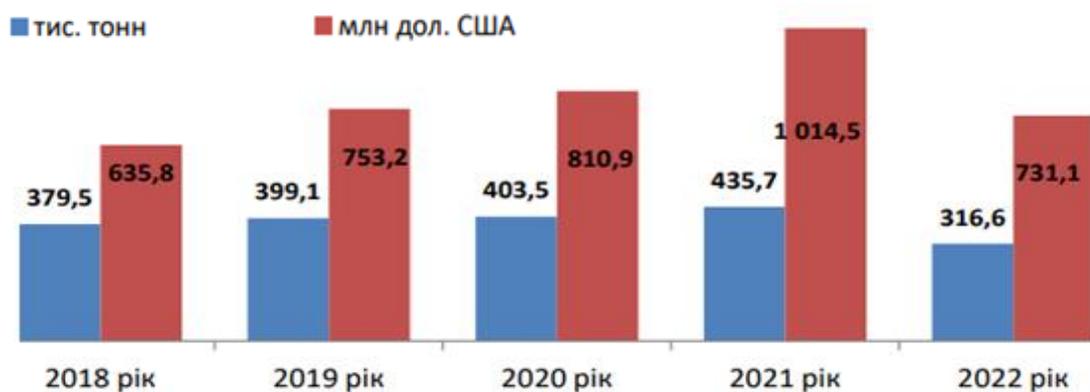

Рис. 2.10. Динаміка імпорту риби та рибної продукції в Україні з 2018 р. до 2022 р. (коди товарних позицій 0301–0307, 1604–1605, згідно УКТЗЕД)

Джерело: систематизовано за даними Держрибагентства, Держстату

Малий бізнес, що забезпечує ринок основними харчовими товарами, має досить багато викликів. Це безпосередньо впливає на операторів українського ринку морепродуктів. Проблеми варіюються від ушкодження або повної втрати транспортної інфраструктури до перешкод у валютних операціях для розрахунків з постачальниками, а також складнощів у логістиці, що починаються ще з етапу вивантаження продукції з рибальських суден і продовжуються при транспортуванні

товарів через декілька держав. Лише одна галузь рибного господарства в Україні залишилася неушкодженою – це промисел антарктичного криля в антарктичних водах. Водночас така діяльність має значення, проте вона ведеться виключно одним риболовецьким судном під українським прапором.

Хоча риба є популярним продуктом серед українців, більшу частку ринку морепродуктів складає імпорт, оскільки місцеве виробництво залишається порівняно обмеженим. Згідно з офіційною статистикою, у 2020 р. внутрішнє виробництво склало лише 90,0 тонн, у той час як обсяг імпорту досяг 415,0 тонн. Враховуючи, що приблизно 50,0 тонн продукції рибальства та аквакультури можуть бути не зафіксовані, сумарне споживання морепродуктів в країні, додавання офіційного плюс неофіційного внутрішнього виробництва до чистого імпорту оцінюється у 555 млн кілограмів [5]. Якщо розділити цю кількість на населення України, що становить 37 мільйонів осіб за переписом 2019 р, то отримуємо дані, що в середньому кожен житель спожив у 2020 р. близько 14,9 кг риби та моллюсків, з яких до 80 % було завезено з-за кордону [5, С. 43–44].

На думку Загуменного Д. для українських імпортерів морепродуктів важливим завданням є дотримання європейських стандартів якості харчових продуктів, до адаптації яких Україна згодом прагне приступити. Ця адаптація може виявитися не тільки викликом, але й перспективою, оскільки якісна продукція завжди користується попитом на ринку, незалежно від первинних намірів постачальників [5]. З вересня 2017 року вступ в дію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом розпочав процес адаптації законодавчих документів України до вимог стандартів Європейського Союзу.

Останні події на Кримському півострові призвели до руйнування більше ніж половини рибпромислових потужностей України в районі Чорного та Азовського морів. У 2013 р. обсяг місцевого рибного вилову становив приблизно 250 тис. тонн, тоді як у період з 2014 р. по 2017 р. цей показник знизився до 90,0 тис. тонн, і згодом зменшився до 61 тис. тонн. Це стало причиною зростання попиту на імпортовані продукти в останні роки.

Військова агресія проти України суттєво вплинула на обсяги імпорту, які

різко знизилися з лютого до березня 2022 року. Однак, починаючи з квітня 2022 р., імпорт почав відновлюватись, демонструючи місяць за місяцем зростання до листопада, після чого наприкінці 2022 р. відзначалося незначне падіння. Основні труднощі виникали у зв'язку з логістичними викликами доставки морепродуктів до українських кордонів [5, С. 43–44; 23]. Перед тим як Чорноморське узбережжя стало недоступним через військові дії, близько 35 % від усього обсягу імпорту морепродуктів в Україну надходило морським шляхом, включаючи поставки, призначені для Києва та регіонів на схід від столиці.

Раніше імпортовані морепродукти доставлялися морським шляхом безпосередньо до українських портів, де вони одразу перевантажувались на вантажні автомобілі. Нині вантажі з морепродуктами розвантажують у портах сусідніх держав, переважно в Клайпеді, Литва, а іноді й в Туреччині, звідки вони потім доставляються автотранспортом до України [5, С. 43–44].

Існування різних норм і процедур контролю на кордонах між державами-членами ЄС та державами поза блоком ускладнює процес логістики. Морські контейнери мають вагу до 27 тонн, але через обмеження ЄС на максимальну вагу вантажівки в 20 тонн, вантажі потрібно розвантажити і розподілити по меншим контейнерам. Цей процес вимагає ретельної підготовки документації як від країни, де відбувається перевантаження, так і від України, до якої вантаж призначений. До початку воєнних дій, перевантаження здійснювалось в українських портах, після чого вантаж розподілявся для подальшого транспортування або зберігався на ліцензованих складах [5]. Окрім того, для імпорту продукції в Україну потрібно отримати ветеринарні сертифікати від країн, через території яких проходить перевезення вантажу.

Аналізуючи основні параметри рибного господарства, можна зробити висновок про тривалу стагнацію галузі, проблеми якої виникають не лише в самому рибальстві, але й в аквакультурі. Наприклад, проблеми з орендними відносинами у аквакультурі залишаються невирішеними вже не один рік [5; 13; 18; 22]. Діючі механізми державних сервісів часто є недостатніми, особливо у фінансовій сфері. Також відзначається недостатня комунікація між зацікавленими

сторонами – стейкхолдерами в аквакультурі, а також в міжсекторальному середовищі. Ці проблеми впливають на розвиток сектору, затримуючи його ріст і потенціал. Необхідно активно займатися вирішенням проблем орендних відносин, удосконалювати діючі механізми державних сервісів, зокрема у фінансовій сфері та забезпечувати ефективну комунікацію між зацікавленими сторонами. Тільки шляхом покращення цих аспектів і сприяння співробітництву можна розблокувати потенціал галузі рибного господарства й забезпечити його стабільний розвиток [3, С. 3–17; 5; 12]. Для цього необхідна взаємодія між усіма, включаючи вітчизняні рибницькі підприємства, державні органи виконавчої влади та інші суміжні галузі національної економіки. Тільки шляхом спільних зусиль та вирішенням системних проблем можна забезпечити зростання й стабільність галузі рибного господарства в умовах надзвичайних викликів.

З кожним роком виробництво риби, зокрема у ставковій аквакультурі серед господарств, що надали звітність, зменшується. Це може бути наслідком різних факторів, включаючи соціальні, економічні, а також політичні процеси, які нині проходять в Україні. Бізнес-сектор дуже чутливо реагує на дії урядовців на різних рівнях. Зважаючи на необхідність складання продовольчих балансів і забезпечення достовірної статистики, в усьому світі існує безпосередній взаємозв'язок між державою та виробником [21]. Держава отримує принаймні достовірні дані, щоб визначити, чи варто підтримувати виробників за допомогою субсидій, пільг та інших заходів, особливо якщо конкретна галузь національної економіки визнається важливою для досягнення продовольчої безпеки, збереження біорізноманіття та інших стратегічних цілей в умовах глобальних трансформаційних процесів.

В Україні спостерігається слабка взаємодія між державою і рибницькими підприємствами, що ставить під сумнів надання можливості рибогосподарських субсидій та отримання різних видів допомоги, державної підтримки галузі рибного господарства [6; 12, С. 158–171; 13, С. 148–151; 14, С. 134–144].

У всьому світі рибне господарство, так само як і сільське господарство, потребує державної підтримки, за винятком комерційних систем вирощування риби, що спеціалізуються на виробництві деяких преміальних видів продукції.

Без запровадження державних механізмів підтримки, ефективних інструментів і заходів регулювання задля розвитку сектору аквакультури, рибальства в аспекті досягнення продовольчої безпеки проблеми існуватимуть. У таких умовах не можна очікувати, що виробники риби будуть добросовісно звітувати про обсяги та асортимент виробництва без отримання відповідної підтримки.

Крім того, на агропродовольчому ринку із значним обсягом імпортованої риби та рибної продукції, яка має більші вигоди та вищу якість, споживачі, особливо міські жителі, більше схиляються до споживання імпортованої риби, а не традиційної вітчизняної риби та рибної продукції, що приводить до зменшення обсягів виробництва, особливо традиційних видів риб.

Вважаємо, що необхідно активізувати співпрацю між державою та рибницькими підприємствами, впроваджувати ефективні механізми підтримки галузі, забезпечувати привабливість власної продукції, а також сприяти збереженню традиційних об'єктів аквакультури. Заходи державного регулювання мають сприяти розвитку внутрішнього ринку та створенню умов для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції аквакультури, що сприятиме збільшенню обсягів виробництва риби та стабільному розвитку галузі.

Встановлено, що на сучасному етапі формування сировинних ресурсів рибного господарства суттєво впливають різноманітні фактори, серед яких можна виділити кліматичні зміни. Такі зміни призводять до зростання температури води та повітря, зменшення обсягів поверхневих вод, посилення аномальних погодних явищ та ускладнення доступу до води як важливого ресурсу. Крім того, зміни в екосистемах водних об'єктів впливають на галузь. Дослідженням підтверджено, що рибному господарству України також не вдалося уникнути впливу наростаючих глобалізаційних процесів.

Таким чином, враховуючи постійно зростаючу глобальну співпрацю та конкуренцію, важливо зосередитись на глобальних тенденціях галузевого розвитку та шукати способи адаптуватися до них. Засвоєння нових знань та передових технологій з інших країн може сприяти сталому розвитку рибного господарства в Україні задля формування сировинних ресурсів у галузі.

2.2 Тенденції впливу воєнного стану на формування сировинних ресурсів у рибному господарстві

У процесі дослідження встановлено, що введення воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року дає всі підстави констатувати факт серйозних і широкомасштабних збитків в усій економічній діяльності галузі рибного господарства. Морське промислове рибальство фіксує наслідки впливу найбільш гостро, і весь рибальський бізнес у басейні Азовського та Чорного морів фактично зупинився через зростання загроз для рибалок та їхніх суден. Щодо рибальства у внутрішніх водоймах, основними місцями рибальства були водні об'єкти вздовж річки Дніпро й системи Дніпровсько-Бузьких лиманів. Вони зазнали негативного економічного впливу. Окупація значних територій південних частин України ще більше ускладнила ситуацію. Перед введенням воєнного стану у внутрішніх водоймах функціонувало приблизно 260 промислових рибальських підприємств, а в морському рибальстві було 70 господарств, які виловлювали 30,5 тис. тонн риби щорічно. Рибальські підприємства переважно здійснювали вилов риби майже 1 640,0 тонн щорічно, і середній обсяг становив близько 111,0 тонн. Нині ситуація вплинула на такий важливий сектор економіки, а також розміри рибальського улову, потребуючи відновлення та реконструкції для подолання надзвичайних викликів.

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) розпочала дослідження в Україні з метою вивчення впливу надзвичайних викликів на рибне господарство. Спільно з фахівцями ДУ «МТЦ з аквакультури» Держрибагенства України ми також долучилися до надання рекомендацій щодо першочергових заходів регулювання розвитку галузі. Наслідки збройної агресії мали негативний вплив на галузь аквакультури, особливо на ферми, розташовані на лінії фронту та в прилеглих районах. Зазвичай, навесні, аквакультурні ферми розпочинають вирощування мальків та відновлення поголів'я, однак воєнні дії, що тривають, суттєво вплинули на дану рибогосподарську діяльність. Місцева система ринку продукції аквакультури була зруйнована, введено воєнний стан і переміщено значну частину населення. Перед військовою агресією промислова

аквакультура в прісних водах складалася в середньому з 1 400 підприємств, які виробляли понад 17,7 тис. тонн риби щорічно. Однак в даний момент ця галузь переживає вплив надзвичайних викликів і потребує державної підтримки для відновлення своєї діяльності в умовах воєнних дій (додаток В).

Проведені розрахунки підтверджують, що збитки сектору аквакультури становлять близько 21,6 млн дол. США, становить 63,0 % річної валової вартості реалізації продукції в секторі. Збитки рибальства складають 28,9 млн дол. США, становить 96,7 % річної валової вартості продукції в даному секторі.

Особливий вплив на виробництво у 2022 р. відобразився у повній або частковій втраті вирощеної риби, що становило 6,7 % господарств на рівні національної економіки та 21,3 % у прифронтових областях. Крім цього, менші частки господарств також втратили молодь риби та плідників, які склали 2,2 % на національному рівні та 5,9 % у прифронтових областях. Ще 7,9 % господарств на національному рівні та 17,8 % у прифронтових областях зазнали інших складностей, які вплинули на виробництво. Середньорічне зменшення доходу в порівнянні з 2021 р., спричинене як зниженням рибопродуктивності, так і ситуацією на ринках, становило 21,9 % на національному рівні та 46,7 % у господарствах у прифронтових областях. Це призвело до втрати 7,8 млн дол. США для сектору аквакультури. Також варто відзначити, що річні витрати на виробництво зросли в порівнянні з 2021 р. через зміни в ланцюгах постачання та цінах на сировину. Національний рівень зростання становив 16,4 %, а в прифронтових областях показник досяг близько 23,6 %, що трансформувалися на додаткові 2,34 млн дол. США витрат саме для сектору аквакультури.

Додаткові витрати, включаючи зростання витрат на логістику, оплату праці, лікування постраждалих водойм і впровадження додаткових заходів, були необхідними для 21,5 % господарств на національному рівні та для 32,3 % господарств у прифронтових областях з метою запобігання, зменшення та пом'якшення наслідків втрат і збитків. Середні додаткові витрати становили майже 16,8 тис. дол. США на кожне постраждале господарство та 2,9 тис. дол. США на кожне господарство на національному рівні. Вказане призвело до загальних

збитків у розмірі 5,89 млн дол. США для сектору аквакультури. Водночас ці додаткові витрати були необхідними для підтримки та відновлення галузі, а також для забезпечення безпеки й стабільності в умовах введення воєнного стану.

Усі області вздовж річки Дніпро зазнали пошкоджень, особливо ті, де тривали бойові дії, такі як північні та південні регіони. Центральні області відчули вплив воєнних дій, хоча в менших масштабах. Окремі обстріли також призвели до певних збитків. Середній розмір збитку на одну компанію, незалежно від регіону та водойми, де відбувалася рибальська діяльність, становив 20,2 тис. дол. США. Дана ситуація підкреслює вплив бойових дій на рибальство і підтверджує необхідність відновлення та підтримки рибного господарства, особливо в районах, які найбільше постраждали від воєнних дій.

На рибальство негативний вплив бойових дій мав також і через відсутню діяльність морських рибальських флотів протягом 2022 року. Фінансові втрати для рибальства оцінюються практично на рівні всього загального вилову в Азовському та Чорному морях, який становив близько 13,0 тис. тонн морської продукції і має вартість приблизно 10,5 млн дол. США. Найбільші збитки мали рибалки з Херсонської та Одеської областей, які займалися морським промислом, і вони становили 81,2 % від загальної суми збитків у рибальстві. Також приблизно 29,7 % промислових рибалок, які працювали на внутрішніх водоймах і дельтах, були вимушені припинити господарську діяльність протягом половини 2022 року. Маємо відмітити, що на той час близько половини рибалок не могли використовувати 62,4 % своїх рибальських флотів у повному обсязі. Ці обмеження призвели до зменшення загального вилову у внутрішніх водоймах і дельтах на 72,3 % порівняно з виділеними квотами. Крім того, зменшення вилову у внутрішніх водоймах призвело до збитків у середньому приблизно у 7,6 млн дол. США. Однією з ключових причин, які спричинили зниження доходів, є повна заборона на рибальство в деяких областях або значне зменшення вилову через обмеження, введені в рибальських районах.

При цьому виклики для аквакультури виникли через підвищення цін на вхідні ресурси, за яким наступили обмеження доступу до ринків і порушення

логістики. Найбільшими потребами суб'єктів аквакультури були корм для риби, паливо і доступ до ринків. Підприємства сектору аквакультури в районах близько до лінії фронту потребують підтримки для відновлення та реконструкції зруйнованих об'єктів. Це включає в себе такі важливі складові, як сховища та складська інфраструктура, рибні ставки, а також системи водозабору й випуску, які мають вирішальне значення для подальшого відновлення або продовження виробництва. Забезпечення цих рибницьких господарств необхідними ресурсами та фінансовою підтримкою є важливим кроком у досягненні стабільності та відновлення сектору аквакультури в умовах воєнних дій та воєнного стану.

Маємо відмітити, що така підтримка стає потрібною для економічного відновлення регіонів і країни в цілому. Наслідки для секторів аквакультури та рибальства відчутні як з боку обмеження економічної діяльності, так і з точки зору накопичених збитків всіма учасниками економічного процесу.

Варто зазначити, що сьогодні в Україні, на відміну від усіх сусідніх країн, зокрема й держав-членів ЄС, не створено систему моніторингу використання водних об'єктів, і достовірно невідомо, скільки зараз їх існує взагалі, яка кількість із них дійсно придатна для товарної аквакультури. Тож ми можемо аналізувати дані, які зібрані в оперативному порядку територіальними органами Державного агентства розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм.

Крім того, можна з упевненістю піднімати питання про те, що виробництво риби в рециркуляційних аквакультурних системах, зокрема вирощування сомових, тиліпії, а також басейнові господарства з проточними системами та з частковою рециркуляцією води, значною мірою можуть зникати з під контроль територіальних органів рибоохорони, оскільки вони не є рибогосподарськими водоймами. Звітність від них надходить лише на добровільних засадах, а площі водойм вже використано. Порівнюючи з 2021 р., можна відмітити збільшення площі у 2022 р. деяких категорій ставків, зокрема: маточних, нагульних і зимувальних. Проте, загальна площа ставкового фонду, задіяного у виробництві, зменшилась на 5 490 га. Виробничі площі садкових господарств також зменшилася на 37 691 м². Що стосується басейнів, то їх площа збільшилася на 65 206 м² (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Використання виробничих потужностей водних об'єктів для аквакультури

Ставки, га								
№ п/п	Категорія ставок	рік						
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1.	Було в експлуатації - всього	65669,7	63 975,5	67 873,1	56 714,0	58 915,2	53 710,6	56 768,3
2.	Маточні	690,9	642,7	525,3	1 456,1	510,1	400,2	488,2
3.	Нерестові	161,5	144,2	157,8	123,2	119,3	115,9	107,2
4.	Вирощувальні	19 969,9	19 485,6	21 346,9	15 340,3	15 214,5	13 341,0	11 339,4
5.	Нагульні	38 634,1	39 381,6	42 158,2	36 294,6	38 007,4	36 063,5	41 071,2
6.	Зимувальні	845,3	912,1	762,4	858,1	865,2	867,5	910,6
7.	Карантинні	76,5	237,5	54,8	39,3	170,8	129,5	119,0
8.	Інші стави	2 043,0	1 887,9	1 611,9	1 440,9	3 846,3	2 622,2	2 600,8
9.	Водопостачальні	3 248,7	1 283,9	1 255,8	1 161,5	181,6	170,8	131,9
10.	Інші водні об'єкти (водосховища, озера)	166,4	9 342,2	4 370,5	19 312,3	6 582,0	7 177,9	3 492,7
Садки, м ²								
№ з/п	Категорія садків	Рік						
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1.	Всього	30 623,2	35 134,0	40 879,0	39 977,7	41274,0	70381,0	32690,0
2.	Вирощувальні	21 456,2	26286,2	38076,0	37712,7	35947,0	42729,0	28482,0
3.	Нагульні	9 167,0	8 847,8	2 803,0	2 265,0	5 327,0	27652,0	4208,0
Басейни, м ²								
№ з/п	Категорія басейнів	Рік						
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1.	Всього	50 954,4	51 169,1	52 209,1	55 735,6	62 306,5	57589,9	122795,9
2.	Вирощувальні	41 779,4	39 322,8	42 325,1	45 217,1	51 050,1	48100,5	94096,5
3.	Нагульні	9 175,0	11 846,3	9 884,0	10 518,5	11 256,4	9489,4	28699,4

Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

Виробництво товарної продукції на одиницю площі/об'єму зариблених водних об'єктів та виробничих потужностей, які призначені для вирощування товарної риби за даними форми 1-А (риба) річна, наведено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Виробництво товарної продукції на одиницю площі з 2014 р. до 2022 р.

Рік	Категорії водних об'єктів				
	ставки, кг/га	садки, кг/м ²	басейни, кг/м ²	акваріуми, кг/м ³	інші водні об'єкти, кг/га
2014	346,3	13,2	26,7	-	95,8
2015	425,9	9,4	20,9	-	122,4
2016	18,0	6,1	15,4	-	57,7
2017	233,7	3,8	21,1	93,8	43,8
2018	309,0	2,6	25,5	109,1	156,2
2019	354,0	1,3	41,8	155,8	180,7
2020	404,3	1,36	11,4	176,0	242,0
2021	358,8	0,76	5,7	154,8	108,0
2022	345,7	0,9	1,53	85,7	181,5
Відхилення (+; -) 2018 р. до 2022 р.	+36,7	-1,7	-23,97	-23,4	+25,3

Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

У порівнянні з минулим роком виробництво на площу водойми зросло у садках та інших водних об'єктах. У інших категоріях водних об'єктів відмічено зменшення виробництва товарної продукції на одиницю площі.

Проаналізувавши стан ремонтно-маточного поголів'я за останні 6 років (2017–2022 рр.) ми виявили тенденцію до коливання чисельності поголів'я. Так, в порівнянні з 2021 р. обсяги маточного та ремонтного поголів'я на початок 2022 р. зменшилися. Це найнижчі обсяги поголів'я за останні роки за всіма групами об'єктів аквакультури. Помітно зменшилася кількість маточного поголів'я коропа звичайного, сомових та інших видів риб. Несуттєва відмінність у зменшенні кількості маточного поголів'я спостерігається у рослиноїдних і лососевих видів риб. Зменшення чисельності маточного поголів'я у 2020 р. може свідчити як про неякісне збирання інформації, так і про недостатність роз'яснювальної роботи з рибоводами (додаток Г, рис. Г. 1).

Виробництво рибопосадкового матеріалу також є надзвичайно важливим елементом формування ресурсної бази для розвитку аквакультури. Саме вирощування різновікового зарибку риб є ключовою ланкою у перспективі росту виробництва продукції аквакультури в майбутньому. Водночас якісний, життєстійкий зарибок у перспективі значно збільшує рибопродуктивність рибогосподарської технологічної водойми та знижує собівартість вирощеної продукції, що, безсумнівно, з точки зору економіки, має позитивний характер.

Протягом 2022 р. відбулося зменшення обсягів виробництва різновікового рибопосадкового матеріалу до 77,5 млн шт. або 7 902 тонн порівняно з попереднім роком загальним обсягом 187,5 тонн, що на 110 млн шт. або на 58,7 % менше ніж було вирощено у 2021 р. (додаток Г, рис. Г. 2) але при цьому загальна маса у порівнянні з минулим роком склала на 135 тонн більше (додаток Г, рис. Г. 3). Це пов'язано зі збільшенням використання крупного зарибку в тому числі і дволіток й дворічок. Не виключено, що на це вплинув краший, в порівнянні з попереднім роком збут, оскільки не реалізовані в попередньому році більш ранні вікові групи підросли і були реалізовані в році наступному. Про дану тенденцію свідчать дані середньої наважки рибопосадкового матеріалу, що у

2021 р. становила 41 г/шт. а у році 2022 р. – 101 г/шт. при майже ідентичній рибопродуктивності в 5,8 ц або 582 кг/га та 5,7 ц або 572 кг/га у 2021 р. та 2022 р. відповідно. Йдеться саме про різновіковий рибопосадковий матеріал, тобто однорічок, одноліток, дворічок, дволіток загалом. Тобто обсяги 2022 р. є результатом діяльності протягом попередніх років і особливостями господарювання кожного окремого суб'єкту господарювання в галузі.

Якщо аналізувати детальніше кожен вікову групу вирощеного рибопосадкового матеріалу, то тенденція вирощування цьоголіток у 2022 р., згідно з даними статистичної звітності суб'єктів аквакультури 1А-риба (річна), має спадну тенденцію до 49,9 млн шт. у 2022 р., порівняно з 86,4 млн шт. у 2021 р. (додаток Г, табл. Г. 1). У відсотковому та кількісному співвідношенні, зниження обсягів виробництва становить 42 % та 36,5 тонн відповідно. Що стосується загальної маси вирощених цьоголіток (додаток Г, рис. Г. 4 та рис. Г. 5), то в 2022 р. вона становила 1665 тонн проти 2514 тонн у 2021 р., що на 849 тонн менше. У відсотковому співвідношенні дана величина складає 34 відсотки.

Інша ситуація склалася з дволітками: у 2022 р. (додаток Г, рис. Г. 6) їх було вирощено 9,22 млн шт., що на 7,98 млн шт. менше ніж у 2021 р. або 17,2 млн шт. Проте в масі (додаток Г, рис. Г. 7 та рис. Г. 8) дволіток у 2022 р. було вирощено 3120 тонн, що на 768 тонн більше аніж у 2021 р. або 2 352 тонн.

Витрати кормів на рибопосадковий матеріал протягом останніх п'яти років зменшуються, що може свідчити про зниження інтенсифікаційних заходів в галузі рибного господарства. Водночас відносно середньої наважки цьоголіток і дволіток, то у 2022 р. вона вища, ніж за попередні п'ять років спостережень. Різниця між кількістю вирощеного і посадженого на зимівлю рибопосадкового матеріалу виникає внаслідок реалізації продукції восени та зариблення осінню нагульних і вирощувальних ставків II категорії (табл. 2.9).

Рибопродуктивність вирощувальних ставків, де переважно виробляють коропа й рослиноїдних видів риб, в полікультурі із хижими видами риб, у 2022 р. склала 5,7 ц/га, проти минулорічної 5,8 ц/га у 2021 році. Велике значення для відновлення рибогосподарського потенціалу та підтримки сталих рибних запасів

у водних об'єктах має штучне відтворення цінних представників їхтїофауни. Особливо гостро це питання постало в умовах посиленого антропогенного навантаження. Даний факт має суттєвий вплив на шляхи міграції риб, а також погіршення умов їх нересту у природі. Водночас у зв'язку з бойовими діями на тому чи іншому напрямі взагалі до її загибелі або травмування.

Таблиця 2.9

Виробництво рибопосадкового матеріалу за період з 2018 р. до 2022 р.

№ з/п	Вирощено та виловлено рибопосадкового матеріалу	Роки					Відхилення (+; -) 2018 р. до 2022 р.
		2018	2019	2020	2021	2022	
1.	Вирощено рибопосадкового матеріалу, млн шт.:	154,43	126,5	166,7	187,5	77,5	-76,93
	сазан/короп	73,0	56,2	90,9	105,5	33,5	-39,5
	рослиноїдні	67,1	58,0	58,8	62,0	22,2	-44,9
	сомові	0,73	0,2	0,8	0,8	1,6	+0,87
	осетрові	1,8	1,8	1,7	1,8	0,4	-1,4
	лососеві	2,2	5,6	4,7	2,4	1,5	-0,7
	інші	9,6	4,7	9,8	15,0	18,3	+8,7
2.	Вирощено рибопосадкового матеріалу, тонн:	8 601,7	7 738,8	9 445,5	7 767,0	7 902,0	-699,7
	сазан/короп	4 039,0	3 687,0	4 036,0	3 268,0	3 192,0	-847,0
	рослиноїдні	4 232,0	3 724,0	3 515,0	2 847,0	2 059,0	-2173,0
	сомові	8,4	16,5	181,0	256,0	344,0	+335,6
	осетрові	47,8	44,3	41,0	71,0	96,0	+48,2
	лососеві	92,5	69,0	62,5	118,0	120,0	+27,5
	інші	182,0	198,0	1 610,0	1 207,0	2 091,0	+1 909,0
3.	Вирощено цьоголіток, млн шт.:	107,9	92,3	92,0	86,4	49,9	-58,0
	сазан/короп	51,3	40,0	38,8	35,2	21,1	-30,2
	рослиноїдні	43,7	45,3	43,8	40,9	13,2	-30,5
	сомові	0,7	0,2	0,6	0,3	1,5	+0,8
	осетрові	1,7	1,7	1,7	1,7	0,2	-1,5
	лососеві	1,7	1,7	0,8	1,5	0,9	-0,8
	інші	8,8	3,4	6,3	6,8	13,0	+4,2
4.	Вирощено цьоголіток, тонн:	2 716,3	2 600,8	3 014,3	2 514,0	1 664,5	-1 051,8
	сазан/короп	1 412,0	1 245,0	1 304,0	1 121,0	755,0	-657,0
	рослиноїдні	1 132,0	1 206,0	1 018,0	1 018,0	373,5	-758,5
	сомові	4,4	11,2	137,6	119,3	342,5	+338,1
	осетрові	11,6	13,3	15,4	27,6	44,2	+32,6
	лососеві	27,7	21,3	7,3	28,1	22,3	-5,4
	інші	128,6	104,0	532,0	200,0	127,0	-1,6
5.	Вирощено дволіток, млн шт.:	15,26	12,654	13,13	17,15	9,22	-6,04
	сазан/короп	6,8	6,0	5,1	5,5	4,5	-2,3
	рослиноїдні	8,2	5,2	5,3	6,8	2,7	-5,5
	сомові	0,03	0,004	0,1	0,04	0,02	-0,01
	осетрові	0,03	0,05	0,03	0,04	0,5	+0,47
	лососеві	0,1	1,1	0,1	0,17	0,1	0,0
	інші	0,1	0,3	2,5	4,6	1,4	+1,3

Продовження табл. 2.9

6.	Вирощено дволіток, тонн:	3 357,1	2 912,5	3 821,1	2 352,5	3 120,8	-236,3
	сазан/короп	1 468,0	1 359,0	1 339,0	1 081,0	1 480,0	+12,0
	рослиноїдні	1 826,0	1 467,0	1 527,0	951,0	868,0	-958,0
	сомові	2,4	1,9	11,0	8,0	0,6	-1,8
	осетрові	14,4	20,0	14,3	8,2	8,3	-6,1
	лососеві	21,1	26,6	22,8	29,3	18,3	-2,8
	інші	25,2	38,0	907,0	275	745,6	+720,4
7.	Всього посаджено на зимівлю рибопосадкового матеріалу:						
	млн шт.	109,2	71,0	117,9	90,5	152,9	+43,7
	тонн	6 521,0	4 388,0	5 390,0	4 526,0	5 664,0	-857
8.	Середня наважка цьоголіток, г:						
	короп	27,0	31,0	33,0	32,0	36,0	+9,0
	рослиноїдні види риб	25,0	26,0	23,0	25,0	28,0	+3,0
9.	Середня наважка дволіток, г:						
	короп	215,0	227,0	261,0	197,0	323,0	+108,0
	рослиноїдні види риб	221,0	280,0	287,0	140,0	331,0	+110,0
10.	Витрати кормів на рибопосадковий матеріал, тонн	9 408,0	8 587,0	7 941,0	6 337,0	5 335,0	-4073,0
11.	Рибопродуктивність вирощувальних ставків, ц/га	3,9	4,8	6,0	5,8	5,7	+1,8
12.	Отримано личинки в інкубаційних цехах, млн шт.	907,6	659,1	744,1	647,2	1 739,8	+832,2
13.	Отримано личинки від природного нересту млн шт.	105,0	93,1	233,7	149,0	106,3	+1,3
14.	Вселено у внутрішні водні об'єкти, млн шт.	0,3	0,63	0,499	0,022	0,005	-0,295

Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

При цьому, за типами водойм у вирощуванні звичайного коропа безумовно переважає ставкове виробництво – 94,8 %, в інших водних об'єктах вирощено 3,6 % коропа, в басейнах – менше 1,0 %, в садках – 1,1 %. В акваріумах короп не вирощувався. Товарне виробництво звичайного коропа в акваріумах чи РАС викликає сумніви, оскільки собівартість такої продукції має бути надзвичайно великою, а продукція буде неконкурентоспроможною на ринку (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Обсяги виробництва коропа в Україні за період з 2017 р. до 2022 р., тонн

Назва водного об'єкта	Рік					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ставки	9 241,9	8 961,3	7 807,8	7 421,6	6 803,7	7 056,2
Садки	х	3,5	0,5	2,3	5,0	82,9
Басейни	20,6	38,3	151,9	135,2	147,6	32,1
Інші водні об'єкти	361,5	581,6	556,1	455,1	266,0	267,5
Всього	9 624,0	9 584,7	8 516,3	8 014,2	7 222,3	7 438,7

Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

Отримані дані показують, що вирощування звичайного коропа залишилось незмінним, тобто 7410,5 тонн у 2021 р. та 7438,8 тонн у 2022 р. (додаток Г., рис. Г. 8).

У процесі дослідження встановлено, що затребуваними об'єктами аквакультури в Україні є рослиноїдні риби далекосхідного комплексу – білий та строкатий товстолобики та їх гібриди, білий амур, яких переважно вирощують в ставкових господарствах в полікультурі із звичайним коропом.

За типами водойм у вирощуванні рослиноїдних видів риб переважає ставкове виробництво – 91,4 %, в інших водних об'єктах – 7,1 %, в акваріумах – не вирощувались, в басейнах – 0,4 %, в садках – 1,1 % (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Виробництво рослиноїдних видів риб в Україні
за період з 2017 р. до 2022 р., тонн

Назва водного об'єкта	Рік					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ставки	7 031,3	7 133,1	6 764,5	6 874,1	5 179,0	4 119,3
Садки	35,6	23,3	12,3	9,3	12,7	41,8
Басейни	17,1	17,9	61,6	67,1	55,2	19,9
Інші водні об'єкти	666,2	815,9	827,2	753,5	396,7	314,6
Всього	7 750,2	7 990,2	7 665,6	7 704,0	5 643,6	4 495,6

Джерело: упорядковано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

У 2022 р. на відміну від 2021 р. спостерігається значне зменшення обсягів виробництва рослиноїдних видів риб – на 25,6 %. Декілька років поспіль спостерігаються коливання як від'ємні так і додатні. Привертає увагу те, що традиційне падіння обсягів виробництва наявне за основними потужностями з виробництва рослиноїдних. У ставках дана тенденція є доволі сталою.

У 2021 р. з'явилась інформація про вирощування в акваріумах. У 2022 р. такі дані вже відсутні і рослиноїдні повернулись до свого звичного становища.

Осетрових видів риб вирощують за такими самими технологіями як і інших видів риб. В Україні найбільш популярними об'єктами вирощування серед осетрових є: стерлядь, руський (дунайський) осетер, севрюга, білуга, сибірський або ленський осетер, веслоніс, гібриди осетрових (бестер – гібрид білуги із стерляддю). За типами рибницьких потужностей осетрових видів риб переважно вирощують в басейнах – 70,1 %, в ставках – 15,6 %, в садках – 14,3 % (табл. 2.12). Обсяги виробництва осетрових видів риб у 2022 р. у порівнянні з 2021 р.

зменшилися на 39,2 %. Як свідчать дані звітності за формою 1 А-риба (річна), вирощування осетрових риб поступово почало знижуватись із 2016 р., не враховуючи 2017 р., де виробництво за останніх п'ять років було найвищим і становило майже 138,0 тонн. У той же час це не може підтверджувати негативні тенденції у розвитку осетрівництва.

Таблиця 2.12

Тенденції формування пропозиції на продукцію осетрових видів риб, тонн

Назва водного об'єкта	Рік							Відхилення 2018 р. до 2022 р. (+; -)
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Всього	116,4	138,8	111,5	97,0	79,1	77,1	46,9	-64,6
Ставки	48,5	44,8	35,6	24,6	12,6	18,9	7,3	-28,3
Садки	10,3	15,5	12,9	8,3	8,7	6,3	6,7	-6,2
Басейни	36,3	78,5	63,0	64,1	57,8	51,9	32,9	-30,1
Інші водні об'єкти	21,3	х	х	х	х	х	х	х

Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

Аналіз висвітлює, що оскільки основною метою даного сектору в Україні, як і в більшості країн світу за виключенням Китаю, є отримання сировини для виробництва кав'яру, зокрема чорної солоної ікри осетрових. Тоді припустимо, що падіння обсягів риби, щонайменше до 2022 р., пов'язане із зміною структури стада, зменшення числа самців і загального зменшення біомаси осетрових риб на утриманні, що може і позитивно впливати на економіку осетрових господарств. У 2022 р. не виключено вплив воєнних дій, оскільки вартість імпортованих кормів зростає щонайменше на 50,0 % (рис. 2.11).

Лососівництво в Україні здебільшого представлено вирощуванням пструга райдужного. Традиційно виробництво пструга райдужного здійснювалось у західних регіонах в гірській місцевості, але останніми роками великі виробничі потужності функціонували також на Волині та у Харківській області. Цей вид лососевих видів риб вирощують в Україні у басейнових господарствах – 20 %, в ставках – 79,7 %, та в інших водних об'єктах – 0,3 % (табл. 2.13).

Обсяг виробництва лососевих, за даними форми 1 А-риба (річна), у 2022 р. значно підвищився, на 20,2 %, у порівнянні з 2021 роком. Зважаючи на обсяги імпортованих спеціалізованих кормів, можна дійти висновку, що реальні обсяги

вирощування лососевих і сомових видів риби набагато більші у порівнянні з офіційними звітними даними за даний період дослідження.

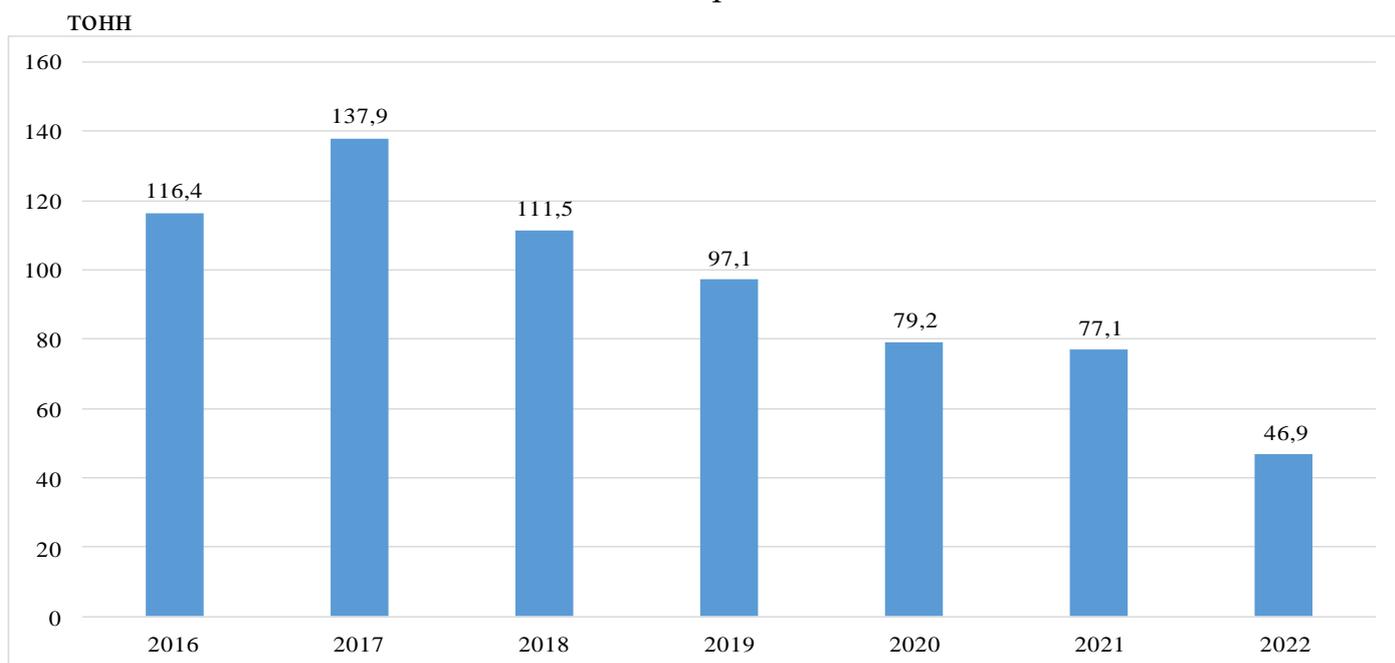

Рис. 2.11. Обсяг виробництва осетрових видів риби з 2016 р. до 2022 р., тонн
Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

Крім того, як і в інших випадках, варто взяти до уваги, що виробничі потужності форелівницьких господарств, проточні басейни зокрема, не є рибогосподарськими водоймами у визначенні законодавства України, тобто звітування за виробництвом у них відбувається виключно на добровільних засадах.

Таблиця 2.13

Тенденції формування пропозиції на продукцію лососевих видів риби, тонн

Назва водного об'єкта	Рік							Відхилення 2018 р. до 2022 р. (+; -)
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Ставки	214,5	222,8	121,7	76,2	90,4	203,3	312,0	+190,3
Садки	7,6	х	40,3	х	х	х	х	х
Басейни	108,2	121,4	93,3	146,6	139,4	107,8	78,1	-15,2
Акваріуми	х	х	3,0	3,0	х	х	х	х
Інші водні об'єкти	х	х	3,0	х	1,0	1,0	1,0	-2,0
Всього	330,3	344,2	261,3	225,8	230,8	312,1	391,1	+129,8

Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

Відзначимо, що за інформацією постачальників кормів, їхня вартість зросла на 50 % у зв'язку з підвищенням вартості пального на ринках ЄС, основні постачальники кормів), що призвело до зменшення обсягів купівлі кормів вже з

другої половини 2022 року. Тобто можна зробити висновок про певне зменшення обсягів виробництва цієї групи об'єктів аквакультури (рис. 2.12).

тонн

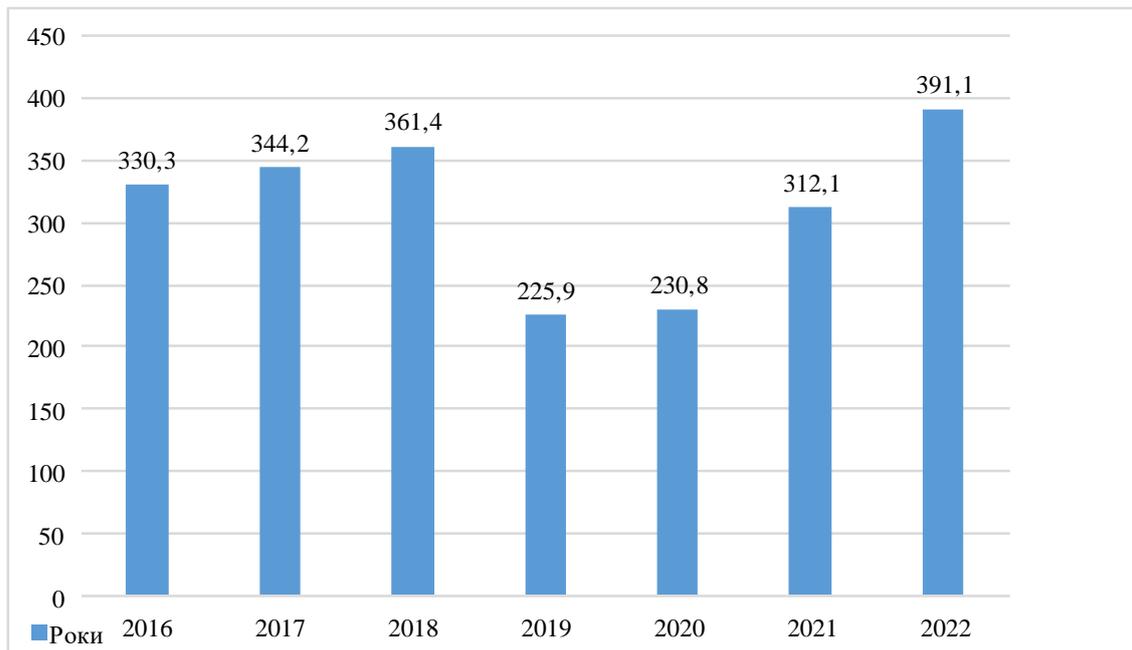

Рис. 2.12. Обсяг виробництва лососевих видів риб з 2016 р. до 2022 р., тонн
Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

Встановлено за аналітичними даними форми 1 А-риба (річна), що до інших видів риб суб'єкти аквакультури у 2022 р. віднесли: карася, окуня, ляща, щуку, судака, плітку (тарань), лина, краснопірку, піленгаса, раків, тиліпю. За типами рибницьких потужностей інших видів риб переважно вирощують в ставках – 92,7 %, в інших водоймах – 3,2 %, в басейнах – 1,0 % та в садках – 3,1 % (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Динаміка формування пропозиції на продукцію інших видів риб, тонн

Назва водного об'єкта	Роки					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ставки	2 054,0	1 966,2	1 682,8	2 063,5	2 580,5	1 941,0
Садки	х	х	х	х	0,8	65,7
Басейни	2,8	1,5	82,1	106,1	87,4	11,0
Акваріуми	35,4	25,3	3,1	х	0,1	х
Інші водні об'єкти	72,9	118,2	106,1	94,7	89,9	68,0
Всього	2 165,1	2 111,2	1 874,1	2 264,3	2 758,7	2 085,7

Джерело: систематизовано за даними форми звітності 1 А-риба (річна)

Водночас у 2022 р. виробництво інших видів риб зменшилось на 24,4 %.

2.3 Досвід регулювання ринку кормів для риби в аспекті галузевого розвитку в Україні та світі на засадах ресурсозбереження

Проблема забезпечення необхідними кормами галузі рибного господарства піднімається вченими та практикаками вже впродовж декількох років. Важливість процесу годівлі в економічній діяльності не може бути недооціненою, оскільки він є ключовим фактором, що свідчить про добробут риби, її здоров'я та рівень рибопродуктивності. Всі ці аспекти, у свою чергу, напряду формують економічні показники суб'єктів господарювання, фінансові результати діяльності та задоволення потреб споживачів у високоякісній, безпечній рибній продукції.

Очевидним є той факт, що в рибному господарстві України сектор спеціалізованого кормовиробництва для потреб аквакультури розвивається на низькому рівні. Суб'єкти аквакультури, у нашій країні, змушені вдаватися до використання імпортованих кормів, що мають відповідну рецептуру та пройшли належне тестування для використання як корми для риби. Ця обставина, безперечно, може стати витратною для невеликих господарств.

Оскільки період росту в більшості об'єктів аквакультури триває декілька років, а зазвичай від одного до трьох років, риби проходять кілька етапів свого зростання. На кожному з цих етапів вони мають особливі потреби у харчуванні. Безперечно у процесі розвитку риби необхідно згодовувати різний тип і склад кормів, відповідно до її вікових стадій та потреб. Очевидно, що саме система годівлі відіграє головну роль для створення конкурентоспроможної, здорової, безпечної до вживання та корисної за вмістом поживних речовин риби й рибної продукції, забезпечує її оптимальну собівартість при виробництві.

На сьогоднішній день, велика частина собівартості продукції тваринництва, яка вирощується за інтенсивними чи напівінтенсивними технологіями, припадає на корми. Це складно оцінити, особливо коли ми маємо справу із годівлею риби. Рівень цих витрат може варіюватися в залежності від об'єкта аквакультури та технологій. Однак він залишається відчутним навіть у традиційних, напівінтенсивних та інтенсивних галузях, зокрема й коропівництві. Це

представляє собою актуальну проблему, оскільки зниження витрат на корми може суттєво покращити ефективність виробництва та зробити аквакультуру збалансованим і прибутковим сектором національної економіки [23; 8].

У той же час, проблеми, що виникають під час функціонування суб'єктів господарювання в сфері аквакультури та при виборі новітніх механізмів регулювання, а також необхідність розвитку виробництва кормів, незалежно від того, що цей ринок в певній мірі є саморегульованим, залишаються на першому плані та потребують уваги й підтримки зі сторони держави. Дана актуальна проблема потребує балансу між саморегуляцією та активною державною підтримкою, оскільки створення ефективних механізмів регулювання у сфері аквакультури є важливою складовою для забезпечення сталого розвитку галузі та задоволення попиту на якісну рибу та рибну продукцію.

Досить часто рибний бізнес самостійно бере на себе ініціативу та виступає із заходами, які висвітлюють проблеми виробництва, реалізації й просування кормів на ринок. Таким чином, першочергового значення набуває виявлення та запровадження найбільш ефективних і прогресивних інструментів для регулювання ринку кормів для риби в Україні, щоб зробити цей ринок конкурентоспроможним, з різноманітними кормами для риб від вітчизняних товаровиробників з урахуванням підходів ощадливого використання ресурсів.

Тож у сучасних умовах розвитку рибного господарства важливо ретельно вивчити основні тенденції та можливості регулювання розвитку ринку кормів для риб в Україні та світі на засадах ресурсозбереження. Особливу увагу маємо приділяти оцінці перспектив всього вітчизняного виробництва кормів, а також ринку рибних кормів з метою забезпечення робочих місць для сільського населення та сприяння розвитку територіальних громад, зокрема в контексті децентралізації та розвитку сільських територій. На сьогоднішній день в Україні ринок рибних кормів тільки формується, і переважна більшість продуктів на цьому ринку є імпортними. Тому потрібно першочергово вирішувати проблеми імпортозаміщення кормів для риб. Тож на порядок денний виходить завдання, як забезпечити вітчизняне виробництво якісних кормів для риби, щоб бути

менш залежними від імпорту, як покращити безпеку харчування, підвищити зайнятість в галузі та зменшити негативний вплив на довкілля, щоб сприяти подальшому розвитку галузі рибного господарства.

Однак, слід зазначити, що вітчизняні аналоги починають з'являтися, хоча наразі вони ще не можуть повноцінно конкурувати з імпортом. Це вказує на наявний потенціал для розвитку вітчизняного виробництва рибних кормів і на необхідність сприяння цьому процесу. Для досягнення стабільного розвитку виробництва рибних кормів в Україні, необхідні ефективні стратегії, включаючи елементи регулювання, такі як підтримка та стимулювання вітчизняних виробників. Доцільно розробити і впровадити програми підтримки виробництва якісних і конкурентоспроможних рибних кормів на внутрішньому ринку. Крім того, виробники мають зосередитися на пошуку нових технологій та інноваційних рішень з метою підвищення якості і ефективності виробництва рибних кормів. У більшості сучасних аналітичних оглядах і аналізах щодо розвитку рибного господарства відзначається, що його сектор аквакультури тривалий час залишається осередком виробництва харчових продуктів, який набуває швидкого росту на глобальному рівні. В сучасних умовах попит на рибу в світі надзвичайно зростає. Водночас, на відміну від інших харчових продуктів, ще декілька років тому значна частина риби була походженням із рибальства [8].

Сучасна дійсність суттєво змінює цей сценарій, і більша частина риби, яку ми споживаємо нині, має фермерське походження. Безперечно, така трансформація спонукає до подальших досліджень та пошуку засобів регулювання з метою вдосконалення інструментів і заходів регулювання у сфері ринку кормів для риби. Це необхідно щоб досягти конкурентоспроможності галузі рибного господарства та забезпечити її перспективний розвиток, зафіксувати внесок у розвиток сільських громад і територій, а також національної економіки.

Вивчення тенденцій функціонування рибного господарства та аквакультури, а також ринку кормів є активною сферою досліджень, що привертає особливу увагу як національних, так і зарубіжних провідних вчених. Важливість цих питань акцентується у працях видатних дослідників, зокрема Альберта Дж. Такона [15],

Сена С. Де Сільва, Ден Гіббонса [16], Розамонда Л. Нейлора [22], Батієвської Н. [2], Цзянь-Фан Гуй, Чжунцзе Лі, Цзяшоу Лю, [1], Марковича З., Станковича М., Рашковича Б., Дулича З., Живич І., Полексич В. [19] та інших дослідників. Ці визнані науковці вносять значущий внесок як у концептуальне, так і у практичне розуміння розвитку галузі та проблем її регулювання. Їхні дослідження і доповіді призначені для підвищення продуктивності цього ключового сектора й сприяння сталому розвитку сільських територій та національної економіки в цілому.

Науковий доробок вчених спонукає до запровадження інновацій у секторі аквакультури, де питання сталості та високоякісної продукції стають все більш актуальними. Такі дослідники спонукають до пошуку шляхів щодо покращення процесів розвитку галузі рибного господарства, яка має великий потенціал для задоволення потреб споживачів і забезпечення продовольчої безпеки.

Як вказують у своїй фундаментальній монографії китайські фахівці та науковці [1], наявність якісних кормових ресурсів у країні залишається одним із ключових каталізаторів стрімкого розвитку аквакультури в Китаї. Китай є найбільшою рибницькою економікою у світі, і це свідчення того, наскільки важливим є забезпечення високоякісними кормами для сектору аквакультури. Ця ситуація демонструє, як якість кормів може суттєво вплинути на розвиток рибної індустрії в будь-якій країні, особливо в такій великій та впливовій, як Китай.

Суттєвим аспектом для ведення успішної аквакультури є використання високоякісних і збалансованих кормів. В останніх оглядах стану та тенденцій у розвитку аквакультури [8;15] відзначається динамічний ріст обсягів виробництва продукції аквакультури за видами, а також зростання обсягів виробництва кормів для риби. Це свідчить про важливість і попит на високоякісні корми в сучасному секторі аквакультури, які відіграють ключову роль у забезпеченні здоров'я та продуктивності риби й інших водних організмів, що вирощуються.

Як підкреслюють в зазначеному огляді китайські дослідники [1], протягом останніх тридцяти років, ефективність перетворення кормів чи кормовий коефіцієнт відчутно зріс. Цей прогрес відбувся внаслідок поступового удосконалення складу кормів, які розробляються для конкретних видів риби. За науковими

спостереженнями вчених, слід зазначити, що, крім якісних характеристик корму, значну роль в ефективності годівлі також відіграє правильно налаштований режим годівлі та умови утримання риби. Даний аспект впливає як на насиченість риби, так і на ефективне використання кормів та їх засвоєння. За висновками цих досліджень, думок вчених, а також за результатами останнього глобального та всесвітнього огляду ситуації в аквакультурі [4; 10; 22], стає очевидним, що збільшення виробництва риби може бути досягнуте лише шляхом впровадження інтенсивних методів вирощування, які безпосередньо пов'язані з годівлею риби, а не лише з використанням природних кормових можливостей водойм у яких вирощують рибу. Для науковців це важливий висновок, оскільки він підкреслює значення ефективного управління годівлею та збалансованого харчування в аквакультурі, які стають ключовими факторами для забезпечення сталості в галузі.

За результатами досліджень, встановлено, що нині загальний обсяг виробництва кормів для аквакультури у всьому світі, зокрема у 2018 р. досяг 40,0 млн тонн [16], що можна порівняти з обсягами виробництва продукції аквакультури в цілому [8; 11; 15; 19; 22]. Можемо зробити висновок, що це свідчить про безпосередню важливість і розмір даної галузі для глобального виробництва їжі та для задоволення попиту як на морську, так і прісноводну продукцію у світі. Можна однозначно зауважити, що корми для коропових видів риб застосовують найбільше, бо короп є найбільш поширеним у вітчизняному секторі аквакультури. Це можна підтвердити статистичними даними за минулі роки, оскільки всі дослідження ми проводили за допомогою наявної, офіційної та загальнодоступної інформації в Україні про ситуацію з кормами для риб.

Водночас з огляду на тенденцію до зменшення обсягів виробництва звичайного коропа в останні роки, можна припустити, що в Україні спостерігається переважно використання інтенсивних методів розведення гідробіонтів. Зокрема, це стосується форелівництва, включаючи вирощування форелі, гольців, а також сомів та осетрів.

При формуванні пропозиції на корми для риби слід враховувати як економічні, так і екологічні складові. На першому етапі цей процес включає в

себе вплив технологій виробництва кормів, походження компонентів кормів, наслідки впливу залишків кормів, а також вплив самого процесу годівлі на стан довкілля, що межує з виробничими спорудами і в цілому охоплює виробничі потужності. Сучасні методи аналізу компонентів кормів привели до відкриття та вивчення антинутриціональних факторів, що представляють собою речовини, які негативно впливають на процес засвоєння кормів і можуть впливати на стан органів травлення риби та її стійкість до захворювань. Новітні фабрично виготовлені рецептуровані корми розробляються з урахуванням конкретного об'єкту аквакультури, його породи, стадії життєвого циклу риби і навіть ступеня статевої зрілості [8]. Дана практика визначається потребою встановлення основних тенденцій і можливостей розвитку галузі, а також оцінки перспектив як для вітчизняного виробництва кормів взагалі, так і для ринку риби зокрема. Наразі, у роботі Альберта Дж. Такона [15], акцентовано увагу на питанні, яке ілюструє зростання виробництва кормів та обсягів виробництва продукції корошових риб у всьому світі. Розрахунки підтверджують очевидне збільшення виробництва в Україні відомих об'єктів аквакультури, таких як звичайний короп, білий амур (рослиноїдні риби), чорний амур і сріблястий карась. Наприклад, у годівлі білого амура активно використовуються екструдовані корми на основі сої, що дозволяє і надалі виробляти великі обсяги цього виду риби. Білий амур, безперечно, посідає перші місця у світовому виробництві продукції аквакультури [1; 7; 8].

Виробництво кормів для риб на власних господарствах у світі досить поширене в малотоварних господарствах, які, зазвичай, належать сімейним фермам, і вони переважають у країнах Південної та Південно-Східної Азії. Проте в останні роки споживачі з цих країн висувають більше вимог щодо якості та безпеки рибної продукції. Така ситуація змушує невеликі сімейні підприємства переходити на використання рецептурованих кормів. Іноді це відбувається за підтримки держави, яка надає допомогу у визначенні харчових потреб гідробіонтів, зокрема формування складу кормів. Наприклад, у Китаї створено загальнодоступні та загальнодержавні переліки необхідних поживних речовин для окремих видів риби на основі сучасних хімічних і біохімічних аналізів, й надаються

практичні рекомендації щодо їх використання [1; 8]. Якщо потужності для виробництва кормів створюються в межах виробничих комплексів аквакультури, то такі потужності зазвичай обладнуються сучасним лабораторним устаткуванням для контролю за складом кормів, їх якістю та безпечністю. Крім того, в таких комплексах наявні власні наукові підрозділи, які займаються постійним удосконаленням складу кормосумішей та дослідженнями у галузі аквакультури.

Слід звернути увагу на зміну в кількості заводів з виробництва кормів в Китаї [1]. На початку 1980-х років налічувалося 1 589 заводів, але до 2001 р. їх кількість зменшилася до 600 заводів. Динаміка свідчить про можливу консолідацію галузі та поглиблену спеціалізацію підприємств у виробництві кормів. Можна спостерігати тенденцію до концентрації виробництва кормів в рамках великих потужностей. Великі комплекси аквакультури розвивають власні дослідницькі підрозділи, що дозволяє їм постійно вдосконалювати якість та безпечність кормів, а також забезпечувати корисність готової продукції. Дана практика сприяє підвищенню ефективності галузі й забезпечує високу якість виробленої продукції.

Порівняємо ринок комбікормів для риб у світі та в Україні в 2022 р., використовуючи дані Державної служби статистики України. В Україні менше ніж 2,3 % обсягів виробництва кормів припадає на об'єкти аквакультури, в той час як у світі ця частка становить 7,2 %. Структура виробництва кормів для тваринництва представлена на рис. 2.13 та рис. 2.14 [2; 8]. Ці дані свідчать про менші обсяги виробництва комбікормів для рибного господарства в Україні порівняно зі світовими показниками.

У період євроінтеграційних трансформацій, виявлено, що в Україні з'явилися потужні вітчизняні виробники, що виробляють комбікорми саме для галузі тваринництва, зокрема й для вирощуваних об'єктів аквакультури.

Наразі, лише обмежена кількість рибницьких господарств в Україні годують коропа фабричними високоякісними рецептурними кормами [8]. Проте спостерігається відчутна тенденція до поступового переходу не лише окремих, але і значної кількості вітчизняних виробників до інтенсивних методів виробництва з використанням сучасних кормів. У зв'язку з цим, потенціал з

виробництва кормів для коропів в Україні є надзвичайно високий, і у виробників кормів є всі підстави для використання отриманих можливостей.

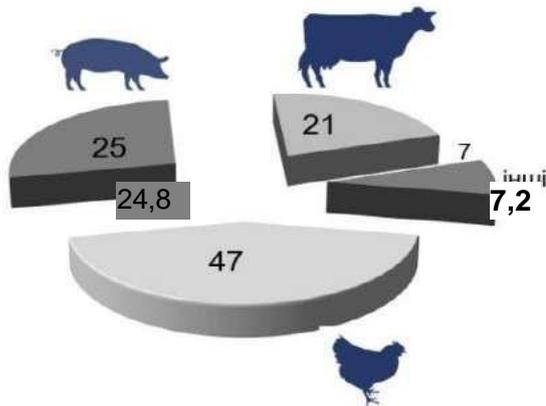

Рис. 2.13. Структура виробництва комбікормів у світі, 2022 р.

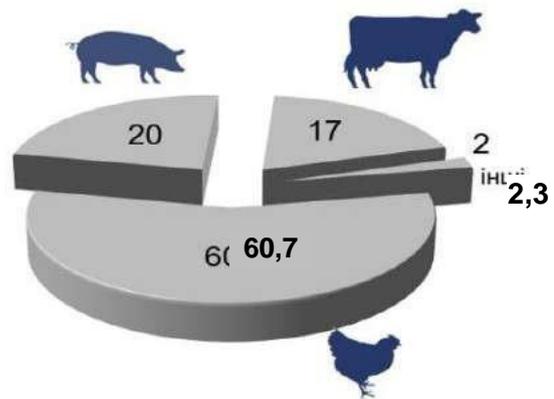

Рис. 2.14. Структура виробництва комбікормів в Україні, 2022 р.

Джерело: упорядковано за даними [8; 10; 12; 13]

Серед виробників комбікормів для риб виділимо наступні підприємства:

ТОВ «Golden Food» виробляє рибні корми під брендом «Ройчер Акварибний». Це новий та перспективний виробник в українському сегменті виробництва кормів для риб. Виробляють сухі екструдовані повноцінні корми для коропових, сомових, лососевих, осетрових видів риб, використовуючи сучасне високотехнологічне обладнання. Важливо підкреслити, що корми даної марки містять 90 % з вітчизняних компонентів, що свідчить про їх зосередженість на внутрішньому виробництві та підтримці саме вітчизняних виробників [2; 10; 11].

Підприємство ТОВ «Агро-Рось» має потужності, які дозволяють виробляти щодня до 150 тонн комбікорму для тваринництва. Це перетворюється на більше ніж 50 тис. тонн комбікорму на рік і має потенціал досягти в майбутньому близько 100 тис. тонн на рік. Важливим фактором безперебійної роботи є наявність власного потужного елеватора для якісної обробки й зберігання олійних, зернових культур, які вирощують на власних посівних площах, охоплюючи практично 8 тис. га. землі. Комбікормовий завод розташований в селі Ташлик Смілянського району Черкаської області [10; 11]. Завод не тільки має великі потужності, але і продовжує модернізацію власного виробництва, встановлюючи сучасне обладнання від компанії BUNHLER, щоб забезпечити найвищу якість та ефективність продукції.

Нині ТОВ «СЕЛЕВАНА» виступає потужним інноваційним виробничо-консультаційним підприємством, яке зосереджує свою діяльність на розробленні передових технологій для максимально ефективного використання кормових ресурсів у промисловому птахівництві й тваринництві [10; 11]. Їх комбікормовий завод розташований у місті Бориспіль, Київської області, що сприяє наданню першокласних рішень для галузі та задоволенню потреб клієнтів [8].

ТОВ «Інбел» спеціалізується на виробництві сучасних та екологічно чистих продуктів, включаючи престартери, концентрати й премікси для сільськогосподарських тварин і птиці під торговою маркою BEST MIX [10; 11]. Важливою характеристикою виробника є бездоганна якість продукції, підкріплена ретельним аналізом якості сировини, збалансованим вмістом мінералів і вітамінів, точним дотриманням рецептур, високим стандартом санітарного контролю та надійністю передового високотехнологічного обладнання. Корм виготовляється на заводах «Новакор» і «Аргоком», розташованих у Дніпропетровській області [8].

ПрАТ «Вільшанка» повносистемне рибницьке господарство. Інноваційне підприємство, як на Черкащині, так і в Україні загалом, відоме власним виробництвом гранульованих кормів для риби. Господарство задовольняє власні потреби в кормах, а також надає їх іншим суб'єктам аквакультури. Відмітимо, що відомий у всьому світі виробник кормів для риби, голландська компанія Skretting, прийняла рішення збудувати та запустити в експлуатацію завод з виробництва комбікормів для аквакультури, розташований на Вінниччині. Одним із головних напрямків діяльності є виробництво кормів для корошових видів риби [8; 10; 11]. Ця невелика частина вітчизняних виробників кормів для риби демонструє активне просування власної продукції в масових засобах інформації. З перелічених вище виробничих потужностей Skretting та ПрАТ «Вільшанка» спеціалізуються на виробництві кормів для об'єктів аквакультури, завдяки чому здатні забезпечувати найвищу якість та ефективність продукції для риби. Тоді як решта кормів для риби залишається лише вторинним, побічним продуктом у виробничій діяльності. Про це можна переконатися, відвідавши офіційні веб-сайти цих компаній. З усіх виробників саме Skretting представляє найбільш

сучасну як науково-дослідну, так і експериментальну базу, яка, розташована в інших країнах.

Така база дозволяє за результатами сучасних наукових досліджень у галузі нутрицевтики створювати досить ефективні та безпечні корми, відповідно до сучасних трендів, використовувати альтернативних до рибного борошна та рибної олії джерел протеїнів, а також жирів.

В минулому існувала невелика лабораторія в складі Інституту рибного господарства НААН України. Проте із зменшенням значної кількості фахівців дана лабораторія припинила своє існування [8; 10; 11]. Суб'єктам аквакультури нині доводиться використовувати імпорتنі рецептури, які належним чином протестовані для використання як кормів для риб. Зауважимо, що для невеликих рибницьких господарств це може бути досить витратним завданням, оскільки, як зазначалось вище, тривалість періоду росту більшості об'єктів аквакультури, зазвичай, коливається від одного до трьох років.

Протягом процесу зростання до товарного розміру, риби проходять кілька стадій розвитку, кожна з яких вимагає особливого підходу до годівлі [8]. З цього випливає, що в різні періоди життя риби потрібен різний тип і склад корму. Особливо актуальним є питання годівлі коропів, оскільки вони є найбільш поширеними об'єктами аквакультури в Україні. Вказану тенденцію підтверджують статистичні дані за попередні роки. Проаналізований підхід щодо годівлі риби базується на наукових дослідженнях і сприяє досягненню позитивних фінансових результатів у вирощуванні риби різних видів і стадій розвитку.

Короп відзначається відмінним ростом в українських кліматичних умовах й постійно користується попитом і популярністю серед споживачів. Завдяки його властивостям як живучість і невибагливість, коропа культивують в будь-якій водоймі України [8]. У сучасних умовах короп став базовим об'єктом аквакультури в Україні. Це свідчить про значущість та поширення коропа серед виробників і споживачів, що відображає стабільне лідерство даного виду риби в рибному господарстві країни. Ключовою складовою для здійснення успішної аквакультури є безпечні рибні корми. Використання кормів низької якості, які

мають слабку перетравлюваність та засвоюваність поживних речовин, а також вміст багатофакторних інгібіторів для засвоєння, може призвести до надмірного викиду корму, що не засвоївся, забруднення водойм та зупинення росту риби. Вказане також може створити сприятливі умови для розвитку шкідливої бактеріальної флори, що є негативним для добробуту риб загалом і прямо впливає на прибутковість рибницького господарства. Статистичні дані звітної форми 1 А-риба (річна) свідчать про те, що обсяг використаних вітчизняних кормів для відгодівлі риби тривалий час залишався стабільним на одному рівні, але це не завжди відображало якість цих кормів (табл. 2.15 та рис. 2.15).

Таблиця 2.15

Динаміка витрат і використання кормів в галузі рибного господарства на виробництво 1 кг риби за період з 2016 р. до 2022 р., тонн вирощено/тонн корму

Рік	Види риби					
	сазан/короп	рослиноїдні	сомові	осетрові	лососеві	інші
2016	3,6	0,3	2,6	1,8	1,4	0,8
2017	4,1	0,5	1,3	2,9	1,3	0,7
2018	4,0	0,5	1,3	2,3	2,3	0,7
2019	3,4	0,4	4,3	4,2	2,3	0,7
2020	3,6	0,4	1,4	2,8	1,6	0,4
2021	3,1	0,5	1,0	3,5	1,7	0,6
2022	2,6	0,6	1,0	5,7	1,1	0,4
Відхилення 2016 р. до 2022 р. (+; -)	-1,0	+0,3	-1,6	+3,9	-0,3	-0,4

Джерело: упорядковано за даними форми 1 А-риба (річна)

Аналіз даних про динаміку витрат і використання кормів в галузі рибного господарства на вирощування 1 кг риби від 2016 р. до 2022 р. дозволяє виокремити деякі важливі тенденції. Перш за все, зменшення споживання кормів у коропівництві може бути пов'язане з поступовим переходом від використання зерноsumішей до більш якісних комбікормів, але цей аспект потребує додаткового дослідження. Кількість коропа та сазана, вирощеного на 1 тонну корму свідчить про наявність виробництва цих видів риб, але використання кормів зменшилося з 3,6 кг у 2016 р. до 2,6 кг у 2022 р. корму на 1 кг вирощеної риби. Щодо витрат кормів на вирощування 1 кг продукції, можна зауважити, що у коропа ці показники вказують на такі витрати, які

умовно можна вважати кормовим коефіцієнтом. Протягом шести років, від 2016 р. до 2021 р., витрати кормів для коропа трималися стабільно на рівні в середньому 3,6 кг корму на 1 кг вирощеної риби. Однак, в 2022 р., цей показник стрімко знизився до 2,6 кг на 1 кг продукції. Це можна розглядати як ознаку покращення ефективності вирощування коропа в Україні протягом цього періоду. Зменшення кормового коефіцієнта вказує на те, що більше риби вирощується за той самий обсяг спожитих кормів. Вважаємо, що вказане є результатом впровадження ефективних методів годівлі, покращення якості кормів, практичної реалізації оптимізаційних заходів. Дані про зниження витрат кормів на одиницю продукції свідчать про стремління до більш ефективного використання ресурсів у вирощуванні риби.

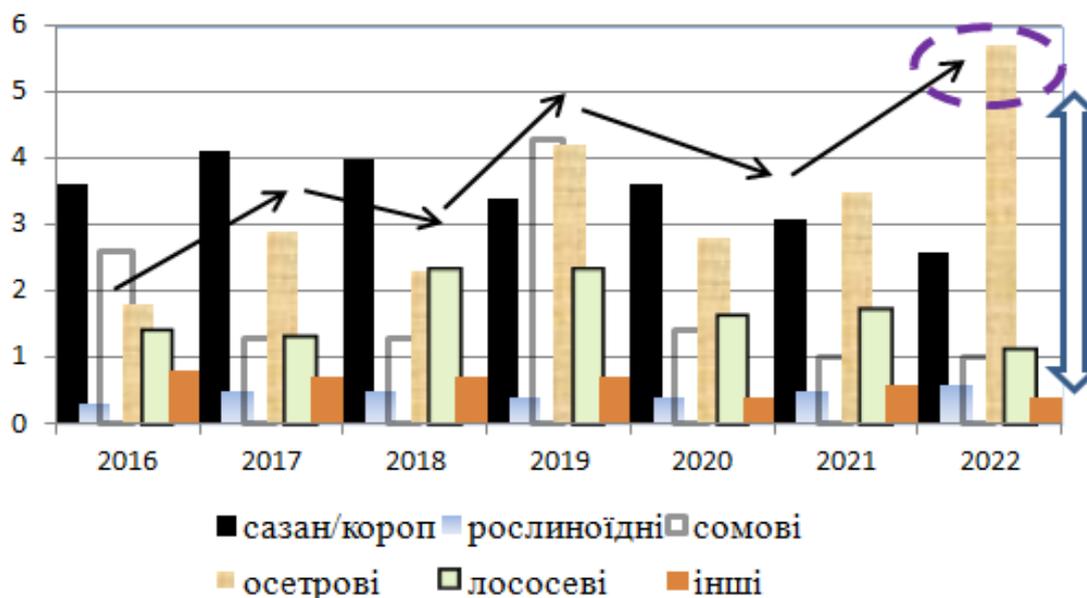

Рис. 2.15. Витрати кормів на виробництво 1 кг риби з 2016 р. до 2022 р.

Джерело: складено за офіційними даними форми звітності № 1-А риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури 20_р.», за період з 2016–2022 рр.

Також варто відзначити значний ріст обсягів використання кормів для вирощування осетрових видів риби. Ця тенденція свідчить про розвиток галузі. Переважно це пов'язано з попитом на продукцію осетрівництва, зокрема виробництвом чорної ікри в Україні. Витрати кормів на вирощування осетрових видів риби відображають зростання з 1,8 кг на 1 кг продукції у 2016 р. до 5,7 кг на 1 кг продукції у 2022 році. Протягом останніх чотирьох років, витрати

на корми для осетрових риб періодично змінювалися, відбувалися коливання, зокрема у 2019 р. спостерігався ріст до 4,2 кг на 1 кг продукції, а в 2020 р. скорочення до 2,8 кг на 1 кг продукції. Таким чином, значне зростання відбулося у 2022 р. та становить 5,7 кг на 1 кг товарної продукції.

Витрати кормів на вирощування рослиноїдних видів риб знаходились на рівні, близькому 0,5 кг корму на 1 кг рибної продукції. Витрати кормів для вирощування сомових видів риб становили 2016 р. 2,6 кг на 1 кг рибної продукції, а 2017 р. та 2018 р. – по 1,3 кг корму на 1 кг продукції. У 2019 р. витрати зросли до 4,3 кг на 1 кг продукції, а за період з 2020 р. до 2022 р. скоротились до рівня майже 1,0 кг на 1 кг рибної продукції. Останнім часом наявними стали декілька тенденцій у використанні кормів, де відбувається збільшення частки кларієвого сома у загальній продукції у рибному господарстві. На дану ситуацію вплинув перехід від кустарно власно виготовлених кормів до фабричних аналогів. Дослідження підтвердило, що такий перехід може бути обумовлений декількома факторами, зокрема підвищення якості та ефективності фабричних кормів, а також більш точний контроль над дієтичним харчуванням риби. Проте, такі значні коливання витрат кормів для осетрових риб, з якими виробники мають справу в останні роки, можуть свідчити про необхідність поліпшення процесу збирання та обробки статистичних даних.

Витрати кормів на вирощування лососевих видів риб, ймовірно, у першу чергу, райдужної форелі, свідчать про значні коливання. При поглибленому аналізі, стало зрозуміло, що за такий короткий проміжок часу, витрати є відносно стабільними і залишилися на рівні 1,4 кг у 2016 р. та 1,1 кг у 2022 році. Так, у 2016 р., 2017 р. та 2021 р. витрати знаходились на прийнятному рівні, хоча й дещо, за європейськими мірками, зависокому, тобто 1,3–1,7 кг, а 2018 р. та 2019 р. перевищували позначку 2,0 кг на 1 кг рибної продукції. Отримані дані за проведеними розрахунками дають підстави брати за основу більш тривалий період для аналізу отриманої аналітичної інформації.

З аналізу видно, що інформація, яка надходить з даних форми 1 А-риба, може бути обмеженою й не завжди відображає економічні та технологічні аспекти

в галузі рибного господарства. Зокрема, щодо вирощування лососевих риб, дані вказують на використання технологічно застарілих кормів, що суперечить світовим стандартам, адже в усьому світі витрати кормів для вирощування лососевих набагато ефективніші, щонайменше у два рази. Однак це може бути пов'язано не лише з відсталістю виробництва, але й з недоступністю повної інформації через складну ситуацію в Україні та викликані обмеження у наданні даних. Щоб розуміти справжній стан рибного господарства та відшукати напрямки розвитку, необхідно забезпечити ефективний збір інформації та її аналіз, а також забезпечити доступ до новітніх технологій та методів вирощування риби.

Стосовно сомових видів риб, доцільно вказати на африканського або кларієвого сома, який успішно вирощується в рециркуляційних системах (РАС).

Виробники, що спеціалізуються на культивуванні цього виду риби, використовують вітчизняні корми або виробляють корми на своїх власних кормоцехах. Для вирощування європейського сома зазвичай використовують природну кормову базу, оскільки цей вид має безпосередній інтерес до природних джерел їжі. Коли мова йде про осетрових видів риб, то корми для них є дуже популярними, оскільки продукція осетрівництва відзначається високою вартістю та харчовою цінністю. Відповідно до цього, корм для осетрових риб має відповідати високим стандартам якості та бути збалансованим і безпечним, аналогічно до кормів для лососевих. Українські осетроводи, а також форелеводи переважно використовують імпортні корми відомих виробників. Корми для осетрових риб містять в собі оптимальну кількість білків, жирів та інших важливих макро- і мікроелементів для різних вікових груп цих риб. Україна досить залежна від імпорту рибних кормів для осетрів і форелі [8]. Наприклад, відсутність вітчизняного кормового борошна, виготовленого з риби та рибної олії, в кормах для мальків і молоді форелі може призвести до збоїв у рості та розвитку цих риб, а також може вплинути на формування їхніх органів та статевої зрілості.

Використовуючи загальнодоступну інформацію, ми спробуємо ретельно розглянути ситуацію з виробництва кормів для риб безпосередньо в Україні та надати прикладні пропозиції для регулювання розвитку кормовиробництва.

Дослідження проведено спільно з провідними дослідниками Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури» Герасимчуком В., Федоренко М., Шарило Ю., Домбровською Т., Коваленко Б., Бабир А. [10, С. 216–227; 11; 12] з використанням анкетування суб'єктів аквакультури, а також виробників і трейдерів кормів, наукової спільноти. Також у процесі наукового пошуку було здійснено аналіз статистичних матеріалів, наукових робіт оглядового характеру, проведено анкетування суб'єктів господарювання, здійснено аналіз анкет. Слід відзначити, що опитування включало участь суб'єктів аквакультури, які представляли виробничі напрямки: ставкову, садкову, басейнову (системи з проточною водою), а також рециркуляційні аквакультурні системи. Під час проведення дослідження особлива увага була приділена аналізу світових трендів у виробництві кормів, і, одночасно, питанню, наскільки вітчизняний сектор аквакультури відповідає цим глобальним тенденціям (рис. 2.16).

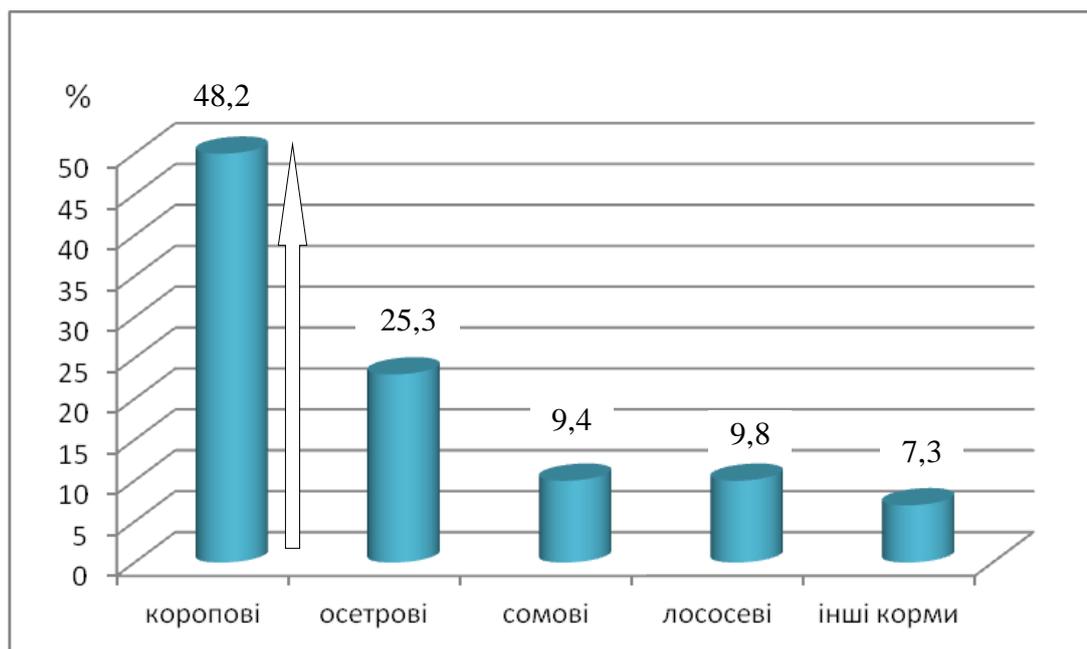

Рис. 2.16. Формування пропозиції на рибу та інші гідробіонти, які відгодовують комбікормами для риб, 2022 р., % [8]

У результаті проведення опитування суб'єктів аквакультури, сформована структура виробництва гідробіонтів у 2022 р., які відгодовують кормами для риб: 48,2 % – карпові; 25,3 % – осетрові; 9,4 % – сомові; 9,8 % – лососеві; 7,3 % – інші корми [8; 10; 11].

У той же час, результати анкетування та опитування всіх зацікавлених сторін показали, що суб'єкти аквакультури виявили низьку активність відносно дослідження, що свідчить про високий ступінь «закритості» цієї сфери. Крім того, така ситуація вказує на наявність конкуренції, особливо серед трейдерів кормів іноземного виробництва. Маючи на увазі отримані дані, слід відзначити, що найбільш поширеними об'єктами аквакультури залишаються коропові риби, такі як звичайний короп, білий та строкатий товстолобики, і білий амур. Половина опитаних вказала на такий факт. Близько четверті частини респондентів, займаються виробництвом осетрових видів, по 9,4 % та 9,8 % відповідно вирощують сомові й лососеві види риб. Решта (7,3 %) займаються культивуванням «інших» видів риб. Результати аналізу даних про виробництво риби за звітністю форми 1А-риба (річна) за 2022 рік свідчать, що звичайний короп складав 48,2 % від загального обсягу вирощеної товарної риби.

Отримані дані з опитування і статистичної форми звітності 1А-риба, фактично, підтверджують таку інформацію. З аналізу цієї ж форми можна констатувати, що обсяги кормів для риб, які використовувались протягом кількох років майже не змінювалися. З урахуванням співвідношення між об'єктами аквакультури та кількістю використаних кормів, доцільно припустити, що вирощування коропових видів риб із використанням складних фабричних рецептурованих кормів здійснюють 7–10 % українських господарств (рис. 2.17).

Згідно з даними опитування й на основі результатів анкетування, можливо сформувати профіль вітчизняної аквакультури України з огляду на такий суттєвий параметр, як стратегія годівлі риби. З аналізу рис. 2.17 видно, що 42 % опитаних виробників застосовують збалансовані комбіновані корми фабричного виробництва з визначеною рецептурою, переважно імпортовані. Ми повністю погоджуємося із думкою Шарило Ю., Герасимчука В. [10; 11], що нині популярні невеликі виробничі комплекси, які спеціалізуються на створенні власних кормових сумішей, кормів, безпосередньо на території рибницьких господарств. Анкетування показало, що 17 % суб'єктів аквакультури самостійно розробляють та виготовляють корми, що, як правило, є характерним для потужних рибогосподарських комплексів.

Окрім того, 8 % опитаних підтримують стратегію годівлі риби зерновими культурами, хоча цей підхід може виявитися не зовсім ефективним з огляду на присутність в збіжжі шкідливих компонентів.

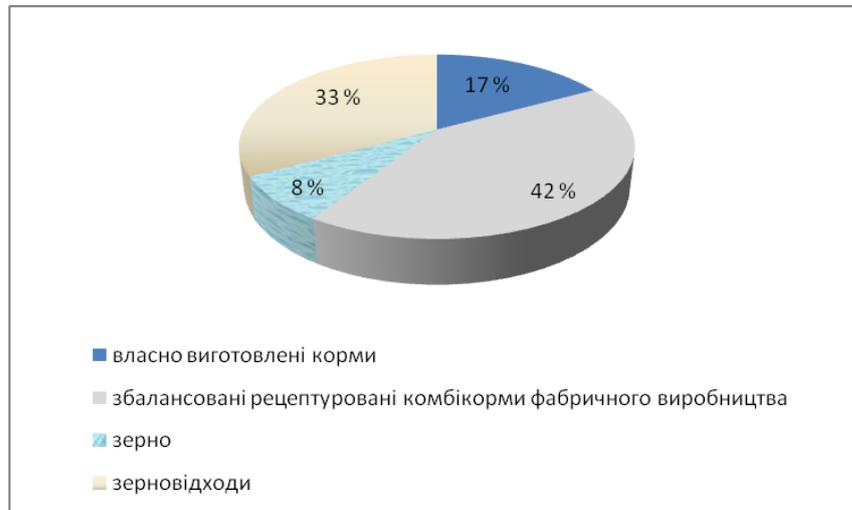

Рис. 2.17. Корми, які використовували виробники у 2022 р., %

Примітка: власно виготовлені корми, зерно, збалансовані рецептуровані комбікорми фабричного виробництва, зерновідходи.

Джерело: упорядковано на основі спільних досліджень та матеріалів авторів [8; 10, С. 216–227; 11, С. 89–97]

Втім, суттєва частина суб'єктів аквакультури, що складає 33 %, надає дані, відповідно до яких годівля риби здійснюється відходами зерна, зокрема зерно низької якості, макуха, пивна дробина. З отриманих даних доцільно зробити висновок, що майже половина вітчизняних суб'єктів аквакультури мало використовує сучасні та збалансовані корми для риби за складом і, очевидно, безпечні для довкілля та об'єктів аквакультури. Основними споживачами таких кормів є коропові риби, яких годують зерном або зерновими відходами. Щодо використання імпортованих кормів, варто відзначити, що вітчизняні суб'єкти господарювання надають перевагу перевіреним продуктам, таким як *Віомар*, *Aller Aqua* та *Skretting*. Наразі 58 % опитаних рибогосподарських виробників регулярно використовують комбікорми, в той час як 42 % ще в процесі експериментів і вибору найбільш придатних кормів для риби [8; 10, С. 216–227; 11].

Більшість рибницьких господарств в Україні використовує рецептуровані фабричні комбікорми, і це зрозуміло, оскільки такі корми є збалансованими,

багатими на поживні речовини і вітаміни, містять достатню кількість білка (не менше 26–28 %) і жирів (не менше 5–7 %). Незважаючи на те, що ці корми можуть бути дорогим витратним матеріалом, вони є більш ефективними в порівнянні з звичайними комбікормами, які виготовляються саме із сировини рослинного походження без додаткової обробки, такої як ферментування. Ферментування, додавання мікро- та макроелементів до таких кормів є необхідним для прискореного росту, досягнення товарної маси та розміру, а також статевого дозрівання риби. З іншого боку, використання зернових кормів є дешевшою альтернативою, але при надмірному їх використанні можуть негативно впливати на середовище водойми та гальмувати процеси росту риби.

Переважає більшість рибоводів відмовилися від використання гранульованих кормів, що відображає глобальну тенденцію. Гранульовані корми все ще застосовуються в окремих господарствах, які спеціалізуються на вирощуванні коропових видів риб. Проте, для годівлі лососевих і осетрових видів використовують екструдовані корми. Ці корми краще перетравлюються і засвоюються, оскільки в них міститься протеїн у більш доступній формі. Крім того, завдяки застосуванню спеціальних методів обробки, екструдовані корми можуть мати різний час розчинення у воді та занурення, що дозволяє краще враховувати потреби риби на різних стадіях росту та розвитку.

Під час збирання інформації виявлено, що українські рибоводи висловлюють думку щодо незадовільної якості вітчизняних кормів вироблених в Україні. Ця ситуація пов'язана з відсутністю конструкторсько-дослідницьких підрозділів, високою вартістю спеціалізованого обладнання для контролю якості та масштабів виробництва. Фактично, виробники кормів в Україні орієнтуються на склад речовин, які потрібні гідробіонтам різних видів на всіх етапах їхнього життєвого циклу. Однак вони зазначають відсутність системного підходу до розробки кормів та оцінювання їх якості відповідно до сучасних стандартів. Інформація щодо складу кормів, які містять різні поживні речовини, доступна на веб-сайтах провідних світових виробників кормів для риб. Особливо це стосується видів риб,

які можуть успішно вирощуватись в Україні лише за умови використання інтенсивних технологій, таких як форель, осетрові, і кларієвий сом.

У дослідженні встановлено, що це може послужити ще однією мотивацією для вітчизняних рибоводів віддавати перевагу імпортним кормам. Однак, наявна проблема зі зростанням собівартості продукції аквакультури, яка впливає на її доступність для споживачів. Низька купівельна спроможність населення спонукає до того, щоб вартість продукції була доступною для більшого числа споживачів. Вказане набуває актуальності в умовах обмеженого асортименту на ринку, де переважає пропозиція лише щодо живої, свіжої або охолодженої риби.

З іншого боку, дана проблема існує і у вітчизняних коропівників, і в інших країнах Центральної і Східної Європи, які є основними виробниками коропових видів риби на континенті [4; 7; 8]. Вибір, в такому випадку, залишається на розсуд виробника: на регіональних ринках попитом користується переважно доступна за ціною риба, тоді як в містах, наприклад, у Києві, споживачі орієнтуються на велику та відгодовану рибу з привабливим зовнішнім виглядом, навіть за високу вартість. У дослідженні *Global Aquaculture Update 2H 2023: Between a Rock and a Hard Place* [18], Rabobank підтверджує, що світовий попит на морепродукти знижується, в той час як витрати на корми, за прогнозом, залишаться високими. Вказується, що ціни на лосося в основному скоригувалися до доступних рівнів, але залишаються високими порівняно з історичними рівнями. Водночас падіння попиту на креветок посилилося у другому півріччі 2023 року, оскільки попит з боку Китаю пом'якшився. А через високі ціни на рибне борошно та риб'ячий жир ціни на корми для риб не зазнали коригувань, які очікували з огляду на зниження цін на соєве борошно. El Niño, циклічна океанічна течія вздовж тихоокеанського узбережжя Південної Америки, яка впливає на погоду в усьому світі, створила умови, що призвели до скасування першого рибальського сезону в Перу. Це, за даними Rabobank, створює гострий дефіцит рибного борошна і риб'ячого жиру. Ціни на корми для риб будуть підтримуватися на високому рівні через дефіцит рибного борошна та жиру, що відмічено в проведеному науковому дослідженні [18].

Попит, зумовлений інфляцією в США та Європі, зберігається, причому лосось має відносно кращі позиції, ніж креветки. Китайський попит відновлюється після пандемії не так швидко, як очікувалося, що призводить до низьких цін на білок і високих запасів. Попит на рибне борошно та риб'ячий жир поки що є традиційним, але високі ціни зумовлюють нормування та заміну багатьох продуктів. Що стосується пропозиції, то в перспективі пропозиція лосося повернеться до зростання після майже дворічного скорочення у третьому кварталі 2022 року. Тим часом азійське креветківництво переживає складний період низьких цін через надлишкову пропозицію, спричинену зростанням виробництва в Еквадорі. Зауважимо, що умови El Niño призвели також до скасування першого рибальського сезону в Перу, створивши дефіцит рибного борошна та риб'ячого жиру. Ціни на корми для аквакультури формуються враховуючи дефіцит рибного борошна та жиру. Для аналізу нами обрано законодавство України, яке визначає норми щодо якості продукції та безпеки для здоров'я споживачів рибної продукції, належним чином зобов'язує виробників харчових продуктів використовувати корми відповідної якості. Проте, вітчизняні виробники кормів інколи ухиляються від виконання цих правил та іноді нехтують ними. Для рибоводів вирішальним є отримання корму, який відповідає ринковим запитам щодо співвідношення ціни та якості. Об'єктивна причина зниження собівартості продукції певною мірою визначається стереотипами, що існують серед українських рибоводів. Ринок пропонує різноманітний вибір якісних кормів для риби, представлений іноземними та вітчизняними виробниками. Тож короївники в Україні інколи вдаються до використання шроту, зерна, зернових відходів для годівлі, без відповідного контролю з боку держави і громадськості щодо екологічного стану рибогосподарських водойм та добробуту риб. Це питання є актуальним для вітчизняного рибного господарства, враховуючи світову аквакультуру, і потребує вирішення.

Проблемою є те, що ми не здатні оцінювати реальну ситуацію щодо розвитку українського кормовиробництва через недостатню поінформованість щодо глобальної цінової динаміки на основні інгредієнтів і компонентів корму,

особливо рибного борошна і рибної олії. Вітчизняний ринок риби і рибних кормів, поки що не має власних господарств, які б могли виробити якісне рибне борошно та олію. Вказане призводить до імпорту цих компонентів, що, у свою чергу, впливає на підвищення вартості корму, а ціна на нього залишається досить високою. Усвідомлення того, що в Україні втрачається досвід використання кормового борошна з антарктичного криля в раціонах кормів для риби, є важливим, навіть за умов наявності власного видобутку такого ресурсу. Це важливо аналізувати, оскільки Україна залишається провідною державою у світі, яка має потенціал, щоб видобувати такий цінний ресурс. Таким чином, можна стверджувати, що є необхідність в активному відновленні ініціатив для використання зазначеного потенціалу для зменшення залежності від імпорту рибних компонентів у виробництві кормів для аквакультури.

Україна, на відміну від більшості країн з інтенсивною аквакультурою, в даний час не проводить розрахунки і наукові дослідження з економічної доцільності використання альтернативних джерел білків і жирів, основаних на рослинництві та комах, які можуть бути економічно ефективними заміниками рибного борошна та олії [2; 3; 8]. Ця ситуація може бути наслідком відсутності в Україні спеціалізованих підприємств із відповідними науково-дослідними підрозділами, які займалися б розробкою і виробництвом кормів для аквакультури. Зокрема, нині бракує досліджень, які б підтвердили можливість використання рослинних білків і жирів, а також альтернативних джерел, що є доступними завдяки значному потенціалу вітчизняного аграрного сектору економіки. В цьому контексті варто відзначити, що підприємство Scretting є винятком, оскільки використовує рецептури та компоненти, розроблені і вироблені його материнською компанією та успішно використовує їх у виробництві кормів для риб.

Очевидно, що на визначення еластичності пропозиції кормів для риб як показника, який відображає зміни сукупної пропозиції, впливає зростання цін. У випадку, коли збільшення пропозиції перевищує зростання цін, останнє характеризується як еластичне, і еластичність пропозиції кормів для риб перевищує одиницю, тобто $E > 1$.

Якщо приріст пропозиції дорівнює збільшенню цін, то пропозиція буде одиничною, і показник еластичності також дорівнюватиме одиниці ($E=1$).

Аналіз показує, що коли приріст пропозиції кормів для риби менший за приріст цін, виникає нееластична пропозиція, і еластичність пропозиції стає меншою за одиницю ($E<1$). Крім того, еластичність пропозиції відображає ступінь чутливості пропозиції кормів для риби до змін їхніх цін. Цей показник еластичності пропозиції обчислюється через коефіцієнт еластичності пропозиції кормів для риби і розраховується за класичною формулою (2.1):

$$K_m = \frac{G}{F} \quad (2.1)$$

де, K_m – коефіцієнт еластичності пропозиції кормів для риби; G – відсоток зміни кількості пропонованих кормів для риби, F – відсоток зміни ціни на корми.

Базовими засадами регулювання розвитку вітчизняного кормовиробництва є:

- а) зміни в собівартості виробництва, викликані змінами в цінах на ресурси, зміни податків і дотацій, інноваціями у біотехнологіях, результатами наукових та технічних досягнень;
- б) започаткування співпраці з провідними світовими фахівцями у виробництві кормів для риби, спеціалізованими підприємствами з виробництва кормів для риби, дасть можливість створення дочірніх структур, підрозділів або укладення угод щодо придбання ліцензій для виробництва конкретних видів рибних кормів;
- в) створення нормативних документів щодо кормовиробництва, які б регулювали саме ветеринарно-санітарний контроль, реєстрацію кормів, а також складових корму;
- г) забезпечення сектору кормовиробництва державною підтримкою та стимулюванням його розвитку;
- д) формування стабільного ринку кормів в Україні;
- е) створення умов задля здійснення наукової підтримки виробництва кормів для риби в Україні через належно обладнану спеціалізовану лабораторію з відповідним фінансуванням і поширення отриманих знань серед рибоводів й виробників кормів на даному етапі розвитку.

Таким чином, можна констатувати, що саме витрати на корми становлять найбільшу частину в собівартості продукції аквакультури. Високоякісні корми є важливим фактором для здоров'я та росту риби, сприяють скороченню тривалості

вирощування та покращенню якості продукції. Тому сектору виробництва кормів для риби приділяється значна увага як у національному, так і в світовому масштабі. На світовому ринку виділяються кілька транснаціональних компаній, які домінують і працюють у секторі виробництва кормів для риби, і їхні масштаби діяльності продовжують розширюватися. Проаналізуємо сучасні стратегії розвитку виробництва кормів для аквакультури, на прикладі відомої всесвітньої компанії Aller Aqua. Ця данська компанія є відомою своєю спеціалізацією у виробництві кормів для корошових видів риби. Компанія також постачає свою продукцію на український ринок для риби. Наведемо алгоритм визначення складу кормів для корошів, розроблений компанією Aller Aqua [10; 11]:

Крок 1 – отримання сировини. Для виготовлення власних кормів компанія керується такими принципами, як доступність, функціональність та ціна. Потім настає процес закупівлі сировини, контролю якості та приймання на склад. Важливою процедурою є реєстрація постачальників сировинних компонентів: нові постачальники повинні пройти випробування відповідно до затверджених протоколів. Після успішного завершення цих процедур постачальники сировини затверджуються, а сировина направляється на виробництво.

Крок 2 – виробництво кормів. Компанія випускає більше 20 видів кормів для риби, включаючи 8 видів кормів для короша. Виробничий процес потребує постійного контролю за параметрами корму і постійного пошуку нових рішень, проте вироблений корм повинен відповідати вимогам контролю. Контроль проводиться за такими параметрами: засвоюваність корисних речовин, забруднення водойми та смакові якості корму. Наукова підтримка виробництва кормів Aller Aqua забезпечується відокремленим науковим структурним підрозділом – дослідницьким центром, розташованим у місті Бюзум (Німеччина). Політика компанії передбачає виробництво кормів, враховуючи різні умови, такі як вікові групи риби, параметри водойми та температура води. Науковці компанії розробили кормові таблиці, які допомагають рибоводам зорієнтуватися і вибрати відповідний корм для кожного конкретного випадку.

Крок 3 – реалізація кормів для риби. Базовий аспект діяльності дослідницького центру відзначається важливим аспектом – постійним моніторингом використання їхніх кормів у різних регіонах світу. Компанія встановила декілька каналів зв'язку, завдяки яким споживачі можуть надсилати свої претензії, побажання та пропозиції. Науковці систематично проводять дослідження, постійно покращуючи якість кормів. Корми для коропа проходять тестування, і результати цих тестів доступні споживачам. У специфікаціях корму надаються такі параметри та дані: перелік основних компонентів корму; результати аналізу всіх видів сировини, яка використовується в кормі; енергетичні характеристики корму; рекомендації щодо годівлі; вплив використання корму на довкілля. Цей підхід дозволяє компанії не лише вдосконалювати власні корми для риби, а й забезпечувати споживачів важливою інформацією про продукт.

Враховуючи актуальність глобалізаційних процесів, нині фундаментальним постає глибинне наукове осмислення питання при виборі постачальника кормів для аквакультури, де слід приділяти особливу увагу декільком аспектам. У першу чергу важливо ретельно дослідити репутацію виробника та якість сировини, яку використовують для виробництва кормів. Ця інформація має бути доступною споживачам у відкритому доступі. Після відбору декількох потенційних постачальників рекомендується замовити від них пробні партії кормів. Це дозволить перевірити якість та вплив кормів на власну рибу перед великими обсягами закупівель. Зазначимо, що одним із критеріїв вибору є співвідношення ціни та якості. Доцільно знайти баланс між доступністю ціни та високою якістю продукту. Тільки такий підхід дозволить ефективно управляти витратами та забезпечити здоров'я риби і рибопродуктивність в господарстві. Можна зробити умовивід, що такі результати передбачають виокремлення базових етапів для роботи над впровадженням нових дослідницьких проектів у сфері розробки кормів для риби. Поставлене завдання потребує часу та інвестицій. Безперечно, очікування швидких результатів у цьому напрямку може охопити декілька років. У цьому контексті корисним є досвід розвинутих країн, які вже досягли успіхів у сфері аквакультури. Для прикладу унаочнимо досвід Туреччини, яка є провідним

виробником форелі, лаврака та доради у світі, мала успіх завдяки будівництву заводів відомих світових виробників кормів для риби. Заводи надають продукцію в потрібному асортименті та з необхідною якістю. Такий підхід дозволив Туреччині досягти значних результатів у цій сфері. Позитивним є досвід Польщі, яка є провідним виробником продукції прісноводної аквакультури у Європейському Союзі та зуміла досягти успіху завдяки інвестиціям у виробництво якісних кормів для риби, співпраці з відомими глобальними брендами. Очевидно, що варто враховувати цей досвід і розглядати можливість будівництва сучасних заводів національного рівня, співпрацювати з провідними світовими виробниками продукції кормів для аквакультури та забезпечити доступ до якісних кормів для риби. У процесі наукових досліджень встановлено, що рибне господарство, безперечно, відіграє важливу роль у сучасному світі, створюючи нові можливості для доходу, забезпечення населення харчовими продуктами та вирішення однієї з найбільших глобальних проблем щодо гарантування достатньої кількості харчових продуктів для населення, що зростає і яке очікується досягне 9,6 млрд осіб до 2050 року.

Слід акцентувати увагу на результатах досліджень ринку кормів для риби та розглянути кілька ключових аспектів цієї проблематики. Наші висновки та узагальнення мають важливе значення для подальшого розвитку рибного господарства та забезпечення сталого виробництва якісних кормів для риби, оскільки нині український ринок кормів для риби перебуває на стадії активного формування. Домінуючими на ньому є імпортовані продукти, проте починають з'являтися вітчизняні аналоги, які наразі ще не в змозі конкурувати з імпортом. Тому особлива увага приділяється положенням Митного кодексу України, які могли б включати інформацію для виробників щодо звільнення кормів для риби від оподаткування ввізним митом на період дії воєнного стану. Ця ініціатива може сприяти подальшому розвитку вітчизняного виробництва кормів і зменшенню залежності від імпорту. Безперечно вітчизняним виробникам кормів для риби належить поглиблено вивчати ринок кормів для годівлі короповіх риби. На сьогодні цей сегмент ринку залишається неактивним. Особливу увагу

доцільно акцентувати на наявних даних у спеціальній літературі щодо складу кормів, що є у вільному доступі, для забезпечення їх ефективності та якості. Слід визначитись з тим, що створення ринку кормів для риб неможливе без економічного стимулювання провідних секторів рибного господарства.

Аналіз економічного впливу імпортозаміщення, включаючи створення нових робочих місць та збільшення внутрішнього валового продукту в секторі рибного господарства підтверджує користь цього процесу для країни. Тому питання імпортозаміщення кормів для риб має значення для сталого розвитку аквакультури зокрема та рибного господарства в цілому. Тож доцільним може бути вирішення питання зменшення залежності від імпорту кормів, через вкладання ресурсів у дослідження та розробку нових формул кормів, які б були ефективними для рибного господарства та при цьому екологічно безпечними.

З метою максимальної співпраці урядів і міжнародних організацій можливе отримання фінансової та технічної підтримки рибних ферм для впровадження нових технологій та методів вирощування риби. Зниження вартості виробництва кормів для риб може здійснюватися через розвиток більш дешевих джерел білка та інших компонентів кормів. При цьому важливо досягти покращення показників генетичної селекції та умов вирощування риби, щоб збільшити виробництво м'яса риби на одну одиницю корму. Водночас зменшуючи потребу в імпортних кормах. Важливим також є дослідження можливостей використання альтернативних джерел кормів, таких як макрофіти, водорості та інші морські організми, що стане раціональним шляхом зменшення залежності від імпорту.

Відмітимо, що належну увагу необхідно звертати на потенціал ефективного використання природних ресурсів при виробництві кормів для риби, що включає імплементацію продуктивних методів вирощування риби й менше природних і рибних ресурсів. Першочерговою є популяризація серед споживачів ідеї підтримки місцевої продукції рибного господарства, що стимулюватиме попит на власно вирощену рибу та допомагатиме у забезпеченні підтримки від громади.

Така підтримка внутрішнього ринку для рибної продукції та вирощування риби створить попит на внутрішні корми і сприятиме їх виробництву.

Практично регулюючі органи також можуть введенням відповідних стандартів і заходів регулювання підтримати розвиток внутрішнього виробництва кормів для риби і сприяти контролю якості та безпеки риби та рибної продукції.

У зв'язку з тим, що імпортозаміщення кормів для риби є важливою складовою регулювання розвитку вітчизняного рибного господарства та може сприяти забезпеченню сталого постачання риби на світовий ринок, розрахункові витрати на зменшення негативного впливу на довкілля через зменшення потреби у виробництві та транспортуванні імпортованих кормів оцінити досить складно. Додамо, що потрібно узгодити це із загальною стратегією сталого розвитку, оскільки слід ще й мінімізувати екологічний слід і знизити викиди від транспортування як кормів, так і риби. У разі досягнення імпортозаміщення риби та рибної продукції, кормів для риби, відбудеться зміцнення національної економіки, що дозволить створити нові робочі місця, зокрема і в селах.

Важливо враховувати, що у цьому процесі наукове обґрунтування, інноваційні рішення та співпраця з міжнародними партнерами матимуть вирішальну роль для досягнення успіху в імпортозаміщенні виробництва кормів для риби. Тож удосконалення вітчизняної нормативно-правової бази й впровадження ефективного ветеринарно-санітарного контролю дозволять підвищити якість та безпеку кормів для риби, що є важливим етапом на шляху до імпортозаміщення та підвищення конкурентоспроможності продукції на ринку риби.

Наукове обґрунтування шляхів впровадження світового досвіду у вітчизняне регуляторне законодавство має вирішальне значення для створення умов, сприятливих для розвитку та підвищення конкурентоспроможності галузі рибного господарства на глобальному агропродовольчому ринку.

Маємо всі підстави зробити висновок, що у секторі виробництва комбікормів для риби актуальною є проблема, пов'язана з нормативно-правовими аспектами цього напрямку в сучасних умовах галузевого розвитку. Тому серед базових підходів маємо виокремити процес перегляду та розробки новітньої нормативно-правової бази, де ми пропонуємо доповнити та доопрацювати спеціальне законодавство для галузі рибного господарства.

Водночас роботу побудуємо на тому, що, згідно базових засад Закону України від 24.03.2022 № 2142-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану», саме в частині внесення змін до Митного кодексу України, корми для риби, як і решта товарів, на які не поширюються зазначені у Законі виключення, доцільно звільнити від оподаткування ввезним митом [7; 8; 10]. У рибному господарстві це дасть змогу навести порядок, оскільки тоді ринок кормів для риби в Україні стане конкурентоспроможним, буде представлений кормами різних виробників і розвиватиметься.

Наступним етапом повинно бути максимально економічно удосконалена рецептура кормів для риби, щоб пристосуватися до змін кліматичних умов і зміни стратегії їх реалізації на ринку. Так, зокрема встановлено, що розвиток вітчизняного ринку рибних кормів має потенціал, щоб створити нові робочі місця, зменшити залежність від імпорту та сприяти розвитку місцевих територіальних громад. При тому, забезпечення доступу до якісних й екологічно чистих рибних кормів вітчизняним виробникам сприятиме сталому розвитку рибного господарства та досягненню продовольчої безпеки.

Запропоновані нововведення мають призвести до того, що один базовий принцип залишиться незмінним, оскільки якісний корм є важливим чинником фінансово-економічного успіху в рибогосподарському бізнесі, особливо в умовах глобальних трансформаційних процесів.

Безперечно, що для подальшого розвитку рибного господарства України необхідно й надалі працювати над зміцненням позицій вітчизняних виробників рибних кормів через запровадження інновацій, розвиток нових біотехнологій та державну підтримку виробників, задіяних у рибному господарстві. Це сприятиме переорієнтації на збалансований розвиток галузі, зменшення залежності від імпорту й створення сприятливих умов для розвитку рибного господарства в аспекті трансформації концептуальних положень практичного використання заходів державного регулювання, методичні засади якого розглянемо у наступному розділі даного наукового дослідження.

Висновки до розділу 2

1. Проведений критичний аналіз дає підстави зробити висновки про зростання попиту на рибні продукти та підвищення свідомості споживачів про користь риби впливає на формування пропозиції на рибу. Встановлено, що світовий обсяг виробництва риби виріс з 110,7 млн тонн в 1990 р. до 177,8 млн тонн в 2020 р. і перевищив темпи росту світового виробництва м'яса за цей же період. У 2020 р. загальний обсяг продукції рибного господарства досяг 213,8 млн тонн, зокрема 177,8 млн тонн риби і 36,0 млн тонн водних рослин, що значною мірою стало наслідком розвитку аквакультури, особливо в Азії. У 2020 р. в світі було вироблено 20,2 кг риби на одну особу.

2. Обсяги вилову у внутрішніх водоймах знизилися на 5,1 % порівняно з 2019 р., але залишалися досить високими, а саме 11,5 млн тонн. Такий високий показник, зокрема, було досягнуто завдяки підвищенню якості даних, наданих країнами-виробниками. Майже дві третини від загального обсягу вилову у внутрішніх водоймах припадає на Азію та Африку. Рибальство у внутрішніх водоймах відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки обох регіонів. У 2020 р. у світі було вироблено значний обсяг продукції аквакультури, який становив 122,6 млн тонн на загальну суму 281,5 млрд дол. США. До цих даних входить 87,5 млн тонн водних тварин та 35,1 млн тонн водних рослин. Завдяки зростанню виробництва в Чилі, Китаї та Норвегії, у 2020 р. у всіх регіонах, крім Африки, було вироблено більше продукції аквакультури, ніж раніше.

3. Китай займає перше місце у світі за обсягом продукції промислового рибальства, але його улови скоротилися з 14,4 млн тонн у 2015 р. до 11,8 млн тонн у 2020 р., що на 18,2 % нижче рівня 2015 р. та на 7,2 % нижче, ніж у 2018 р. У середньому обсяги знижувалися на 3,9 % на рік. Поки Китай продовжуватиме проводити регуляторну політику в аспекті обмеження вилову, то після закінчення періодів, на які розраховані тринадцятий та чотирнадцятий п'ятирічні плани (2016–2020 рр. і 2021–2025 рр.), в найближчі роки зниження обсягів вилову продовжиться.

4. З урахуванням динаміки вітчизняного виробництва риби встановлено, що загальний показник виробництва у всіх секторах рибного промислу в Україні

скоротився від 86,2 тис. тонн у 2018 р. до 69,8 тис. тонн у 2021 р., що становить приблизно 19 % зниження. Україна здійснює вилов водних біоресурсів у внутрішніх водних об'єктах, який у 2022 р. склав 31,5 тис. тонн. У 2021 р. становив 69,8 тис. тонн, а 10,0 тис. тонн за рахунок аквакультури, 5,2 тис. тонн СТРГ, 11,9 тис. тонн з водосховищ р. Дніпро та 4,4 тис. тонн з водних об'єктів. Зниження обсягів виробництва риби у 2022 р. в обсязі 2 251,5 тонн свідчить про потребу в трансформації виробничо-господарської діяльності узгоджено до зміни кон'юнктури ринку риби й національними продовольчими та економічними інтересами. Шляхом здійснення системного аналізу стану галузі визначено, що вартість імпортованих товарів із зазначеної категорії знизилась до 731,1 млн дол. США в 2022 р., що на 28 % нижче порівняно з 2021 р., коли цей показник становив 1 014,5 млн дол. США. Експорт риби та морепродуктів Україною поступово зріс із 10,6 тис. тонн у 2018 р. до 13,2 тис. тонн у 2021 році. У зв'язку із надзвичайними викликами у 2022 р. експорт знизився до 8,5 тис. тонн. Проведений аналіз дозволив зосередитись на глобальних тенденціях галузевого розвитку, які дозволять вивести Україну на міжнародний ринок риби.

5. Вітчизняний ринок кормів для риби лише формується і перебуває саме на початку свого розвитку, де переважно представлені імпортні продукти, але починають з'являтися і вітчизняні аналоги, які поки не можуть конкурувати з імпортом. У період євроінтеграційних трансформацій виявлено, що в Україні з'явилися потужні вітчизняні виробники, що виробляють комбікорми для галузі тваринництва, зокрема й для вирощуваних об'єктів аквакультури. З урахуванням внутрішніх і зовнішніх обставин обґрунтовано заходи регулювання розвитку виробництва кормів для риби в Україні для зменшення залежності від імпорту.

6. Серед базових підходів маємо виокремити необхідний процес перегляду нормативно-правової бази для розвитку ринку кормів для риби. Пропонуємо до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» від 24.03.2022 № 2142-ІХ, внести зміни і корми для риби звільнити від оподаткування ввізним митом.

Список використаних джерел до розділу 2

1. Аквакультура Китаю. Історія успіху та сучасні тенденції. John Wiley & Sons Ltd. 2018. 730 с.
2. Батієвська Н. О. Удосконалення технології гранулювання при виробництві комбікормів. Одеса. 2020. С. 31–32.
3. Вдовенко Н. М. Глобальні пріоритети сталого виробництва сільськогосподарської продукції. *Innovative solutions in modern science*. 2016. № 4 (4). С. 3–17.
4. Вдовенко Н., Хижняк Ю. Сучасна парадигма регулювання розвитку галузей аграрного сектору в умовах глобального дефіциту продовольства. *ScienceRise*. 2015. № 2/3 (7). С. 20–26.
5. Загуменний Д. Ю. Промисловість доводить свою пружність, опірність незважаючи на величезні виклики. *Eurofish magazine*. 2023. № 3. С. 43–44.
6. Рекомендації щодо модернізації механізму надання рибогосподарських субсидій через призму впливу зростаючого виробництва риби. Посібник. НУБіП України. К.: 2022. 33 с. Укладачі: Шарило Ю. Є., Коваль В. В. та ін.
7. Митний кодекс України № 4495-VI від 13.03.2012 р. (із змінами та доповненнями від 16.04.2022 р.). Офіційний вісник України. 2012. № 32. С. 9.
8. Ситуація з кормами для риб в Україні. URL: <http://surl.li/ksshу>
9. Стан світового рибальства та аквакультури. ФАО. Rome, Italy. 2022. 266 р. URL: <https://cdn.eorccfs.org/ContentModule/94a52825-5a61-428e-a731-72e1c80a9a3f.pdf>
10. Шарило Ю. Є., Вдовенко Н. М., Боярчук С. В., Герасимчук В. В., Коновалов Р. І. Інструментарій регулювання ринку кормів у контексті забезпечення конкурентоспроможності та розвитку сільських територій. Економічний аналіз. 2022. Т. 32. № 2. С. 216–227.
11. Шарило Ю., Вдовенко Н., Герасимчук В., Федоренко М., Коваленко Б., Домбровська Т. Регулювання ринку кормів для риб в системі галузевого розвитку з урахуванням потреб конкурентоспроможного глобального економічного середовища. *Theoretical Foundations in Economics and Management: [collective*

monograph]. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch. 2022. 872 p. (С. 89–97). DOI: 10.46299/ISG.2022.MONO.ECON.2.2.2

12. Шарило Ю. Є., Вдовенко Н. М., Матіїв І. Л., Коваленко Б. Ю. Інструментарій впливу військової агресії на функціонування аквакультури України. Водні біоресурси та аквакультура. 2022. Вип. 2 (12). С. 158–171.

13. Шепелєв С. С. Позиціонування вітчизняного рибного господарства у світовому конкурентному просторі: глобальні перспективи: [електронний ресурс]. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 15. С. 148–151.

14. Шепелєв С. С. Оцінка глобальних субсидій рибному господарству в аспекті монетарної вартості та конкурентоспроможності. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. № 14. 2018. С. 134–144.

15. Albert G. J. Tacon (2020) Trends in Global Aquaculture and Aquafeed Production: 2000–2017. Reviews in Fisheries Science & Aquaculture. 2020. P. 43–56.

16. Dan Gibbons (2019). Alltech: Global aquafeed production hit 40m tons for the first time in 2018. URL: <https://cutt.ly/FHj7cnS>

17. Fletcher R. Global aquaculture growth to slow by 40 %. URL: <http://surl.li/mvari>

18. Global Aquaculture Update 2H 2023: Between a Rock and a Hard Place. Aquaculture sector faces tough times, bank says. URL: <http://surl.li/kthyr>

19. Markovic Z., Stankovic M., Ras˘kovic B., Dulic Z., Z˘ivic I., Poleksic V. (2016). Comparative analysis of using cereal grains and compound feed in semi-intensive common carp pond production. Aquacult Int. (2016) 24:1699–1723. DOI 10.1007/s10499-016-0076-z. Цит. за: Zoran Markovic (2021). Extruded feeds offer advantages to carp farmers. Eurofish Magazine. № 4. 2021. P. 44–47.

20. OECD-FAO Agricultural Outlook 2023-2032. URL: <http://surl.li/mvaqp>

21. Ricardo D. The High Price of Bullions: The Proof of the Depreciation of Bank Notes-London, 1810.

22. Rosamond L. Naylor et al. (2021) A 20-year retrospective review of global aquaculture. Nature. 591. P.551–563.

23. Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries (STECF) – The EU Aquaculture Sector. Economic report 2020 (STECF-20-12). 2021. 389 p.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ВИКЛИКІВ

3.1 Трансформації концептуальних положень практичного впровадження інструментів і заходів регулювання для розвитку аквакультури

Рибне господарство є провідною галуззю національної економіки для багатьох країн, яка постачає не тільки продовольство, але й забезпечує зайнятість для людей. Вважаємо, що ключовий аспект забезпечення розвитку рибного господарства полягає у вдосконаленні інструментів і засобів його державного регулювання, оскільки деякі країни мають тісні економічні та торговельні зв'язки з Європейським Союзом, а також у провідній ролі, яку Європейський Союз відіграє в управлінні світовими рибними ресурсами. Тож адаптація положень Директив і Регламентів Європейського Союзу є базовим елементом даного процесу.

Окрім того, важливо враховувати соціальні та економічні аспекти цього процесу. Перехід до нових стандартів регулювання може вплинути на робочі місця, економіку регіонів і громад, де рибне господарство є головним заняттям. Відсутній вплив також на ціни продукції аквакультури при поглибленні інтеграційних процесів. Науковим аналізом і предметом вивчення даного питання займались провідні науковці в аграрному секторі економіки, дослідження і думки яких глибоко проникали в суть здійснення заходів із поліпшення як заходів, так і методів й механізмів регулювання рибного господарства у аспекті євроінтеграційних процесів, а також формування сучасної аграрної політики в наукових доробках С. Кваші [14, С. 12–21], С. Козловського [57, С. 37–53], Ю. Хижняк [9, С. 20–26], А. Ревко [23] та інших дослідників і провідних вчених-економістів.

Незважаючи на значний обсяг наукових праць та публікацій практичної спрямованості, глибокий аналіз функціонування рибного господарства та його регулювання наявний, проте відображається фрагментарно, нерідко залишаючи осторонь важливі аспекти, які відіграють суттєву роль у конкретних етапах трансформації. Водночас нині рідко відзначається взаємозв'язок між розвитком

та еволюцією рибного господарства й галузевим регулюванням, не зважаючи на його суттєвий внесок у розуміння комплексності структури рибного господарства та її адаптацію до динамічних економічних умов.

Формування заходів і механізмів регулювання в рибному господарстві в цілому, а також у сфері аквакультури зокрема, забезпечує можливість прогнозувати спільну думку щодо того, що розуміють під поняттям аквакультура з виокремленням критеріїв і показників. Нині сектор позиціонується як діяльність із штучного розведення, утримання та виробництва риби як у повністю, так і частково контрольованих людьми умовах задля виробництва риби і рибної продукції, їх реалізації, відтворення й поповнення рибних запасів, орієнтації на кормовиробництво. Відзначимо заходи, здійснені в останні роки у рибному господарстві з метою зміцнення сталого розвитку. Водночас удосконалення норм і стандартів виявилось недостатнім для досягнення позитивних результатів.

Аквакультурне виробництво в Україні відбувається не стихійно, оскільки чітко узгоджене з усталеними в державі правилами, які відображені у базових нормативно-правових актах. Закон України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 № 5293-VI є чинним з 01.07.2013 р. [26, С. 2285] і на практиці діє узгоджено із Законом України: «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» від 13.12.2001 № 2894-III [36, С. 6] та Законом України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 08.07.2011 № 3677-VI [35, С. 734]; «Про тваринний світ» від 13.12.2001 № 2894-III [37, С. 97], а також іншими нормативно-правовими документами та законодавчими актами.

Наукові парадигми та стратегічні підходи до забезпечення сталого галузевого розвитку, зокрема в аквакультурі, які аналізуються в контексті Європейського Союзу (Брюсель, 29.4.2013 COM (2013) 229 final), а також огляди, підготовлені Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що розглядають перспективи розвитку аквакультури як в глобальному масштабі, так і з фокусом на контекст Європи (OECD-FAO Перспективи сільського господарства 2017–2026, OECD Публікація, Париж, 2017) [63] передбачають, що в коротко- і середньостроковій перспективі країни Європейського Союзу не матимуть можливості

зайняти передові позиції стати лідерами у питанні забезпечення достатніх обсягів виробництва риби в аквакультурі. Оскільки на протязі значного періоду часу переважаючі позиції, в цьому контексті, нині належать азійським країнам.

У цей самий час, важливо зазначити, що в Україні вже створено унікальну матеріально-технічну базу, а також необхідну інфраструктуру для ефективного забезпечення операцій із ведення аквакультури у внутрішніх водоймах.

Таких як українські системи ставкових, лиманних, озерних та індустріальних рибницьких господарств не має подібних в жодній із країн Європи. Внутрішні прісноводні водойми історично служили джерелом приблизно 15 % загальних обсягів виловленої риби, а також інших водних біоресурсів. За даним показником Україна займала у попередні роки третє місце, а за показником обсягів вилову риби з одного гектару водного дзеркала обіймала перше місце.

Водночас за переконанням Хвесика М., Яроцької О., Головинського І. інших дослідників та підходів у положеннях, закріплених в офіційних документах, обґрунтовано, що на теперішньому етапі розвитку, вітчизняні рибні ресурси охоплюють 1,3 млн га внутрішніх водойм, проте практично використовують майже лише 20–30 %, зважаючи на потенціал для їх подальшого дослідження та оптимізації [35, С. 734; 36, С. 6; 44, С. 224–562; 57, С. 37–53]. При цьому факторами, що обумовлюють необхідність поглиблення заходів запровадження механізмів регулювання аквакультури в аспекті його внеску в торговий баланс, є забезпечення продовольством і зростання зайнятості у сільських громадах. Важливо враховувати чинники, що впливають на обмеження потенціалу росту, включаючи високі адміністративні витрати, часові інтервали між вкладенням інвестицій та появою перших продажів як риби, так і рибної продукції, труднощі у отриманні фінансування, нечіткість правил на ринку продукції аквакультури, а також недостатня взаємодія зі споживачами та місцевими громадами для відзначення переваг даного сектору національної економіки.

Враховуючи поточний стан розвитку ситуації на міжнародному та глобальному ринках продовольства, а також наростаючий напружений конкурентний контекст щодо агропродовольчих ресурсів, Україні доречно

прагнути забезпечити максимально безпечний рівень споживання риби та рибної продукції, а також морепродуктів, як джерела життєво важливих елементів, що переважно відсутні у достатній кількості в наземних тварин. Тож, належить зосередити зусилля на підтримці та розширенні обсягів виробництва риби та рибної продукції у вітчизняному секторі аквакультури.

Пропонуємо впроваджувати елементи диверсифікації асортименту у процесі виробництва риби та рибної продукції, а також збільшувати загальні обсяги рибогосподарського виробництва. Враховуючи дію підписаної Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, включаючи набір Директив і Регламентів ЄС, важливо зазначити, що завдання з мінімізації негативного екологічного впливу виробництва продукції аквакультури не завжди вирішується виключно за допомогою технічних рішень, наданнями консультацій та порадами з інших країн.

Вважаємо, що ґрунтуючись на доведених вище аргументах, а також враховуючи соціально-орієнтований напрямок розвитку в Україні, усвідомленим стає розуміння щодо необхідності надання рекомендацій та внесення пропозицій для розробки проекту Комплексної програми сталого та конкурентоспроможного розвитку аквакультури в Україні до 2030 року, орієнтуючись на засади та підходи в аспекті ресурсозбереження.

Очевидною стає обставина, що запропонований нами проект Комплексної програми розвитку сталої та конкурентоспроможної аквакультури в Україні до 2030 року, нині не має в країні подібних або аналогічних варіантів.

Дослідженнями виявлено, що дискусії в питанні доповнення, щонайменше у частині рибальства та аквакультури Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 рр. спонукають до узагальнення даних про реальний стан справ у рибному господарстві, з допомогою експертів у рибному господарстві, які є фахівцями у галузі в цілому. Така стратегія хоч і мала надзвичайно низьку ймовірність реалізації, водночас потребує удосконалення для подальшого практичного застосування. Комплексна програма розвитку сталої та конкурентоспроможної аквакультури в Україні до

2030 року значною мірою буде акцентуватися на організаційних заходах, які включатимуть аналіз поточних правових норм і їх модернізацію (рис. 3.1).

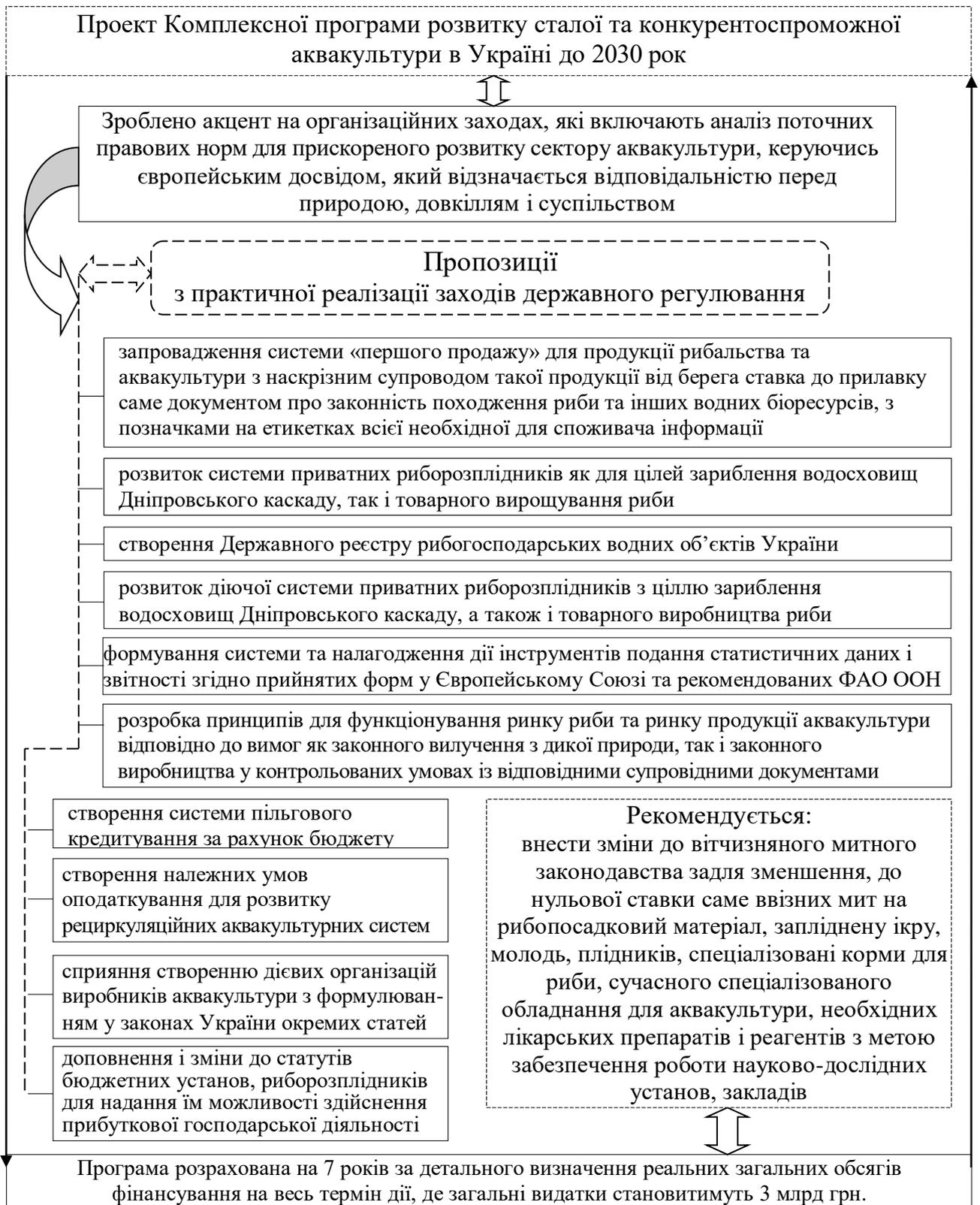

Рис. 3.1. Трансформації концептуальних положень практичного впровадження заходів державного регулювання для розвитку рибного господарства і аквакультури

Джерело: авторська розробка

Така ініціатива сприятиме прискореному розвитку аквакультури, керуючись європейським підходом і на екологічних засадах з відповідальністю перед природою, довкіллям і суспільством. Запропонована програма розвитку спрямована на створення ефективної взаємодії між виробниками та державою, укріплення структури економіки сектору аквакультури, впровадження сучасної системи подання звітності відповідно до європейських і світових стандартів, розширення виробництва продукції аквакультури шляхом поєднання традиційних та іноваційних ресурсозберігаючих технологій, поліпшення видового різноманіття риб, забезпечення добробуту риб, інтеграцію в рибогосподарську діяльність на засадах сталості, відповідальності до довкілля, суспільства.

За наявності належного рівня фінансування, глибокий і всебічний аналіз розвитку галузі можна завершити протягом року. Це оцінка є оптимістичною. Доцільно було б врахувати вже наявні досягнення, існуючі напрацювання, зокрема спільні дослідження Уряду Норвегії та фахівців ФАО в рамках «Дослідження сектору рибальства та аквакультури України» (ФАО, 2016) [52].

Внаслідок такого аналізу передбачається розробка заходів із забезпечення оптимальної структури саме центрального органу виконавчої влади з питань рибного господарства, з увагою на глобальний аспект рибного господарства, а не обмеженою лише інспекторською діяльністю. Надана нами пропозиція передбачає виокремлення особливостей дослідження через максимальне залучення рибалок і рибоводів, включаючи суб'єктів підприємницької діяльності та інших ключових органів виконавчої влади, які мають компетенцію у сферах збереження довкілля, безпечності харчування й фіскальних питань.

Один із можливих напрямів майбутнього розвитку у галузі вітчизняної аквакультури полягає у завершенні формування комплексних заходів для створення єдиного правового поля, що враховуватиме специфіку розвитку аквакультури, його потреби та трансформації концептуальних положень. Вказане потребує внесення відповідних змін до ряду законодавчих актів, включаючи земельне, водне, природоохоронне та митне законодавство. Загальні обсяги виробництва продукції аквакультури в цьому контексті не зменшаться, але вони мають знайти

своє відображення в обліку, хоча й не у повному обсязі, як це має місце зараз. За оцінками фахівців ФАО (2016), до 90 % малих і середніх господарств в сфері аквакультури в Україні уникають сплати податків, тоді як серед великих підприємств та юридичних осіб, ця частка становить не менше 30 % [52].

Сомівництво, форелівництво та осетрівництво й надалі залежатимуть переважно від перемитництва кормів для риби [52]. Тож слід організувати діяльність в рибному господарстві таким чином, щоб на територію України ввозили тільки перевірені на наявні захворювання рибопосадковий матеріал, ікру, плідників риби. Бажано проводити відповідний контроль за їх впливом на довкілля. Внаслідок кліматичних змін, неконтрольованим і подекуди несанкціонованим вселенням чужорідних видів допускається посилення загрози поширення нехарактерних для нашої кліматичної зони риби і водних біологічних ресурсів.

Вважаємо, що це матиме вплив на стан і рівень біологічного різноманіття. Додатково, існує ризик розповсюдження захворювань, які є незвичайними для місцевих видів риби і вітчизняних порід. Є ймовірність зростання рівня біологічного забруднення морського середовища через інвазивні види. Водночас, обсяги експорту ікри, ймовірно, залишаться низькими через економічну невивідність легального виробництва цього продукту в сучасних умовах.

Підняті питання та запропоновані заходи мають включати:

– обговорення ініціативи концесії водосховищ Дніпровського каскаду для розвитку випасної аквакультури, яка включатиме зариблення водойм за кошти концесіонерів. Також розглядається питання створення Державного реєстру рибогосподарських водних об'єктів України, що наразі знаходиться в призупиненому режимі. Варто зазначити, що в країнах Європейського Союзу такі реєстри функціонують всюди і є універсальними при впровадженні системи, яка забезпечує здійснення подачі статистичної звітності, узгодженої зі стандартами Європейського Союзу та рекомендаціями ФАО, включаючи встановлення відповідальності за неподання такої інформації;

– опрацювання й адаптація земельного й водного законодавства, з огляду на специфіку та вимоги аквакультури як комерційної діяльності, що охоплює

виробництво харчових продуктів і виробництво рибопосадкового матеріалу та розробка змін і доповнень до ветеринарного законодавства, спрямованих на відновлення ефективної системи іхтіопатологічної служби як частини Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів;

– зміни до статутів риборозплідників, щоб надати їм можливість займатися прибутковою господарською діяльністю. Також пропонується переглянути підпорядкування деяких із них, скоординувавши керівництво центрального органу виконавчої влади у сфері рибного господарства з підходами управління центрального органу виконавчої влади, відповідального за захист живих біоресурсів, біорізноманіття та ведення Червоної книги;

– розвиток і поліпшення системи приватних риборозплідників, що включає зариблення водойм Дніпровського каскаду та комерційне вирощування риби;

– вдосконалення природоохоронного законодавства, щоб забезпечити більш ефективне відтворення видів риб, які під загрозою вимирання. Це включатиме заходи, спрямовані на збереження біологічного різноманіття, а також розширення асортименту видів у рамках комерційної аквакультури. Ці дії будуть відповідати положенням Конвенції про охорону біологічного різноманіття, стороною якої виступає Україна;

– поліпшення функцій структур рибоохорони й інтеграція та взаємоузгодженість підходів територіальних органів рибоохорони із структурами національної позавідомчої природоохоронної системи. Співпраця територіальних представництв Держрибагентства з вказаними органами у питаннях реалізації повноважень у сфері ліцензування рибогосподарської діяльності, збирання статистичної звітності та адміністративних даних, а також надання безкоштовних консультативних послуг;

– введення системи «першого продажу» для продукції рибальства та аквакультури, що передбачає супровід цих товарів від моменту вилову чи вирощування до моменту їх реалізації, використовуючи документацію, що підтверджує законне походження риби та інших водних біоресурсів. Це також включає маркування етикеток із усією інформацією, необхідною для споживачів;

– розробка, ухвалення та реалізація процедур для купівлі, набуття власності та обігу продукції рибальства та аквакультури. Розроблення та встановлення принципів функціонування ринку риби, зосереджуючись на їх відповідності до законних вимог вилучення з дикої природи та вирощування в умовах аквакультури, включно з необхідними супроводжуваними документами.

Програма передбачає ряд заходів, які потребують фінансування із Державного бюджету України, у тому числі зміни в митному законодавстві для зниження ввізних мит на спеціалізовані корми для риб, рибопосадковий матеріал, запліднену ікру, молодь, плідників, сучасне обладнання для аквакультури та виробництва кормів, а також необхідні лікарські препарати та реагенти для забезпечення діяльності дослідницьких установ. Також планується створення системи пільгового кредитування, забезпечення сприятливих умов оподаткування для розвитку господарств, які використовують рециркуляційні аквакультурні системи, перегляд рівня оподаткування, відновлення фінансування державних риборозплідників і науково-дослідних установ, що спеціалізуються на аквакультурі. Слід передбачити фінансування програм навчання здобувачів освіти та аспірантів за кордоном, перегляд бюджетних форм навчання для сфери аквакультури та підготовка фахівців за замовленням, відповідно до практик Європейського Союзу в сфері сталого розвитку аквакультури, а також участь держави в фінансуванні заходів з рекламування аквакультури та її продукції, виробленої в провідному секторі національної економіки.

Розробка проекту повноцінної Комплексної програми розвитку сталої та конкурентоспроможної аквакультури в Україні до 2030 року має обов'язково здійснюватися у співпраці з представниками бізнесу. У випадку, коли проект буде розроблений без урахування різних думок, це може призвести до значних фінансових втрат для Державного бюджету України без жодної практичної вигоди для сектору рибного господарства. Інтегрована програма для розвитку сталої та конкурентоспроможної аквакультури в Україні до 2030 року має розпочатися тільки після ухвалення необхідних доповнень і змін до Бюджетного та Податкового кодексів України, а також до Закону України про

Державний бюджет. У цих документах мають бути чітко визначені розподіл витрат за кожним роком і напрямком розвитку. Крім того, важливо наперед розробити програму або алгоритм підтримки для рибоводів, можливо, використовуючи механізм, що застосовується в Європейському Союзі.

Таким чином, важливо забезпечити реалізацію програми лише після точного визначення її фінансування на весь період дії та закріплення цих положень у формі Закону України. Визначення фінансування програми тільки на один рік із потенційно нестабільних джерел, зокрема за рахунок відрахувань від імпорту, може привести до сумнівів як у самій програмі розвитку, так і в загальних підходах середньострокового планування.

Забезпечення коштами Комплексної програми розвитку сталої та конкурентоспроможної аквакультури в Україні до 2030 року передбачається переважно шляхом фінансування з Державного бюджету України. Кошти планується спрямувати на підтримку робіт Держрибагентства, Державного агентства водних ресурсів України, Державної митної служби України, Державної служби з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів України. При цьому увага буде зосереджена саме на створенні єдиного правового поля для ведення діяльності з виробництва продукції аквакультури й фінансування практично необхідних наукових проектів на даному етапі розвитку.

Програма також потребує залучення кваліфікованих фахівців у сфері аквакультури, митної справи, екології, ветеринарії та інших відповідних галузях національної економіки задля розроблення законодавчих актів.

Передбачається також потреба у професійних робітниках саме з метою впровадження сучасних технологій та використання оновленого обладнання й устаткування. Додатково, у рамках фінансування програми, Державний бюджет України включатиме витрати на скасування, на період воєнного стану, ввізних мит на імпорт кормів для риб, обладнання, рибопосадкового матеріалу.

Розглядається можливість тимчасового пониження ввізних мит на час дії програми, а саме на період до 7 років, а також забезпечення фінансування відсоткових ставок за пільговими кредитами для суб'єктів аквакультури. Це

стосується інвестицій у будівництво об'єктів, ставків, придбання обладнання, кормів і рибопосадкового матеріалу. Передбачаються можливі бюджетні втрати через введення, принаймні на час дії програми, пільгових податкових умов або навіть повне скасування податків для фізичних осіб-підприємців.

Наукове обґрунтування шляхів досягнення індикаторів розвитку рибного господарства передбачає збільшення фінансування державних риборозплідників. Це дозволить збільшити обсяги виробництва рибопосадкового матеріалу до проектної потужності, а також фінансувати програми за кордоном для навчання українських фахівців з аквакультури, які займають нижчі та середні керівні посади, для задоволення потреб галузі у кваліфікованих працівниках. Крім того, потрібно переглянути та збільшити фінансування науково-дослідних установ із державного бюджету, особливо у сферах селекції та генетики, оволодіння передовими методами селекції, включаючи геномну, з витратами на новітнє обладнання та витратні матеріали. План дій для вирішення цієї проблеми передбачає створення ефективної координації між виробниками і урядовими органами, розробку оновленого законодавства у сфері відповідальної аквакультури, яке включатиме аспекти земельних і водних ресурсів, охорони довкілля, оподаткування та державної підтримки, а також відродження внутрішніх наукових досліджень у цій галузі. Окрема увага буде приділена професійному розвитку спеціалістів на різних рівнях, а також стимулюванню ринку продукції аквакультури. Програма запланована на період не менше 7 років, оскільки цей часовий проміжок є оптимальним для досягнення перших позитивних результатів у розвитку аквакультури, як це демонструє досвід Європейського Союзу. Загальний бюджет програми на цей період складатиме майже 3 млрд. грн, які підуть на відновлення та розвиток потенціалу аквакультури України.

Розрахунки підтвердили інформацію про видатки Європейського фонду морського та рибного господарства (2014–2020 рр.) (EMFF) на період у 7 років, які передбачені для окремих країн Центральної Європи – членів Європейського Союзу: Болгарія – 36,22 млн євро; Чехія – 27,70 млн євро; Угорщина – 34,36 млн євро; Польща – 268,99 млн євро; Румунія – 112,29 млн євро. Для

завершення через 7 років від фактичного початку програми запропонованого проекту, очікується досягнення позитивних результатів. Прогнозні індикатори галузевого розвитку наведено в додатку Д та на рис. 3.2.

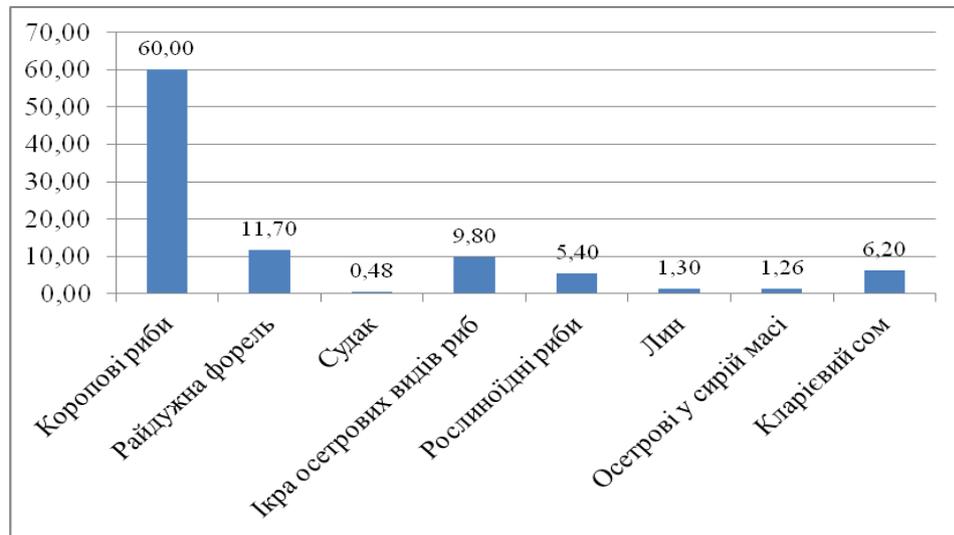

Рис. 3.2. Інфограма отримання перших результатів від впровадження програми і реалізації стратегій з розвитку аквакультури

Джерело: упорядковано за даними [10; 17; 40; 41; 46; 51; 54; 68]

Запропоновані заходи щодо формування пропозиції на рибу на період з 2023 р. до 2030 р., відповідно до оптимістичного сценарію, призведуть до виробництва традиційних коропових видів риби в обсязі 60,0 тис. тонн, райдужної форелі (пструга) – до 11,7 тис. тонн, кларієвого сома – близько 6,2 тис. тонн, судака – до 480 тонн, ліна – до 1,3 тис. тонн, осетрових у сирому вигляді – до 1,26 тис. тонн, рибопосадкового матеріалу цьоголітки та дволітки 520,0 млн шт., а також його виробництва для додаткового вилову у водоймах каскаду, що призведе до досягнення вилову рослиноїдних риби на рівні не менше 5,4 тис. тонн. У цьому контексті планується впровадження ефективної системи збору звітних даних, передбачається відродження наукового потенціалу української аквакультури та відновлення початку робіт із формування та підтримки вітчизняних порід риби для товарного і комерційного вирощування різних видів риби.

Таким чином, економічний вплив буде досягнутий за рахунок виведення галузі з тіні, де розвиток забезпечуватиметься через детінізацію економіки, відновлення інтелектуального та покращення екологічного середовища. Важливим

стане забезпечення гармонізації різних аспектів соціальної, екологічної та економічної сталості за трьома складовими компонентами, з безпосереднім акцентом на соціальні та екологічні елементи, які сприяють покращенню умов життя та добробут як виробників, так і споживачів риби, надають можливість запровадження процедури ліцензування. Попередньо проаналізований нами світовий досвід регулювання рибного господарства підтвердив, що в умовах трансформаційних процесів важливим є запровадження дієвого зв'язку між державою і виробником у формі ліцензування діяльності у рибному господарстві, взявши за основу досвід більшості європейських країн та значної частини світу, або іншого відповідного підходу в державному галузевому регулюванні [40].

Пропонуємо взяти до уваги можливість дослідити аспекти з реформування діючого законодавства в контексті аквакультури. Зокрема, важливими є питання, пов'язані з внесенням конструктивних змін та доповнень до Закону України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 № 5293-VI [26, С. 2285] та Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03. 2015 № 222-VIII. Вказане спонукає до вивчення інституційних механізмів, які регулюють діяльність в аквакультурі. Перш за все, важливо науково обґрунтувати та акцентувати увагу на специфічних аспектах аквакультури як окремого виду господарської діяльності. Потому з метою удосконалення законодавчої бази в сфері аквакультури, доцільно провести дослідження та внести пропозиції щодо створення нової статті до Закону України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 № 5293-VI [26]. Ця стаття, запропонована з використанням назви «Базові засади ведення аквакультури», буде спрямована на регулювання ключових аспектів цієї галузі.

Головною пропозицією до статті є обов'язкова наявність ліцензії для здійснення діяльності в галузі, тобто ведення аквакультури є можливим лише за наявності ліцензії (рис. 3.3). Такий підхід передбачає докладний аналіз юридичних, економічних й екологічних аспектів ліцензування, зокрема розробку критеріїв і процедур отримання ліцензії, а також визначення вимог до діяльності в галузі. Для вдосконалення системи ліцензування в галузі аквакультури, необхідно розглянути питання щодо деталізованого змісту ліцензії.

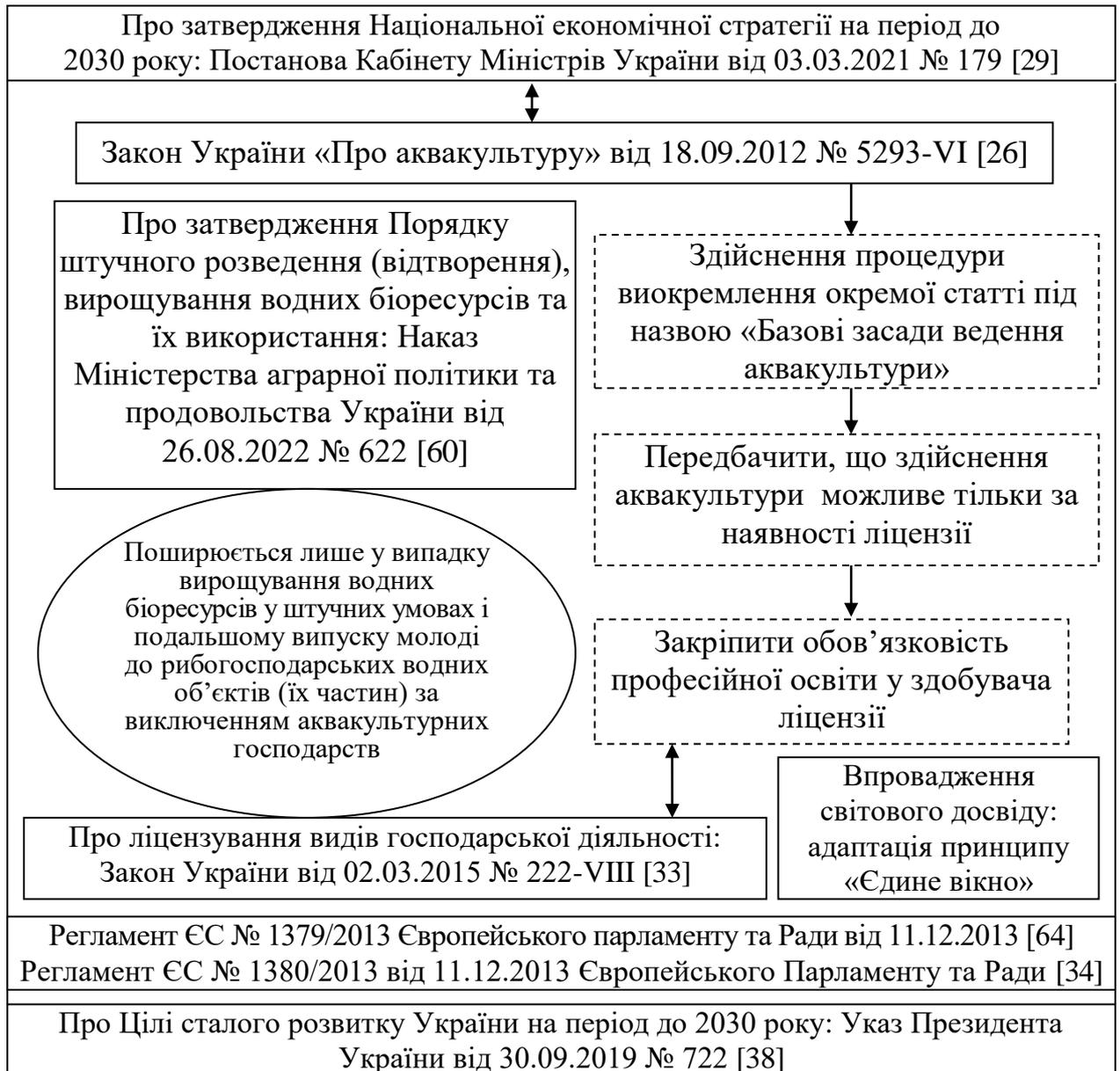

Рис. 3.3. Комплексні пропозиції до регулювання діяльності аквакультури шляхом впровадження ліцензування у системі вибору напрямку аграрної й економічної галузевої політики

Джерело: розроблено автором на основі опрацювання матеріалів авторів [18, С. 91–95; 19; 26; 32; 33, С. 1234; 34; 38, С. 7; 40; 43; 64, С. 2–21; 65, С. 59–80]

Відповідно до пропозицій, ліцензія має включати комплексну інформацію, що відображає специфіку діяльності суб'єкта аквакультури, зокрема:

а) ідентифікація підприємства, що займається аквакультурною діяльністю, включаючи повну юридичну назву, місцезнаходження, контактні дані та процедури й засоби контролю за можливими обсягами забруднення, зокрема в

контексті розвитку індустріальної аквакультури, з метою забезпечення дотримання стандартів екологічної безпеки;

б) докладний опис об'єктів аквакультури, вказуючи види риб та інших водних організмів, які вирощуються, їх кількість і характеристики;

в) рекомендації щодо норм годівлі, включаючи відповідні дії щодо забезпечення оптимальної харчової бази для розвитку та здоров'я риб;

г) обсяги водокористування, зокрема для ставкової аквакультури та рециркуляційних аквакультурних систем (РАС) або проточних лотоків;

д) заходи щодо контролю за чужорідними видами аквакультури, включаючи превентивні заходи та плани вразливості.

Заходи щодо збалансованого використання природних ресурсів і взаємодії з довкіллям можна імплементувати з довідок настанов міжнародних організацій, ЄС, ФАО, окремих країн [60]. Це потрібно для підвищення прозорості, ефективності діяльності в сфері аквакультури через науково обґрунтований та детальний підхід до видачі ліцензій, що враховує найкращі міжнародні практики. Крім того, рекомендується впровадити пропозицію щодо створення окремої статті в законодавчому акті, присвяченої збуту продукції аквакультури. Зазначена стаття має визначити принципи та правила збуту, що ґрунтуються на принципі обмеження збуту лише риби та інших водних живих ресурсів, які супроводжуються і мають відповідний документ про походження. Через підходи, аналогічні до документа про законність вилучення риби та інших водних біоресурсів у рибальстві, який описаний у статті 22 Директиви ЄС № 2371 від 2003 року [65, С. 59–80], можна запровадити усталену практику регулювання збуту продукції та забезпечити перевірені та стандартизовані процедури контролю. Є всі підстави взяти за основу приклад таких країн як Німеччина, Норвегія, США та передбачити обов'язковість професійної освіти у здобувача ліцензії на ведення аквакультури [59; 61, 62]. До переліку ліцензійних вимог можна включити ті базові засадничі положення, які висвітлено у статті 5 та статті 6 Закону України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 № 5293-VI [26]. Як приклад можна адаптувати підходи із ірландського зразка [70], а також із канадських [58].

Також слід скористатися наведеними умовиводами Ю. Шарило, А. Бабир, В. Герасимчука, О. Поплавської [46], де вчені-дослідники наводять конкретні приклади, які слід взяти до уваги і передбачити видачу ліцензій як на регіональному, так і на місцевому рівні [46].

У процесі дослідження розроблено рекомендації щодо вдосконалення нормативної бази регулювання через внесення доповнень до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03. 2015 № 222-VIII, подібні до тих виключень, що стосуються, наприклад, банківської діяльності або телебачення та зробити припис, що під час видачі ліцензії автоматично враховуються дозволи на спеціальне водокористування, довідка про санітарно-епідемічний стан водойми, інформація про оренду землі, яка зараз передбачена.

Пропонуємо визначити функціонування органу ліцензування, базуючись на принципі «Єдине вікно», та передбачити, що цей орган буде центральним і єдиним відповідальним за ліцензування діяльності в аквакультури [18, С. 91–95].

В ході комплексного аналізу динаміки розвитку галузі аквакультури у міжнародному контексті, вчені та експерти Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) виявили відмінні рівні темпів розвитку аквакультурного сектору в країнах-членах ОЕСР та загалом у світі [63].

Зазначено, що темпи зростання аквакультурної галузі в країнах-членах ОЕСР були помітно меншими порівняно з глобальними тенденціями зростання аквакультури в цілому світі. Дане спостереження свідчить про відмінність у підходах до розвитку та регулювання діяльності в аквакультури між різними регіонами та країнами. Експертний аналіз, проведений фахівцями Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), вказує на можливість, що дане явище може бути обумовлене різноманітними факторами, серед яких значний вплив мають бюрократичні обтяження та фінансові витрати, які покладаються на виробника у зв'язку з необхідністю оформлення ліцензії на ведення аквакультури. Важливо врахувати, що дані бюрократичні обтяження можуть створювати додаткові труднощі для виробників, зокрема через складні та запутані процедури оформлення ліцензій. Такі обтяження можуть призвести

до затримок у запуску або розширенні аквакультурних проектів і підвищенні загальних витрат, що може обмежити інвестиційний інтерес у даній галузі.

Питання зменшення бюрократичних обтяжень пов'язаних із необхідністю прискорення розвитку сектору аквакультури було піднято також у Стратегічних настановах щодо Сталого розвитку аквакультури ЄС з 2013 р. [40; 71] та Рекомендаціях Дорадчої ради з аквакультури при Єврокомісії ще з 2020 р. у зв'язку з удосконаленням Настанов зі сталого розвитку сектору аквакультури [19; 51].

Варто відзначити, що в контексті аквакультурної індустрії існує певний парадокс, а саме те, що деякі з найбільших виробників продукції аквакультури, зокрема Китай, практикують систему обов'язкового ліцензування для підприємств, які займаються аквакультурною діяльністю. У Китаї, де аквакультура відіграє важливу роль для харчової безпеки, економічного розвитку, система ліцензування є обов'язковою. Це вказує на значущість ліцензування для регулювання та контролю за діяльністю в аквакультурі у рамках стратегічних національних цілей [49; 60]. На підставі проведеного аналізу виявлено, що внаслідок порушення ліцензійних умов, особливо в частині невідповідності нормам екологічної безпеки та впливу на довкілля, суб'єктам підприємницької діяльності в Китаї були зроблені численні приписи. У зв'язку з цим, владними органами було вжито рішучі заходи з метою негайного виправлення ситуації та відновлення відповідності до стандартів екологічної безпеки та норм впливу на довкілля.

Цей підхід дозволяє визначити зв'язок між порушенням ліцензійних умов і негативним впливом на довкілля, а також розкриває механізми реагування владних органів на подібні порушення. Дослідження таких прикладів може вказувати на важливість ефективного контролю та регулювання підприємницької діяльності в сфері аквакультури для забезпечення збалансованого розвитку та збереження довкілля [49]. Водночас члени ЄС саме у Стратегічних настановах від 2013 р. [40; 71] акцентують увагу на тому, що у Норвегії період на отримання ліцензії або відмови від отримання ліцензії, триває лише до трьох місяців. Це вказує на вдалу реалізацію стратегічних заходів щодо оптимізації бюрократичних процедур і скорочення адміністративних навантажень на суб'єктів господарювання.

Детальне дослідження та аналіз зазначеного прикладу може сприяти виявленню ефективних методів і практик, які можна впровадити в інших контекстах для поліпшення бізнес-середовища та стимулювання підприємницької активності.

Слід відзначити, що у Норвегії, на відміну від більшості інших великих країн-виробників аквакультури, ліцензія є предметом продажу на аукціонах.

Можна констатувати, що процедура ліцензування в сфері аквакультури, за умови відповідної розробки дизайну самої ліцензії та процедури її розгляду й видачі, може бути запроваджена без значних адміністративних і бюрократичних обтяжень. Особливо важливим є грамотний дизайн ліцензійної документації та ефективна методологія її оцінки та затвердження на даному етапі розвитку.

У країнах Європейського Союзу, згідно з науковими дослідженнями, спостерігається певний рівень бюрократичних обмежень, який безпосередньо впливає на процес ліцензування. Важливо відзначити, що ці обмеження є складовою загальної тенденції до забюрократизованості численних аспектів виконавчого апарату країн Європейського Союзу. Тож рекомендуємо акцентувати увагу на розробці ефективних ліцензійних процедур, спрямованих на оптимізацію та спрощення процесів регулювання. Це може включати в себе впровадження автоматизованих систем, стандартизацію процедур і використання передових методів оцінки відповідності. Такий підхід сприятиме збільшенню ефективності ліцензування, зниженню бюрократичних навантажень та сприянню розвитку галузі аквакультури відповідно до потреб сталого розвитку.

Водночас, протягом 2020 року Єврокомісія спеціально ухвалювала рішення про спрощення процедури використання коштів з Європейського фонду морського та рибного господарства і через складність та бюрократичні перепони у процесі отримання фінансової підтримки рибалками та рибоводами, що постраждали від пандемії COVID-19.

Таким чином, обсяг бюрократичних процедур буде безпосередньо залежати від тих осіб та організацій, що братимуть участь у розробленні та вдосконаленні ліцензійних умов для аквакультури, включаючи зацікавлених юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців та ретельного формування процедури ліцензування.

Аналізуючи значущі аспекти, процедура ліцензування, охоплює діяльність в рибному господарстві та відрізняється від процедури, яка застосовується в інших випадках визначеної чинним Законом про ліцензування в Україні. Слід підкреслити, що принципи та підходи, які регулюють процес ліцензування, можуть бути адаптовані з урахуванням специфіки галузі рибного господарства, а також його особливостей відповідно до «стандартизованих правил (ст. 2 Закону). Вказане спостерігається як із рибальством, так і аквакультурою, де важливим аспектом виступає дотримання конкретних норм щодо використання природних ресурсів.

Ми передбачаємо розгляд можливості впровадження індивідуалізованого підходу до ліцензування діяльності в галузі, зокрема з огляду на особливості використання природних й рибних ресурсів і вимоги до їх збереження. Варто звернути увагу, що такий індивідуалізований підхід може бути спрямований на забезпечення ефективного контролю, попередження незаконної діяльності в рибному господарстві й збереження екосистем. Відповідно до положень статті 3 Закону, передбачається «принцип вільного вибору суб'єктом господарювання виду господарської діяльності, який підлягає ліцензуванню, а також і території своєї діяльності, є важливим аспектом регулювання економічної діяльності. Він відображає принципи конкуренції, свободи вибору та підтримки підприємництва, що сприяє розвитку ділового середовища» й виглядає недоцільним у випадку з аквакультурою, враховуючи, що вимоги для рециркуляційної аквакультурної системи, ставків чи садків у водосховищах відрізняються, потребуючи різних умов ліцензування. Це практикується у більшості країн світу, де процедура ліцензування діяльності в рибному господарстві узаконена. Головний аспект роботи органу ліцензування полягає у ретельній перевірці можливості здійснення діяльності в рибному господарстві в обраній здобувачем ліцензії місцевості. Це детальний процес, що передбачає аналіз, оцінку різних факторів, включаючи, але не обмежуючи, екологічні, географічні та соціально-економічні аспекти.

Згідно з нормами Закону України, суб'єкт господарювання має право на вільний вибір території для здійснення своєї діяльності. Водночас, цей принцип

викликає певні суперечливі аспекти невідповідності у порівнянні з більшістю відомих прикладів ліцензування аквакультури у всьому світі.

Враховуючи аналіз наявних обставин, можна прийти до висновку, що у контексті України є раціональні підстави для розгляду можливості впровадження системи ліцензування у сфері аквакультурної діяльності. У випадку коли зацікавлені сторони дійдуть висновку щодо нераціональності та недоречності цього процесу, навіть у контексті можливого суперечення з положеннями Стратегії сталого розвитку, може бути обґрунтована необхідність перегляду статей 5 та 6 Закону про аквакультуру з метою їх перекласифікації як законодавчо зобов'язуючих. Відповідно до цього підходу, виконання зазначених положень передбачається лише за наявності відповідних дозволів, що супроводжуються обов'язковою реєстрацією суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи-підприємця або юридичної особи – в якості суб'єкта саме аквакультури.

Звітність має стати обов'язковою процедурою для суб'єкта діяльності у сфері аквакультури з відповідним покаранням у випадку недотримання цього положення у вигляді позбавлення ліцензії – дозволу. Доцільним є впровадження в Україні положень статті 22 Директиви ЄС 2371/2002 [65, С. 59–80] та положень Регламенту № 1379/2013 Європейського парламенту та Ради від 11.12.2013 року про загальну організацію ринків продукції рибальства та аквакультури [64], зокрема у частині організації інституту першого продажу.

До недоліків ліцензування у сфері аквакультури можна віднести надмірне бюрократичне навантаження, яке можна мінімізувати у разі використання як орієнтиру успішних прикладів, зокрема норвезького, а також врахування досвіду Польщі. Зокрема у Польщі забезпечені права власності на засоби виробництва в аквакультурі, створені сприятливі умови для підприємств, а також діє система обов'язкового ліцензування рибогосподарської діяльності. Щорічний обсяг вирощеної риби досягає приблизно 55 тис. тонн, з яких 18 тис. тонн становить виробництво коропа. Це другий показник у ЄС після Угорщини. Таких результатів вдалося досягти реформуванням галузі, встановленням ліберальних умов і дієвої державної підтримки уряду Польщі. На сьогоднішній день у Польщі працює

майже 450 спеціалізованих рибницьких господарств, які зайняті виробництвом коропа, райдужної форелі, африканського сома в рециркуляційних аквакультурних системах, осетра, білого амура, товстолобика, а також лина. На підставі інформації ФАО, слід відзначити, що аквакультурний сектор Польщі функціонує під керівництвом кваліфікованих і професійно підготовлених фахівців. Польська галузь аквакультури відрізняється наявністю добре розвиненої системи освіти в сфері рибальства та аквакультури. Протягом тривалого періоду у Польщі, значна частка діяльності в аквакультурі спрямовувалась на розвиток та управління ресурсами прісноводної аквакультури. Однак, в останні роки відслідковується науковий та практичний інтерес до експериментального вирощування таких видів як райдужна форель, а також сьомга у морських умовах.

Серед суттєвих переваг системи ліцензування діяльності аквакультури в Україні є те, що ми можемо визначити кількість виробників продукції аквакультури. Даному аспекту сприяє збір та систематизація статистичних даних, що дозволяє отримати об'єктивне уявлення про масштаби та структуру сектору аквакультури в Україні. Запровадження даного підходу надасть можливість наблизитися до об'єктивних і реалістичних даних стосовно виробничих обсягів за конкретними видами риби та інших рибних продуктів. Такий аналіз включатиме в себе детальне вивчення продукції аквакультури, відображення її кількісних показників. Також, ліцензування надасть можливість визначити рівень та необхідність державного втручання для захисту вітчизняних рибогосподарських виробників, врахувати вплив аквакультури на екологічний стан, зокрема, споживання води та витрати кормів. Це може стати важливим фактором у контексті боротьби з евтрофікацією та змінами клімату.

Таким чином, необхідно продовжувати реформування в галузі рибного господарства, зокрема, акцентуючи увагу на сталому розвитку ключових секторів рибальства та аквакультури. Для досягнення поставленої мети на порядок денний виходить потреба у здійсненні адаптації європейського досвіду з використанням кращих практик країн ЄС. Безперечно, це відкриє нові перспективи доступу до ринку риби у ЄС і сприятиме подальшому розвитку рибного господарства.

3.2 Напрямки удосконалення методів, важелів і механізмів державного регулювання рибальства

Сучасні тенденції розвитку галузей національної економіки орієнтують увагу вчених на виокремлення базових заходів, методів, принципів, засобів і механізмів регулювання шляхом запровадження новітнього інструментарію, щоб мати успіх у досягненні питань вирішення продовольчої безпеки. Нині розвиток провідних суб'єктів господарювання у рибному господарстві України базується на реалізації трьох складових господарської діяльності: економічній, екологічній та соціальній. Це відноситься й до галузі рибного господарства, яке є перспективним у питанні розвитку національної економіки та безпосередньо пов'язане як з продовольчою, так і національною безпекою в умовах глобальних трансформаційних процесів. Питання регулювання провідних галузей національної економіки в цілому та рибного господарства зокрема, виступає базовою складовою реалізації регуляторної політики держави для забезпечення розвитку суб'єктів господарювання. Тому провідним науковцям та економістам слід акцентувати увагу на аналізі важелів та інструментів в умовах структурного регулювання як національної, так і регіональної економіки. Вказане відображено в розробках Назаркевича І. [22]. Удосконалення методів і важелів державного регулювання соціально-економічних процесів саме в галузевому аспекті здійснено вченим-дослідником Гелюх О. [12]. Практичні пропозиції стосовно поліпшення методів державного регулювання аграрного сектора економіки при орієнтації на стандарти безпеки, якості наведені в працях Вдовенко Н., Коробової Н. [4; 5; 73], Бабенко К. [1; 2]. При цьому в рамках дослідження важелів і методів державного регулювання, вчений Шепелев С. викристалізовує основні положення і засади еволюції теоретичних підходів із забезпечення конкурентоспроможності галузей економіки та зосереджує увагу на позиціюванні рибного господарства України в світовому конкурентному просторі із дотриманням засад раціонального використання риби та водних біологічних ресурсів в аспекті положень Спільної рибної політики Європейського Союзу [11, С. 49–54; 47, С. 89–92; 48, С. 148–151].

Поглиблені аналітичні підходи щодо еволюції структурних трансформацій в світовій економіці з урахуванням досвіду галузей національної економіки відображено і досліджено в наукових працях Лімаренко С. [13], Кривень О., Ревко А. [23]. Питання вивчення та дослідження особливостей структурних змін в економіці України та адаптація сучасного інструментарію, методів галузевого регулювання, наукові засади державного регулювання розвитку аквакультури штучних водойм відображено в роботах Наконечної К. [8]. Кваші С. [15; 16].

При цьому у працях Федоренко М., Вдовенко Н., Павлюка С., Дюдяєвої О. [41], Хікса С, Кохена П., Грехема Н. [54] й інших економістів відображено базові засади розвитку рибальства в умовах трансформаційних процесів. Тож, ґрунтовні наукові дослідження провідних як зарубіжних, так і вітчизняних вчених-економістів присвячено актуальним базовим аспектам й основним етапам удосконалення важелів і механізмів державного регулювання розвитку й забезпечення збалансованого розвитку рибницьких господарств, галузі рибного господарства, при удосконаленні засобів, методів і важелів державного регулювання. Вказане налаштовує науковців на можливість модернізації адміністративно-правового методу регулювання через механізм проведення аукціонів на засадах ресурсозбереження та сталого розвитку рибальства.

Здебільшого розуміння сучасного стану справ у сфері сталого розвитку національних економік вимагає фундаментального підходу та наукового аналізу.

На сьогоднішній день ми стоїмо перед викликом обговорення ситуації, яка охоплює широкий спектр економічних складових та їх узгодження в різних секторах аграрного сектору економіки з суспільством та впливом на довкілля. Вказане стосується галузей, секторів національної економіки, держави, а також громадянського суспільства, де потрібно враховувати результати проведених заходів для груп економічних інтересів й досягнення зростання рівня та якості та безпеки життя населення України та світу у цілому. Слід звернути увагу саме на визначення в резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25.09.2015 № 70/1, де глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року, а також результати їх адаптації з застосуванням елементів та особливостей розвитку й

унаочнено викладені у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна». Маємо відмітити, що важливо орієнтуватись на окреслені в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» п. 6 щодо забезпечення як доступності, так і сталого управління водними ресурсами, санітарією й пункту 14 про збереження та ефективне використання океанів, морів і морських ресурсів саме в інтересах галузевого розвитку [38].

Слід зауважити, що в даний час першочергового значення набувають підходи до виокремлення методів і пошук важелів державного регулювання для формування заходів щодо реалізації прогресивних, прозорих і конструктивних елементів механізму розподілу наявного сьогодні в Україні загальнодержавного ресурсу та процедури проведення аукціонів з продажу прав на укладання договору з метою підтвердження права спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водоймах, об'єктах або ж їх частинах.

Виокремлено напрямки удосконалення методів, важелів і механізмів державного регулювання в галузі рибного господарства, які відіграють важливу роль у забезпеченні сталого розвитку сектору рибальства. Одним із ключових аспектів є збалансоване визначення квот, забезпечуючи при цьому збереження морських ресурсів і збалансовану динаміку вилову.

Аналіз наукових досліджень переконливо підтверджує факт традиційного вилову значних обсягів риби та рибних ресурсів в Україні, використовуючи результати наукових досліджень та ретельно охороняючи рибні ресурси. В цілому ми продовжимо зберігати дану спадщину та передавати її майбутнім поколінням, зберігаючи довкілля для гармонійного співіснування людини та природи.

Насправді, розглянута група продовольчих товарів і надалі є надзвичайно важливим джерелом сировини для виробництва рибної продукції. Її значення та потенціал розкривають нові перспективи для розвитку рибного господарства для забезпечення стабільного постачання якісної рибної продукції споживачам. Звернувшись до історичного досвіду функціонування рибного господарства, можемо відзначити, що Україна давно приділяла увагу розвитку сфери переробки рибної сировини. Навіть водойми, де була виловлена риба, перетворювалися на

справжні центри діяльності та розвитку. Тому через століття, адаптація досліджень для вітчизняного рибного господарства має стати не лише джерелом отримання цінного продукту, але й центром інновацій та сучасних технологій, а впровадження передових методів переробки, консервації дозволить зберегти корисні властивості риби, а також розширити експортні можливості.

Варто відмітити, що в багатьох регіонах країни активно діяли як великі, так і середні рибопереробні заводи, а також цехи для зберігання виловленої риби. Це давало можливість докладно вивчити функціонування таких об'єктів та визначити їх вплив на економіку регіонів. Процеси державного регулювання галузей національної економіки спонукали до проведення заходів регулювання, з метою забезпечення підтримки та зміни економічних явищ та їх взаємозв'язків.

Водночас регулювання виступає основною функцією системи управління галузями аграрного сектору економіки на всіх його етапах розвитку, а також рівнях. При цьому державне регулювання знаходиться під дією впливу різних законів економічного розвитку, де базою є безпосередньо законодавча база, а також взаємоузгоджені інституційні відносини між суб'єктами господарювання із бюджетом, процесом галузевого ціноутворення, а також застосування різних заохочувальних стимулів й економічних санкцій. Ми повністю погоджуємося з умовиводами вчених-економістів Шепелева С., Коробової Н., оскільки в даних умовах розвитку вченим і практикакам бажано розглянути можливість практичної реалізації нагромадженого потенціалу методології з одночасними змінами в господарських процесах стандартизації в галузі [11; 48; 73]. Для того щоб виконати Стратегію розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року (стратегічна ціль 2), слід запровадити підходи до збалансованої політики та запропоновані в роботі положення проекту Комплексної програми розвитку сталої та конкурентоспроможної аквакультури в Україні до 2030 року. В проекті програми враховано вимоги інвестиційно-інноваційної моделі функціонування галузевої вітчизняної економіки в цілому та окремо її одиниць.

Впроваджуючи запропонований алгоритм, ми стимулюватимемо розвиток нових технологій у рибальстві та обробці риби і формуванні пропозиції на

рибну продукцію. Дані підходи дають нам всі підстави для розроблення сприятливих привабливих інвестиційних умов, щоб допомогти всім зацікавленим учасникам модернізувати галузь та забезпечити конкурентоспроможність на міжнародному й глобальному ринку риби. Крім того, маємо зосередитися на підходах подальшої координації державного регулювання галузей аграрного сектору економіки за секторами й за рівнями, включаючи «центр–регіон–громада». На цих основоположних принципах в перспективі буде доцільно досягати як прямого, так і зворотного зв'язку між рибальством і системою галузевого державного регулювання національної економіки. Очевидно, що науково обґрунтовані пропозиції в даному контексті виступають неодмінною передумовою для досягнення оптимального поєднання сильних сторін ринкових й адміністративних важелів і механізмів регулювання. Проведений аналіз й дослідження міжгалузевих взаємозв'язків, динаміки ринкових трансформацій та макроекономічних чинників, спонукає нині нас проектувати ефективні стратегії розвитку галузей аграрного сектору. Дані підходи унаочнюють досягнутий оптимальний баланс між ринковою конкуренцією та адміністративним регулюванням, що забезпечить стабільність та рівновагу в галузевому економічному середовищі. При цьому надані пропозиції, які ґрунтуються на статистичних даних та економетричних моделях, дозволять зрозуміти інтеракцію різних секторів економіки та визначити оптимальні шляхи розвитку [11; 48; 73].

Тут слід зважати на думку вчених-економістів Назаркевича І., Кривень О., Ревко А. [22; 23], бо дослідники стверджують, що цілеспрямовано структурні трансформації здійснюються з метою досягнення відповідного рівня економічного зростання в середньостроковій та довгостроковій перспективі й економічного розвитку. В той же час під економічним розвитком вбачаємо комплексний процес як кількісних, так і якісних змін у методиках регулювання та в цілому у системі галузей аграрного сектору економіки. При цьому передбачається очевидний поступальний перехід до вищої форми суспільної й економічної організації господарських відносин в умовах надзвичайних викликів, досягнення традиційних темпів економічного зростання і особливо нарощування виробничого потенціалу.

Маємо нині усі підстави погодитись з думкою економістів, які під економічним зростанням обґрунтовують зростання обсягів суспільного виробництва, а також матеріального добробуту населення країни. Безперечно, ми не залишимо осторонь і розширення можливостей галузей аграрного сектору економіки щодо задоволення потреб населення світу саме в харчових продуктах і наданих послугах. Очевидним є той факт, що вчені саме під виробничим потенціалом розуміють спроможність виробничо-прогресивної сировинної бази будь-якої країни організувати і, особливо трансформувати виробничо-господарську діяльність узгоджено до зміни кон'юнктури ринку, включаючи агропродовольчих ринок, національні продовольчі та економічні інтереси [23, С. 33–40; 38].

Маємо сконцентрувати увагу на тому, що у зв'язку із надзвичайними економічними і безпековими викликами для України, на першочерговий план виходить доцільність поліпшення заходів, важелів й інструментів державного регулювання й удосконалення системи галузевого управління, зосереджуючись на аспектах регулювання сфери рибного господарства. Безпосередній вплив має і значне зниження обсягів промислового вилову водних біоресурсів у вітчизняних водоймах саме у 2022 році внаслідок введення воєнного стану і впливу надзвичайних ситуацій. Вказане очевидно має прямий вплив на умови та рівень дотримання економічної конкуренції промисловими рибалками.

У сучасному світі, де економічні виклики неухильно ростуть, регулювання галузевого розвитку стає предметом наукових досліджень і стратегічних рішень. У цьому контексті проведення аукціонів є механізмом оптимізації ресурсного розподілу та сприяння розвитку різних галузей. Здійснення аукціонів у галузі рибного господарства може стати ефективним у процесі для досягнення кількох ключових цілей. По-перше, аукціони можуть забезпечити справедливий та прозорий процес розподілу квот між різними учасниками ринку. Це сприяє запобіганню монополізації ринку та забезпеченню рівних умов для всіх гравців. По-друге, аукціони можуть стимулювати конкуренцію серед рибалок. Учасники аукціону будуть змушені пропонувати більш привабливі пропозиції інноваційному розвитку галузі. По-третє, аукціони можуть забезпечити додаткові надходження

доходів у державний бюджет. За умови виваженої системи оподаткування, цей дохід може бути використаний для підтримки збереження морських ресурсів.

Взагалі, впровадження системи аукціонів у рибному господарстві може стати важливим кроком у напрямку сталого розвитку рибальства та ефективного управління й регулювання цією стратегічно важливою галуззю.

Актуальним на даний час виступає питання ефективного управління рибними ресурсами, які нині й становлять важливу складову сталого галузевого розвитку. Безперечно, у цьому контексті розроблені нами у процесі наукового пошуку та надані пропозиції щодо проведення аукціонів виступають основою для формування і практичного застосування науково обґрунтованого методичного підходу для укладення договорів на право спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водоймах або їх частинах. Ми досліджували також можливість аукціонних механізмів у регулюванні доступу до рибних ресурсів, забезпечуючи чіткий баланс саме інтересів суб'єктів господарювання та стале використання таких ресурсів. При цьому, забезпечення елементів прозорості та відкритості в даних процедурах дозволяє уникнути корупції та непрозорих угод в галузі. На наш погляд, запропоновані в дисертаційному дослідженні підходи до розробки пропозицій щодо проведення аукціонів у рибному господарстві дозволяють надати ефективний розподіл прав на використання водних біоресурсів, враховуючи регіональні особливості й природні умови. Тому вперше науково обґрунтовану інноваційну систему проведення аукціонів через інструментарій застосування електронних торгів, у рибогосподарських водоймах або їх частинах, пропонуємо вважати базовим елементом ефективного управління рибними ресурсами та, як наслідок, поліпшення галузевого регулювання в сфері рибальства. Даний механізм застосування процедури для продажу через проведення електронних торгів на аукціоні права спеціального використання водних біологічних ресурсів є дійсно прикладним в умовах надзвичайних викликів. На даний процес впливає на дотримання мети щодо реалізації лімітів спеціального використання водних біоресурсів, включаючи прогнози допустимого вилову й визначення стартової ціни лота водних біологічних ресурсів (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Пропозиції до модернізації адміністративно-правового методу регулювання через удосконалення механізму проведення аукціонів і визначення ціни лота водних біоресурсів

Джерело: складено на основі опрацювання матеріалів [16, С. 12–16; 22; 31, С. 3214; 38, С. 7; 45; 72].

Важливим, на наш погляд, є такий висновок, що суб'єкти галузі рибного господарства у результаті проведення основних електронних торгів дійсно

отримають безперешкодне право на спеціальне використання водних біологічних ресурсів у вітчизняних рибогосподарських водоймах або їх частинах.

Маємо відзначити, в такому випадку, що суб'єкти, які функціонують безпосередньо в галузі рибного господарства, на сьогоднішній день можуть отримати дозвіл на спеціальне використання водних біологічних ресурсів.

Очевидно, що порядок отримання дозволів на вилов водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах або їх частинах раніше визначений саме постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) або відмови в його видачі, переоформлення та анулювання зазначеного дозволу» від 30.10.2013 № 801 [31].

Зокрема, варто скористатися розробленим і запропонованим механізмом регулювання економічних відносин, де користувачі вносять плату безпосередньо за спеціальне використання водних біологічних ресурсів. Дані елементи механізму прописані у порядку, який встановлений постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку справляння плати за спеціальне використання водних біоресурсів і розмірів плати за їх використання» від 12.02.2020 № 125.

При цьому доцільно було б дані заходи проводити і здійснювати в рамках видатків за КПКВК 2804010 «Керівництво та управління у сфері меліорації та рибного господарства» і згідно чисельності працівників апарату Держрибагентства України та його територіальних органів на визначений базовий рік.

Акцентуємо увагу на тому, що стартова ціна лота формується із суми цін на кожний із видів водних біоресурсів, а також їх обсягів. Важливо врахувати встановлені ліміти їх спеціального використання як вагових коефіцієнтів, обов'язково включивши та визначивши прогноз допустимого вилову, внесеного до відповідного лоту. Доцільно їх вартість обчислити за формулою (3.1):

$$СТ_{\text{цл}} = R_{\text{п}} \times O_{\text{в}}, \quad (3.1)$$

де $СТ_{\text{цл}}$ – стартова ціна лоту водних біологічних ресурсів; $R_{\text{п}}$ – розмір плати за спеціальне використання виду водних біологічних ресурсів (даний розмір встановлено згідно постанови Кабінету Міністрів України від 12.02.2020

№ 125); ОВ – обсяги різних видів водних біологічних ресурсів, безпосередньо включених до проекту договору. Показник розраховують згідно з формульним співвідношенням середнього обсягу добутих чи виловлених водних біоресурсів користувачами ресурсів у попередньому календарному році на відповідній рибогосподарській водоймі, кількості користувачів водних біоресурсів і допустимого для вилову обсягу водних біоресурсів на визначений календарний рік, розрахованого відповідно до наукового обґрунтування для визначення прогнозу допустимих виловів і нелімітованих водних ресурсів, а також встановлення лімітів. При цьому враховується співвідношення даних обсягів узгоджено з достатньою кількістю під час спеціального використання суден флоту рибного господарства, а також знарядь лову.

У контексті наукового обґрунтування та інноваційних підходів, заснованих на досвіді і науковій експертизі, знаряддя лову набувають значущості у контексті регулювання режимів промислу. Спираючись на передові дослідження та враховуючи динаміку природних ресурсів, ми маємо унікальну можливість розробити проект договору, що сприятиме ефективному використанню та збереженню біологічного потенціалу. Доцільно тримати в полі зору кількість користувачів водних біоресурсів, які попередньо здійснювали спеціальне використання водних біологічних ресурсів у даному календарному році, що передує поточному року, застосовується із коефіцієнтом в 1,4. Таких результатів вдасться досягти, коли до лота включимо тільки види водних біоресурсів, які позиціонуються як нелімітовані водні біоресурси. Тоді стартова ціна лота становитиме один неоподатковуваний мінімум доходів громадян щодо кожного із запропонованих видів водних біологічних ресурсів. Також слід звернути увагу, що гарантійний внесок буде встановлений організатором торгів близько 10 % від стартової ціни лота водних біоресурсів. Водночас є такі рекомендації, що такий розмір має бути не меншим від розміру не менше трьох мінімальних заробітних плат. Важливо нині оцінити значення прозорих елементів механізмів розподілу загальнодержавних ресурсів і створити рівні умови для економічної конкуренції серед суб'єктів господарювання.

Запропонований механізм проведення аукціонів сприятиме покращенню існуючих умов господарської діяльності та праці для рибалок через створення конкуренції на ринку риби. При цьому будуть допущені до участі з застосуванням прозорого механізму розподілу загальнодержавного ресурсу дійсно нові суб'єкти господарювання. Вказані суб'єкти безперечно можуть отримувати права саме на спеціальне використання водних біоресурсів, використовуючи власні конкурентні переваги. Наслідком практичного запровадження даних важелів державного регулювання стане доцільність використання загальнодержавного ресурсу, його ефективність для забезпечення національної та продовольчої безпеки у країні. Рекомендований до практичного запровадження механізм реалізації й дотримання рівних умов економічної конкуренції для промислових рибалок шляхом проведення аукціонів буде дієвим важелем державного регулювання в системі управління галуззю рибного господарства України.

Наступним значущим кроком у нашому дослідженні стане розроблення типового договору, що надає правове визначення відповідальності сторін при використанні водних біологічних ресурсів у рибогосподарських водоймах чи їх окремих частинах. Цей договір виступає не лише фундаментом для забезпечення юридичної ясності, але й відкриває нові можливості для впровадження передових підходів до регулювання галузі рибного господарства та сфери рибальства.

Електронні торги, як інноваційний механізм, спільно з запропонованим типовим договором, виступають підґрунтям сталого економічного зростання та стратегічного збереження надзвичайно цінних природних і рибних ресурсів. Ця синергія створює диверсифіковану та довгострокову платформу, де інтереси людей та природи взаємодіють у гармонійній рівновазі. Провівши поглиблені дослідження, пропонуємо новий науковий підхід щодо раціонального використання рибогосподарських водних об'єктів, що підкреслює необхідність гармонізації економічних, екологічних аспектів. Дана новаторська парадигма дозволяє досягти вирішення складних завдань з використанням заходів і методів регулювання рибного господарства, забезпечує урівноважений розвиток, з якого вигоди будуть сприяти і сучасному поколінню, а також нащадкам у майбутньому.

Щоб дані припущення стали актуальними, мали затребуваність, і безпосередньо знайшли практичну реалізацію, важливо здійснити удосконалення адміністративно-правового методу регулювання, де акцент зроблений на розробку нових інструментів і стратегій, створення більш прозорого та прогресивного механізму, сприяючи взаємодії між державою та споживачами, а також рибогосподарським бізнесом [17]. З метою систематизації та забезпечення ефективного управління використанням водних біоресурсів, науково обґрунтованою ідеєю є створення, а також введення у дію постанови Кабінету Міністрів України. Цей крок спрямований на встановлення чітких правових критеріїв для долучення нових господарських суб'єктів, які бажають здійснювати спеціальне використання водних ресурсів. Отримання таких прав дозволить створити більш відкрите та диверсифіковане середовище, сприяючи економічному зростанню та довгостроковому збереженню багатств природи. Стає зрозуміло, що ми маємо всі підстави для прогнозування поліпшення умов праці для рибалок у майбутньому, одночасно розширюючи і удосконалюючи механізми конкуренції на ринку риби. Цей підхід базується на об'єктивно проведеному аналізі й обґрунтованих наукових стандартах, сприятиме зростанню життєвого рівня рибалок та їх сімей, створенню більш конкурентоспроможного та вигідного для всіх економічного середовища.

В умовах сучасного глобального економічного та екологічного порядку, стратегічно важливим є раціональне використання усіх загальнодержавних водних і рибних біологічних ресурсів в рамках інтегрованої системи забезпечення продовольчої безпеки. Ця система, на основі науково обґрунтованої оптимізації підходів, є ключовою ланкою для досягнення економічної сталості й національної безпеки, сприяння гарантованому постачанню харчових ресурсів, забезпечення відповідального використання природних і рибних ресурсів.

Очевидно, коли звернутися саме до передового досвіду вибору й обґрунтування напрямків, принципів, інструментів і методів державного регулювання в розвинутих країнах світу, то акцентувати увагу бажано на порядку укладання Договорів на право спеціального використання водних біологічних ресурсів у рибогосподарських водоймах або їх частинах [17; 45].

За допомогою науково обґрунтованого підходу, рекомендуємо встановити механізм введення їх в дію безпосередньо після укладання, зі строком дії, у середньому, обмеженим одним роком. Це підвищить рівень узгодженості та адаптивності, сприяючи динамічній оптимізації ресурсів і посиленню впливу на підняті в даній науковій роботі питання. Водночас слід враховувати, що доцільно встановити регуляторні стратегії, здійснити регуляторну політику, вдосконалити економічний механізм, важелі та поліпшити елементи адміністративно-правового методу регулювання задля забезпечення балансу у підходах до ефективного регулювання рибальства, забезпечуючи поступове економічне зростання.

Таким чином, в нас нині наявні всі базові аргументи, щоб зробити аналітичні висновки та умовиводи, що при обґрунтуванні пропозицій заходів державного регулювання для розвитку рибного господарства України, де провідне місце має зайняти захист вітчизняних суб'єктів господарювання у галузі рибного господарства, а також розвиток внутрішнього агропродовольчого ринку та ринку риби, забезпечення умов дотримання економічної конкуренції саме для промислових рибалок на засадах ресурсозбереження. Суттєво, але не менше важливо, врахувати, що ефективна імплементація цих стратегічних кроків через заходи регулювання, передбачає модернізацію інструментів, важелів, методів у системі державного регулювання. Цей процес додатково ускладнений впровадженням у практичну діяльність цілком прозорих і конструктивних елементів механізму розподілу всього загальнодержавного ресурсу та проведення аукціонів з продажу права на укладення договорів на право спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водоймах, об'єктах або ж їх частинах.

Також важливо в такому випадку передбачити, що вказані заходи регулювання сприятимуть модернізації й удосконаленню адміністративно-правового методу регулювання і прийняттю відповідної постанови Кабінету Міністрів України шляхом запровадження електронних торгів з метою подолання надзвичайних викликів для вітчизняних суб'єктів господарювання в Україні та узгодженості заходів у контексті наростання глобальних трансформаційних процесів і в умовах надзвичайних викликів.

3.3. Прикладні рішення регулювання розвитку рибного господарства в умовах подолання впливу надзвичайних викликів для України

У поточних надзвичайних умовах господарської діяльності в різних секторах національної економіки спостерігаються значні економічні втрати, які потребують серйозного наукового підходу для їх аналізу та розв'язання. Відповідно до методологій швидкої оцінки пошкоджень, розроблених Світовим Банком і ФАО, для оцінки шкоди та втрат в аграрному секторі економіки, збитки визначаються як вплив тривалого воєнного стану на інфраструктуру, фізичні ресурси та виробничі активи [6; 50; 53]. Відновлення економічного становища в умовах кризи стає викликом, який потребує досить високого рівня наукової дослідженості, творчого мислення та системного економічного аналізу. Маємо відзначити, що саме за допомогою науково обґрунтованих стратегій, а також інноваційних підходів можна досягти ефективного відновлення та розвитку національної економіки. Тож, розуміння реального впливу надзвичайних обставин на різні галузі національної економіки спонукає до пошуку оригінальних підходів до дослідження втрат і шкоди в сільському господарстві та може базуватися на розробці нових методик збору даних, використанні сучасних технологій аналізу та моделювання, врахуванні індивідуальних особливостей кожного регіону.

Остаточний успіх у подоланні кризи залежить від розуміння не тільки економічних аспектів, але й соціокультурних та екологічних взаємозв'язків. Системний аналіз й інтегрований підхід дозволять зрозуміти глибинні фактори, що впливають на економічний стан країни. Ось чому, науковий підхід до вивчення надзвичайних умов та їх впливу на економіку може стати ключовим фактором для виходу з кризової ситуації і досягнення збалансованого розвитку країни. Втрати доцільно визначати як зміни економічного потоку, який виникає внаслідок введення воєнного стану саме із урахуванням впливу на національну та економічну безпеку в умовах надзвичайних економічних викликів.

Безперечно, з наступним кроком на порядку денному з'являється унікальна можливість реалізувати передові проекти та отримати гранти, спрямовані на

підтримку економічного відновлення аграрного сектору України, і зокрема, рибного господарства. Нині інноваційність та прагматизм стають ключовими компонентами для створення збалансованої та стійкої економічної системи в аграрній сфері. Зосередження на розвитку рибного господарства України відкриває безліч можливостей для створення нових робочих місць, підтримки прибережних районів і збільшення доходів галузей національної економіки. Це важливий крок у напрямку забезпечення продовольчої безпеки, розширення експортного потенціалу країни. Спроможність адаптуватися до змін допоможуть перетворити ці виклики в нові можливості. Зокрема проводяться семінари, наприклад, із грантової підтримки саме для мікро- й малих товаровиробників в рамках проекту ФАО «Комплексне, конкурентоспроможне та економічно раціональне створення ланцюжків доданої вартості у сільському, рибному та лісовому господарствах».

Грантова підтримка надає можливість розробити та впровадити нові технології, зелені практики та стандарти виробництва, що позитивно вплине на ефективність та конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств.

Поставлені завдання перед галуззю рибного господарства вимагають науково обґрунтованого підходу для розробки прикладних рішень, спрямованих на державне галузеве регулювання, зокрема і розвитку аквакультури, з урахуванням принципів ресурсозбереження. Для забезпечення сталого розвитку рибного господарства необхідно проводити аналіз ситуації в галузі. Це включає збір даних про стан рибницьких господарств, оцінку розміру пошкодженого чи зруйнованого майна, знищеного ремонтно-маточного поголів'я та інших ресурсів. На основі отриманих даних можна буде обґрунтувати необхідність матеріальної компенсації для відновлення втрачених ресурсів. Однак, розробка ефективних прикладних рішень вимагає не лише проведення практичних розрахунків, але й застосування інноваційних підходів і технологій.

Доцільно вказати на факт і відмітити, що під впливом зазначених загрозливих перспектив, національна та економічна безпека стають першочерговим завданням. Щоб протистояти цим викликам, здійснюється надзвичайно важлива спроба визначити базисні показники, включаючи той обсяг ресурсів, які розташовані

на територіях, що постраждали від воєнних дій. Цей процес є складним і потребує наукового обґрунтування, глибокого аналізу та дослідження. Тому важливим етапом є визначення збитків, заподіяних аквакультури України внаслідок введення воєнного стану, що має на меті забезпечення компенсації для цієї галузі, що допоможе стабілізувати діяльність та відновити потенціал.

При цьому маємо зауважити, що досить важливим є також врахування індивідуальних особливостей кожного суб'єкта господарювання у галузі рибного господарства для розробки персоналізованих підходів до компенсації.

Поступальному розвитку рибогосподарського виробництва нині в Україні приділяється належна увага в дослідженнях науковців. Також значну роль відіграють методики Продовольчої та сільськогосподарської організації ФАО ООН [24; 53]. Важливим кроком у забезпеченні сталого розвитку секторів аквакультури та рибальства в Україні було недавнє дослідження, проведене фахівцями з Представництва Продовольчої та сільськогосподарської організації ФАО ООН в Україні. Це дослідження відбувалося за постійної співпраці з Міністерством аграрної політики та продовольства України, Держрибагентством, а також Державною установою «Методично-технологічний центр з аквакультури». Акцентуємо увагу на тому, що за нашими пропозиціями, спільно з учасниками дослідження здійснено збір і аналіз значної кількості даних, що дозволило отримати об'єктивну та детальну оцінку збитків, заподіяних Україні в галузях аквакультури та рибальства.

Зауважимо, що отримані результати зумовили оригінальний характер наукових розвідок, що полягає в поєднанні сучасних методів аналізу даних й експертних знань з впровадженням новітніх технологій в рибному господарстві. Проаналізовані дані розширили спектр нових можливостей для впровадження інноваційних стратегій та розвитку секторів аквакультури й рибальства з урахуванням поточних надзвичайних викликів.

Також ми сконцентрувалися на результатах дослідження, оскільки дані індикатори і стали підґрунтям для розробки ефективних політик і державних програм, спрямованих на забезпечення сталого розвитку та підтримки галузей

аквакультури та рибальства в Україні. Це дає підстави перетворити виклики в можливості та забезпечити збалансований розвиток двох важливих секторів національної економіки, пов'язаних з продовольством.

Відповідно до отриманих даних згідно проведеного дослідження, під час анкетування та інтерв'ю суб'єктів аквакультури нам вдалось довести, що негативні наслідки саме для секторів рибного господарства, зокрема аквакультури та рибальства, є досить значними. Вказане є наслідком обмеження економічної діяльності, а також і величиною та обсягами заподіяних збитків [45].

Аналізуючи розрахунки ми встановили, що сектор аквакультури зазнав значних збитків, що становлять майже 15 % вартості загального валового річного обсягу виробництва вітчизняної продукції аквакультури. Ці високі показники збитків ставлять перед нами виклик, який потребує дієвих заходів і наукового підходу. Щоб протистояти даним викликам, потрібні інноваційні рішення та стратегії, які допоможуть зменшити збитки та забезпечити стале зростання сектору аквакультури. Слід запровадити в практичну діяльність комплексні заходи економічного регулювання на засадах ресурсозбереження, підвищення ефективності виробництва та впровадження сучасних технологій, на яких ми акцентували увагу в п.п. 3.1 даного дисертаційного дослідження. Не виключаємо важливий, на нашу думку, аспект посилення державної підтримки та сприяння розвитку сектору аквакультури через реалізацію інноваційних проектів і програм.

Ситуація з постраждалими суб'єктами господарювання в галузі рибного господарства видається особливо складною, оскільки вони накопичили значні збитки в середньому на 150 % отриманого доходу, тобто, які перевищують у 1,5 рази отриманий дохід. Такі дані підтверджують важливість й необхідність термінових заходів для державної підтримки та відновлення рибної галузі.

Сумарні збитки сектору аквакультури, складають 63 % від загальної валової вартості річного рибогосподарського виробництва. Це є виклик для національної економіки, оскільки рибне господарство відіграє провідну роль у забезпеченні продовольчої безпеки та стабільності сільськогосподарського виробництва. Враховуючи низьку норму прибутку та проблеми, пов'язані з довгими

виробничими циклами без належної державної підтримки, перед рибним господарством постає серйозне завдання. Наші розрахунки підтвердили, що до 30 % найбільш постраждалих суб'єктів господарювання в галузі рибного господарства можуть відчуті необхідність зупинити виробництво через обмежені можливості для відновлення без зовнішнього фінансування. Вказана ситуація потребує термінових дій та інноваційних підходів. Необхідно створити сприятливе середовище для бізнесу та підприємництва, забезпечити доступ до фінансових ресурсів і підтримки для найбільш вразливих виробників. Слід продовжити пошук нових джерел для фінансування, зокрема інвестиційних фондів, співпрацювати з державними органами й міжнародними організаціями. Важливо звернути увагу на використання інноваційних технологій та методів, що допоможуть знизити витрати, підвищити ефективність виробництва.

Очевидно варто враховувати соціальний аспект і вплив на зайнятість працівників у випадку зупинки виробництва. Тоді, розробка програм підтримки працівників та розширення робочих місць, за такого підходу, зможе допомогти зменшити негативний вплив й на соціальну сферу. Дані процеси в бізнесі стають очевидними, адже суб'єкти господарювання в галузі рибного господарства, які залишилися працювати, матимуть підстави щоб вирішити складне завдання та реінвестувати в рибогосподарське виробництво й повернутися до довоєнного рівня. Однак саме у цих складних періодах криється потенціал для розкриття нових можливостей та інноваційного розвитку.

Загальна ситуація зі збитками набуває значних розмірів, становлячи 121 % вартості загального річного виробництва та впливає на ліквідність суб'єктів господарювання в галузі рибного господарства у середньостроковій перспективі та можливість повного відновлення в довгостроковому плані, особливо з урахуванням того, що державна підтримка нині не доступна. Зокрема у дослідженні «Огляд збитків від війни в сільському господарстві України» наведено розмір пошкоджень за категоріями і обґрунтовано визначення пошкодження як грошової вартості матеріальних активів, які знищено, вкрадено або частково пошкоджено, та вони ще придатні для ремонту чи відновлення незважаючи на

окупацію. Такі втрати варто розглядати як недоотриманий дохід, що включає збільшені виробничі витрати. Така динаміка втрат є складною й впливає на рибогосподарський бізнес, але також в перспективі може стати стимулом для пошуку нових можливостей та оптимізації процесів [24; 50; 53].

Крім того, варто розглянути можливості для диверсифікації продукції та пошуку нових ринків збуту. Розширення асортименту й залучення нових клієнтів можуть допомогти господарствам компенсувати втрати і створити додаткові джерела доходу. Та проведені наукові дослідження нас налаштували на думку про недоотримані вигоди й зниження рівня продовольчої безпеки. Це підводить нас до думок про порушення принципу доступного харчування та у перспективі необхідності дотримання стандартів країнами-експортерами агропродовольчої продукції на засадах ресурсозбереження, а також управління економічною безпекою національної економіки в умовах ризиків, надзвичайних викликів і невизначеності. Це одна з ключових проблем, з якою мають справу вчені-економісти, і яка потребує комплексного підходу для вирішення [15; 21; 24; 50; 73; 74]. Доречним у післявоєнний період галузевого розвитку взяти до уваги дослідження щодо реалізації на практиці моделі досягнення економічної безпеки. Вказане пов'язане з тим, що нами розглянуто промислове виробництво як базовий і стратегічний напрям розвитку галузей національної економіки, включаючи рибне господарство. Безперечно такі заходи стануть базовим структурним елементом економічної безпеки держави. При цьому вчені-дослідники переконливо аргументують, що показники економічної ефективності виступають пріоритетом при визначенні напрямків економічного розвитку країни, зважаючи на економічне зростання та соціальний прогрес у суспільстві [68]. Тож ми з одностайністю підтримуємо думку щодо визначення перспектив розвитку аграрного сектору України, враховуючи економічні виклики, що постали перед галуззю. Водночас за орієнтир може слугувати реалізація заходів державного регулювання, який забезпечить сталий та успішний розвиток рибної галузі [75, С. 116–131].

Заради досягнення поставлених цілей та завдань, було розроблено методичні рекомендації та практичні пропозиції, спрямовані на реалізацію заходів

державного регулювання в аспекті порівняння регіонів за ступенем збитків, а також оцінки розміру компенсації збитків рибному господарству України. Весь процес дослідження був заснований на застосуванні передових загальнонаукових методів, що дало нашій роботі унікальності. Для вивчення і розуміння взаємозв'язку між ступенем збитків у рибному господарстві загалом та секторі аквакультури зокрема, ми використовуємо емпіричні методи, які включають опис та експеримент. Ці методи дозволяють нам більш глибоко і докладно дослідити та аналізувати дані, що стосуються різних регіонів України.

Одним із новаторських підходів є розробка підходів, що дозволяють створити карту регіонів України з умовним поділом на три блоки областей. Такий підхід дозволяє вченим більш точно ідентифікувати особливості та закономірності, які можуть впливати на збитки та рівень розвитку рибного господарства в різних частинах України. Застосування емпіричних методів і моделювання надає нам можливість здійснювати аналіз на основі об'єктивних даних, що допомагає у розробці більш ефективних і науково обґрунтованих рекомендацій для розвитку рибного господарства. Тож, завдання полягає саме в покращенні ефективності та сталості цієї важливої галузі для економіки, а також забезпеченні збалансованого розвитку в різних регіонах України.

Обраний напрям до дослідження та аналізу даних дозволив нам зрозуміти комплексні виклики, з якими має справу рибне господарство, та знайти нові, інноваційні рішення для їх вирішення. Дані дослідження базуються на високому рівні наукової обґрунтованості, що дозволяє запровадити розроблені заходи регулювання й забезпечити розвиток галузі рибного господарства через пояснення даних під час визначення загальних потужностей рибницьких господарств в розрізі областей, регіонів і в цілому відповідно до даних статистичної звітності за формою 1-А риба та в процесі використання базових показників оцінки величини потреби у компенсаціях і відновленні, визначенні основних індикаторів, включаючи обсяг ресурсів, розташованих безпосередньо на територіях, що постраждали від активних бойових дій. Така інтегрована методологія дозволила нам зіставити різні дані, врахувати фактори, що впливають на рівень збитків і компенсації.

З метою більш детального розуміння залежності між рівнем збитків у рибному господарстві загалом і секторі аквакультури зокрема, а також впливу географічного розташування на цей процес, ми пропонуємо розроблену унікальну карту областей України з умовним поділом на три складові:

1) фронтові, тобто області, де ведуться активні бойові дії (Луганська, Донецька, Херсонська, Запорізька);

2) прифронтові – області, які межують з фронтовими та області, де є постійна небезпека ракетних обстрілів й можливе поновлення бойових дій (Київська, Житомирська, Сумська, Чернігівська, Полтавська, Харківська, Кіровоградська, Дніпропетровська, Миколаївська й Одеська області);

3) тиллові – області, які знаходяться у тилу (Закарпатська, Волинська, Львівська, Вінницька, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Рівненська, Івано-Франківська, Черкаська).

Такий інноваційний підхід до умовного поділу областей України для нас на даному етапі дослідження важливий тим, що дозволяє нам зосередитися на специфічних особливостях і особливих викликах, до яких дотична кожна частина країни. Такий підхід дозволить забезпечити персоналізований підхід до розробки стратегій розвитку секторів рибного господарства в кожному регіоні, враховуючи його особливості та потенціал. Це допоможе забезпечити більш ефективне використання ресурсів та підвищити продуктивність галузі.

Наші дослідження, базуючись на створеній нами карті областей, надають цінний інструмент для уряду, наукових установ та громадськості, щоб спільно працювати над стратегічним плануванням та реалізацією дій, спрямованих на розвиток рибного господарства в Україні. Даний підхід допоможе забезпечити сталість, зростання показників рибної галузі, сприяючи забезпеченню продовольчої безпеки та підвищенню економічного розвитку країни. Для досягнення поставленої в роботі мети пропонуємо адаптувати запропоновані наукові рекомендації до більш детального дослідження впливу, які зазнали різні регіони України та здійснити порівняння регіонів за ступенем понесених збитків й розробити методичні підходи до оцінки розмірів компенсації збитків рибному господарству (рис. 3.5).

Однією з ключових складових нашого дослідження є аналіз розподілу суб'єктів аквакультури на великі, середні та малі господарства з урахуванням їх розташування в різних областях і регіонах. Це дослідження надає можливість зрозуміти динаміку та особливості розвитку галузі аквакультури в різних частинах країни. Провівши аналіз даних у контексті різних областей та регіонів, ми виявили тенденції та визначили потенційні перешкоди й можливості для розвитку суб'єктів рибного господарства у секторі аквакультури.

Рис. 3.5. Карта областей України поділених на регіони (фронтові, прифронтові та тилові)

Примітка. Інформація щодо АР Крим поки тимчасово не доступна.

Джерело: складено на основі матеріалів [17, С. 58–68; 20, С. 76–89; 45] та даних Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури»

Маємо зазначити, що аналізуючи дані про великі, середні та малі господарства, ми можемо розробити персоналізовані рекомендації та заходи, що сприятимуть сталому росту на всіх рівнях діяльності в аквакультурі. Тому для поділу рибницьких господарств на великі, середні та малі, необхідно мати комплексну та докладну інформацію про різні аспекти їхньої діяльності. Дані

розрахунки базуються на зіставленні різних параметрів, зокрема потужність господарства, площа ставкового фонду та обсяг виробленої продукції за рік.

Провівши аналіз даних, маємо всі підстави, щоб визначити масштаби та ефективність роботи рибницьких господарств. При цьому, слід зосередитися не лише на розмірі рибницького господарства, але і на продуктивності та виробничих показниках, що дозволяє нам отримати більш об'єктивні результати. Даний підхід полягає в зіставленні різних параметрів та вивченні господарств у комплексі. Це допомагає визначити їх потенційну роль у розвитку галузі.

Оскільки форма статистичної звітності 1-А риба для рибного господарства передбачає агреговану інформацію в загальному форматі, то отримати докладні дані щодо кожного окремого рибницького господарства нині є досить складно. Ця форма звітності дозволяє зібрати інформацію, що допомагає зрозуміти галузь рибного господарства в цілому. Однак, такий агрегований підхід ускладнює можливість отримання детальних даних про кожне окреме господарство.

У процесі розподілу рибницьких господарств на категорії великих, середніх та малих, пропонуємо застосувати наступний підхід: великі – юридичні особи; середні та малі – фізичні. Кількість діючих рибницьких господарств у 2021 році, за інформацією територіальних управлінь Держрибагентства, представлена у табл. 3.1 та додатку Ж.

Маємо відмітити той факт, що в табл. 3.1 наведені дані про кількість фізичних, а також юридичних осіб за кожною областю окремо й разом, включаючи загальну кількість у розрізі фронтових, прифронтових і тилкових регіонів та їх кількість загалом.

У переліку ми зосереджуємося тільки на тих господарствах, які активно займалися діяльністю з виробництва продукції аквакультури протягом 2021 року, зокрема: * Інформація про дану область від територіальних управлінь Держрибагентства у 2021 році відсутня; ** Фактична кількість суб'єктів рибного господарства у секторі аквакультури в даній області вища, аніж було наведено у табл. 3.1. Водночас про більшість з цих суб'єктів за даними територіальних управлінь Держрибагентства у 2021 році інформація відсутня.

Відзначимо, що у графі про ведення діяльності у секторі аквакультури протягом 2021 року, рибницькі господарства вказали позитивну відповідь - «Так».

Таблиця 3.1

Перелік суб'єктів господарювання у секторі аквакультури за регіонами України за даними територіальних управлінь Держрибагентства України в 2021 році, одиниць

№ з/п	Регіон	Суб'єкти аквакультури, юридична особа, кількість	Суб'єкти аквакультури, фізична особа-підприємець, кількість	Всього	Примітка
Фронтіві області					
1.	Луганська обл.	-	-	-	Інформація за областю відсутня*
2.	Донецька обл.	2	3	5	
3.	Запорізька обл.	15	11	26	
4.	Херсонська обл.	19	12	31	
	Разом фронтіві	36	26	62	
Прифронтіві області					
1.	Житомирська обл.	22	86	108	
2.	Дніпропетровська обл.	10	4	14	Більшість за областю - дані відсутні**
3.	Одеська обл.	30	41	71	
4.	Миколаївська обл.	10	15	25	
5.	Київська обл.	32	17	49	
6.	Чернігівська обл.	15	12	27	
7.	Сумська обл.	42	163	205	
8.	Харківська обл.	5	3	8	
9.	Полтавська обл.	4	17	21	
10.	Кіровоградська обл.	33	55	88	Більшість за областю - дані відсутні
	Разом прифронтіві	203	413	616	
Тилові області					
1.	Черкаська обл.	16	33	49	Більшість за областю - дані відсутні
2.	Вінницька обл.	33	98	131	
3.	Хмельницька обл.	9	67	76	Більшість за областю - дані відсутні
4.	Рівненська обл.	34	39	73	Надали тільки звіт***
5.	Тернопільська обл.	37	149	186	
6.	Чернівецька обл.	37	178	215	
7.	Івано-Франківська обл.	18	8	26	
8.	Закарпатська обл.	10	6	16	Більшість за областю - дані відсутні
9.	Львівська обл.	31	31	62	
10.	Волинська обл.	13	59	72	
	Разом тилові	238	668	906	
	Всього	476	1336	1812	

При цьому за позначкою «***» встановлено, що в цій сфері інформаційні дані про здійснення рибницькими господарствами господарської діяльності з виробництва продукції аквакультури відсутні. Тому підбір інформації проводили шляхом вибірки тих рибницьких господарств, що надали річний звіт до територіальних управлінь Держрибагентства. Подальші дослідження, проведені з урахуванням зібраної інформації, сприяли точній та коректній оцінці розміру матеріальних компенсацій, які необхідно надати господарствам у галузі рибного господарства в різних регіонах. Здійснені наукові дослідження дозволили з'ясувати особливості впливу конкретних факторів, таких як географічне розташування, кліматичні умови, а також технічні та соціоекономічні чинники на рівень збитків господарств.

Важливо відмітити, що врахування різних аспектів господарської діяльності в рибному господарстві у різних регіонах дозволило сформулювати рекомендації щодо оптимального розподілу матеріальних компенсацій між суб'єктами господарювання. Крім того, науковий підхід дозволив визначити пріоритети та перспективи для розвитку рибного господарства в різних регіонах країни з урахуванням їхніх потреб і можливостей. Результати досліджень і надалі можуть послужити основою для розробки ефективних програм державної підтримки галузі рибного господарства, спрямованих на відновлення та розвиток аквакультури в умовах післякризового повоєнного відновлення. На нашу думку, для визначення загальних потужностей рибницьких господарств за областями і регіонами, відповідно до даних статистичної звітності форми 1-А риба за 2021 рік доцільно:

1. Встановити величину розміру заподіяних галузі збитків;
2. Здійснити розрахунки і визначити за відповідними критеріями загальну потужність одного регіону відносно іншого регіону;
3. Визначити категорії за якими буде розраховано розмір компенсації.

Узагальнена інформація за областями, регіонами та загалом щодо площі зариблених ставків, обсягів вирощеної товарної риби та кількості вирощеного рибопосадкового матеріалу подана у табл. 3.2. Наукові дослідження, які були представлені, підтверджують, що наведені дані містять у собі інформацію про

усі види риб, які передбачені в формі звітності 1-А риба, об'єднані разом. Водночас варто зазначити, що показники обсягів вирощеної товарної риби охоплюють декілька різноманітних способів ведення аквакультури, включаючи ставкову, садкову та басейнову системи.

Таблиця 3.2

Загальні потужності господарств за областями, регіонами та в цілому згідно з даними форми звітності 1-А риба (річна) за 2021 рік

№ з/п	Назва регіону	Площа зариблених ставків, га	Товарна риба, тонн*	Рибопосадковий матеріал, тис шт
Фронтові області				
1.	Луганська обл.	-	-	-
2.	Донецька обл.	960,0	522,4	67 919,0
3.	Запорізька обл.	303,7	94,2	13 021,8
4.	Херсонська обл.	3 680,4	400,9	74 984,1
	Разом фронтові	4 944,1	1 017,5	155 924,9
Прифронтові області				
1.	Житомирська обл.	2 168,7	852,9	3 200,3
2.	Дніпропетровська обл.	393,3	319,0	8 600,0
3.	Одеська обл.	795,9	236,0	309 981,0
4.	Миколаївська обл.	867,9	312,0	1 500,0
5.	Київська обл.	2 336,5	803,7	5 514,0
6.	Чернігівська обл.	536,6	113,0	10 328,8
7.	Сумська обл.	3 132,2	1 708,7	4 560,0
8.	Харківська обл.	772,9	209,3	212,2
9.	Полтавська обл.	551,9	84,5	-
10.	Кіровоградська обл.	4 101,9	255,5	2 503,9
	Разом прифронтові	15 657,8	4 894,6	346 400,2
Тилові області				
1.	Черкаська обл.	2 194,0	2 846,7	92 689,3
2.	Вінницька обл.	4 764,6	1 252,8	40 231,1
3.	Хмельницька обл.	2 376,5	700,00	52 419,8
4.	Рівненська обл.	1 221,3	545,5	33 293,1
5.	Тернопільська обл.	1 529,9	569,3	4 500,0
6.	Чернівецька обл.	1 178,3	699,8	7 005,5
7.	Івано-Франківська обл.	802,1	424,3	19 695,7
8.	Закарпатська обл.	496,9	264,6	32 960,0
9.	Львівська обл.	2 113,3	855,6	4 190,7
10.	Волинська обл.	947,0	772,4	6 867,1
	Разом тилові	17 623,9	8 931,0	293 852,3
	Всього	38 225,8	14 843,1	796 177,4

Примітка. Обсяги вирощеної товарної риби вказані загальні, зокрема в ставках, садках, басейнах, акваріумах.

Джерело: упорядковано за даними [17, С. 58–68; 20, С. 76–89; 45]

Наступним етапом є визначення розміру компенсації збитків заподіяних вітчизняному сектору аквакультури. Тому ми маємо констатувати, що за

інформаційно-аналітичними даними дослідження щодо попередньої оцінки збитків України в секторах рибного господарства як аквакультури, так і рибальства Представництва Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН в Україні за безпосередньої участі Держрибагентства та Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури», які взяли безпосередню участь у збиранні, аналізі й перевірці інформації, загальна сума отриманих збитків становить 21,6 млн дол. США. Згідно офіційного курсу Національного банку України станом на 09.01.2023 р. курс долара США (USD) до гривні (UAN) становить 36,5686 грн за один долар США.

Тому визначена сума у гривнях складатиме 789 881,760 грн.

Водночас, необхідною умовою для ефективного відновлення та компенсації збитків є гарантування того, щоб загальна величина фінансових ресурсів, необхідних для цих цілей, становила приблизно таку ж суму.

Важливим завданням надання компенсацій для прифронтових регіонів, що включає 616 діючих суб'єктів аквакультури, є відновлення пошкодженої інфраструктури, налагодження логістичних вузлів, відновлення потужностей рибницьких господарств як було станом на 23.02.22 р. або наближення до цих значень. У контексті компенсацій для тилкових регіонів, що охоплює 906 діючих суб'єктів аквакультури, ставиться за мету стимулювання розвитку галузі шляхом розширення виробничих потужностей, збільшення обсягів виробництва товарної риби та рибопосадкового матеріалу, а також покращення логістики регіону як основного транспортного вузла. Це дозволить ефективно забезпечити доставку рибогосподарського виробництва на ринки збуту та знизити витрати на транспортування, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності регіону та підвищенню його економічного потенціалу. Так, компенсації для тилкових регіонів не тільки сприятимуть розвитку аквакультури, а й допоможуть покращити інфраструктуру та економічний потенціал цих регіонів, що має важливе значення для сталого економічного зростання й підвищення життєвого рівня населення.

Також ми визначаємо базисні показники, зокрема обсяг ресурсів, які розташовані на територіях, які є постраждалими від активних воєнних дій.

Вважаємо, що розподіл коштів у розрізі регіонів має бути наступним: фронтові – ведуться бойові дії, підрахунок збитків наразі не можливий; прифронтові – 80 % від загальної суми; тиллові – 20 % від загальної суми.

На основі вище проведених розрахунків, констатуємо, що загальна сума збитків становить 790,0 млн грн або 21,6 млн дол. США. Тому розмір потенційної матеріальної компенсації повинен становити не менше від цієї суми.

Враховуючи той факт, що більшість прифронтових областей на даний час знаходяться в безпосередній близькості саме до фронтових областей та потрапляють під обстріли, внаслідок чого фіксуються руйнування та пошкодження техніки, засобів виробництва, виробничих активів, обладнання, обґрунтованим буде виділення 80 % від загальної суми на підтримку даного регіону.

Маємо зауважити, що 80 % від запропонованої суми становить – 632,0 млн грн. При цьому інші 20 %, що складають – 158,0 млн грн доцільно направити на підтримку та розвиток господарств тилового регіону.

У ході дослідження виявлено, що тиллові області в аспекті руйнацій не зазнали потужних руйнувань виробничих активів. Проте вплив воєнних дій та їх наслідків відчутно вплинули на економіку даного регіону й здійснення господарської діяльності. Навіть коли побудовані споруди не пошкоджені прямими ударами, проте існують перешкоди для їх належної експлуатації через відсутність енергопостачання, виснаження людських ресурсів або втрату доступу до ринків. Тож, значний вплив воєнних подій на економіку тиллових регіонів створює потребу в компенсаційних заходах для підтримки господарств у цих областях.

У даному дослідженні не враховуються фронтові регіони щодо отримання компенсацій, оскільки вони залишаються під активним впливом бойових дій, і в даний момент неможливо точно оцінити завдані їм збитки.

При цьому, важливо підкреслити, що дане наукове дослідження може стати базовим інструментом для вивчення і врахування збитків у фронтових регіонах після завершення бойових дій та відновлення мирного стану. Враховуючи безпосередній вплив активних бойових дій на економіку і господарську діяльність у таких регіонах, детальний аналіз може сприяти розробці відповід-

них компенсаційних заходів і забезпеченню швидкого відновлення регіональної економіки та господарств з виробництва риби та інших водних біоресурсів.

Пропонуємо розподіл компенсацій, враховуючи їх величину, для кожного регіону проводити за наступними категоріями (табл. 3.3). У табл. 3.3 в відсотковому співвідношенні представлено загальні значення для тилового та прифронтового регіонів, а також здійснена оцінка розміру компенсації збитків. Для наочності та кращого розуміння отриманих результатів, доцільно здійснити розподіл коштів за основними напрямками (категоріями) прифронтового регіону.

Таблиця 3.3

Співвідношення загальних значень між тиловим і прифронтовим регіонами та оцінка розміру компенсації понесених збитків

Співвідношення основних показників між собою			
Назва регіону	Площа зариблених ставків, га	Товарна риба, тонн*	Рибопосадковий матеріал, тис шт
Прифронтовий (разом)	15 657,8 (47 % від загальної суми)	4 894,4 (35 % від загальної суми)	346 400,2 (54 % від загальної суми)
Тиловий (разом)	17 623,9 (53 % від загальної суми)	8 930,8 (65 % від загальної суми)	293 852,3 (46 % від загальної суми)
ЗАГАЛОМ	33 281,7	13 825,2	640 252,5
Оцінка розміру компенсацій			
Назва регіону та категорія	Розрахунок суми збитків у відсотковому співвідношенні до загальної суми призначеної регіону спираючись на один або декілька показників:		
	Площа зариблених ставків	Обсяги товарної риби	Рибопосадковий матеріал
Прифронтовий регіон <i>Орієнтовний розмір збитків заподіяний аквакультури регіону в наслідок війни 632 000 000 грн.</i>	15 657,8 (47 % від загальної суми)	4 894,4 (35 % від загальної суми)	346 400,2 (54 % від загальної суми)
Основні засоби (в більшій мірі відновлення пошкоджених активів)	81,9 %		
Електрогенератори (загалом 101 шт.)	6,1 % (61 шт.)		
Логістика та переробка	1,9 %		
Виробництво рибопосадкового матеріалу	0,1 %		

Продовження табл. 3.3

Інші витрати	10,0 %		
Тиловий регіон <i>Орієнтовний розмір збитків заподіяний аквакультурі регіону в наслідок війни 158 000 000 грн.</i>	17 623,9 <i>(53 % від загальної суми)</i>	8 930,8 <i>65 % від загальної суми</i>	293 852,3 <i>46 % від загальної суми</i>
Основні засоби (в більший мірі реконструкція та збільшення обсягів виробництва)	64,0 %		
Електрогенератори (загалом 101 шт.)	16,0 % (40 шт.)		
Логістика та переробка	-	9,0 %	-
Виробництво рибопосадкового матеріалу	1,0 %		
Інші витрати	10,0 %		

Джерело: розроблено на основі матеріалів [3; 25; 34; 39; 40; 41; 42; 56; 66; 67].

Орієнтовний розмір збитків заподіяний сектору аквакультури прифронтового регіону внаслідок воєнних дій становить 632,0 млн грн. Для досягнення поставленої мети, нині доцільно здійснити розподіл коштів за основними напрямками (категоріями) прифронтового регіону з використанням наступних блоків.

Категорія 1. Основні засоби виробництва:

- відновлення пошкодженої інфраструктури;
- реконструкція інфраструктури;
- розширення виробництва та поновлення водопостачання;
- технічне переоснащення та інше.

Категорія 2. Закупівля електрогенераторів:

- генератор загальною потужністю 50–100 кВт, який в середньому коштує 634 000 грн. Всього потрібно 101 генератор сумарною вартістю 64 034 000 грн. Потреба в електрогенераторах, виходячи з перебоїв із електропостачанням, інтенсивності обстрілів для прифронтового регіону, на наш погляд, становить 60 % від загальної кількості, 101 штука (для тилового регіону 40,0 %).

У грошовому еквіваленті це становитиме 38 674 000 грн або 6,0 % від загальної суми збитків, які заподіяні даному регіону.

Категорія 3. Розвиток логістики та рибопереробки:

- живорибні машини;
- швидкозаморожуючі апарати;

- пакувальні машини;
- інше обладнання.

Одна пакувальна машина в середньому коштує – 100 000 грн.

Одна швидкозаморожуюча установка – 220 000 грн.

Одна автономна, самохідна живорибна машина та додаткові ємності для транспортування – 5 000 000 грн.

Для прифронтового регіону необхідно 35 % (див. табл. 3.3) наступного обладнання: 20 пакувальних машин; 5 автономних, самохідних живорибних машин і додаткові ємності для транспортування 20 швидкозаморожуючих установок на загальну суму 29 800 000 грн. Так, 35 % від цих значень становитиме: 7 пакувальних машин, 7 швидкозаморожуючих установок і 2 живорибні машини на загальну суму 11 874 200 або 1,9 % від суми збитків заподіяних аквакультурі даного регіону внаслідок воєнних дій.

Звернемо увагу на константувальний аспект відсоткового співвідношення вирощеної товарної риби в прифронтовому регіоні до загальної суми вирощеної риби як у прифронтовому, так і в тиловому регіонах.

Категорія 4. Виробництво рибопосадкового матеріалу:

- електрогенератори;
- лоткові лінії, інкубаційні апарати, інкубаційні цехи (оновлення, розширення);
- живорибні машини, а також ємності;
- технічне переоснащення тощо.

Маємо відзначити, що один інкубаційний апарат коштує близько 12 тис. грн. Живорибні ємності в середньому коштують – 27 тис. грн. Аератори, насоси, фільтри, коштують за комплект майже 7,5 тис. грн. Разом комплект із підтримки виробництва рибопосадкового матеріалу коштуватиме 16,0 тис. грн. На прифронтовий регіон рекомендована кількість становитиме три комплекти на область, що відноситься до цього регіону, тобто 30 комплектів. Загальна вартість становить 480,0 тис. грн або 0,1 % від суми, яка рекомендована регіону.

Категорія 5. Інші витрати. Водночас інші витрати представляють собою всі суміжні витрати з плануванням, підготовкою та впровадженням попередніх

пунктів. До даної суми входять витрати і на логістику, і на компенсацію інфляції. Прифронтовому регіону належить 10 %, що становить 63 200 000 грн.

З проведених досліджень випливає, що розподіл коштів відбувається за основними напрямками (категоріями) тилового регіону.

Далі було проведено розрахунок стосовно розподілу коштів за основними напрямками (категоріями) тилового регіону. Орієнтований розмір збитків, заподіяних аквакультури регіону внаслідок воєнних дій, складає 158,0 млн грн.

Категорія 1. Основні засоби виробництва:

- відновлення пошкодженої інфраструктури;
- реконструкція інфраструктури;
- розширення виробництва;
- поновлення водопостачання;
- технічне переоснащення та інше.

Категорія 2. Закупівля електрогенераторів

Генератор загальною потужністю 50–100 кВт в середньому коштує близько 634 000 грн. Всього потрібен 101 генератор вартістю 64 034 000 грн.

Потреба в електрогенераторах, виходячи саме з інтенсивності обстрілів і перебоїв з електропостачанням для прифронтового регіону, на нашу думку, становить 40 % від загальної кількості в 101 штуку (для прифронтового регіону 60 %). У грошовому еквіваленті ця сума становитиме 25 360 000 грн, або приблизно 16 % від загальної суми збитків, які заподіяні цьому регіону.

Категорія 3. Розвиток логістики та рибопереробки:

- живорибні машини;
- швидкозаморожуючі апарати;
- пакувальні машини;
- електрогенератори;
- інше обладнання.

Одна пакувальна машина в середньому коштує – 100 000 грн.

Одна швидкозаморожуюча установка – 220 000 грн.

Одна автономна, самохідна живорибна машина та додаткові ємності для транспортування – 5 000 000 грн.

Тиловий регіон потребує 64 % обладнання, зокрема 20 пакувальних машин, а також 20 швидкозаморожуючих установок. Потрібно 5 автономних, самохідних живорибних машин і додаткові ємності для транспортування на загальну суму 29 800 000 грн (див. табл. 3.3, додаток 3).

За проведеними розрахунками, 64 % від вказаних індикаторів і показників становить: 13 пакувальних машин, а також 13 швидкозаморожуючих установок і 3 живорибні машини на загальну суму 14 160 000 грн або 9 % від суми збитків заподіяних сектору аквакультури даного регіону в наслідок воєнних дій.

Категорія 4. Виробництво рибопосадкового матеріалу:

- електрогенератори (категорія 2);
- лоткові лінії, інкубаційні апарати тощо;
- оновлення, розширення інкубаційних цехів;
- живорибні машини та ємності;
- технічне переоснащення та інше.

В середньому один інкубаційний апарат різних модифікацій коштує – 12,0 тис. грн. Живорибні ємності коштують близько – 27,0 тис. грн. Аератори, насоси та фільтри коштують за комплект близько 7,5 тис. грн.

Розрахунки підтверджують, що комплект з метою підтримки виробництва рибопосадкового матеріалу становить 16,0 тис. грн. Тому на тиловий регіон рекомендована кількість буде становити 10 комплектів на область, яка відноситься саме до даного регіону або 100 комплектів. Їх загальна вартість становитиме 1 600 000 грн або 1 % від суми, яка рекомендована для регіону.

Категорія 5. Інші витрати

Інші витрати представляють собою всі суміжні витрати з плануванням, підготовкою й практичною реалізацією попередніх пунктів. Водночас у цю суму додано витрати на логістику й компенсація інфляції. Для тилового регіону 10 % становитимуть 15 800 000 грн. Безперечно, важливими в даному аспекті є

рекомендовані значення щодо компенсації збитків заподіяних саме сектору аквакультури України (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Рекомендовані значення щодо компенсації збитків заподіяних сектору аквакультури України у відсотках, гривнях і загалом

Категорія	Орієнтовна сума компенсації збитків		Примітки
	у відсотках, %	у гривнях, грн	
Прифронтний регіон			
Основні засоби	81,9 %	517 771 800,0	З метою відновлення пошкоджених активів
Електрогенератори	6,1 %	38 674 000,0	Для уникнення перебоїв з електропостачанням
Логістика та переробка	1,9 %	11 874 200,0	З урахуванням потреби у швидкозаморожуючих апаратах
Виробництво рибопосадкового матеріалу	0,1 %	480 000,0	Закупівля базових комплектів
Інші витрати	10,0 %	63 200 000,0	З урахуванням інфляції
Загалом	100,0 %	632 000 000,0	
Тиловий регіон			
Основні засоби	64,0 %	101 080 000,0	Переважно реконструкція та збільшення обсягів виробництва
Електрогенератори	16,0 %	25 360 000,0	Для уникнення перебоїв з електропостачанням
Логістика та переробка	9,0 %	14 160 000	З урахуванням потреби виробництва продукції з доданою вартістю
Виробництво рибопосадкового матеріалу	1,0 %	1 600 000	Закупівля базових комплектів
Інші витрати	10,0 %	15 800 000	З урахуванням інфляції
Загалом	100,0 %	158 000 000	

Джерело: упорядковано за матеріалами [30; 34; 40; 41; 69; 72; 76].

Проведене дослідження підтверджує, що потрібно ще й мати документи та підтвердити втрати.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні

внаслідок збройної агресії» основоположними базовими показниками й індикаторами, за якими оцінюватиметься шкода й понесені збитки є:

а) упущені вигоди та доходи, які суб'єкт господарювання був би спроможний отримати при звичайних життєвих обставинах, у тому випадку коли його власне майно не було б знищене або ж пошкоджене;

б) вартість знищеного, втраченого чи пошкодженого майна.

Також у Постанові Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» [30; 37] передбачено наявний факт того, що визначення нанесеної шкоди, а також отриманих збитків здійснюється згідно методики, яка затверджена спільним наказом Фонду державного майна України та Мінекономіки, за погодженням з Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Поки така методика не затверджена, пропонується взяти за основу наявні загальні правила для підтвердження збитків.

По-перше, слід зібрати всі копії документів, які можуть підтвердити право власності на майно, включаючи договори купівлі-продажу, а також витяги із реєстрів, можна долучити наявне свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу та інші підтверджуючі документи. У тих випадках коли документи не було можливості зберегти, то першочергово слід почати процедуру їх відновлення одразу після скасування воєнного стану [17; 20, С. 76–89; 45].

Важливим кроком стане у перспективі проведення інвентаризації відповідно до вимог наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань» від 02.09.2014 № 879 та документальне підтвердження наявності майна, визначення його стану, і при цьому слід встановити відповідність критеріям [7; 9; 17; 31; 45]. Потім слід обов'язково здійснити експертну оцінку нанесених збитків, які завдані майну суб'єкта господарювання в галузі рибного господарства. Наступним етапом буде розрахунок упущених вигод, тобто визначення доходів, які суб'єкт господарювання в галузі рибного господарства отримав би, у випадку коли б дане майно не було пошкоджено. У майбутньому, упущені вигоди слід чітко

розраховувати за методикою, яка нами розглянута вище. Потім потрібно зібрати точну інформацію як про дату, так і про обставини пошкодження майна. Потім інформацію можна дізнатись з новин, де й прописано орієнтовний час, а також вид обстрілів. При цьому можливо здійснити налагодження зв'язку з особами, що знаходяться у цьому регіоні й знають більш детальну інформацію. Слід було б також зафіксувати пошкоджене майно то фото чи відео зйомку. У перспективі це надасть можливість експертам встановити причини пошкодження.

Відмітимо, що здійснивши аналіз економічної ситуації в галузі рибного господарства, зокрема, потрібно оцінити збитки та втрати, які зараз отримує галузь аквакультури, бо таке становище нині загрожує як продовольчій, так і національній безпеці. Водночас, проблема подальшого проведення розрахунків втрат і збитків від ведення воєнних дій, а також збирання інформації про потреби в компенсації і відновленні у динаміці з метою подальшого порівняння стану регіонів України за ступенем збитків між собою (додаток К).

Маємо всі підстави вказати, що важливо у перспективі при проведенні оцінки розмірів компенсації збитків у рибному господарстві України в цілому й сектору аквакультури зокрема удосконалити самі критерії загальної потужності регіонів і безпосередньо розширити базові категорії за якими буде розраховано розмір матеріальних компенсацій суб'єктам господарювання в рибному господарстві в аспекті викликів як для національної, так і економічної безпеки країни.

Таким чином, при оцінці проведених розрахунків вбачається за необхідне прикладне застосування запропонованих у даній роботі заходів, інструментів форм і методів регулювання розвитку рибного господарства України. Авторське бачення полягає в тому, що розроблений комплекс практичних заходів регулювання розвитку галузі рибного господарства спроможний задовольнити інтереси як виробників, споживачів, так і держави, ґрунтуючись на складових блоках Стратегії розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.05.2023 № 402-р у напрямі розвитку галузей національної економіки та досягнення високих соціально-економічних стандартів в умовах інтеграційних процесів.

Висновки до розділу 3

1. Обґрунтовано концептуальні положення державного регулювання розвитку рибного господарства для проведення розрахунку індикаторів розвитку та реалізації базових засад розробленого в роботі проекту Комплексної програми розвитку сталої та конкурентоспроможної аквакультури в Україні до 2030 року, строком на 7 років, де загальні видатки становитимуть 3 млрд грн. Наведені заходи з формування пропозиції на рибу, згідно оптимістичного сценарію, призведуть до виробництва традиційних корошових видів риб в обсязі 60,0 тис. тонн, райдужної форелі – до 11,7 тис. тонн, кларієвого сома – 6,2 тис. тонн, судака – до 480 тонн, лина – до 1,3 тис. тонн, осетрових у сирому вигляді – до 1,26 тис. тонн, рибопосадкового матеріалу цьоголітки та дволітки 520,0 млн шт., що призведе до досягнення вилову рослиноїдних риб на рівні 5,4 тис. тонн.

2. Практична реалізація можливостей прибуткової діяльності в галузі ускладнюється відсутністю механізму ліцензування. За розробленими підходами пропонуємо ввести окрему статтю до Закону про аквакультуру «Базові засади ведення аквакультури», у якій зазначити, що ведення діяльності є можливим лише за наявності ліцензії. Використання на практиці удосконаленого в роботі механізму ліцензування сприятиме нарощуванню рибогосподарського потенціалу, який враховує вибір індикаторів з подальшим їх практичним використанням узгоджено із Рекомендаціями Дорадчої ради з аквакультури при Єврокомісії для забезпечення чіткого зв'язку між виробниками риби та державою.

3. Запропоновано методичний інструментарій до визначення взаємодії складових комплексу показників, який формує механізм проведення аукціонів і визначення ціни лота водних біоресурсів з одночасним впровадженням у практичну діяльність прозорих і конструктивних елементів оптимізації розподілу всього загальнодержавного ресурсу шляхом модернізації методів регулювання у рибальстві. За розробленими напрямками розкрито базові складові здійснення електронних торгів права на укладення договорів на право спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водоймах і включають показники: стартова ціна лоту за категоріями: до 15 тис. грн.; до 1 млн грн, розмір

плати за спеціальне використання виду, кількість користувачів, обсяг виловлених водних біоресурсів користувачами, допустимий обсяг вилову, нелімітовані водні біоресурси, кількість знарядь лову. Вважаємо, що є можливість подальшої координації державного регулювання галузей аграрного сектору економіки за секторами й за рівнями, включаючи «центр-регіон-громада», а розроблені заходи регулювання забезпечать умови дотримання економічної конкуренції для промислових рибалок на засадах ресурсозбереження.

4. Обґрунтовано методичні підходи щодо оцінки розміру компенсації збитків в рибному господарстві через розроблення механізму розподілу коштів за категоріями: основні засоби виробництва для відновлення інфраструктури, реконструкція інфраструктури, розширення виробництва, поновлення водопостачання, технічне переоснащення; закупівля електрогенераторів; розвиток рибопереробки, закупівля живорибних машин, електрогенераторів, швидкозаморожуючих апаратів, пакувальних машин; виробництво рибопосадкового матеріалу із забезпеченням інкубаційними апаратами, інкубаційними цехами, лотковими лініями, витратами з планування, на логістику риби та рибної продукції.

6. Встановлено, що першочерговим завданням є проведення попередньої оцінки збитків України в секторах рибного господарства як аквакультури, так і рибальства через обґрунтування розробленого механізму розподілу матеріальних компенсацій господарствам та оцінки їх розміру. На основі проведених розрахунків, встановлено, що загальна сума збитків в рибному господарстві становить 790,0 млн грн або 21,6 млн дол. США. Запропоновано розподілити кошти від загальної суми у розрізі регіонів: фронтові – ведуться бойові дії, підрахунок збитків наразі не можливий; прифронтові – 80 % або 632,0 млн грн; тиллові – 20 % або 158,0 млн грн.

7. За розробленими підходами надані пропозиції щодо удосконалення методичної складової із встановлення розміру заподіяних збитків, визначенню за критеріями загальної потужності регіонів і розширенню базових категорій за якими буде розраховуватись розмір матеріальних компенсацій рибницьким господарствам, які б максимально задовольнили економічні інтереси виробників.

Список використаних джерел до розділу 3

1. Бабенко К. Є. Управління збалансованим економічним розвитком територій: стратегії, механізми, інструменти: монографія. Одеса: Гельветика. 2020. 302 с. ISBN: 978-966-992-187-1
2. Бабенко К. Є. Інституційне підґрунтя забезпечення збалансованого економічного розвитку територій. Інтернаука. Серія: Економічні науки. 2020. № 5. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2020-5-6034>.
3. Вдовенко Н. М., Барна М. Ю., Коробова Н. М. Вплив циркулярної економіки на механізм регулювання процесу біоекономіки ресурсозбереження з використанням водних, рибних і земельних ресурсів. Біоекономіка і аграрний бізнес. 2020. Вип. 4. URL: <http://surl.li/ixmru>
4. Вдовенко Н. М. Методологізація галузевого державного управління на шляху адаптації економіки до умов та вимог Європейського Союзу. ScienceRise. 2015. № 5/3 (10). С. 39–45.
5. Вдовенко Н. М. Сучасний стан та напрями розвитку рибного господарства в Україні. Економіка АПК. 2010. № 3. С. 15–20.
6. Вдовенко Н. М., Барна М. Ю., Коробова Н. М. Вплив циркулярної економіки на механізм регулювання процесу біоекономіки ресурсозбереження з використанням водних, рибних і земельних ресурсів. Біоекономіка та аграрний бізнес. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. № 4. Т. 11. 2020. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/bioeconomy2020.04.003>
7. Вдовенко Н. М. Державне регулювання розвитку аквакультури в Україні: [монографія]. К.: Вітас ЛТД, 2013. 464 с.
8. Вдовенко Н. М., Наконечна К. В. Особливості структурних змін в економіці України. Економіка АПК. 2018. № 9. С. 56–61.
9. Вдовенко Н. М., Хижняк Ю. А. Сучасна парадигма регулювання розвитку галузей аграрного сектору в умовах глобального дефіциту. Science Rise. 2015. № 2/3 (7). С. 20–26.
10. Вдовенко Н. М., Шарило Ю. Є. Михальчишина Л. Г. Конкурентоспро-

можність рибного господарства та аквакультури як складова ефективності національної економіки. Біоекономіка і аграрний бізнес. 2019. Вип. 1. С. 204–211.

11. Вдовенко Н. М., Шепелєв С. С. Еволюція теоретичних концепцій щодо забезпечення конкурентоспроможності галузей національної економіки. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2017. Т. 22. Вип. 11 (64). С. 49–54.

12. Гелюх О. В. Методи та важелі державного регулювання соціально-економічних процесів в агропромисловій сфері. Економіка: реалії часу. 2011. № 1 (1). С. 135–138.

13. Запша Г. М., Орлова-Курилова О. В., Лімаренко С. М., Яцун А. Г. Ресурсне забезпечення ефективності стратегічного управління інноваційною інфраструктурою у формуванні конкурентних переваг та соціально-економічних гарантій в умовах глобалізації економіки. Центральноукраїнський науковий вісник. № 6 (39). 2021. С. 9–16. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2021.6\(39\).9-16](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2021.6(39).9-16)

14. Кваша С. М. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці. Економіка АПК. 2013. № 8. С. 12–21.

15. Кваша С. М., Вдовенко Н. М. Аквакультурне виробництво: від наукових експериментів до промислових масштабів. Інвестиції практика та досвід. 2011. № 20. С. 7–11.

16. Кваша С. М., Вдовенко Н. М. Наукові засади державного регулювання розвитку аквакультури штучних водойм. Економіка та держава. 2011. № 11. С. 12–16.

17. Коновалов Р. І. Методи та важелі державного регулювання розвитку рибного господарства в умовах надзвичайних викликів. Проблеми і перспективи економіки та управління. № 3 (31). 2022. С. 58–68.

18. Коновалов Р. І. Регулювання діяльності сектору аквакультури шляхом впровадження ліцензування у системі вибору напряму аграрної й економічної галузевої політики. Цифрова економіка та економічна безпека. 2022. Вип. 3 (03). С. 91–95. URL: <http://surl.li/iripk> DOI: 10.32782/dees.3-16

19. Клименко Н. Г. Правові засади ліцензування як засобу державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 3.

20. Матіїв І. Л., Коновалов Р. І. Прикладні рішення регулювання розвитку рибного господарства на засадах ресурсозбереження в аспекті викликів для національної й економічної безпеки України. Економіка і управління бізнесом. 2023. № 1. Вип. 14. С. 76–89.

21. Мисник О. П. Напрями розвитку АПК України в умовах нових економічних викликів. Біоекономіка та аграрний бізнес. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2021. Т. 12. № 3–4.

22. Назаркевич І. Б. Державне регулювання структурних змін в економіці України: проблеми та перспективи: монографія. Львів. 2020. 356 с.

23. Назаркевич І. Б., Кривень О. В., Ревко А. М. Еволюція структурних трансформацій в світовій економіці: досвід для України. Проблеми і перспективи економіки та управління. ЧНТУ. 2019. № 1 (17). С. 33–40.

24. Нейтер Р., Стольнікович Г., Нів'євський О. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. Непряма оцінка пошкоджень. 08.06.2022. URL: <http://surl.li/ixmrc>

25. Охріменко І. В., Вдовенко Н. М., Овчаренко Є. І., Гнатенко І. А. Інновації в системі стратегічного управління безпекою національної економіки в умовах ризиків та невизначеності глобалізації. Економіка та держава. 2021. № 8. С. 4–9. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.8.4

26. Про аквакультуру: Закон України від 18.09.2012 № 5293-VI (чинний з 01.07.2013 р). Відомості Верховної Ради України. 2013. № 43. С. 2285.

27. Про затвердження квот добування водних біоресурсів загальнодержавного значення в рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) (крім Азовського моря із затоками) у 2021 році: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 08.02.2021 № 86.

28. Про затвердження квот добування водних біоресурсів загальнодержавного значення в рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) (крім

Азовського моря із затоками) у 2021 році: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 11.02.2021 № 102.

29. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179. Офіційний вісник України. 2021. № 22. С. 45.

30. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326. Офіційний вісник України. 2022. № 26. С. 67.

31. Про затвердження Порядку видачі дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) або відмови в його видачі, переоформлення та анулювання зазначеного дозволу: постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 № 801. Офіційний вісник України. 2013. № 87. С. 3214.

32. Про затвердження Порядку штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 26.08.2022 № 622. Офіційний вісник України. 2022. № 86. С. 852.

33. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03. 2015 № 222-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 23. С. 1234.

34. Про Спільну рибну політику. Регламент ЄС від 11.12.2013 № 1380/2013 Європейського Парламенту та Ради із змінами до Регламентів ЄС № 1954/2003 та ЄС № 1224/2009 та скасування Регламентів Ради № 2371/2002 та (ЄС) № 639/2004 та Рішення ради 2004/585/ЄС. Офіційний вісник Європейського Співтовариства L354/22.

35. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 № 3677–VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 17. С. 734.

36. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 06.02.2003 № 486-IV. Офіційний вісник України. 2003. № 10. С. 6.

37. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 № 2894-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 14. С. 97.

38. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. Офіційний вісник України. 2019. № 79. С. 7.

39. Снітко Є. О., Завгородня Є. Є., Вдовенко Н. М., Лопушинська О. В. Теоретичні засади менеджменту ресурсозбереження. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Економічні науки. 2021. Вип 2. С. 28–37. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2021-2-28-37>

40. Стратегічні настанови для більш сталої та конкурентної аквакультури ЄС на період 2021–2030 рр. Повідомлення від Єврокомісії Європейському парламентові, раді та економічному та соціальному комітетові та комітетові регіонів. Брюссель, 12.05.2021.

41. Федоренко М. О., Вдовенко Н. М., Павлюк С. С., Дюдяєва О. А. Базові засади розвитку рибальства та аквакультури в умовах трансформаційних процесів. Водні біоресурси та аквакультура. 2020. Вип. 2. С. 47–57.

42. Федоренко М. О., Вдовенко Н. М., Поплавська О. С., Матіїв І. Л. Механізми функціонування марікультури Туреччини і напрямки їх впровадження в Україні через розвиток прибережних територій Чорного моря. Водні біоресурси та аквакультура. 2021. Вип. 1. С. 101–113. DOI <https://doi.org/10.32851/wba.2021.1.8>

43. Фетисова С. В. Ліцензування як засіб державного регулювання господарської діяльності. Науковий вісник Національного університету ДПС України. 2009. № 4. С. 226–232.

44. Хвесик М. А., Яроцька О. В., Головинський І. Л. та ін. Водні ресурси на рубежі ХХІ ст.: проблеми раціонального використання, охорони та відтворення. К.: РВПС України НАН України. 2005. 564 с.

45. Шарило Ю. Є., Матіїв І. Л., Коновалов Р. І. та ін. Комплексні рішення обґрунтування компенсації збитків галузі рибного господарства в умовах подолання впливу надзвичайних викликів: рибальство та аквакультура. Методичні рекомендації. К.: НУБіП України. 2023. 37 с.

46. Шарило Ю. Є., Поплавська О. С., Герасимчук В. В., Бабир А. М. Ліцензування як дієвий засіб моніторингу діяльності у сфері аквакультури. Водні біоресурси та аквакультура. 2021. Вип. 2. С. 89–104.

47. Шепелєв С. С. Раціональне використання водних біоресурсів у рамках Спільної рибпромислової політики ЄС. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2015. № 11. С. 89–92.
48. Шепелєв С. С. Позичювання вітчизняного рибного господарства у світовому конкурентному просторі: глобальні перспективи: [електронний ресурс]. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 15. С. 148–151. URL: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/28.pdf>
49. Aquaculture in China: success stories and modern trends. Edited by Jian-Fang Gui, Qisheng Tang, Zhongjie Li, Jiashou Liu, Sena S. De Silva. Description: Hoboken, NJ: John Wiley & Sons. 2018. 730 p.
50. Conforti, P., G. Markova, and D. Tochkov. «FAO's methodology for damage and loss assessment in agriculture». FAO Statistics Working Paper Series (FAO). P. 19–17 (2020). URL: <https://www.fao.org/3/ca6990en/CA6990EN.pdf>
51. Future Strategic Guidelines for the sustainable development of EU aquaculture. Brussels. 2019. 8 p. URL: <http://surl.li/juyzc>
52. Fisheries and aquaculture sector study of Ukraine. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Project Document GCP/UKR/ 001/NOR. R. Jehle, M. Herranz, E. Kovach, N. Vdovenko, A. Woynarovich, K. Demianenko, V. Bekh, A. Didenko, A. Sishman K.: Компринт. 2016. 141 с. URL: <http://surl.li/kauik>
53. GFDRR, World Bank Group, European Union, United Nations. 2017. Agriculture, Livestock, Fisheries & Forestry. PDNA Guidelines. Vol. B. 49 p. URL: <http://surl.li/ixmrh>
54. Hicks C. C., Cohen P. J., Graham N. A. J. et al. Harnessing global fisheries to tackle micronutrients efficiencies. Nature 574. 2019. P. 95–98.
55. Innes J., Martini R., Leroy A. Red tape and administrative burden in aquaculture licensing. Paris. Agriculture and Fisheries Papers. № 107. 2017. 40 p.
56. Kostetska K., Gordiichuk Y., Movchaniuk A., Vdovenko N., Nahornyi V., Koval V. Inclusive development of social entrepreneurship in nature management. Journal of Geology, Geography and Geoecology. 2021. Vol. 30. № 3. P. 500–511.
57. Kozlovskyi S., Mazur H., Vdovenko N., Shepel T., Kozlovskyi V. Modeling and Forecasting the Level of State Stimulation of Agricultural Production

in Ukraine Based on the Theory of Fuzzy Logic. Montenegrin journal of economics. 2018. Vol. 14. № 3. P. 37–53. DOI: 10.14254/1800-5845/2018.14-3.3

58. National Aquaculture Legislation. Canada. URL: <http://surl.li/juybr>

59. National Aquaculture Legislation Overview. Germany. URL: <http://surl.li/juyby>

60. National Aquaculture Legislation Overview (NALO). URL: <http://surl.li/juycl>

61. National Aquaculture Legislation Overview. Norway. URL: <http://surl.li/juybj>

62. National Aquaculture Legislation Overview. United States of America. URL: http://www.fao.org/fishery/legalframework/nalo_usa/en.

63. OECD (Organization for Economic Co-operation and Development); FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). Agricultural Outlook; Agriculture Statistics (Database); Organization for Economic Co-operation and Development/Food and Agriculture Organization of the United Nations: Rome. 2017.

64. On the Common Organization of the Markets in fishery and aquaculture products, amending Council Regulations (EC) № 1184/2006 and (EC) № 1224/2009 and repealing Council Regulation (EC) No 104/2000: Regulation (EU) № 1379/2013 of the European Parliament and of the Council of 11.12.2013. Official Journal of the European Union. 2013. № L 354. P. 1–21. URL: <http://surl.li/jvchy>

65. On the Conservation and sustainable exploitation of fisheries resources under the Common Fisheries Policy: Council Regulation (EC) of 20.12.2002 № 2371. Official Journal of the European Communities. 2012. № L 358. P. 59–80. URL: <http://surl.li/juybe>

66. Pichura V., Dudiak N., Vdovenko N. Space-Time Modeling of Climate Change and Bioclimatic Potential of Steppe Soils. Indian Journal of Ecology. 2021. Vol. 48. № 3. P. 671–680.

67. Pichura V., Potravka L., Skok S., Vdovenko N. Causal Regularities of Effect of Urban Systems on Condition of Hydro Ecosystem of Dnieper River. Indian Journal of Ecology. 2020. Vol. 47. Issue 2. P. 273–280.

68. Popova O., Koval V., Vdovenko N., Sedikova I., Nesenenko P., Mikhno I. Environmental footprinting of agri-food products traded in the European market. Frontiers in Environmental Science. Vol. 10. 2022.

69. Redkva O., Koval V., Filipishyna L., Vuychenko M. Model of ensuring economic security in mechanical engineering. Access to science, business, innovation in digital economy. ACCESS Press. Access Journal. Access Press Publishing House. 2022. Vol. 3. Issue 3. P. 264–277.

70. Review of the aquaculture licensing. 2017. 71 p. URL: <http://surl.li/juyax>

71. Strategic Guidelines for the sustainable development of EU aquaculture: Communication from the Commission to the European Parliament, The Council. The European economic and social committee and the Committee of the regions of 29.04.2013. № 229. URL: <http://surl.li/jwock>

72. The State of World Fisheries and Aquaculture 2020: Sustainability in Action (FAO, 2020). URL: <https://doi.org/10.4060/ca9229en>

73. Vdovenko N. M., Korobova N. M. Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards. Wspolraca Europejska. 2015. № 3 (3). Vol. 3. C. 68–80.

74. Vdovenko N. M., Pawlenko M. M. Metodologiczne podejścia do definicji zagrożeń dla bezpieczeństwa ekonomicznego i finansowego w przedsiębiorstwach rybalckie w branży akwakultura. Theoretical and scientific approaches to the problems of modern economy. Теоретичні та наукові підходи до проблем сучасної економіки США: [collective monograph]. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2020. 371 p. (P. 53–59).

75. Vdovenko N., Poplavska O., Sinenok I. Ensuring food security of the state on the basis of implementation of basic instruments of import substitution of products in the industries of the national economy. Innovative Economics and Management. 2021. Vol. 8. № 1. P. 116–131. DOI:10.46361/2449-2604.8.1.2021.116-131

76. Yankovyi O., Koval V., Lazorenko L., Poberezhets O., Novikova M., Gonchar V. Modeling sustainable economic development using production functions. Estudios de economía aplicada. Vol. 39. Issue. 5. 2021. DOI: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i5.5090>

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні запропоновано вирішення актуального наукового завдання, яке полягає в поглибленні теоретико-методичних положень та розробці практичних рекомендацій, направлених на удосконалення важелів, інструментів, заходів і методів державного регулювання розвитку рибного господарства в Україні умовах воєнного стану. Отримані результати дозволили сформулювати такі висновки методичного та науково-практичного характеру:

1. Науковий аналіз та емпіричні дослідження переконливо доводять, що проблема забезпечення населення планети та окремих країн достатньою кількістю безпечних харчових продуктів стає найбільш актуальним викликом сучасності. У надзвичайних умовах розвитку глобалізованого світу, нині важливо вирішити питання виходу на європейський ринок провідних галузей національної економіки, щоб визначити подальший розвиток України та її економічний простір у світовій спільноті. Однією з таких ключових галузей, що відіграє особливе значення в умовах глобальних продовольчих викликів, є рибне господарство. Вивчення підходів вітчизняної аграрної політики останніх років і Спільної рибної політики Європейського Союзу на 2014–2020 рр. та 2021–2027 рр. дало можливість не лише проаналізувати її напрямки, а й через призму аналізу еволюції теоретичної думки виявити першочергові завдання для державного регулювання розвитку галузі рибного господарства саме в Україні з урахуванням впливу економічних викликів на галузь.

2. Доведено, що базовою тенденцією еволюції теоретичної думки в аграрному секторі економіки є поліпшення підходів до удосконалення інструментарію державного регулювання розвитку рибного господарства з оцінкою наслідків удосконалення системи управління продовольчою безпекою на макро- та мікрорівнях в умовах динамічного бізнес-середовища. Цьому має сприяти запропонований у дисертації концептуальний авторський підхід до трактування методичних підходів до формування інструментарію регулювання та класифікація на основі групування: інструментів спрямованих на підтримання цін на рибу продукцію та інструментів направлених на зниження рівня витрат на виробництво

риби. Реалізація таких заходів сприятиме узгодженню методичних пріоритетів при координації складових формування системи засобів, методів, механізмів регулювання розвитку рибного господарства, оцінених за категоріями: регулювання цін на рибу та рибну продукцію, стимулювання доходів населення, заходи щодо зниження витрат на виробництво риби, програмне управління, ліцензування в аквакультурі, лізинг техніки, пільгове кредитування, виробничі квоти, контроль за якістю риби та рибної продукції, а також субсидії на матеріально-виробничі ресурси, пільгове кредитування, податкові пільги рибогосподарським виробникам.

3. Дослідженням встановлено, що світовий обсяг виробництва риби виріс з 110,7 млн тонн в 1990 р. до 177,8 млн тонн у 2020 р. і перевищив темпи росту світового виробництва м'яса за цей же період. Обсяг продукції промислового рибальства, за винятком водних рослин, склав 90,3 млн тонн, що становить близько 141,0 млрд дол. США, а обсяг продукції аквакультури склав 122,6 млн тонн на суму 281,5 млрд дол. США. Обґрунтовано зростання обсягів виробництва риби та морепродуктів до 2032 р. становитиме 202,0 млн тонн, у порівнянні з 181,0 млн тонн за період з 2020 р. до 2022 р. При цьому 96 % такого додаткового зростання стануть наслідком розвитку аквакультури. Пропозиція харчової рибної продукції у секторі аквакультури у 2032 р. в світі прогнозується в обсягах на рівні 111,0 млн тонн.

4. З урахуванням динаміки вітчизняного виробництва риби встановлено, що загальний показник виробництва у всіх секторах рибного промислу в Україні скоротився від 86,2 тис. тонн у 2018 р. до 69,8 тис. тонн у 2021 р., що становить приблизно 19 % зниження. Рівень добування (вилову) водних біоресурсів з урахуванням внутрішніх рибогосподарських водних об'єктів у 2022 р. склав 31,5 тис. тонн та формувався переважно за рахунок аквакультури в 10,0 тис. тонн, 5,2 тис. тонн спеціальними товарними рибними господарствами, 11,9 тис. тонн з водосховищ р. Дніпро та 4,4 тис. тонн з інших водних об'єктів. Зниження обсягів виробництва товарної риби у 2022 р. в обсязі 2 251,5 тонн свідчить про потребу в трансформації виробничо-господарської діяльності

узгоджено до зміни кон'юнктури ринку риби й національними продовольчими та економічними інтересами. Шляхом здійснення системного аналізу стану галузі визначено, що вартість імпортованих товарів із зазначеної категорії знизилась до 731,1 млн дол. США в 2022 р., що на 28 % нижче порівняно з 2021 р., коли цей показник становив 1 014,5 млн дол. США. Експорт риби та морепродуктів Україною поступово зростав із 10,6 тис. тонн у 2018 р. до 13,2 тис. тонн у 2021 році. У зв'язку із надзвичайними викликами у 2022 р. експорт знизився до 8,5 тис. тонн. Проведені розрахунки підтверджують, що збитки сектору аквакультури внаслідок воєнних дій становлять близько 21,6 млн дол. США або 63 % річної валової вартості реалізації риби у цьому секторі. Збитки рибальства складають 28,9 млн дол. США або 96,7 % річної валової вартості реалізації продукції. Проведений аналіз дозволив зосередитись на глобальних тенденціях галузевого розвитку та шукати способи адаптуватися до них, щоб досягти показників, які дозволять вивести Україну на міжнародний ринок риби.

5. Вивчення та оцінка глобального ринку кормів для риб показує, що вітчизняний ринок лише формується і перебуває саме на початку свого розвитку, де переважно представлені імпортні продукти, але починають з'являтися і вітчизняні аналоги, які поки не можуть конкурувати з імпортом. Обґрунтовано заходи регулювання розвитку вітчизняного виробництва кормів задля зменшення залежності від імпорту. У процесі наукового пошуку сформована структура виробництва гідробіонтів у 2022 р., які відгодовують кормами для риб: 48,2 % – коропові; 25,3 % – осетрові; 9,4 % – сомові; 9,8 % – лососеві; 7,3 % – інші корми. Встановлено тенденцію до зростання обсягу використання кормів для виробництва осетрових видів риб з 1,8 кг на 1 кг продукції у 2016 р. до 5,7 кг на 1 кг риби у 2022 р. і включаючи коливання, зокрема у 2020 році спостерігалось скорочення до 2,8 кг на 1 кг продукції, а в 2019 році ріст до 4,2 кг на 1 кг риби, що пов'язано з попитом на чорну ікру. Запропоновано внести зміни до Митного кодексу України, щоб корми для риби звільнити від оподаткування ввізним митом на період дії воєнного стану узгоджено із положеннями Закону України від 24.03.2022 № 2142-IX. Подальше

використання такого підходу може бути реалізовано ґрунтуючись на досвіді Туреччини та Польщі й у перспективі будівництва власних сучасних заводів національного рівня для виробництва кормів для риби, що й визначають економічно вигідні конкурентні позиції України.

6. Подальші етапи імплементації концептуальних положень державного регулювання розвитку рибного господарства, його місце у структурі аграрного сектору економіки, спонукали до проведення розрахунку індикаторів розвитку для реалізації базових засад розробленого в роботі проекту Комплексної програми розвитку сталої та конкурентоспроможної аквакультури в Україні до 2030 року, строком на 7 років, де загальні видатки становитимуть 3 млрд грн. Запропоновані заходи з формування пропозиції на рибу, відповідно до оптимістичного сценарію, призведуть до виробництва традиційних коропових видів риби в обсязі 60,0 тис. тонн, райдужної форелі – до 11,7 тис. тонн, кларієвого сома – 6,2 тис. тонн, судака – до 480 тонн, лина – до 1,3 тис. тонн, осетрових у сирому вигляді – до 1,26 тис. тонн, рибопосадкового матеріалу цьоголітки та дволітки 520,0 млн шт., що призведе до досягнення вилову рослиноїдних риби на рівні 5,4 тис. тонн. Практична реалізація можливостей прибуткової діяльності в галузі ускладнюється відсутністю механізму ліцензування. За розробленими підходами пропонуємо ввести окрему статтю до Закону про аквакультуру «Базові засади ведення аквакультури», у якій зазначити, що ведення діяльності є можливим лише за наявності ліцензії. Використання на практиці удосконаленого в роботі механізму ліцензування сприятиме нарощуванню рибогосподарського потенціалу, який на відміну від діючих, враховує вибір індикаторів розвитку з подальшим їх практичним використанням узгоджено із Рекомендаціями Дорадчої ради з аквакультури при Єврокомісії для забезпечення зв'язку між виробниками риби та державою.

7. Запропоновано методичний інструментарій до визначення взаємодії складових комплексу показників, який формує економічний механізм проведення аукціонів і визначення ціни лота водних біоресурсів з одночасним впровадженням у практичну діяльність прозорих елементів оптимізації розподілу всього

загальнодержавного ресурсу шляхом модернізації методів регулювання у рибальстві. За розробленими напрямками розкрито базові складові здійснення електронних торгів з укладання договорів на право спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водоймах, об'єктах, які включають показники: стартова ціна лоту за категоріями: до 15 тис. грн.; від 15 до 40 тис. грн.; від 40 до 180 тис. грн.; від 180 тис. грн до 1 млн грн, розмір плати за спеціальне використання виду, кількість користувачів, обсяг добутих або виловлених водних біоресурсів користувачами, допустимий обсяг вилову, нелімітовані водні біоресурси, кількість знарядь лову. Вважаємо, що є можливість подальшої координації державного регулювання галузей аграрного сектору за секторами й за рівнями, включаючи «центр-регіон-громада», а розроблені заходи регулювання забезпечать умови дотримання економічної конкуренції для промислових рибалок на засадах ресурсозбереження.

8. У результаті дослідження встановлено, що першочерговим завданням є проведення попередньої оцінки збитків України в галузі через обґрунтування механізму розподілу матеріальних компенсацій рибницьким господарствам та визначення їх розміру. На основі проведених розрахунків, встановлено, що загальна сума збитків в рибному господарстві становить 790,0 млн грн або 21,6 млн дол. США. Тому тут вирішальну роль відіграють розрахунки компенсацій господарствам за регіонами. Запропоновано розподілити кошти від загальної суми у розрізі регіонів: фронтові – ведуться бойові дії, підрахунок збитків наразі не можливий; прифронтові – 80 % 632,0 млн грн; тилові – 20 % або 158,0 млн грн. За розробленими підходами надані пропозиції щодо удосконалення методичної складової, призведуть до системних змін й сприятимуть встановленню розміру заподіяних збитків, визначенню за критеріями загальної потужності регіонів, та розширенню базових категорій за якими буде розраховуватись розмір матеріальних компенсацій рибницьким господарствам, які б максимально задовольнили економічні інтереси виробників і стали основою для розробки програм державної підтримки галузі рибного господарства в процесі подолання викликів для національної безпеки країни.

Динаміка формування пропозиції на продукцію морського промислового
рибальства в країнах із найбільш значним обсягом виробництва

№ з/п	Країни	Виробництво (середньорічний показник)				Виробництво				Частка від загального обсягу, 2020 р.
		1980-ті роки	1990-ті роки	2000-ні роки	2010-ті роки	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	
1.	Китай	3,82	9,96	12,43	13,24	13,19	12,68	12,15	11,77	15,0
2.	Індонезія	1,74	3,03	4,37	5,98	6,56	6,71	6,56	6,43	8,0
3.	Перу (всього)	4,14	8,10	8,07	5,13	4,13	7,15	4,80	5,61	7,0
	Перу (без обліку перуанського анчоуса)	2,50	2,54	0,95	1,01	0,83	0,96	1,29	1,22	х
4.	Сполучені Штати Америки	4,53	5,15	4,75	4,89	5,01	4,77	4,81	4,23	5,0
5.	Індія	1,69	2,60	2,95	3,55	3,94	3,62	3,67	3,71	5,0
6.	В'єтнам	0,53	0,94	1,72	2,70	3,15	3,19	3,29	3,27	4,0
7.	Японія	10,59	6,72	4,41	3,48	3,19	3,26	3,16	3,13	4,0
8.	Норвегія	2,21	2,43	2,52	2,30	2,39	2,49	2,31	2,45	3,0
9.	Чилі (всього)	4,52	5,95	4,02	2,16	1,92	2,12	1,98	1,77	2,0
	Чилі (без обліку перуанського анчоуса)	4,00	4,45	2,75	1,40	1,29	1,27	1,23	1,27	х
10.	Філіппіни	1,32	1,68	2,10	1,92	1,72	1,65	1,67	1,76	2,0
11.	Таїланд	2,08	2,70	2,38	1,46	1,30	1,39	1,41	1,52	2,0
12.	Малайзія	0,76	1,08	1,31	1,46	1,47	1,45	1,46	1,38	2,0
13.	Республіка Корея	2,18	2,25	1,78	1,56	1,35	1,39	1,41	1,36	2,0
14.	Марокко	0,46	0,68	0,97	1,28	1,36	1,36	1,44	1,36	2,0
15.	Мексика	1,21	1,18	1,31	1,42	1,46	1,47	1,42	1,35	2,0
16.	Ісландія	1,43	1,67	1,66	1,20	1,18	1,26	1,04	1,02	1,0
17.	М'янма	0,50	0,61	1,10	1,15	1,27	1,15	1,06	1,01	1,0

18.	Аргентина	0,41	0,99	0,94	0,79	0,81	0,82	0,80	0,82	1,0
19.	Іспанія	1,21	1,13	0,92	0,96	0,94	0,93	0,88	0,80	1,0
20.	Оман	0,11	0,12	0,15	0,29	0,35	0,55	0,58	0,79	1,0
21.	Данія	1,86	1,71	1,05	0,73	0,90	0,79	0,63	0,73	1,0
22.	Канада	1,41	1,09	1,01	0,83	0,81	0,81	0,75	0,71	1,0
23.	Іран (Ісламська Республіка)	0,11	0,23	0,31	0,55	0,69	0,72	0,73	0,70	1,0
24.	Бангладеш	0,18	0,28	0,46	0,61	0,64	0,65	0,66	0,67	1,0
	24 країни з найвищим обсягом ви- робництва, всього	49,00	62,28	62,69	59,64	59,73	55,96	58,67	58,35	74,05
	Інше, всього	1,49	4,71	3,18	4,26	4,59	11,27	4,74	4,82	6,13
	Інші вироб- ництва, всього	21,61	14,86	15,72	15,89	17,16	17,27	16,69	15,62	19,82
	Увесь світ	72,10	81,85	81,59	79,79	81,48	84,51	80,10	78,79	100,0

Примітка: виключаючи водних ссавців, крокодилів, алігаторів, кайманів і водоростей.

Джерело: упорядковано за даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) та матеріалів [14; 16; 17]

Інформація форми 1-А риба за 2022 рік

І. Баланс площ виробничих потужностей водних об'єктів за звітний рік

Назва водного об'єкта	Код рядка	Наявність на початок року	Уведено протягом року	Виведено протягом року	Наявність на кінець року	Було в експлуатації
А	Б	1	2	3	4	5
Стави – всього, га (сума 02-04, 07-11)	01	71061,6	430,5	3465,2	61012,9	48220,4
маточні	02	709,1	0,0	19,8	662,3	488,2
нерестові	03	159,0	1,4	7,0	152,5	107,2
вищувальні – всього (сума 05, 06)	04	16732,2	246,9	1123,8	13799,0	11339,4
І категорії	05	7496,8	130,1	517,5	6171,0	4579,6
ІІ категорії	06	9235,4	116,8	606,3	7628,0	6759,9
нагульні	07	47890,5	177,8	2179,6	41071,2	32664,0
зимувальні	08	977,0	4,4	20,9	910,6	784,1
карантинні	09	154,0	0,0	25,8	119,0	104,7
інші стави (вказати які)	10	4259,8	0,0	88,2	4150,9	2600,8
Водопостачальні	11	189,0	0,0	0,0	147,4	131,9
Садки – всього, м ² (сума 13, 14)	12	41713,6	812,0	812,0	38713,6	32690,0
вищувальні	13	35494,0	200,0	812,0	33562,0	28482,0
нагульні	14	6219,6	612,0	0,0	5151,6	4208,0
Басейни – всього, м ² (сума 16, 17)	15	131230,6	677,0	620,0	130638,6	122795,9
вищувальні	16	99001,2	620,0	620,0	98352,2	94096,5
нагульні	17	32229,4	57,0	0,0	32286,4	28699,4
Акваріуми, м ³	18	721,4	30,0	33,0	718,4	742,6
Інші водні об'єкти, (водосховища, озера), га/м ²	19	6457,3	0,0	0,0	4117,3	3492,7

ІІ. Наявність ремонтно-маточного поголів'я

Найменування	Код рядка	Усього		У тому числі за видами риб					
				сазан/короп		рослиноїдні		сомові	
		кг	тис. шт.	кг	тис. шт.	кг	тис. шт.	кг	тис. шт.
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8
Маточне поголів'я всього (сума рядків 22, 23)	21	382130,3	140,7	137095,3	61,8	66007,2	10,1	8797,9	1,4
самки	22	252414,2	79,6	71267,4	27,4	36565,2	5,2	5673,8	0,8
самці	23	129716,1	61,1	65827,9	34,3	29442,0	4,9	3124,1	0,6
Ремонтне поголів'я всього	24	317483,6	9938,7	88548,9	227,9	68545,9	31,3	4320,9	3,0
х	х	х	х	х	х	х	х	х	х

Найменування	Код рядка	У тому числі за видами риб							
		осетрові		лососеві		інші ¹		з них декоративні (акваріумні)	
		кг	тис. шт.	кг	тис. шт.	кг	тис. шт.	кг	тис. шт.
А	Б	9	10	11	12	13	14	15	16
Маточне поголів'я всього (сума рядків 22, 23)	21	119636,6	31,9	24163,8	10,4	26429,5	25,3	0,0	0,0
самки	22	105624,1	26,7	19602,9	7,5	13680,8	11,9	0,0	0,0
самці	23	14012,5	5,1	4560,9	2,9	12748,7	13,4	0,0	0,0
Ремонтне поголів'я всього	24	83899,1	41,9	32618,9	21,1	39549,9	9613,5	0,0	0,0

Продовження додатку Б

Найменування показників	Код рядка	У тому числі за видами риб							
		осетрові		лососеві		інші		з них декоративні (акваріумні)	
		кг	тис. шт.	кг	тис. шт.	кг	тис. шт.	кг	тис. шт.
А	Б	9	10	11	12	13	14	15	16
Отримано личинки в інкубаційних цехах	25	х	380,8	х	1104,1	х	76,5	х	0,0
Від природного нересту	26	х	0,0	х	0,0	х	11829,0	х	0,0
Вирощено та виловлено рибопосадкового матеріалу – всього (сума рядків 28, 33, 38, 43)	27	95687,9	389,7	120104,3	1448,2	2090824,0	18349,8	0,0	0,0
Стави – всього (сума рядків 29-32)	28	12141,0	23,6	85914,0	572,6	2078164,0	18264,7	0,0	0,0
Цьоголітки	29	10781,0	11,2	17869,0	283,1	1269097,0	12999,4	0,0	0,0
Однорічки	30	0,0	0,0	45524,0	134,5	15279,0	694,2	0,0	0,0
Дволітки	31	1260,0	10,4	15915,9	127,6	745620,0	1424,4	0,0	0,0
Дворічки	32	100,0	2,0	6605,1	27,4	48168,0	3146,7	0,0	0,0
Садки - всього (сума рядків 34-37)	33	8840,0	17,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Цьоголітки	34	617,0	2,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Однорічки	35	2810,0	4,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Дволітки	36	2443,0	8,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Дворічки	37	2970,0	1,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Басейни-всього (сума рядків 39-42)	38	74706,9	348,5	34190,3	875,6	6431,0	21,4	0,0	0,0
Цьоголітки	39	32871,5	224,2	4511,3	644,7	6431,0	21,4	0,0	0,0
Однорічки	40	20900,0	45,1	16897,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Дволітки	41	4630,0	31,8	2482,0	59,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Дворічки	42	16305,4	47,4	10300,0	29,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Інші водні об'єкти-всього	43	0,0	0,0	0,0	0,0	6229,0	63,7	0,0	0,0
Цьоголітки	44	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Однорічки	45	0,0	0,0	0,0	0,0	2334,0	4,7	0,0	0,0
Дволітки	46	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Дворічки	47	0,0	0,0	0,0	0,0	3895,0	59,0	0,0	0,0
Куплено в інших суб'єктів									
Личинки	48	х	0,0	х	0,0	х	0,0	х	0,0
Цьоголітки	49	40,0	4,5	44,8	3,5	30360,0	1619,2	0,0	0,0
Однорічки	50	748,0	8,1	6905,0	31605,5	14755,0	28276,3	0,0	0,0
Дволітки	51	0,0	0,0	120,0	0,2	16532,0	132,5	0,0	0,0
Дворічки	52	0,0	0,0	4300,0	3581,0	12530,0	438,4	0,0	0,0
Посаджено на зимівлю									
Цьоголітки	53	43780,0	226,5	23989,5	427,7	1297394,0	47733,3	0,0	0,0
Дволітки	54	4975,0	32,8	21710,4	161,7	724615,5	2432,2	0,0	0,0

Продовження додатку Б

IV. Вирощування товарної продукції

Назва водного об'єкта	Код рядка	Площа зариблених водних об'єктів, га/м3/м2	Вирощено всього	У тому числі за видами риб		
				сазан/короп	рослиноїдні	сомові
А	Б	1	2	3	4	5
Стави	55	34496,7	13467342,6	7056207,8	4119322,8	31385,7
Садки	56	16802,0	226776,7	82933,0	41821,0	29571,7
Басейни	57	109912,2	231410,9	32132,0	19950,0	57315,4
Акваріуми	58	622,6	53403,0	0,0	0,0	53403,0
Інші водні об'єкти (вказати які)	59	3208,0	651221,0	267517,0	314598,0	138,0
Лимани	60	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
всього		165041,4	14630154,2	7438789,8	4495691,8	171813,8
х	х	х	х	х	х	х

Назва водного об'єкта	Код рядка	У тому числі за видами риб			
		осетрові	лососеві	інші	з них декоративні (акваріумні)
А	Б	6	7	8	
Стави	55	7338,0	312057,0	1941031,3	4006,0
Садки	56	6698,0	0,0	65753,0	0,0
Басейни	57	32919,6	78101,9	10992,0	0,0
Акваріуми	58	0,0	0,0	0,0	0,0
Інші водні об'єкти (вказати які)	59	0,0	1000,0	67968,0	24116,0
Лимани	60	0,0	0,0	0,0	0,0
всього		46955,6	391158,9	2085744,3	28122,0

V. Вилов товарної продукції

Назва водного об'єкта	Код рядка	Площа обловлених водних об'єктів, га/м ³ /м ²	Виловлено всього	У тому числі за видами риб		
				сазан/короп	рослиноїдні	сомові
А	Б	1	2	3	4	5
Стави	61	28518,0	9859881,2	5454088,5	2710797,7	25721,7
Садки	62	9336,0	8598,0	100,0	0,0	3700,0
Басейни	63	109727,7	168971,3	500,0	500,0	53915,4
Акваріуми	64	622,6	53403,0	0,0	0,0	53403,0
Інші водні об'єкти (вказати які)	65	2944,5	534510,2	186177,2	309389,4	3489,7
всього		151148,7	10625363,7	5640865,7	3020687,1	140229,8
х	х	х	х	х	х	х

Назва водного об'єкта	Код рядка	У тому числі за видами риб			
		осетрові	лососеві	інші	з них декоративні (акваріумні)
А	Б	6	7	8	
Стави	61	3635,0	217013,0	1448625,3	500,0
Садки	62	4798,0	0,0	0,0	0,0
Басейни	63	29965,5	78359,4	5731,0	0,0
Акваріуми	64	0,0	0,0	0,0	0,0
Інші водні об'єкти (вказати які)	65	1100,0	0,0	34353,9	24116,0
всього		39498,5	295372,4	1488710,2	24616,0

Продовження додатку Б

VI. Витрати кормів та внесення добрив

Найменування показників	Код рядка	Усього	У тому числі за видами риб		
			сазан/короп	рослиноїдні	сомові
А	Б	1	2	3	4
Витрати кормів усього (сума рядків 68-71)	67	23327302,2	19126108,6	2584032,0	167883,9
На рибопосадковий матеріал	68	5335154,9	4151181,6	873396,0	17100,3
На маточне поголів'я	69	433617,6	268286,0	30065,0	17797,6
На ремонтне поголів'я	70	283396,0	126379,0	15547,0	15322,0
На товарну рибу	71	17275133,7	14580262,0	1665024,0	117664,0
Внесено добрив – усього (сума рядків 73, 74)	72	10161644,0	9459006,0	674553,0	3200,0
Органічних	73	9749679,0	9211472,0	529632,0	1450,0
Мінеральних	74	411965,0	247534,0	144921,0	1750,0
х	х	х	х	х	х

Найменування показників	Код рядка	У тому числі за видами риб			
		осетрові	лососеві	інші	з них декоративні (акваріумні)
А	Б	5	6	7	8
Витрати кормів усього (сума рядків 68-71)	67	266907,4	444737,3	737633,0	0,0
На рибопосадковий матеріал	68	70079,0	152349,0	71049,0	0,0
На маточне поголів'я	69	79491,0	18380,0	19598,0	0,0
На ремонтне поголів'я	70	79535,0	13311,0	33302,0	0,0
На товарну рибу	71	37802,4	260697,3	613684,0	0,0
Внесено добрив – усього (сума рядків 73, 74)	72	0,0	2000,0	22885,0	0,0
Органічних	73	0,0	0,0	7125,0	0,0
Мінеральних	74	0,0	2000,0	15760,0	0,0

Під іншим мається на увазі щука, судак, буфало

VII. Економічні показники виробництва продукції аквакультури

Найменування показників	Код рядка	Усього		У тому числі за видами риб					
		кількість	вартість	сазан/короп		рослиноїдні		сомові	
				кількість	вартість	кількість	вартість	кількість	вартість
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8
Реалізовано продукції аквакультури – всього (сума рядків 76-81, 82, 85)	75	х	404 666,8	х	234 223,2	х	87 574,1	х	13 553,4
Товарна риба, кг	76	6971 416,5	373 343,3	3 691 375,0	218 094,7	2131 496,5	81 028,1	116 474,4	13 525,8
Ікра, тис. шт.	77	15 489,4	7 085,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Личинки, млн шт.	78	3 109,9	1 126,1	3 045,6	456,9	64,2	615,4	0,0	0,0
Цьоголітки, тис. шт.	79	7 774,6	5 448,6	3 421,3	2 852,0	4 089,7	1 495,6	0,0	0,0
Однорічки, тис. шт.	80	50 310,3	10 469,4	35 893,1	8 338,2	4 168,8	1 833,7	0,3	4,0
Дволітки, тис. шт.	81	38 468,5	7 123,1	25 268,8	4 466,0	13 138,4	2 569,0	0,0	0,0
Маточне поголів'я – всього, тис. шт. (сума рядків 83, 84)	82	50,1	65,6	0,0	15,5	50,0	26,5	0,1	23,6

Продовження додатку Б

Самки	83	50,1	42,6	0,0	12,8	50,0	16,3	0,0	13,6
Самці	84	0,1	23,0	0,0	2,8	0,0	10,2	0,0	10,0
Ремонтне поголів'я, тис. шт.	85	780,0	5,8	0,0	0,0	780,0	5,8	0,0	0,0
Вселення у природні водні об'єкти загальнодержавного значення, тис. шт.									
У море	86	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
У внутрішні водні об'єкти	87	5 560,1	7 742,3	3 049,3	564,0	2 274,6	1 188,7	0,0	0,0
		x	x	x	x	x	x	x	x

Найменування показників	Код рядка	У тому числі за видами риб							
		осетрові		лососеві		інші		З них декоративні (акваріумні)	
		кількість	вартість	кількість	вартість	кількість	вартість	кількість	вартість
А	Б	9	10	11	12	13	14	15	16
Реалізовано продукції аквакультури – всього (сума рядків 76-81, 82, 85)	75	x	11 403,6	x	34 821,4	x	23 091,1	x	0,0
Товарна риба, кг	76	31 940,3	4 750,4	271 866,5	33 079,9	728 263,8	22 864,5	0,0	0,0
Ікра, тис. шт.	77	8 695,0	6 203,5	6 794,4	881,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Личинки, млн шт.	78	0,0	33,3	0,0	0,0	0,1	20,5	0,0	0,0
Цьоголітки, тис. шт.	79	26,1	386,4	151,5	584,6	86,0	130,0	0,0	0,0
Однорічки, тис. шт.	80	0,0	0,0	10 205,1	275,5	43,0	18,0	0,0	0,0
Дволітки, тис. шт.	81	0,2	30,0	0,0	0,0	61,1	58,1	0,0	0,0
Маточне поголів'я – всього, тис. шт. (сума рядків 83, 84)	82	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Самки	83	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Самці	84	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ремонтне поголів'я, тис. шт.	85	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Вселення у природні водні об'єкти загальнодержавного значення, тис. шт.									
У море	86	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
У внутрішні водні об'єкти	87	2,0	10,0	234,2	5 979,6	0,0	0,0	0,0	0,0

Для рибальства у внутрішніх водоймах основними угіддями є водосховища річки Дніпро, пониззя Дністра з лиманом та Кучурганське водосховище. У наслідок воєнного вторгнення спостерігається пошкодження майна в усіх областях за течією Дніпра, особливо на півночі та півдні, де велися бойові дії

У зв'язку з військовою агресією проти України та введенням воєнного стану промислова діяльність українськими суб'єктами господарювання в Азовському та Чорному морях у 2022 році фактично не здійснювалась

Визначити загальні збитки завдані суб'єктам рибальства у Азовському та Чорному морях внаслідок збройної агресії на даний час не вдається можливим, оскільки вся прибережна частина Азовського моря та частина Чорного моря знаходяться під тимчасовою окупацією

Рис. 1. Динаміка обсягів вилову в рибальстві у внутрішніх водоймах та у Азовському і Чорному морях, за період з 2018 р. до 2022 р.

Джерело: використано дані Держрибагентства, Державної служби статистики України

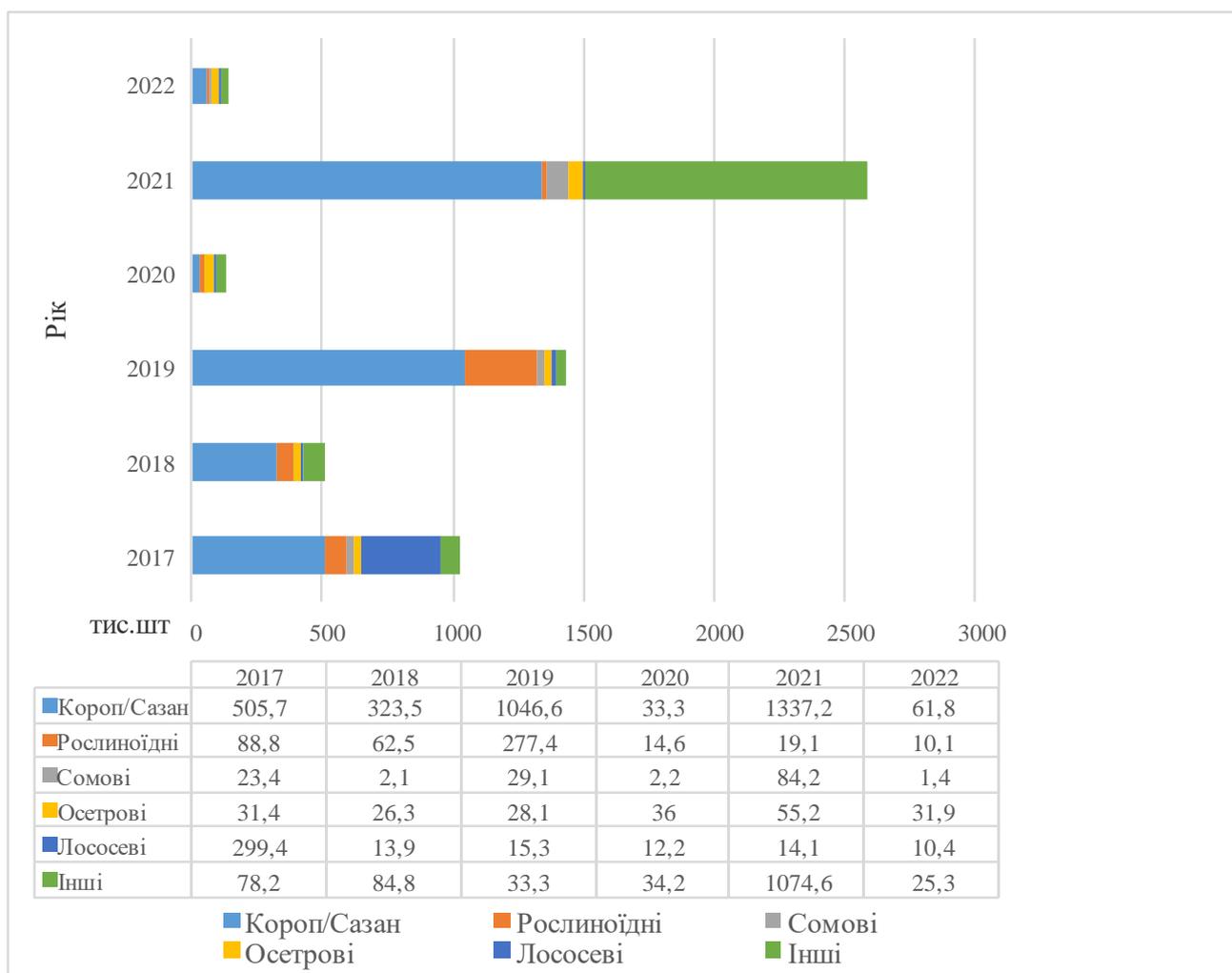

Рис. Г. 1. Чисельність маточного поголів'я за групами риб, 2017 р. до 2022 р.

Джерело: упорядковано за даними Державної служби статистики України, форми звітності 1 А-риба (річна) та матеріалами Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури», Держрибагентства

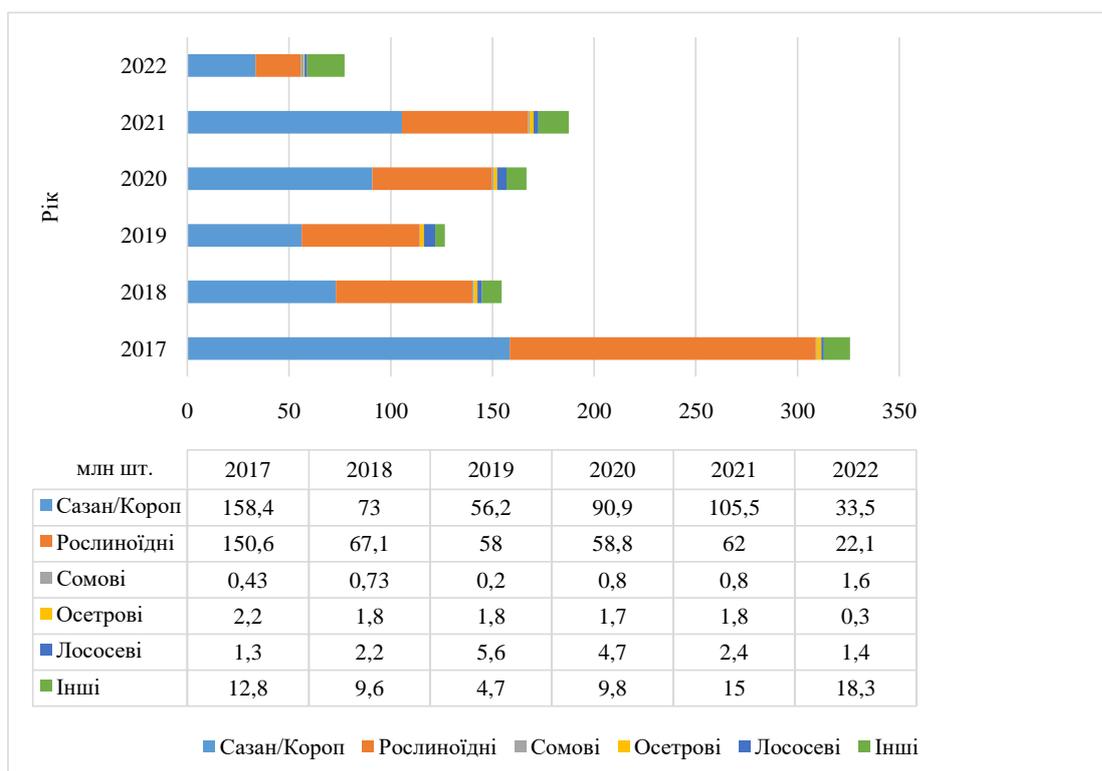

Рис. Г. 2. Вирощено рибопосадкового матеріалу за період з 2017 р. до 2022 р.,
млн шт.

Джерело: упорядковано за даними Державної служби статистики України, форми звітності 1 А-риба (річна) та матеріалами Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури», Держрибагентства

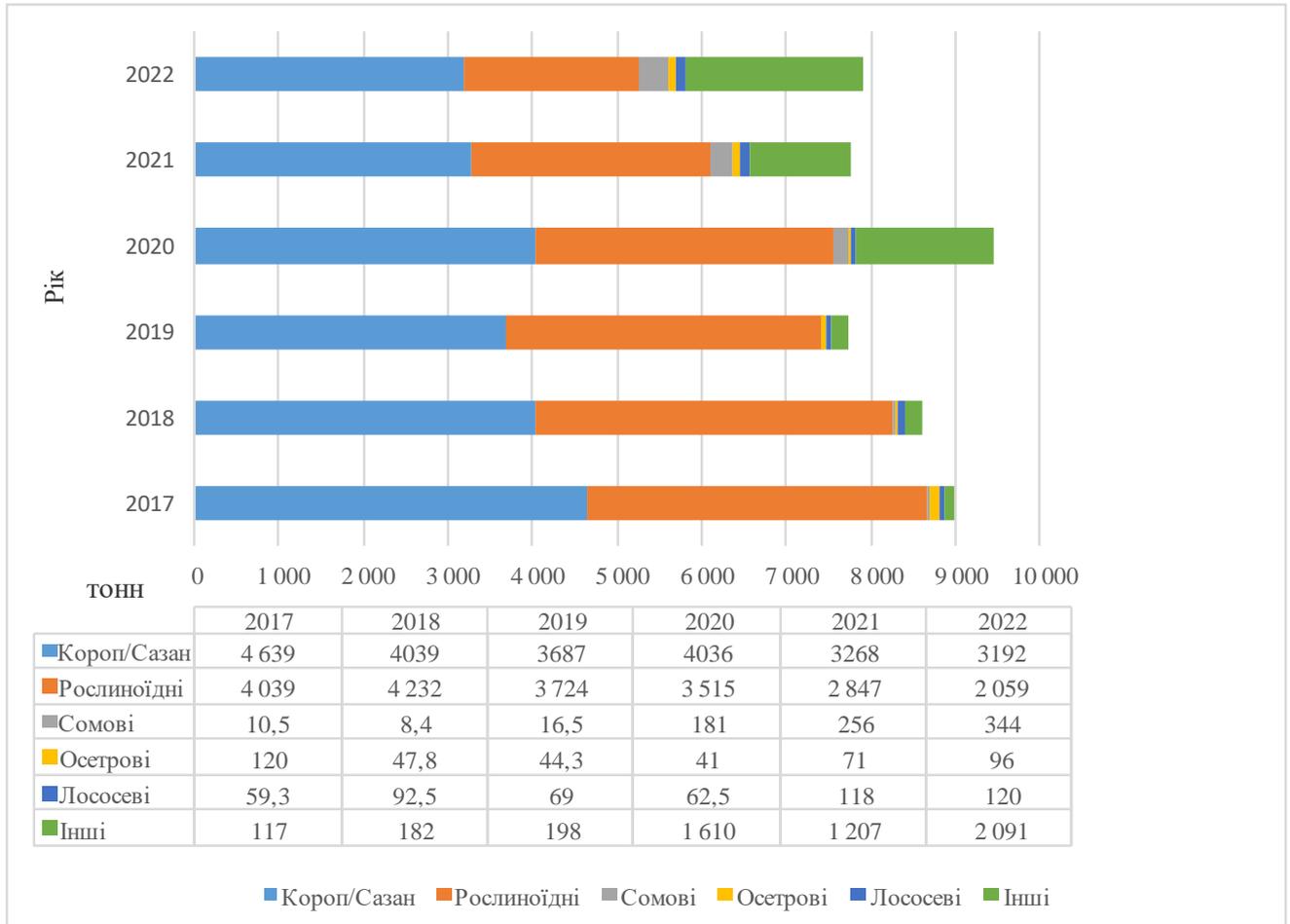

Рис. Г. 3. Вирощено рибопосадкового матеріалу з 2017 р. до 2022 р., тонн
 Джерело: упорядковано за даними Державної служби статистики України, форми звітності 1 А-риба (річна) та матеріалами Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури», Держрибагентства

Виробництво рибопосадкового матеріалу в Україні за період з 2020 р. до 2022 р.

№ п/п	Вирощено та виловлено рибопосадкового матеріалу	Роки		
		2020	2021	2022
1.	Вирощено рибопосадкового матеріалу, млн шт.:	166,7	187,5	77,5
	сазан/короп	90,9	105,5	33,5
	рослиноїдні	58,8	62,0	22,2
	сомові	0,8	0,8	1,6
	осетрові	1,7	1,8	0,4
	лососеві	4,7	2,4	1,5
	інші	9,8	15	18,3
2.	Вирощено рибопосадкового матеріалу, тонн:	9 446,0	7 767,0	7 902,0
	сазан/короп	4 036,0	3 268,0	3 192,0
	рослиноїдні	3 515,0	2 847,0	2 059,0
	сомові	181,0	256,0	344,0
	осетрові	41,0	71,0	96,0
	лососеві	62,5	118,0	120,0
	інші	1 610,0	1 207,0	2 091,0
3.	Вирощено цьоголіток, млн шт.:	92,0	86,4	49,9
	сазан/короп	38,8	35,2	21,1
	рослиноїдні	43,8	40,9	13,2
	сомові	0,6	0,3	1,5
	осетрові	1,7	1,7	0,2
	лососеві	0,8	1,5	0,9
	інші	6,3	6,8	13,0
4.	Вирощено цьоголіток, тонн:	3 014,0	2 514,0	1 665,0
	сазан/короп	1 304,0	1 121,0	755,0
	рослиноїдні	1 018,0	1 018,0	373,5
	сомові	137,6	119,3	342,5
	осетрові	15,4	27,6	44,2
	лососеві	7,3	28,1	22,3
	інші	532	200	127

Продовження додатку Г

5.	Вирощено дволіток, млн шт.:	13,2	17,2	9,22
	сазан/короп	5,1	5,5	4,5
	рослиноїдні	5,3	6,8	2,7
	сомові	0,1	0,04	0,02
	осетрові	0,03	0,04	0,5
	лососеві	0,1	0,17	0,1
	інші	2,5	4,6	1,4
6.	Вирощено дволіток, тонн:	3 822,0	2 352	3120,8
	сазан/короп	1 339,0	1 081,0	1 480,0
	рослиноїдні	1 527,0	951,0	868,0
	сомові	11,0	8,0	0,6
	осетрові	14,3	8,2	8,3
	лососеві	22,8	29,3	18,3
	інші	907	275	745,6
7.	Всього посаджено на зимівлю рибопосадкового матеріалу:			
	млн шт.	117,9	90,5	152,9
	тонн	5 390,0	4 526,0	5 664,0
8.	Середня наважка цьоголіток, г:			
	короп	33,0	32,0	36,0
	рослиноїдні види риб	23,0	25,0	28,0
9.	Середня наважка дволіток, г:			
	короп	261	197	323
	рослиноїдні види риб	287	140	331
10.	Витрати кормів на рибопосадковий матеріал, тонн	7 941,0	6 337,0	5 335,0
11.	Рибопродуктивність вирощувальних ставків, ц/га	6,0	5,8	5,7
12.	Отримано личинки в інкубаційних цехах, млн шт.	744,1	647,2	1739,8
13.	Отримано личинки від природного нересту, млн шт.	233,7	149,0	106,3
14.	Вселено у внутрішні водні об'єкти, млн шт.	0,499	0,022	0,005

Джерело: упорядковано за даними Державної служби статистики України та форми звітності 1 А-риба (річна) за даними Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури», Держрибагентства

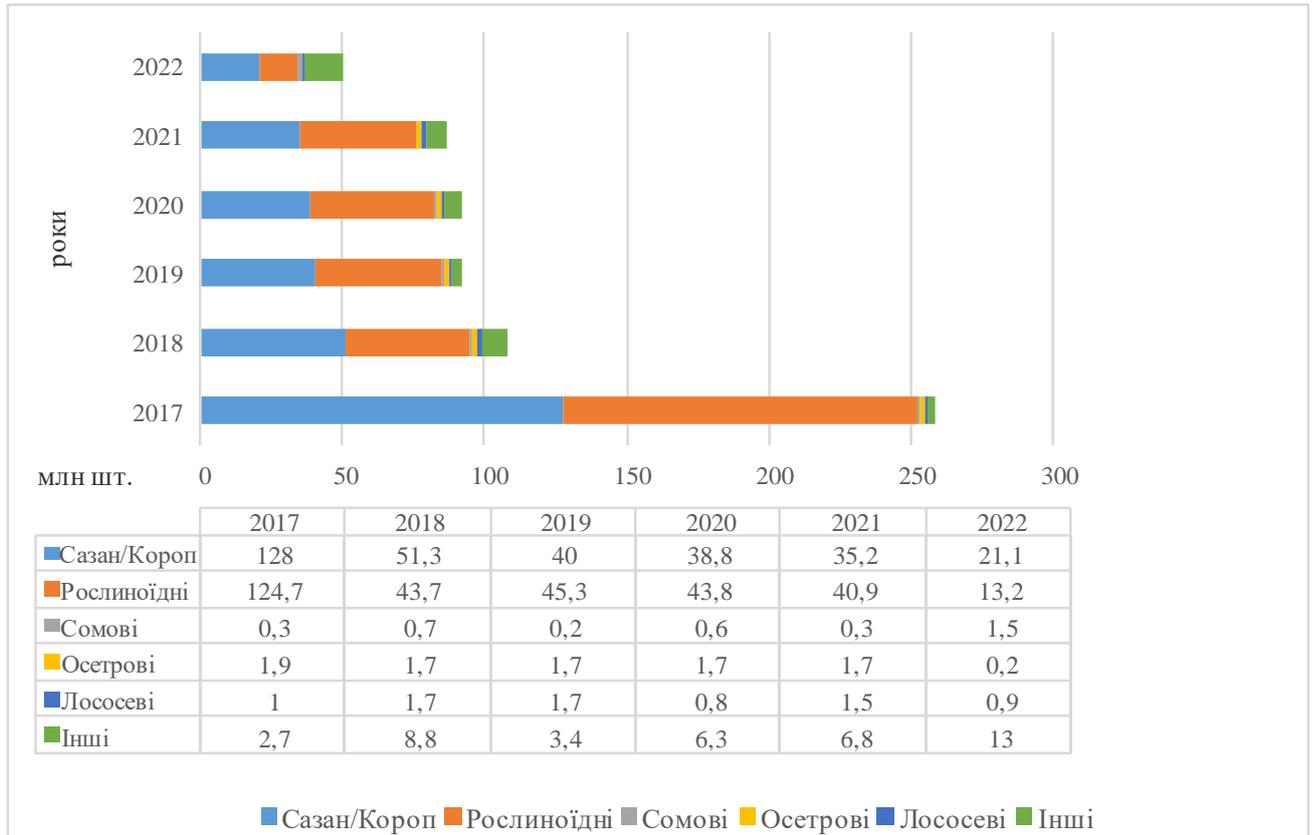

Рис. Г. 4. Вирощено цьоголіток за період з 2017 р. до 2022 р., млн шт.

Джерело: упорядковано за даними Державної служби статистики України, форми звітності 1 А-риба (річна) та матеріалами Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури», Держрибагентства

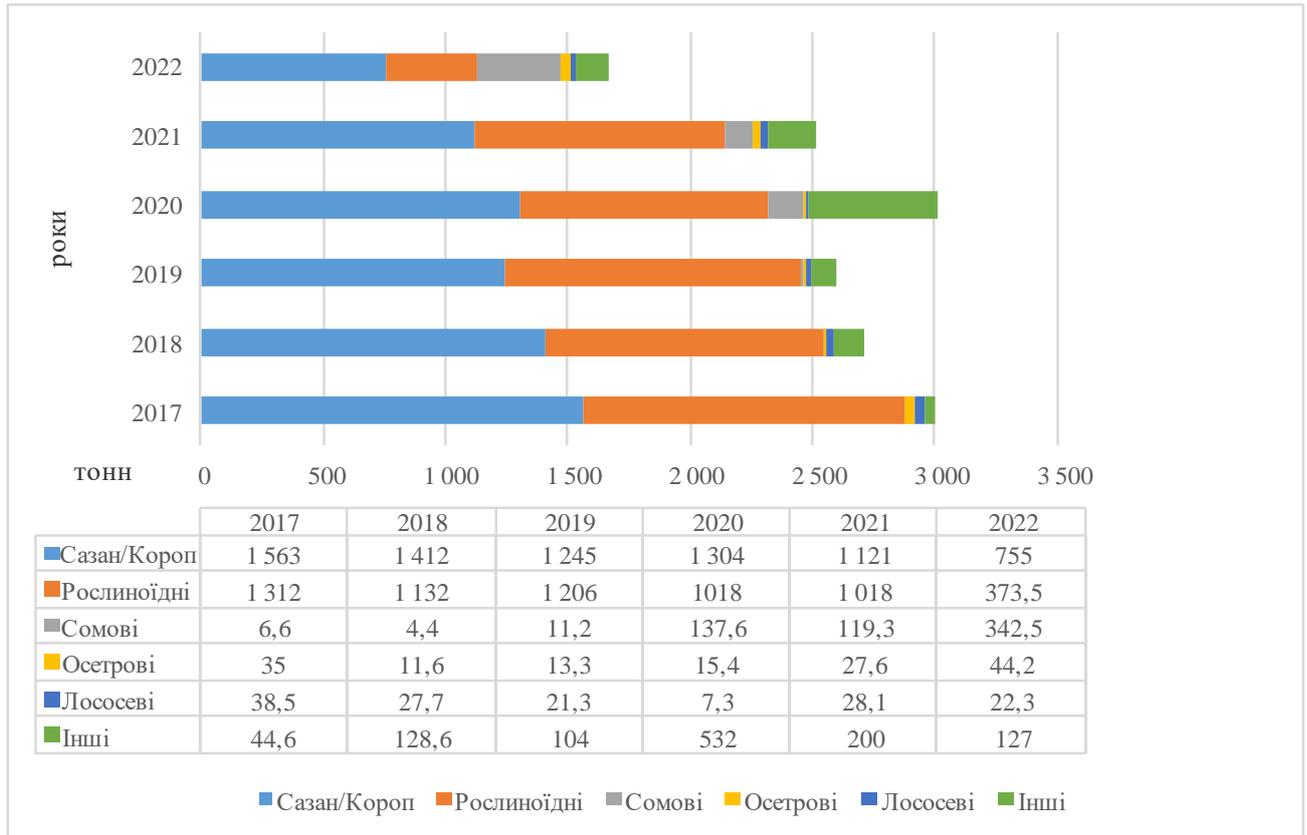

Рис. Г. 5. Вирощено цьоголіток з 2017 р. до 2022 р., тонн

Джерело: упорядковано за даними Державної служби статистики України, форми звітності 1 А-риба (річна) та матеріалами Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури», Держрибагентства

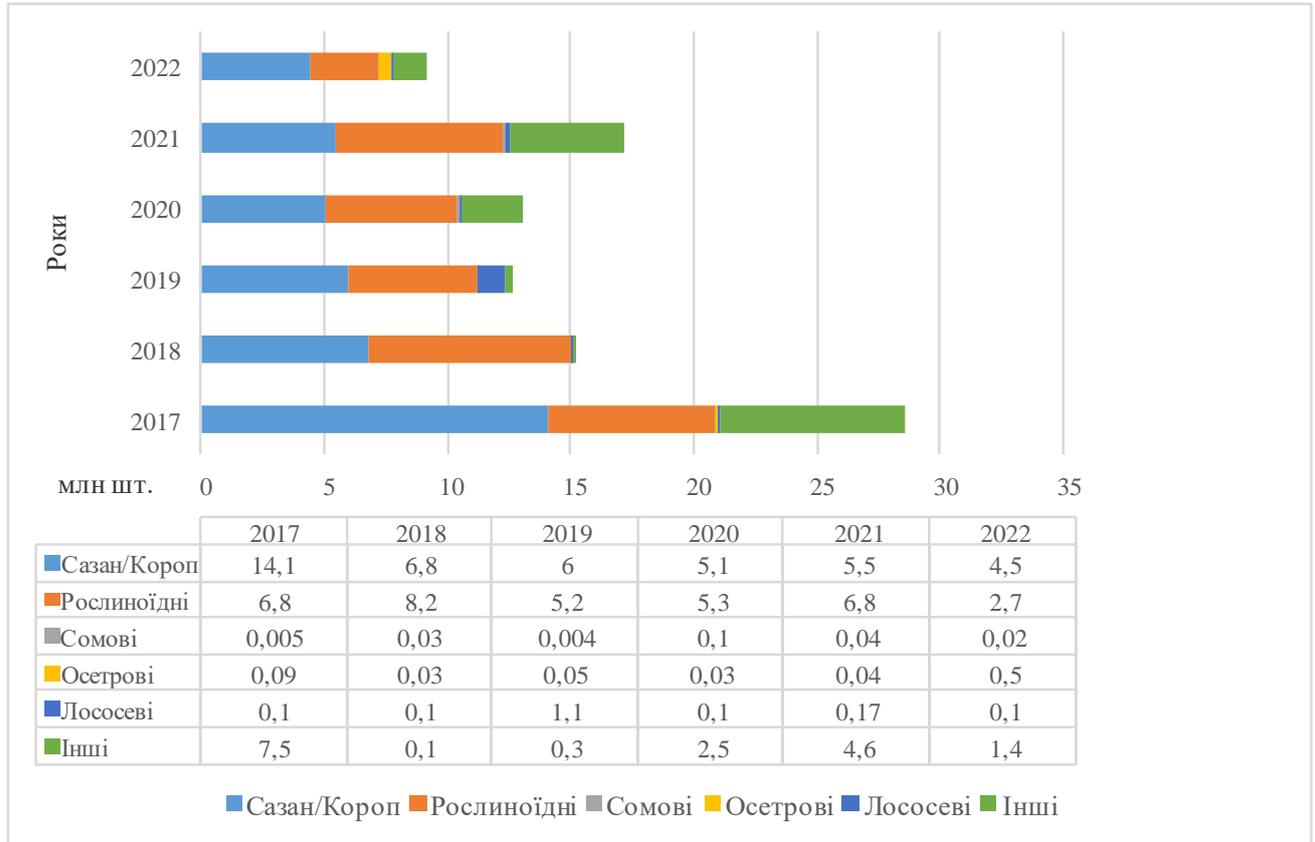

Рис. Г. 6. Вирощено дволіток за період з 2017 р. до 2022 р., млн шт.

Джерело: упорядковано за даними Державної служби статистики України, форми звітності 1 А-риба (річна) та матеріалами Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури», Держрибагентства

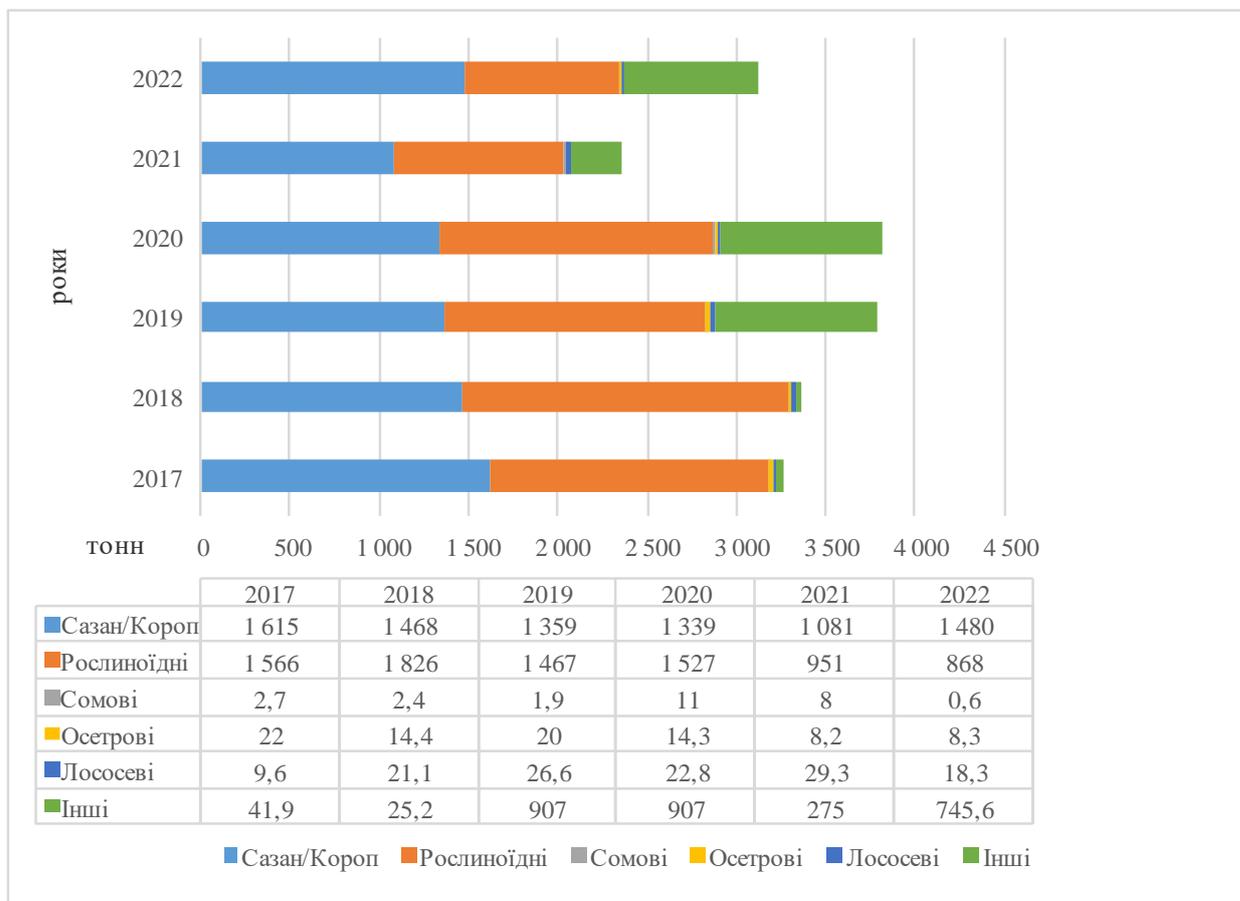

Рис. Г. 7. Вирощено дволіток з 2017 р. до 2022 р., тонн

Джерело: упорядковано за даними Державної служби статистики України, форми звітності 1 А-риба (річна) та матеріалами Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури», Держрибагентства

Продовження додатку Г

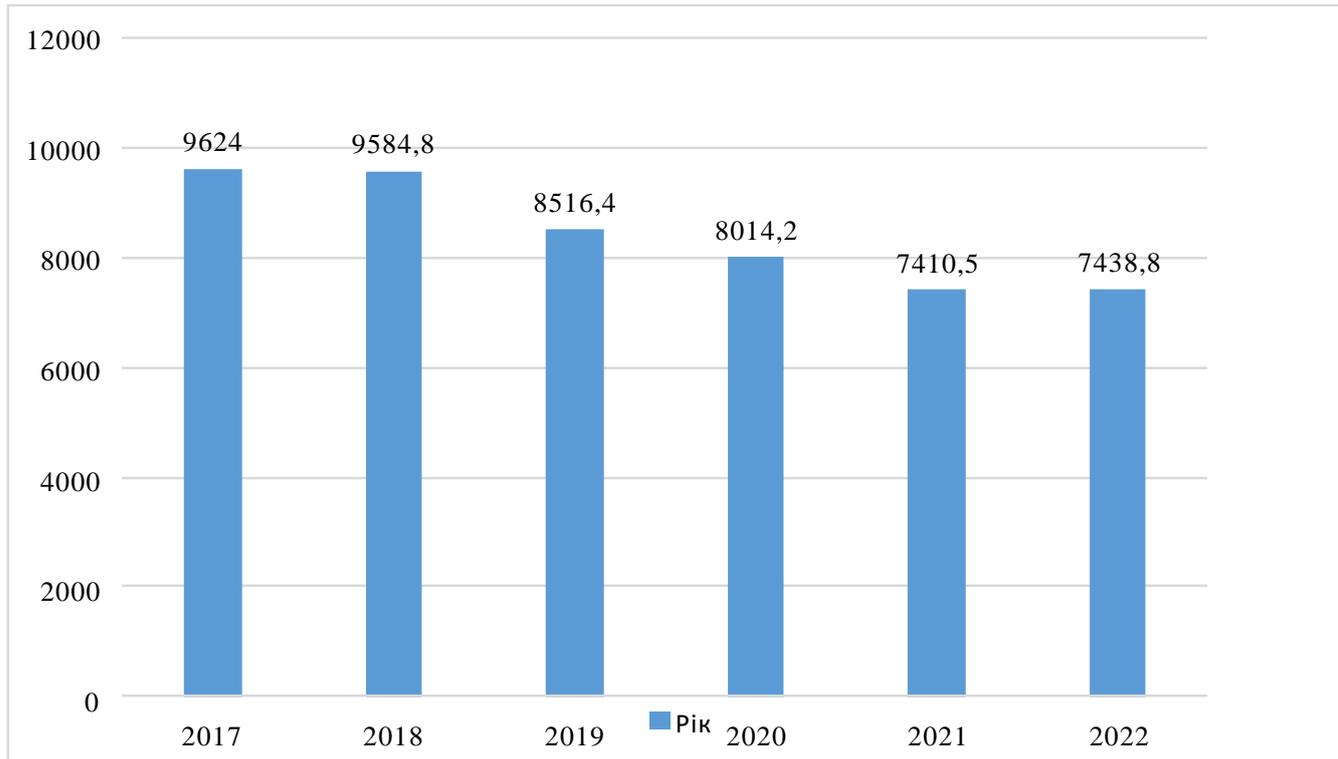

Рис. Г. 8. Вирощено дволіток з 2017 р. до 2022 р., тонн

Джерело: упорядковано за даними Державної служби статистики України, форми звітності 1 А-риба (річна) та матеріалами Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури», Держрибагентства

Композиційні рівні узагальнених даних прогнозних індикаторів формування пропозиції на рибу в Україні за оптимістичним сценарієм на період 2023–2030 рр.

Види риб і рибної продукції	Прогнозні значення	
	тис. тонн	млн шт.
Коропові риби	60,0	
Райдужна форель	11,7	х
Судак	0,48	х
Ікра осетрових видів риб	9,8	х
Рибопосадковий матеріал (цьоголітка та дволітка)	х	520,0
Рослиноїдні риби	5,4	х
Лин	1,3	х
Осетрових у сирій масі	1,26	х
Кларієвий сом	6,2	х

Джерело: побудовано на основі узагальнень та розрахунків

Перелік суб'єктів аквакультури в розрізі регіонів України
у 2021 році, кількість

№ з/п	Назва регіону (області)	Кількість суб'єктів аквакультури, юридичні особи	Кількість суб'єктів аквакультури, фізичні особи підприємці	Разом
1.	Вінницька	100,0	414,0	514,0
2.	Волинська	19,0	61,0	80,0
3.	Дніпропетровська	100,0	161,0	261,0
4.	Донецька	2,0	4,0	6,0
5.	Житомирська	49,0	139,0	188,0
6.	Закарпатська	66,0	51,0	117,0
7.	Запорізька	79,0	27,0	106,0
8.	Івано-Франківська	49,0	90,0	139,0
9.	Київська	207,0	124,0	331,0
10.	Кіровоградська	73,0	228,0	301,0
11.	Львівська	56,0	70,0	126,0
12.	Миколаївська	28,0	32,0	60,0
13.	Одеська	50,0	61,0	111,0
14.	Полтавська	18,0	44,0	62,0
15.	Рівненська	39,0	49,0	88,0
16.	Сумська	42,0	169,0	211,0
17.	Тернопільська	37,0	149,0	186,0
18.	Харківська	5,0	3,0	8,0
19.	Херсонська	24,0	16,0	40,0
20.	Хмельницька	81,0	413,0	494,0
21.	Черкаська	58,0	157,0	215,0
22.	Чернігівська	33,0	19,0	52,0
23.	Чернівецька	119,0	409,0	528,0
	Всього	1334,0	2890,0	4224,0

Джерело: упорядковано за даними та інформацією територіальних управлінь Держрибагентства

Інформаційні дані про ціни на генератори у січні 2023 р. для
розрахунку компенсації збитків галузі рибного господарства в умовах
подолання впливу надзвичайних викликів

Пошук...

Товари та послуги > Дизельний генератор акса аjd-110

Контакти

Компанія: домашній друг
Телефони:
+380 (96) 252-35-93
+380 (93) 904-20-64
Контактна особа: Савченко В.І
Адреса: Бориспіль, Україна
Email: vint79@ukr.net
[Графік роботи](#)

Дизельний генератор Akxa AJD-110

Код: 11
В наявності

1 166 856 грн

[Купити](#)

+380 (96) 252-35-93

Безкоштовна доставка
Умови оплати та доставки
Графік роботи
Адреса та контакти

Умови повернення:
Повернення товару протягом 14 днів за домовленістю
[Детальніше](#)

Опис

Ціна: 1 166 856 грн

Джерело: https://top-energy.prom.ua/ua/p1725044257-dizelnyj-generator-aksa.html?source=merchant_center&utm_source=nadavi&utm_medium=cpc

topcena (050) 919-94-74 (097) 794-07-07 ГОЛОВНА ОПЛАТА ТА ДОСТАВКА ЗВ'ЯЗАТИСЯ З НАМИ

info@topcena.com.ua Пн-Пт з 9-00 до 18-00 Сб-Вс вихідний

Пошук Товарів: 0 (0 грн)

Автотовари Електрообладнання Сад і город Опалювальне обладнання Обладнання для водопостачання Джерела альтернативної енергії Кондиціонування

Категорії

Автотовари

Електрообладнання

- Інверторні генератори
- Акумуляторні батареї
- Безперебійники
- Бензогенератори
- Газогенератори
- Дизельгенератори
- Зварювальні генератори
- Стабілізатори напруги
- Щитові (АВР)

Сад і город

Опалювальне обладнання

Обладнання для водопостачання

Джерела альтернативної енергії

Головна >

Дизельний генератор AKSA AD132

Виробник: AKSA
Модель: AD132
Наявність: В наявності

Ціна: [Уточнити у менеджера](#)

[Заказати по телефону](#)

★★★★★ Відгуків: 0 | [Написати відгук](#)

Ціна: 403 500 грн.

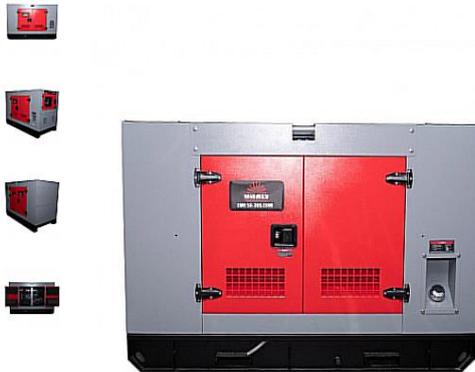
Джерело: <https://topcena.com.ua/elektrosnabzhenie/dizelnye-generatory/dizelnyy-generator-aksa-ad132>

SerTan 097 478 88 99
095 868 92 52

Що будемо шукати?

Електроінструмент | Садова техніка | Ручний інструмент | Техніка для дому | Устаткування | Вело-Мото

Головна · Устаткування · Генератори · Генератор дизельний Vitals Professional EWI 50-3RS.130B

Генератор дизельный Vitals Professional EWI 50-3RS.130B

✓ В наявності

539 999 грн

Купити

від 90000 грн/місяць при купівлі товару в кредит або оплаті частинами

Купити в кредит

Ми є офіційним дилером торгової марки VITALS

Остерігайтесь підробок!

Купити в 1 клік

Знайшли дешевше?

відгуків 19
👍 14 🗣️ 5

Ціна: 539 999 грн.

Джерело: https://sertan.com.ua/products/ewi-50-3rs130b?utm_source=Nadavi&utm_medium=cpc

topcena (050) 919-94-74 (097) 794-07-07

info@topcena.com.ua Пн-Пт з 9-00 до 18-00
Сб-Вс вихідний

ГОЛОВНА ОПЛАТА ТА ДОСТАВКА ЗВ'ЯЗАТИСЯ З НАМИ

Пошук Товарів: 0 (0 грн)

Автотовари | Електрообладнання | Сад і город | Опалювальне обладнання | Обладнання для водопостачання | Джерела альтернативної енергії | Кондиціонування

Категорії

Автотовари

Електрообладнання

- Інверторні генератори
- Акумуляторні батареї
- Безперебійники
- Бензогенератори
- Газогенератори
- Дизельгенератори
- Зварювальні генератори
- Стабілізатори напруги
- Щитові (АВР)

Сад і город

Опалювальне обладнання

Обладнання для водопостачання

Головна >

Дизельний генератор AKSA APD70A

Виробник: AKSA

Модель: APD70A

Наявність: Ожидание 2-3 дня

Ціна: Уточнить у менеджера

Заказать по телефону

★★★★★ Відгуків: 0 | Написати відгук

Ціна: 477 300 грн

Джерело: <https://topcena.com.ua/elektrosnabzhenie/dizelnye-generatory/dizelnyy-generator-aksa-apd70a>

Категорії

[Головна](#) » [Електрообладнання](#) » [Дизельгенератори](#) » Дизельний генератор AKSA APD35A

Автотовари

Електрообладнання

- Інверторні генератори
- Акумуляторні батареї
- Безперебійники
- Бензогенератори
- Газогенератори
- Дизельгенератори
- Зварювальні генератори
- Стабілізатори напруги
- Щитові (АВР)

Сад і город

Опалювальне обладнання

Обладнання для
водопостачання[Головна](#)>Дизельний генератор AKSA
APD35A

Виробник: AKSA

Модель: APD35A

Наявність: Є в наявності

Ціна: 580000 грн

Кількість: 1

Купити

Заказати по телефону

★★★★★ Відгуків: 0 | [Написати відгук](#)

Ціна: 580 000 грн.

Джерело:

https://topcena.com.ua/index.php?route=product/product&path=138_146&product_id=6809

АКТ технічного обстеження виробничих потужностей

_____ (назва суб'єкта аквакультури)

_____ (місце складання)

_____ (Дата)

Комісія в складі:
Голова комісії:

Члени комісії:

_____;
(керівник рибницького господарства)

_____;
_____;
_____;
_____;
(представник органів місцевого самоврядування)

провела обстеження технічного стану виробничих потужностей

_____ (суб'єкта аквакультури)

В результаті обстеження встановлено:

№ п/п	Найменування будівлі, споруди, ставка, технологічного обладнання та інше.	Встановлені пошкодження
1.	Адміністративна будівля	В результаті бойових дій зруйновано покрівлю, вікна, двері і т. д. (в даному розділі необхідно вказати ступінь руйнування всіх технологічних та допоміжних потужностей)
2.	...	...
3.	...	...

Висновки з фіксованих фактів і пропозиції членів комісії:

Комісією встановлено, що обстежені виробничі потужності _____

_____ (перелік обстежених потужностей)

що розташовані _____

_____ (місце розташування потужностей)

частково або повністю зруйновані в результаті бойових дій, не можуть використовуватися для аквакультури і потребують капітального відновлення.

Комісією рекомендовано суб'єкту аквакультури скласти локальний кошторис на будівельні роботи для їх відновлення.

Складено в _____ примірниках.

1-й прим – _____.

2-й прим – _____.

3-й прим – _____.

Голова комісії: _____ (ПІБ)
(підпис)

Члени комісії: _____ (ПІБ)
(підпис)

_____ (ПІБ)
(підпис)

Джерело: складено за матеріалами, розробленими спільно з Державною установою «Методично-технологічний центр з аквакультури», Держрибагентства

АСОЦІАЦІЯ “УКРРИБСПІЛКА”

04050, м. Київ - 50, вул. Тургенєвська, 82-а, офіс. 502

тел./факс (044) 486-05-00, 067-296-59-73

E-mail: ukrribspilka@ukr.net

Код ЄДРПОУ 35393419

02 травня 2023 р. № 31

Довідка**про практичне впровадження результатів дисертаційного дослідження
Коновалова Романа Ігоровича**

В сучасних умовах перед національною економікою постають нагальні завдання розвитку галузей, що пов'язані з продовольством, зокрема і рибним господарством. В умовах надзвичайних викликів набуває особливої важливості розроблення заходів й інструментів регулювання розвитку секторів рибальства та аквакультури. Тому важливими є обґрунтовані та надані пропозиції Коноваловим Романом Ігоровичем саме до удосконалення методів, важелів і заходів державної підтримки виробників, виокремлені та систематизовані наукові підходи щодо державного регулювання розвитку галузей при формуванні сукупного попиту на продовольство, удосконалені інструменти державного регулювання рибного господарства України з урахуванням економічного впливу на галузь.

Важливою складовою досліджень за результатами наукових розвідок, стали розробки прикладних рішень регулювання розвитку рибного господарства й аквакультури на засадах ресурсозбереження через обґрунтування та проведення практичних розрахунків й оцінки розміру матеріальних компенсацій господарствам. Щоб коректно оцінити розмір матеріальних компенсацій господарствам в рибній галузі за регіонами автором запропоновано: встановити розмір заподіяних збитків, визначити за відповідними критеріями загальну потужність одного регіону відносно іншого, визначити категорії за якими буде розраховуватись розмір компенсації. Зокрема внесено пропозиції щодо поділу на три блоки областей: прифронтові, фронтові, тиллові області. Такий поділ для дослідження важливий тим, що можна більш детально дослідити питання негативного впливу від введення воєнного стану, що зазнав той чи інший регіон, порівняти регіони за ступенем збитків між собою та оцінити розмір компенсації збитків рибному господарству України.

Таким чином, представлена дисертаційна робота є самостійно завершеним науковим дослідженням, рекомендується до захисту, а Коновалов Роман Ігорович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності «Економіка».

Довідка видана для подання за місцем вимоги.

Генеральний директор

Н. Г. Павленко

ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО МЕЛІОРАЦІЇ ТА РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ
 ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО – УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ
 ПО ПРОЕКТУВАННЮ ПІДПРИЄМСТВ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРОМИСЛОВОСТІ
 «УКРРИБПРОЕКТ»

Телефон +38 (044) 486-68-08
 Факс: +38 (044) 486-69-50
 E-mail: ukrribprojekt@gmail.com

Україна, 04053, м. Київ,
 вул. Тургенівська, 82а,

Р/р UA 19300647000000026009010637
 В АБ «КЛІРІНГОВИЙ ДІМ»
 МФО 300647, ЄДРПОУ 00468177

16.01.2023 № 01/18
 № _____ від _____

Довідка

про практичне впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Коновалова Романа Ігоровича

Економічні процеси, що відбуваються в умовах глобальних трансформацій, суттєво змінюють підходи до галузевого регулювання. Для рибного господарства в Україні та світі традиційним вважається забезпечення населення харчовими продуктами, серед різноманіття яких найбільшу частку займає риба та рибні продукти. Тому актуальним і практично необхідним є проведення Коноваловим Р. І. дослідження напрямів, вивчення тенденцій та обґрунтування можливостей структурних зрушень у рибному господарстві в системі інтеграційних процесів і глобалізації економіки в умовах надзвичайних викликів.

У теоретичному плані доцільним є обґрунтування впливу світових тенденцій, що спонукали до надання пропозицій до створення нової моделі функціонування рибного господарства. У практичному аспекті за пропозицією автора запропоновано важелі та заходи регулювання з метою надання методичної допомоги при здійсненні адаптації процедури проведення аукціонів у рибному господарстві. Здійснено оцінку та надано рекомендації щодо запровадження у практику прозорих елементів самого механізму розподілу наявного загальнодержавного ресурсу, а також створення базових умов для економічної конкуренції серед суб'єктів господарювання у галузі рибного господарства, що раціональним підходом у напрямку надання та розробки пропозицій стосовно проведення аукціонів з продажу права на укладення договорів на право спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водоймах або ж їх частинах. Зазначені пропозиції дозволяють підвищити ефективність виробничих і технологічних процесів суб'єктів господарювання у галузях національної економіки.

Таким чином, дана дисертаційна робота є завершеним самостійно виконаним науковим дослідженням, рекомендується до прилюдного захисту, а Коновалов Роман Ігорович заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка».

Т. в. о. директора

М. Д. Левченко

Погоджено
Проректор з наукової роботи та інноваційної діяльності
Валерій КОНДРАТЮК
 «04» _____ 2023 р.

Затверджую
Директор Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури»
Юрій ШАРИЛО
 «04» _____ 2023 р.

АКТ № 92

про впровадження/використання результатів дисертаційної роботи у виробництво

Даним актом стверджується, що результати дисертаційної роботи, виконаної аспірантом кафедри глобальної економіки Коновалов Романом Ігоровичем

впроваджені у Державній установі «Методично-технологічний центр з аквакультури»

1. Вид впроваджуваних результатів. Рекомендації, спрямовані на удосконалення методичних засад функціонування рибного господарства відповідно до цілей сталого розвитку. Взято до уваги запропонований інструментарій державного регулювання розвитку рибного господарства з урахуванням економічного впливу на галузь та обґрунтовані напрямки удосконалення засобів, методів і важелів державного регулювання галузевого розвитку.
2. Новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних положень і підходів, розробленні комплексу заходів щодо державного регулювання розвитку рибного господарства та позиціонування аквакультури як економічного виду діяльності через механізм ліцензування.
3. Практичне використання результатів. Практичний доробок полягає в комплексному використанні удосконалених заходів щодо реалізації прикладних рішень регулювання розвитку рибного господарства в умовах подолання впливу надзвичайних викликів для України.

Від Національного університету біоресурсів і природокористування України

Державна установа «Методично-технологічний центр з аквакультури»

Начальник науково-дослідної частини
 Володимир ОТЧЕНАШКО
 «04» _____ вересня 2023 р.

Директор
 Юрій ШАРИЛО
 «04» _____ вересня 2023 р.

Заступник декана економічного факультету з наукової роботи
 Юлія НЕГОДА
 «04» _____ 2023 р.

Начальник відділу розвитку аквакультури
 Василь ПЛІЧКО
 «04» _____ 2023 р.

Здобувач
 Роман КОНОВАЛОВ
 «04» _____ вересня 2023 р.

**ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО МЕЛІОРАЦІЇ ТА РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА
УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ВИРОБНИЧО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ
ДНІПРОВСЬКИЙ ОСЕТРОВИЙ РИБОВІДТВОРЮВАЛЬНИЙ ЗАВОД
ІМЕНІ АКАДЕМІКА С.Т. АРТЮЩИКА»**

с. Дніпровське, Білозерського району, Херсонської області, vedorz@ukr.net код ЄДРПОУ 22738568

28 06 2023р. № 95

В Національний університет біоресурсів
і природокористування України

Актуальним і практично необхідним є проведення Коноваловим Р. І. дослідження напрямів, вивчення тенденцій та обґрунтування можливостей структурних зрушень у рибному господарстві в системі інтеграційних процесів і глобалізації економіки в умовах надзвичайних викликів. Водночас заслуговує на увагу пропозиція щодо доцільності створення новітньої моделі регулювання розвитку та функціонування галузі рибного господарства. Доцільною є пропозиція автора запропоновано важелі та заходи регулювання при проведенні аукціонів у рибному господарстві.

Важливою є здійснена оцінка та надані рекомендації щодо запровадження у практику базових умов для дотримання економічної конкуренції серед суб'єктів господарювання у галузі рибного господарства. Зазначені пропозиції дозволяють підвищити ефективність виробничих і технологічних процесів суб'єктів господарювання у галузях національної економіки.

Таким чином, дана дисертаційна робота є завершеним самостійно виконаним науковим дослідженням, рекомендується до прилюдного захисту, а Коновалов Роман Ігорович заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка».

Т.в.о. директора

Павло КУТІЩЕВ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ

03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 11, навчальний корпус № 10, кім. 414
тел./факс: (044) 527-87-94; e-mail: ndi_410@ukr.net

13 червня 2021 р. № 173

Довідка

Видана Коновалову Роману Ігоровичу про участь у науковій темі: «Прикладна розробка новітнього організаційно-економічного механізму регулювання сталого рибальства і аквакультури через розвиток сільських територій» (номер державної реєстрації 0120U102110) Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Матеріали досліджень Коновалова Романа Ігоровича використані при підготовці науково-практичних рекомендацій, які дозволили сформулювати пропозиції щодо розроблення методичних підходів до удосконалення інструментарію державного регулювання рибного господарства з оцінкою наслідків впровадження новітньої системи управління продовольчою безпекою на макро- та мікрорівнях в умовах динамічного бізнес-середовища. Запропонований концептуальний авторський підхід до трактування базових методичних підходів до формування інструментарію галузевого регулювання та класифікація на основі групування: інструментів спрямованих на підтримання цін на рибу продукцію та інструментів направлених на зниження рівня витрат на виробництво риби. Реалізація таких заходів сприятиме узгодженню методичних пріоритетів при координації складових формування системи засобів, методів, механізмів державного регулювання розвитку рибного господарства, оцінених за категоріями: регулювання цін на рибу та рибу продукцію, стимулювання доходів населення, фінансові інтервенції, заходи щодо зниження витрат на виробництво риби, програмне управління, ліцензування в аквакультурі, лізинг техніки, пільгове кредитування, виробничі квоти, товарні інтервенції, контроль за якістю риби та рибної продукції, а також субсидії на матеріально-виробничі ресурси, пільгове кредитування, податкові пільги рибогосподарським виробникам.

Довідка видана для подання за місцем вимоги.

Директор НДІ економіки і
менеджменту

М. П. Талавири

Виконавець: Талавири М.П.
Тел.: 527-87-94
Файл: Д\закідні листи

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 11, навчальний корпус № 10, тел.: (044) 527-85-43,
тел./факс: (044) 527-85-40; E-mail: economy_dean@mbir.edu.ua

№ 174 від 08.09.2023р.

Довідка

Видана Коновалову Роману Ігоровичу про участь у наукових темах: «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643) та «Прикладні рішення регулювання конкурентоспроможності сільського і рибного господарства в системі циркулярної біоекономіки та викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0123U101944) Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Матеріали досліджень Коновалова Роману Ігоровича використані при підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів, де з урахуванням внутрішніх і зовнішніх обставин обґрунтовано заходи регулювання розвитку вітчизняного виробництва кормів задля зменшення залежності від імпорту в надзвичайних умовах розвитку глобалізованого світу. Обґрунтовано, напрямки вирішення питання виходу на європейський ринок провідних галузей національної економіки, щоб визначити подальший розвиток України та її економічний простір у світовій спільноті. Вивчення підходів вітчизняної аграрної політики останніх років та Спільної рибної політики Європейського Союзу на 2014–2020 рр. та 2021–2027 рр. дало можливість не лише проаналізувати її напрямки, а й через призму аналізу еволюції теоретичної думки виявити першочергові завдання для регулювання розвитку галузі рибного господарства саме в Україні та розробити практичні рекомендації щодо збалансування інтересів виробників, споживачів і держави.

Довідка видана для подання за місцем вимоги.

**Заступник декана економічного факультету
з наукової роботи, д.е.н., професор**

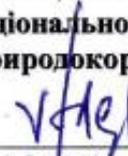
Юлія НЕГОДА

Погоджено
Проректор з науково-педагогічної роботи
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Василь ШИНКАРУК
(підпис) (Прізвище, ініціали)

«14» серпня 2023р.

Затверджую
Проректор з наукової роботи та
інноваційної діяльності
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Вадим КОНДРАТЮК
(підпис) (Прізвище, ініціали)

«14»

АКТ

про впровадження/використання результатів дисертаційної роботи у навчальний процес

Даним актом стверджується, що результати дисертаційного дослідження, які представлені на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» Коновалов Романом Ігоровичем впроваджено у навчальні плани підготовки фахівців та при викладанні дисциплін, за спеціальністю 051 «Економіка»:

для ОС «Магістр», освітньо-професійної програми «Прикладна економіка», навчальних дисциплін: «Прикладні програмні рішення в економіці «Агмемод», «Глобальна економіка», «Регіональні економічні програми та програми сприяння розвитку», «Аграрна політика», де використано обґрунтовані автором базові засади галузевого регулювання з урахуванням економічного впливу на галузь в сучасних умовах продовольчих викликів;

для ОС «Бакалавр», освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка», навчальних дисциплін: «Міжнародна економічна діяльність України», «Європейські студії», «Міжнародний аграрний бізнес», де запропоновано до використання методи і підходи щодо формування сировинних ресурсів у рибному господарстві з оцінкою виробничої діяльності в умовах надзвичайних викликів, розкрито тенденції розвитку рибного господарства в Україні та світі для забезпечення попиту на рибу на внутрішньому ринку з урахуванням впливу новітніх тенденцій на розвиток економіки галузей аграрного сектору. Практичний доробок передбачає удосконалення методів і важелів державного регулювання рибного господарства.

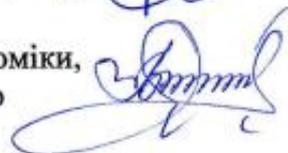
Розглянуто і схвалено на розширеному засіданні кафедри глобальної економіки у Національному університеті біоресурсів і природокористування України (протокол № 15 від 13 червня 2023 року).

Декан економічного факультету,
доктор економічних наук, професор

Анатолій ДІБРОВА

Завідувач кафедри глобальної економіки,
доктор економічних наук, професор

Наталія ВДОВЕНКО

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**Статті у наукових фахових виданнях України**

1. Hnatenko I., Babiy L., Chorna O., **Konovalov R.** Food security management in a dynamic business environment. Ukrainian Journal of Applied Economics. 2020. Vol. 5. № 4. P. 395–402. *(Здобувачем розглянуто та оцінено наслідки впровадження новітньої системи управління продовольчою безпекою на макро-мікрорівнях й поліпшення заходів регулювання в умовах динамічного бізнес-середовища).*

2. Коновалов Р. І. Методи та важелі державного регулювання розвитку рибного господарства в умовах надзвичайних викликів. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2022. № 3 (31). С. 58–68.

3. Шарило Ю., Вдовенко Н., Боярчук С., Герасимчук В., **Коновалов Р.** Інструментарій регулювання ринку кормів у контексті забезпечення конкурентоспроможності та розвитку сільських територій. Економічний аналіз. 2022. Т. 32. № 2. С. 216–227. *(Здобувачем розроблено методичні підходи щодо удосконалення інструментів регулювання у галузі рибного господарства в умовах економічних викликів).*

4. Коновалов Р. І. Регулювання діяльності сектору аквакультури шляхом впровадження ліцензування у системі вибору напряму аграрної й економічної галузевої політики. Цифрова економіка та економічна безпека. 2022. Вип. 3 (03). С. 91–95.

5. Коновалов Р. І. Еволюція поглядів на державне регулювання розвитку галузей економіки пов'язаних з продовольством. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія: Економічна. Серія: Юридична. 2023. Вип. 37. С. 395–399.

6. Матіїв І. Л., **Коновалов Р. І.** Прикладні рішення регулювання розвитку рибного господарства на засадах ресурсозбереження в аспекті викликів для національної й економічної безпеки України. Економіка і управління бізнесом. 2023. Т. 14. № 1. С. 76–89. *(Здобувачем здійснено розрахунок впливу від зміни*

Продовження додатку М

показників з метою вибору оптимального варіанту розв'язання галузевих проблем і визначено організаційно-економічні підходи для реалізації через запропоновані інструменти державного регулювання в рибному господарстві).

Методичні рекомендації

7. Герасимчук В. В., **Коновалов Р. І.**, Шарило Ю. Є., Вдовенко Н. М., Плічко В. Ф., Медведенко Л. К., Поплавська О. С. Науково-практичні рекомендації для регулювання розвитку аквакультури шляхом впровадження процедури ліцензування в умовах сучасних безпекових викликів. Київ, 2023. 26 с. *(Здобувачем запропоновано механізм ліцензування, який враховує вибір базових індикаторів і сприятиме автоматичному врахуванню дозволів на спеціальне водокористування, даних про оренду землі, обов'язковості професійної освіти у здобувача ліцензії узгоджено із Стратегічними настановами щодо Сталого розвитку аквакультури).*

8. Шарило Ю. Є., Матіїв І. Л., **Коновалов Р. І.**, Вдовенко Н. М., Плічко В. Ф., Дмитришин Р. А., Тишечко А. В. Комплексні рішення обґрунтування компенсації збитків галузі рибного господарства в умовах подолання впливу надзвичайних викликів: рибальство та аквакультура. Київ, 2023. 26 с. *(Здобувачем проведено практичні розрахунки для оцінки розміру збитків рибницьким господарствам і запропоновано категорії для обчислення розміру компенсацій у рибній галузі з урахуванням викликів для національної й економічної безпеки країни).*

Тези наукових доповідей

9. **Коновалов Р. І.**, Поплавська О. С. Пропозиції до удосконалення заходів державної підтримки виробників аквакультури. Механізми збалансованого розвитку рециркуляційних аквакультурних систем в Україні: сучасні технології, економіка та право: I Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 10 листопада 2020 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 26–29. *(Здобувачем обґрунтовано методичні засади функціонування рибного господарства внаслідок застосування удосконалених важелів і заходів регулювання).*

10. Федоренко М. О., Коробова Н. М., **Коновалов Р. І.** Позиціонування аквакультури як окремого економічного виду діяльності через механізм ліцензування. Новітні інструменти формування сукупної пропозиції на рибу та інші водні біоресурси в умовах глобальних продовольчих викликів: II Міжнародний науково-практичний семінар, м. Київ, 18 березня 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 8–10. *(Здобувачем розкрито механізм здійснення аквакультури з рекомендацією надання ліцензії та запропоновано у Законі України «Про аквакультуру» передбачити, що до збуту дозволена лише риба та інші водні живі ресурси, які мають відповідний документ про походження).*

11. Вдовенко Н. М., **Коновалов Р. І.** Механізм регулювання та обліково-аналітичне забезпечення розвитку суб'єктів сільського та рибного господарства. Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів: III Міжнародна науково-практична конференція, м. Берегове, 15 червня 2022 року: тези доповіді. Берегове, 2022. С. 412–414. *(Здобувачем запропоновано рекомендації направлені на запровадження ліцензування для удосконалення механізму регулювання розвитку галузей національної економіки).*

12. **Коновалов Р. І.**, Махиборода К. В. Структура ланцюга постачання райдужної форелі на італійський ринок. Новітні інструменти формування сукупної пропозиції на рибу та інші водні біоресурси в умовах воєнного стану: III Міжнародний науково-практичний семінар, м. Київ, 21 квітня 2022 року: тези доповіді. Київ, 2022. С. 93–95. *(Здобувачем запропоновано інструментарій поліпшення цінового ланцюга у виробництві форелі для груп економічних інтересів в умовах надзвичайних викликів).*

13. Коновалов Р. І. Інструменти державного регулювання рибного господарства України з урахуванням економічного впливу на галузь. Сучасні проблеми раціонального використання водних біоресурсів: IV Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 26–28 грудня 2022 року: тези доповіді. Київ, 2022. С. 138–139.

14. Konovalov R. Basic measures to regulate the development of fisheries and aquaculture on the basis of resource conservation and impact on the fish market. Sustainable livestock production and animal welfare: International Scientific Conference, Swedish, January 17–18, 2023: abstracts. Swedish, 2023. P. 73.

15. Коновалов Р. І. Наукові підходи державного регулювання розвитку галузей при формуванні попиту на продовольство. Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації: XX Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених, м. Тернопіль, 19 травня 2023 року: тези доповіді. Тернопіль, 2023. С. 69–72.

16. Коновалов Р. І. Сучасні підходи до державного регулювання розвитку рибного господарства в Україні. Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 25 травня 2023 року: тези доповіді. Київ, 2023. С. 159–161.